

BEKEGEM, ZIJN GESCHIEDENIS TOT 1234

Etienne Sierens

[BEDRIJFSNAAM] [Bedrijfsadres]

Inhoud

Voorwoord	2
1 Laurentius in Bekegem	4
A. St Laurentius in Rome	4
B. De kapel in de Zerkegemstraat	5
C. De Laurentiuskapel op de Watervalle	9
D. De St Laureyns Steenpit	11
E. De St. Laureynsgilde	18
F. De bedevaarten	20
G. De St Laurentiusommegang	24
2. Waterhuishouding van het 'Oudland' in de nabijheid van Bekegem-Watervalle.	31
1. De Watervalle in Bekegem	31
2. Afwatering van de gehele streek alover de Bourgogne-delta	33
3. Geschiedenis van de afwatering in de Bourgogne-delta	35
3. BEKEGEM – GISTEL - HONDEGEM	67
Vermeldingen in de archieven van de tiende van Bekegem, Hondegem en Ondegem in Gistel	67
Waar ligt Bekegem - Hondegem in Gistel	73
Een boogvormige vorm in de perceelsbegrenzingsen,	74
Hondegem en of Bekegem in de overstroomde kustvlakte	76
4. De oerparochie	152
Ligging van de St Laureynsmotte en de grootte van Bekegem	152
5. Bekegem, Ghislenghien en de heren van Peteghem	83
1. Bekegem, eigendom van de abdij van Ghislenghien	83
2. De heren van Peteghem	90
6. Bekegem in de Romeinse periode	97
A. Algemeen	97
B Een romeinse munt	97
C. Veldprospectie	102
7. Bekegem - De christianisering van de streek	129
a. Heroaldolugo woud	129
b. Het heidendom	129
c. De bekering tot het christendom	133
d. De Laurentiuskapel	136
e. De St Amandsabdij in de Vlaanderengouw	137
8. Licht in de middeleeuwen, 1250 jaar Roksem en de kerstening in Westelijk Vlaanderen	139
9. Bekegem, Merovingisch, Karolingisch	144
1. De Vlaanderengouw in de vroege middeleeuwen.	144
2. De Merovingische indeling van de streek.	147
3. De heren van Peteghem of hun voorgangers in het Middengedeelte	158
4. Het "Middengedeelte", zijn eigenaars.	165
10. Bekegem op een andere manier bekeken.	168
Inleiding	168
A. Wat was Bekegem in de oudste periode, hoe zag het eruit?	168
B. Een gedeelte van de kuststreek ontgonnen vanuit Bekegem?	169
1. Een cirkelvorm in Bekegem-boven	170
2. Bekegem-beneden of Bekegem-Watervalle	175

Voorwoord

Moerasvolk. Wij West-Vlamingen zijn een ander soort mensen. Het zijn heidense Morinnen, een moerasvolkje dat zich anders ontwikkelde dan de Eburonen (Limburgers), Nerviers, (Oost-Vlamingen), Menapiers (Antwerpenaren), en Aduatieken (Brabanders). Terwijl de Oud-Belgen in het binnenland dobbelden en bier dronken, vestigden de Morinnen zich in het moerassige gebied achter de kustlijn waar zij paalwoningen hoefden te bouwen om hun voeten droog te houden.

Het was er moerassig en koud. Er was veel nevel, mist, wind en regen; De strandlijn lag toen ver naar het binnenland. Dit fenomeen is vrij duidelijk in het landschap herkenbaar: de grens tussen polder en zandstreek.

Zij leefden teruggetrokken en hielden er een aparte filosofie op na. Zorg dat ze je niet te pakken krijgen en als dat toch gebeurt: zelf pakken wat er te rapen valt.

Toen Caesar oprukte, hielden alleen de Morinnen stand. De hete zomer van 55 voor Christus werd hen echter fataal. De moerassen kwamen droog te staan zodat de Romeinen maar weinig moeite hadden om de Morinnen uit hun paaldorpen te plukken. Vanwege hun onhandelbaarheid werden ze door de Romeinen tot de barbaarse schatplichtige stammen gerekend; men heette hen *extremi hominum*, de mensen van het einde van de wereld.

Maar daar zaten de Morinnen niet mee in want er waren zaken te doen. Als de Romeinen Engeland wilden veroveren, boden de Morinnen zich spontaan aan om mee te vechten. Als de Romeinen een heerbaan aanlegden tussen Doornik en Oudenburg staken de Morinnen een schopje mee. Sommigen van hen kochten een perceel langs de baan en zetten er een villa op. Aldus belandden we in de Merovingische periode.

De Morinnen waren zout zieders; Zij droogden het zout in briketten en verkochten het langs de heerbaan. Die verkoopstechniek merk je nu nog in West-Vlaanderen: langs alle wegen staan meubelpaleizen, shoecenters en tuincentra.

Nu terzake. We proberen zaken aan te duiden met een min of meer grote vorm van waarschijnlijkheid. Bewijzen hiervoor hebben we soms niet, toch niet voor 300%. Soms zijn de bewijzen onduidelijk. De bronnen ontbreken om dit te bewijzen. Verder en grondiger onderzoek zal uitwijzen in welke mate zij een bijdrage kunnen leveren tot het ontrafelen van complexe problematieken. Mogelijk worden er nooit echte bewijzen gevonden worden. Toch kan een veelheid van aanwijzingen een vermoeden bevestigen.

Vele zaken worden vanuit een standpunt bekeken zoals het nog nooit gebeurd is, door niemand. Nog nooit heeft iemand de plaatselijke geschiedenis bekeken vanuit "Bekegem" zelf. Tot nu toe was Bekegem een eiland in de omgeving, totaal onbekend.

Bij vele gebeurtenissen die verworteld zijn in de vroege middeleeuwen kan de kennis van de algemene en plaatselijke historische context bepaalde aspecten verhelderen, maar ook inzichten uit archeologie, historische geografie en toponymie, kunnen waardevolle informatie opleveren

We benaderden het geheel op alle mogelijke manieren. Enerzijds vertrokken we vanuit latere realiteiten om het bestaan te veronderstellen voor de vroegere periode. Anderzijds werkten we in de omgekeerde richting en gaven we voorkeur aan contemporaine¹ bronnen- hoe frustrerend

¹ Geschiedkundige en / of archeologische bronnen.

weinig er ook bewaard zijn- boven de jongere documenten en in plaats van achteruit te kijken progressief voort te schrijden in de tijd. .

Verder proberen we in deze verhandeling een aantal zaken op een rijtje te zetten. We gebruiken zo veel mogelijk gegevens en eventuele besluiten van anderen. Namelijk de erg onthullende artikels van Brigitte Meyns² en van Geert Berings³ zijn de basis van de gehele regionale geschiedenis. Nieuwe gegevens die uit het archief van Bekegem geplukt werden konden bepaalde zaken in een totaal andere context plaatsen.

² *“Enkele beschouwingen over de oorsprong en de vroegste geschiedenis van de cella in Roksem (8ste-11de eeuw)*, Brigitte Meyns. Artikel verschenen in “Licht in de middeleeuwen, 1250 jaar Roksem en de kerstening in Westelijk Vlaanderen”. Verder nog haar vele artikels en spreekbeurten in verband met de plaatselijke geschiedenis.

³ Het Oude Land aan de rand van het vroegmiddeleeuwse overstromingsgebied van de Noordzee” door Geert Berings in “Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent” Nieuwe Reeks Deel XXXIX; 1985.

Bekegem geschiedenis

1 Laurentius in Bekegem

A. St Laurentius in Rome

St. Laurentius - Kerk St. Christophe de Mesnard-la Barotière, Vendée, France. Muurschildering uit de 13e eeuw (Louis-Marie CAILLAUD)

Laurentius is een martelaar die in de 3de eeuw na Chr. leefde. Hij werd geboren in Huesca (Spanje). Hij was aartsdiaken van paus Sixtus II in Rome. Zijn naamdag wordt gevierd op de datum van zijn vermoedelijke sterfdag, 10 augustus. Laurentius wordt bijna altijd met een rooster afgebeeld. Al in de vierde eeuw was zijn verering in de gehele Kerk verbreid.

In die tijd was Keizer Valerianus I (253-260) aan de macht. Hij liet de christenen in Rome streng vervolgen. Een jaar voor Laurentius dood ontnemt keizer Valerianus I de christenen niet alleen het recht van vergadering, maar sluit hij hun godshuizen en verbiedt ze de eigen begraafplaatsen te gebruiken. Het is bekend dat er in het jaar 257 in Rome 46 priesters waren, daarnaast zeven diakens en zeven subdiakens. Daartegenover waren er 1500 weduwen en noodlijdenden die moesten worden bijgestaan. De aartsdiaken Laurentius had naast de kerkelijk administratieve taken ook het beheer over de giften die binnenkwamen voor die behoeftigen.

In 258 droeg paus Sixtus II toch het H. Misoffer op in de catacomben van Pretextatus, hetgeen dus tegen de wet van de keizer inging. Sixtus werd verraden en op 6 augustus samen met vier van de zeven diakens ter dood gebracht. Laurentius werd wel gevangengenomen, maar niet meteen gedood. Keizer Valerianus eiste van hem dat hij eerst alle rijkdommen van de Kerk, de kostbare gouden en zilveren vaten en ook de heilige boeken die onder zijn hoede waren gesteld, aan hem overhandigde. De keizer had namelijk veel geld nodig om het grote rijk te verdedigen tegen aanvallen van Germanen en andere vreemde volkeren. Ook de keizerlijke eredienst koste veel geld. Laurentius vroeg verlof aan de keizer om het gevraagde op te halen. Laurentius besteedde zijn tijd nuttig door alles wat er was aan de armen uit te delen. Toen hij met lege handen, maar met een grote groep arme mensen terugkeerde bij zijn rechters verklaarde hij, wijzend op de stoet van mensen: "Zie daar de schatten van de Kerk". Omdat ze hem niet geloofden, werd hij gezeseld met loden kogels. Maar ook dat maakt hem niet loslippig. Dan werd besloten hem op een rooster boven een vuur te folteren. Volgens een legende zou hij toen gezegd hebben: "Ik ben al gaar, keer mij om en eet me op." Mogelijk is hij tijdens deze foltering gestorven, maar waarschijnlijker is dat hij onthoofd werd. De relikwie van zijn hoofd dat nog los bewaard wordt, wijst daarop. De tempel van Antoninus en Faustina op het Forum Romanum werd ten tijde van de bloei van het christendom, als kerk toegewezen en naar hem vernoemd. Waar deze tempel staat, daar werd Laurentius vermoord.

Sint-Laurentius is de patroonheilige van Bekegem. Omdat de heilige traditioneel met vuur geassocieerd wordt, vormde hij de inspiratiebron voor "Bekegem speelt met vuur", het jaarlijkse feest in de gemeente. "Bekegem speelt met vuur" opent steeds met een eucharistieviering. Vervolgens is er een religieuze ommegang. Daarna verklaart een omroeper van op de historische roepsteen van de gemeente het feest voor geopend en maakt de burgemeester een vuur aan.

*Kantwerk gemaakt door de zusters
in Bekegem.*

B. De kapel⁴ in de Zerkegemstraat

⁴ We zijn helemaal niet zeker dat er ooit een kapel heeft gestaan.

In de archieven van Bekegem vinden we ervan vele vermeldingen⁵. De voornaamste vermelding van de kapel in de Zerkegemstraat vinden we terug in het "Register van kerk en dislanden uit 1651". Het register is gebaseerd op een verdwenen register van 27/6/1540⁶.

"Item zo ligghets verre oost van daer oost vander kercke buiten de wateringhe een oudt busschelken uitghedolven daer hier voor een autaar met een cruuse inde middele up ghestaen heeft daer de processien plachten te vergaederen van omeliggende prochien en was wijlent winnende land, maniere alle een kerckhof twelke bijden oude register niet bekent en staat en alsnu bij maete van mij Carel Clays groot bevonden, met den gracht ronthome ten halven hiermede gemeten een lijn drie roeden altusschen dheer Joos vander Straete lant an westzijde den zelve vander Straeten met een dreveken ter oostzijde metter zuidzijde ende noortzijde an zelve vander Straete lant 1 lijn 3 roe busch".

Verre oost van de kerk, in de noordwesthoek van het 2^e begin, buiten de watering van Gistel oost over de Waere, ligt motte met een gracht errond. Het is een oud bosje. Men noemde de plaats "het "Cruysevelt" of "tCappellebusselcken". Het was "wijlent winnende land". Het geheel is een "mottie" waar eertijds (voor 1651) een kruis met een altaar op stond. Op deze plaats vergaderden de Laurentius-processies van de omliggende parochies. Men spreekt ook van een kerkhof. Tot halweg de gracht gemeten heeft het een oppervlakte van 1 lijn 3 roe (ongeveer 1470 m²).

In het vorig register was het perceel niet vermeld. Het paalt aan de west- noord- en zuidzijde aan het land van Joos vander Straete, aan de oostzijde palende aan een dreefje.

Het perceel werd door Joos Vanderstraeten aan de dis geschonken. Dit gebeurde op 20/4/1653. In ruil daarvoor moest ieder jaar op Allerzielen om 10u een mis met "miserere ende profundis"⁷ gedaan worden aan het altaar van O.L. Vrouw. Vier gele kaarsen, elk van een vierendeel moesten dan ontstoken worden. Dit alles tot lafenis van de zielen van Joos Vanderstraeten, zijn vrouw en kinderen en alle andere gelovige zielen. Aan de pastoor moet hiervoor 16 stuivers betaald worden en aan de koster 6 stuivers.

In 1768 werd het perceel in cheyns gegeven aan Pr Scharlaecken voor 22 jaar. Hij krijgt de opdracht "... de mote uyt te ruinen, applaneren, verbeteren en herplanten opdat het selve bos soude blijven"⁸

Laurentius als beeld van het stadhuis in Brugge

⁵ Zie bijlage 1

⁶ RAB Inv. 38/17-5

⁷ "Miserere ende profundis" zijn twee van de zeven boetepsalmen, psalm 51 (Miserere) en 130 (De profundis), waarin gesmeekt wordt om verzoening met God. Psalm 130, ook wel bekend onder de aanhef "De profundis". In de Rooms-Katholieke traditie wordt deze psalm vaak gebeden voor een overledene.

⁸ RAB inv. 15-16 nr. 11624, disrekening 1767-72.

Het 2e begin, waarin de motte gelegen was, werd pas rond 1750 ontgonnen. Voorheen was het veld of heidegebied. Deze zone werd niet bewerkt. De boeren mochten er wel hun koeien laten grazen. Ook het tracé van de Zerkegemstraat kreeg pas rond 1800 zijn huidige bedding. Dat er vroeger een kapel zou op gestaan hebben is helemaal niet zeker. Men spreekt steeds van het “cruseveld”. Pas vanaf 1698⁹ begint men te spreken van een kapel: “...*daer eertijds een capelle gestaen heeft*”

Er was wel nog een andere St Laureynskapel. Deze stond op de Watervalle en is verdwenen kort na 1600.

Ligging van het Cruyssevelt, geprojecteerd op de kadasterkaart.

Datering van de kapel

Wanneer kunnen we de oorsprong van de motte en de kapel situeren?

In dat verband bestaan er geen geschriften; We kunnen alleen kijken wat er gebeurde in de omgeving en in die tijd.

- De Flou¹⁰ gaf het al aan: “*Het bosje op de mote was het laatste overblijfsel van een veel oudere kapel, die nabij de grens met Roksem en Zerkegem stond. De kapel nabij de grens van Roksem en Zerkegem moet er gebouwd zijn voor de parochiegrenzen van Bekegem werden vastgelegd*”.
- Laurentius was een Romeinse martelaar. Hij stierf in 258. Algauw werd hij als martelaar vereerd. Op zijn graf liet keizer Constantijn in 330 een kerk bouwen; die kennen wij nu als de “San Lorenzo buiten de muren”. De tempel van Antoninus en Faustina op het Forum Romanum werd ten tijde van de bloei van het christendom, als kerk toegewezen en naar Laurentius vernoemd. Naast Petrus en Paulus was hij de populairste heilige van Rome.¹¹

⁹ RAB TBO3 nr. 799

¹⁰ De Flou, deel 7, p.. 133-134), Noortover, 3^e jg. p. 92.

¹¹ (<http://www.heiligen.net/>)

- Al in de vierde eeuw was de verering voor Laurentius over de gehele toenmalige christelijke wereld verspreid. Aanvankelijk was de Romeinse en christelijke cultuur in de steden van West-Europa gevestigd. Later volgden de “villae”, de herenboerderijen, op het platteland. In Brittannië was dat anders. In het Romeins gedeelte¹² gebeurde de christianisatie al rond 400. De Laurentiuskapellen ontstonden niet alleen in de steden maar ook op het platteland. Er waren ook weinig steden¹³. Op die manier zal het ook bij ons gegaan zijn. Waar men vroeger dacht dat de Merovingische periode, de 6^e-7^e eeuw, een duistere periode was, waarbij onze gebieden nagenoeg ontvolkt waren, blijkt uit recent onderzoek dat er zich op het raakvlak van zandstreek en kustvlakte verscheidene nederzettingen bevinden. De bewoners zijn duidelijk beïnvloed door nieuwe gebruiken, vergelijkbaar met Oost-Engeland en Friesland. In deze periode vindt ook de eerste christianisatie plaats¹⁴.

Wat de missionering vanuit de hoek van de abdij van Elnone betreft schrijft Geert Berings¹⁵ dat de stichting van het Torhoutse *monasterium* aan de St. Amandsabdij zou zijn toe te schrijven. Dit zou gebeurd zijn ten laatste in het midden van de 7^e eeuw. De rol van de St. Amandsabdij in de vroegste christianisering van onze streek was heel belangrijk. Het spreekt voor zich dat Bekegem in die periode werd gechristianiseerd vanuit Torhout. In onze streken moet de verering voor Laurentius ontstaan zijn bij de vroegste christianisatie van onze streek, in de vroeg-Merovingische periode, nog voor de zesde eeuw, voor de Amandus-missionering vanuit Torhout.

- Als we de vorige punten in acht nemen, wanneer moeten we dan de verering voor Laurentius in onze streek situeren? In ieder geval voor de intrede van Amandus via Torhout. Dat is voor 650-700. Als we kijken naar Engeland, dan is dat na 400-450. Kunnen we dan besluiten dat de verering van Laurentius er kwam in Bekegem tussen 400 en 700?

Was de motte oorspronkelijk een heidense plaats?

Het is zeer waarschijnlijk dat de omwalde motte aanvankelijk een heidense cultusplaats was¹⁶. Heel veel klopt in dit verband. Men schrijft in 1651: “*daer hier voor een autae met een cruuse inde middele up ghestaen heeft*”.

We maken een hypothese. In een heidense omgeving komen monniken de bevolking bekeren. Men introduceert Laurentius als patroonheilige. Men wil de mensen niet te veel bruuskere, men laat hen de heidense cultplaats. Men plant op de motte een kruis met een altaar.

Vanwaar komt het dat men beweert dat er een kerkhof was? In de 16^e eeuw of vroeger vond men er mogelijks mensenbeenderen. Of was de kennis van een kerkhof het resultaat van een duizendjarige overlevering? Was de cultusplaats ook een plaats waar mensen werden geofferd?

¹² Romeins Brittannië, de linkerzijde van Engeland. De westzijde van Engeland bleef heidens.

¹³ Antoon Naert spreekbeurt juni 2022 Avansa Oostende: Christianisatie in West-Europa, Engeland en Ierland”

¹⁴ Raakvlak, uitgave 2019: “Op het raakvlak van twee landschappen.” Inleiding p. 12.

¹⁵ “Het Oude Land aan de rand van het vroegmiddeleeuwse overstromingsgebied van de Noordzee” door Geert Berings in “Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent” Nieuwe Reeks Deel XXXIX; 1985;

- p. 18: Het klooster in Torhout zou ten laatste halfweg de 7^e eeuw zijn gesticht.

- p. 54: Mogelijks kwam het altaar van Bekegem rond het midden van de 7^e eeuw in het bezit van St. Amands.

¹⁶ Zie ook het artikel “Christianisering van de streek”.

Een altaar om offers te brengen en een kruis dat men plantte om aan te tonen dat het geen heidense plaats meer was. Wat de ligging van de Amanduskerk betreft, ook deze plaats kan een cultusplaats zijn geweest: er waren verschillende bronnen in die omgeving met (later) een Laurentius waterput.

De hypothese past wonderwel in de omgeving. De Laurentius-motte gelegen in het centrum van het oerdomein. Een heidense cultusplaats die daarna een christelijke invulling kreeg. De heidense verering nabij de motte en de waterbronnen zal er nog vele eeuwen gebleven zijn¹⁷. Alleen kreeg het van de toenmalige missionarissen de naam Laurentius motte en Laurentiusbronnen. Dit zal zo gebleven zijn door de eeuwen heen. In ieder geval tot rond 1900. De mensen van Bekegem en van de omliggende dorpen vergaderden ieder jaar nabij de kapel om van daaruit een processie te starten rond het dorp.

C. De Laurentiuskapel op de Watervalle

Archieven

1474: tcapellekin van Sinte Laureyns staende te Watervalle¹⁸.

1571: Pourbus schilderde een "St Laureens Capelle" aan de Watervalle.

1584: capelleken van Sinte Laureins staende te Watervalle¹⁹

1634: vervallen Capelleke van Sinte Lauwereyns staende te Watervalle²⁰

1638: een schildeken of pleyncke aldaer het cappelleke van St Laureyns op plachtte te staan²¹

Het St Laureynskapelletje te Watervalle

Mogelijks maakte deze kapel deel uit van een kapellengordel uit de 12^e–13^e eeuw. Om de parochie te beschermen plaatste men op de grenzen van de parochie een aantal kapelletjes. Ieder jaar was er dan een bedevaart rond de parochie.

Een andere verklaring waarom deze kapel hier stond is de volgende. Deze kapel stond op

Pourbus (1570)

¹⁷ Binnen de veroverde Frankische gebieden konden monniken vrij vertellen over Jezus. Als ze dat daarbuiten deden, dan liepen ze het risico vermoord te worden. De heidense stammen hadden geen behoefte aan verhalen over een gekruisigde Messias en het bestaan van één God die het had over naastenliefde. Het Rijk van de Franken werd steeds groter en steeds meer stammen gingen zich christen noemen. Ze bleven echter naast het geloof in Jezus vaak ook nog allerlei heidense gebruiken volhouden.

In die tijd was de oude religie nog uitermate sterk verspreid. In 589 was op het derde concilie van Toledo te horen dat de 'heiligschennis van ketterij nagenoeg in gans Gallië en Spanje verworteld is.' Ook Ierland werd heen en weer geslingerd tussen het officiële christendom en de oude religie. Begin zevende eeuw kwam daar verandering in, maar de macht van de Merovingische koningen begon af te nemen en de invloed van lokale heersers nam systematisch toe. Dat leidde tot een zekere wanorde, ook binnen de Kerk.

¹⁸ BAB legger kanunnikse St. Donaas G373

¹⁹ RAB inv. 93 nr. 244 en BAB nr. G373.

²⁰ RAB Inv. 93 nr. 233.

²¹ Wettelijke passeringen 16234 p.. 114r.

de wijk "Watervalle". Eigenlijk was dit het dorp. Hier stonden de meeste huizen. Op de plaats waar zich nu het dorp van Bekegem bevindt stonden vroeger bijna geen huizen. Er stond wel een kerkje. veelal wordt het zelfs geen kerkje genoemd, men sprak van een kapel. Rond 1500 stond er wel een grote toren naast het kerkje, een toren die veel te groot was, er hingen zelfs twee klokken in de toren. Hoe dan ook, het kerkje hoorde bij de centrale hoeve in de huidige Bevrijdingsweg. Alle grond erom heen hoorde bij de hoeve en was privé-grond. Eerst was het geheel eigendom van de heren die aan de "Heren van Peteghem" voorafgingen, daarna aan de Heren van Peteghem zelf, daarop eigendom van het klooster van Ghislenghien uit Henegouwen. Vanaf 1234 werd de hofstede die zowat bijna geheel Bekegem besloeg eigendom van Boudewijn van Mesen, kanunnik van St Donaas uit Brugge. De hoeve behoorde tot de obediëntie van St Donaas. Dit wil zeggen het werd gebruikt tot het persoonlijk onderhoud van de kanunniken. Vermoedelijk moeten we dit letterlijk nemen: Het werd de woonplaats van één of meerdere kanunniken. Vandaar die grote toren met twee klokken nabij de kerk, deze waren het symbool van hun rijkdom en macht.

De kerk werd vermoedelijk gebruikt voor de officiële gelegenheden. De bevolking (een 70-tal in totaal?) had echter behoefte aan iets wat meer paste bij hen, een kleine kapel. De mensen waren immers straatarm. Het waren kleine boertjes die probeerden rond te komen op de onvruchtbare zandgrond. De Laurentiuskapel op de Watervalle was de enige fatsoenlijke kapel in Bekegem, gemaakt op maat van de bevolking.

Het kapelletje stond op "een schildeken of pleyncke". Het verdween vermoedelijk tijdens de godsdienstoorlogen ca 1600.

De kapel bevond zich uiterst rechts op de hoek van de Zeeweg en de Leegstraat. Foto uit 2014.

D. De St Laureyns Steenpit

De archieven

36^e begin art. 13 (= kad. sectie A nr. 92 - 14640 m² of 993roe)

Ommeloper 1698

3g72r land zijnde een lang stick str O en W tussen Pr Lievens en Pr Homa land mette een straete tussen beede. Aan de Zz den Canoninck Van Hamme land. Aan de Nz str metten Oe aan zelve Pr Lievens 10 lijnen en metten We aan zijn hofstede met St Laurins Steenput aan de ZWhoek

Ommeloper 1634

- Libry Rycquaert van Cauwenberghe bij de We aan de Zz daaran een straetken str Z tot aan de kerkmuur van het kerkhof, het navolgende land veurgemeen an Wz70 roe (art 12)
- De selve libry Rycquaert van Cauwenberghe an Wz daaran en te We van Terryn en Aernoult vande Poele land een grote hoge plaats en zijn 2 sticken str O en W tussen de halve landweg

ande Zz str mette Oe an voorn perceel, an Jan Terryn en Aernout van poele land en ant kerkhof en mette We in de halve landweg en an zijn zelfs hofstede 6-0-75 (art 13/14/15)

Ommeloper 1540

- Pr Malefeyt bij de We an de Zz daaran een steertken, str Z tot aan de kerkmuur vant kerkhof van Bekegem tussen zijn land ande Oz, het navolgende land zom veurgemeen an de Wz str mette Ne veurgemeen ant voorn land 70 roe
(art. 12) begrepen in navolgende
- Dezelve Pr aan de Wz daaran en te We van de kinderen Jan van Overschelde, een grote hoge platse en zijn 2 sticken str O en W tussen de halve landweg aan de Zz, het navolgende perceel aan de Nz, str met Oe aan voorn land en aan de kinderen Jan van Overschelde en aan kerkhof van Bekegem land en met We in de halve landweg en aan Pr Maelfeyt hofstede daar hij woont 6-0-75
(bij vercaveling van deze partij de voorn 70 roe en 3 partijen als 972, 456 en 456 roe)
(art. 13/14/15)

Dischrekening 1716/17²²

Betaald aen Jan Brusselle, mr. matsenare 1-4-0 grooten over het vermaecken van den steenput

Wettelijke passeringen²³

Jan Borret fs Jan vrijlaat in Eernegem en Tanneken Beyens

Gifte aan Jacques Terryn

3-0-40 gemet liggende O en W van de kerk van Bekegem, westwaarts str zover als de westerse doornhaag noordwaarts wijst, staande W van Bekegem platse in separatie van de erve van de platse en land van Jan Amet wesende also een vierkante platse str O en W ende verhaeckt bij de NO-zijde tussen de acceptant cum suis land ande Nende. Jan Amet met een dreef van een roede breed die nevens de platse en de muur van het kerkhof zal uytgeleyt worden, ande Zzijde str mette Oende op dezelfde Jan Amet met 10 lijn 10 roe en nog de rest tot de Wende, daaran veurgemeens een lang stick str O en W tussen de acceptant cum suis land ande Nzijde Jan Amet land veurgemeens daer de voetweg van platse naar St Laureyns pitken ligt ande Zzijde, de voetweg tot separatie van dit land en het land van selven Jan Amet liggende ende mette Wende op dezelve Jan Amet cleen sticken dat een hoeke is dat bij de oude leggers in deze partie gemeten was.

Het doornhaagje hieruit gelaten met tselve cleen stickje ende de steenpit genaamd "St Laureynspit" staat te ZWhoek van deze partie en deze partie moet haar libre passage hebben dweers de dreve van de selve Jan Amet Z over de platse van Bekegem ende ook van voornoemde steenpit westwaarts tot op de straete, alles zonder proprieteit en zonder elcanderen recompense te doen. Wesende deze landen belast met oude grondrentekens. Deze gifte is een verlandinghe jegens elkaar tegenover andere landen. De comparant was erin gerecht bij het overlijden van zijn ouders

Actum 16/12/1660

Ontleding van de tekst van de verlandinghe²⁴ tussen Jan Borret en Jacques Terryn op 16/12/1660

²² RAB inv. 15-16, nr. 11634 en RAB TBO48 nr. 39 disrekening 1716

²³ RAB inv. 15-16, nr. 16253 p. 117v/118r

²⁴ Verlandinghe = verwisseling van land

- Het betreft hier enkel perceel 36e begin art 13 van de ommelopers, zijnde het perceel gelegen achter de kerk, waar het huidige nieuwe kerkhof zich bevindt (= kad. sectie A nr. 92 - 14640 m² of 993roe)
- Op de scheiding tussen art 13 en de hofstede (art 32) staat blijkbaar een doornhaag
- Jan Amet is de eigenaar van de dreef van 1 roe breed die naast de platse en de muur van het kerkhof zal uitgelegd worden. Dit is het straatje van 70 roe.
- De voetweg van platse naar St Laureyns pit ligt aan de Zz van perceel 13. Dit is vermoedelijk de voetweg die begint naast de herberg en dwars over het kerkhof loopt.
- Het doornhaagje, het klein stick en de St Laureynspit (aan de ZW-zijde van deze partij) wordt hieruit gelaten (samen met het straatje 70 roe?)
- Deze partij moet libre passage geven langs de dreef en ook van de steenpit westwaarts tot op de straat. Dit gebeurt zonder eigendom en zonder vergoeding aan elkaar te geven

Besluit:

In 1540 werd al gesproken van een steertje strekkende zuid aan de partij. In 1634 wordt dit steertje een straatje genoemd. Bij de verlandinghe in 1660 wordt één en ander vastgelegd. Er is een dreef (de bevrijdingweg), een straatje van de St Laureynspit naar de platse²⁵.

De St Laureynspit ligt aan de Zz van de partij, vermoedelijk in de nabijheid van het kerkhof, en op het einde van het steertje van perceel kad. sectie A nr. 92.

Opmerk

De 70 roe is niet dat deel waar de 2 huisjes op staan, waarschijnlijk het straatje

De beschrijving in de ommelopers behandelen de artikels 13/14/15 als één partij land

In de wettelijke passeringen behandelt men de partij art nr. 13.

De verlandinghe gebeurde tegenover het vorige artikel nr. 16253 116v.

De St Laureynspit, een put met levenskrachtig water

In de dagklapper van English wordt het als volgt beschreven:

“Sint Laureins wordt gediend tegen uitslag en brand, en daarom wijdt men olie te zijner ere. Men wijdt ook nog St Laurenswater- zoals men vroeger deed in de Bogaerdeschool- omdat St Laureyns gevangen zijnde, een bronne miraculeus deed ontspringen om zijn medegevangenen in te dopen. Te zijner ere wordt ook brood gewijd, omdat hij, diaken zijnde begaan was met de zorg van de armen, de kerkschatten te gelde maakte om de armen te helpen. Men dient hem ook nog tegen oogkwalen en blindheid, omdat hij blinden genas met een kruisteken”.

De devotie gelinkt aan brongebieden was tamelijk wijd verspreid in Vlaanderen. Het is iets wat oorspronkelijk is ontstaan vanuit het heidense geloof. Voor West-Vlaanderen kunnen naast het Sint-Arnolduspark in Tiegem, het verdwenen Sint Omaarsputje in Alveringem en het verdwenen Sint-Laurentiusputje in Kemmel, ook het beschermd Sint-Godelieveputje in Gistel en het Onze-Lieve-Vrouwfonteinje in Westrozebeke worden vernoemd.²⁶

Plaatsen waar St Laureynswater werd gebruikt voor genezing zijn²⁷:

- Kemmel: St. Laurentiusputje in de warande van de kasteelheer Bruneel. Tot in 1850 ging men met 10 Augustus processiegewijs naar dat putje om er ‘St. Laurentiuswater’ te halen.

²⁵ Dit is vermoedelijk het straatje of voetweg die alover het kerkhof loopt.

²⁶ Vlaanderen is erfgoed: Beschermingsdossier Anzegem (Tiegem)

²⁷ Biekorf, jaargang 52 (1951)

- Ook in de parochiekerken van Kooigem en Zedelgem werd Laurentius vereerd voor oogkwalen.

Een heilige bron is een waterbron die als heilig geldt en waaraan wel een geneeskrachtige werking wordt toegeschreven voor wie erin baadt of ervan drinkt.

Uit diverse vondsten van altaren en offergaven heeft men kunnen afleiden dat er al in het nieuwe steentijdperk, (vanaf zowat 11.000 jaar voor onze tijdrekening), en in Ierland sinds de bronstijd een Keltische traditie bestaat rond heilige bronnen, zoals blijkt uit munten en gebruiksvoorwerpen die in de buurt ervan als offergaven gevonden zijn. Nu nog zijn er 3000 heilige bronnen in Ierland, meer dan waar ook. Ook in Wales en Frankrijk zijn er honderden heilige bronnen.

Bij de kerstening van onze streken werden zulke bronnen dikwijls ook 'geadopteerd', gekerstend en aan een heilige gewijd.²⁸

In Bekegem vonden we in de archieven niets terug over een heilige bron en gewijd water van St Laureyns, wel een Sint-Laureynsput.

Er is ook een parochiekerkje waarvan onder andere Laurentius patroonheilige van is. Amandus is de patroonheilige van Bekegem. Deze werd in de vorige eeuwen

Een zicht op het klein straatje met op de achtergrond links de boerderij en de herberg "gemeentehuis", ernaast het vroegere gemeentehuis en ertussenin het begin van de voetweg "Kapelweg". Het schilderij hangt in de herberg Gemeentehuis. Geschilderd door Louis Boel uit Oostende ca 1948

verdrongen door Laurentius, waarvoor de verering tot ver buiten de parochiegrenzen bekend was.

- Laurentius was de heilige aan wie krachten van genezing met bronwater alom gekend waren. Hij liet op miraculeuze wijze een bron ontspringen om zijn medegevangenen in te dopen. Hij genas ook blinden met een kruisteken.
- In 1540 waren beide huisjes die voor de kerk stonden in het bezit van de St Laureynsgilde.
- Er is de waterput, de St Laureynspit
- In Bekegem waren er ook vele bronnen. De hoogte noordwaarts van de kerk zorgt (de) ervoor dat er nogal wat bronnen waren in die omgeving van de kerk. Tegenwoordig zijn bijna alle bronnen verdwenen door drainage en verdroging van de onderliggende watervoerende

²⁸ https://nl.wikipedia.org/wiki/Heilige_bron

lagen²⁹. - Er was een bron die uitmondde in een gracht die in het verlengde lag van de blusvijver achter het kerkhof. Deze bron voedde de vijver.

- Er was een bron in de huidige Kerkhofstraat. Deze bevond zich bijna in het midden van de straat, zowat 50 m voorbij de tweede bocht. Vooraleer het asfalt werd geplaatst was de bron zeer goed zichtbaar. Tot voor enkele jaren zag je bij droog weer een natte plaats in het asfalt, daar waar de bron zich bevond.

- Het hoogteverschil tussen het hoogste punt (18,5m) op enkele honderden meter achter de kerk en de kerk (12m) zelf bedraagt 6,50m. Vandaar de vele bronnen.

Besluit

- Het ziet er naar uit dat de St Laureynspit kan beschouwd worden als een openbare waterput³⁰ waarvan het water geneeskrachtige eigenschappen zou bezitten, dankzij St Laurentius. Dat we hiervan tot nu toe geen aanwijzingen vonden in de archieven is geen toeval. Het is vermoedelijk al heel lang geleden dat de geneeskrachtige werking ervan nog bekend was (voor 1600?). De waterput bleef echter bestaan, hij werd opgeslorpt in het privéterrein.
- Het ziet er naar uit dat de St Laureynspit kan beschouwd worden als de openbare waterput van het dorp. Het perceel 13 van het 36e begin is het perceel achter de kerk waar zich nu het nieuwe kerkhof bevindt. Aan de ZW-zijde van het perceel bevond zich een steertje (of straatje). Dit is nu het stukje straat vanaf het nieuw kerkhof tot aan de huidige Watervallestraat. Volgens de beschrijving moet daar ergens de waterpit zich bevinden.

In een gesprek met Meulemeester Urbain wist hij het volgende te vertellen. Vroeger stond op de huidige markt nog een huis. Dit was het huis van zijn schoonouders (Cyriel Desimpelaere – Irma Cobbaert), het vroegere gemeentehuis, het werd afgebroken op 8 juni 1973. Tussen het huis en de Dorpstraat stond de garage die paalde aan de kerkhofmuur. Wel naast de garage, op een paar meter van de Dorpstraat bevond zich een waterput. Is dit de St Laureynspit? Deze bevindt zich nu onder de markt.

Er is echter nog een andere mogelijkheid. Op het kadasterplan volgens Popp (1853), boven het huisje linksonder zien we iets ronds getekend. Er staan nog andere zaken op. Dat ronde ding is dit de St Laureynspit? Deze bevindt zich eveneens onder de markt.

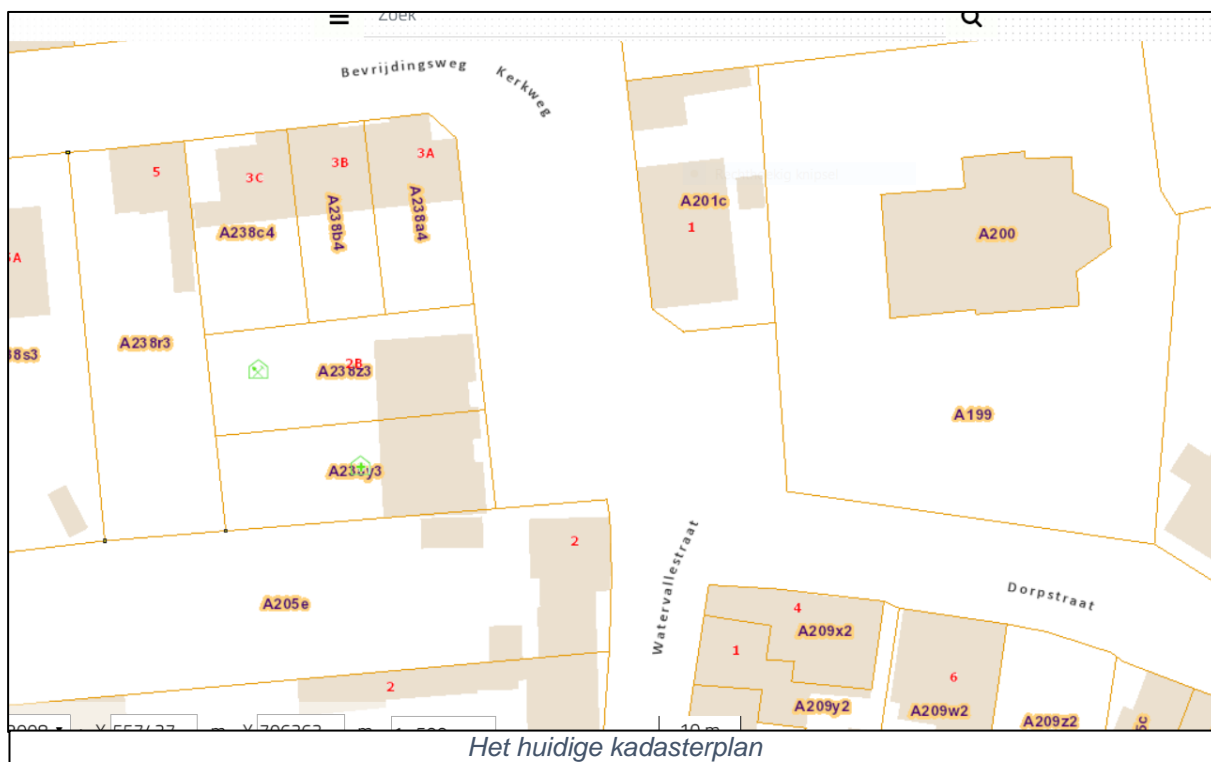
²⁹ Een bron ontstaat meestal doordat regenwater in een hoger gelegen gebied door een doorlatende grondlaag sijpelt. Het water zakt tot het een ondoorlatende laag tegenkomt (bijvoorbeeld klei). Die fungeert als een soort afvoerpijp waarlangs het water verder geleid wordt.

³⁰ In het dorp zelf stonde er in die periode (voor 1600) slechts enkele huizen.

Oud gemeentehuis, eigendom Cyriel Simpelaere.

Het huidige kadasterplan

Het huidige kadasterplan

Het kadasterplan van Popp

Bekegem-centrum volgens de Atlas der Buurtwegen (1823). Let op de buurtweg die dwars over het huidige kerkhof loopt (sentier nr. 9). Er is geen waterput op getekend.

Bekegem – centrum volgens de Ferrariskaart (1770-1780)

E. De St. Laureynsgilde

Ommeloper 1540³¹

³¹ RAB inv. 54 nr. 120, art. 1738 De Watering Gistel Oost over de Waere.

De kercke van Bekeghem over Sinte Laureyns Ghilde inde zelve plaetse opde zuudtoostsyde af ande Westsyde ant voorseyde kerckhof, ghelijckt est afghebarmt is liggheende, daer twee weunhuusekens op staen 80 roe.

Godsdienstige verenigingen en broederschappen

De eerste religieuze broederschappen ontstaan in de elfde eeuw in Noord-Frankrijk en de zuidelijke Nederlanden. De Lieve Vrouwe Broederschappen zijn het oudste. In de loop van de eeuwen ontstaan steeds meer godsdienstige lekenbroederschappen. In de middeleeuwse samenleving had alles en iedereen een band met de kerk. Zo ook de gilden. Vaak werden zij vernoemd naar hun patroonheilige. Door deze genootschappen werden fondsen, altaren en kapellen gesticht. Op het feest van die heilige vierde het gilde ook feest. Bij de processies liep het hele gilde mee en dat ging vaak met veel pracht en praal gepaard.

Traditioneel stelt men dat broederschappen zich bezighielden met het uitoefenen van de werken van barmhartigheid. Maar eigenlijk waren de broederschappen grotendeels op religieuze activiteiten en dan vooral op de begrafenis en het zielenheil van de leden gericht. De drie belangrijkste streefdoelen van de broederschappen waren de volgende: de verering van de patroonheilige, het bezit van een eigen broederschapsaltaar – eventueel in een kapel – om die zo mooi mogelijk te versieren, en tenslotte zoveel mogelijk missen en gebeden laten opdragen tot verering van de patroonheilige met het uiteindelijke doel het zielenheil van de oprichters, de leden en de weldoeners van de broederschap te redden. De belangrijkste beweegredenen van iemand om het lidmaatschap in een broederschap op te nemen was het hebben van een plechtige requiemmis na de dood. Andere beweegredenen waren vroomheid, sociale en morele druk³².

Versieringen van het huis van God'. Giften voor de uitrusting van de kerk. Tot de goede werken die konden bijdragen tot het sneller verkrijgen van een plaats in de hemel, behoorden ook de schenkingen en stichtingen die de bevordering en verrijking van de eredienst tot doel hadden. Deze konden bestaan uit een altaar of een kapel met altaar, compleet met alle benodigdheden voor het verrichten van de diensten. Ook andere schenkingen waren welkom: bouw materiaal voor een groter koor, lezenaars, kandelaars, misgewaden, kaarsen om te branden voor de heiligenbeelden, en dergelijke meer. Ook rijk bewerkte grafmonumenten droegen bij tot de schoonheid van de kerk en dus tot de eer aan God.

Het ging hier niet enkel om grote stukken die verband hielden met altaar uitrusting, maar ook om juwelen, zoals paternosters en parels. Wanneer een broederschap in geldnood zat, konden dergelijke zaken verkocht worden.

Iemand die een schenking deed aan een kerk of een klooster profiteerde dubbel van zijn gift. Op de eerste plaats was het geven op zich al een goed werk, hetgeen het verblijf in het vagevuur hielp verkorten, maar op de tweede plaats leverde het gebed op.³³

Zo rond 1250 waren er drie soorten gilden, daarvan waren de godsdienstige de oudste. Vanuit de religieuze gilden ontstonden de schuttersgilden, meestal met een eigen altaar in de kerk of een eigen kapel. Ook de Rederijkers zijn voortgekomen uit deze godsdienstige verenigingen. Vele dorpsgilden waren feitelijk kerkelijke broederschappen die later dikwijls het karakter kregen van een schutterij. Na de reformatie in 1578 verdwenen veel van de puur godsdienstige

³² [Http://www.st-hubertus-leur.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=5&itemid=](http://www.st-hubertus-leur.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=5&itemid=)

³³ Veronique Despodt. Universiteit Gent Faculteit Letteren & Wijsbegeerte. Vakgroep Middeleeuwse Geschiedenis, academiejaar 2000-2001. Gentse grafmonumenten en grafschriften tot het einde van de Calvinistische republiek. (1584) p. 56

verenigingen. Enkel de gilden van de ambachtsgilden bleven over. Bij deze ambachtsgilden werden de economische belangen vanaf dat moment veel belangrijker, al bleef er over het algemeen wel een nadrukkelijke binding met de kerk.

Gilden en geloof

Niet alleen op pedagogisch en economisch terrein, maar ook op moreel en religieus gebied was de invloed van een gilde erg groot. In de middeleeuwen speelde geloof en de kerk een grote rol in het denken van mensen. Dus ook bij de gilden. Veel nare dingen uit het leven, zoals het mislukken van oogsten en de dodelijke gevolgen van de pest, werden verklaard als een 'Straffe Gods'. Ter bescherming en voorkoming van leed zocht men steun bij een beschermheilige. Een beschermheilige, ook wel patroonheilige, werd gekozen en vereerd als een speciale bewaker voor bepaalde doelgroepen.

Een van de verplichtingen was het begeleiden en begraven van een medebroeder, wanneer deze was overleden. Financiële bijdragen aan de kerk en het onderhoud van de kerk zijn andere voorbeelden van de band tussen kerk en gilde. Deelname aan processies is een traditie geworden van vele honderden jaren.³⁴

Zie ook legger van Oudenburg p. 51r

In Gistel Voornoemd, verre NW van de kerke en NO van de hofstede toebehorende de kinderen Olivier Pycke daer Lauwers Beyens voorn up woont al tussen de capelrie van Bekegem ghaest en de Wijnghaert te Brugge

F. De bedevaarten³⁵

St.-Laurentius, "Lauwtje" genoemd - werd te Bekegem tenminste 600 jaar vereerd. Men kwam "dienen" bij St. Laurentius om door zijn voorspraak verlost of gevrijwaard te worden van inwendige brand, zweren, puisten, brandwonden en oogkwalen. Precies St.-Laurentius werd daarvoor uitgekozen omdat hij op 10 augustus van het jaar 258 te Rome de marteldood stierf door levend geroosterd te worden. Vandaar dat hij steeds afgebeeld wordt met een rooster bij zich.

Een vermelding in "Rond de heerd" 7/8/1869: *"St Laureyns, des brandmartelaars, die er met groot profijt aanroepen wordt tegen koortsen, vliegende vier en andere ontstekingen van den bloede"*.

We hebben een aantal getuigenissen uit de late middeleeuwen die duiden op een sterke verering van Laurentius in Bekegem. Van heinde en verre kwamen mensen met hun specifieke problemen naar de heilige. In een periode waarin drukwerken nog echte luxeartikelen waren, liet de Bekegemse kerk in 1627 driehonderd bedevaartvaantjes drukken, veertien jaar later in 1641 nog eens achthonderd. Dat wijst op een succesvolle bedevaartplaats.

Met de tijd nam de processie in luister toe. De patroonheilige stond overigens hoog aangeschreven. Plechtig vierde men zijn feest.

³⁴ Verhoeven H.A. (2007), p. 47. De verwondering van het maken. De bouwopleiding van gilde tot opleidingsbedrijf. Bergeijk, Eyckehorst livre.

³⁵ Zie ook A. Vanpoucke.

Het lijkt het hoogtepunt te zijn geweest van de Laurentiusverering in de parochie. Niet alleen binnen in de kerk werd aandacht besteed aan de populaire heilige, maar ook errond. Het was immers al een eeuwenoud gebruik om processiegewijs eer te betonen aan heiligen door het afleggen van een processieweg.

Deze mooie dag begon men steevast met een plechtige gezongen hoogmis, waarin hoofdman, pointers en notabelen tegenwoordig waren. Gedurende de dienst werd over den Grooten Martelaar geprekeet, ter zijner eer Lof gezongen, gezegend met zijn relikwie die heel de octaaf uitgesteld bleef in de rijve³⁶. Verder werd er ommevang gedaan rond de kerk door de bedevaarders die water ter eere van St Laurens mee naar huis meenamen, water gewijd uit de St Laureynsput. Er na geschiedde de Plechtige Ommegang ter eere van den Heiligen Patroon en werd met zijne relikwie gezegend. De processieweg beplante men zo veel mogelijk met sparren³⁷ en altijd bestrooide men het parcours met bloemen en groen. Vele mooie, afbeeldende groepen stapten mee op. Het mooiste om zien was de godsvrucht van de vele vrouwen en zeer vele jongelingen en mannen die processie volgden.

Daarbij was alle dagen der Octaaf mis te zingen in de "Capelle van Sint Laureyns". Bovendien bestond een fondatie van "Zeven Laureynsmissen" binst de octaaf te zingen. In die dagen werd de gilde van St Laureyns begoed met offeranden, die evenzo in het openbaar werden verkocht³⁸.

Men vierde de Patroonkermis met familie en velen uit de gebuurte kwamen de Heilige vereren en aanroepen. Dit deed men overigens heel het jaar door. Het hele jaar door werden missen gecelebreerd ter ere van St Laurentius.

In 1651 werd in de kerk zelf een groot portiekaltaar opgericht ter ere van St. Laurentius met in de nis bovenaan een houten beeld en "een schilderij die z'n marteldood voorstelt. Het 17e eeuwse beeld op het altaar kreeg in 1833 een nieuw houten "kasken" die gemaakt werd door meubelmaker De Bruyne uit Gistel, die dit deed voor de prijs van 28,11 fr.

"Rond de heerd" 8/8/1868:

"In de St Amandskerk aan de rechter hand als ge ingaat, staat er een wonder fraaie Sint Laureinsautaar van 1651, en daarbij eene schilderije zijnder martelie, van eenen goed christen schilder. Al den evangeliekant bemerkt men eene glazen kasse met den heiligen Martelaar in

³⁶ Reliekschrijn

³⁷ Tot in de jaren tachtig deed men hetzelfde in de processie naar de boskapel.

³⁸ Over het verloop van de diensten en de processie vonden we in Bekegem geen gegevens. We baseren ons op de rituelen die gebeurden bij de bedevaart naar de boskapel en gegevens vanuit Zedelgem, waar jaarlijks ook een dergelijke processie plaatsvond.

Diakensgewaad erin, en een rood geverwd zeinsel³⁹, op voegen van eenen rooster: als de toeloop groot is zoo steken ze daar de reliquien in, en ze staan er mee te zegenen”.

In de jaren na de tweede wereldoorlog verminderde de devotie voor St.-Laurentius en voor het gaan "dienen" in het algemeen, om tenslotte volledig te verdwijnen.

Blaadjes waarop de litanie van St.-Laurentius stond waren toen in Bekegem niet meer beschikbaar. Men kon zich behelpen met dergelijke litanieën uitgegeven in de gemeente Kemmel. Thans is St.-Laurentius enkel nog gekend omwille van de jaarlijkse kermis op de eerste zondag na 10 augustus z'n sterfdatum. Echter zijn hoogdag in Bekegem is verschoven naar eind oktober, waar Bekegem Speelt met Vuur, een volksfeest met ommegang en een groot Laurentiusvuur, de band tussen het vuur en de heilige diaken terug op het voorplan heeft gebracht.

De oude processieweg

Een eerste stuk processieweg

- "... met een barme dat men zegt den processie wegh te syne ...⁴⁰"
- : "...1l 96r land zijnde hofstedeken⁴¹ synde een lange driehoekige platse lopende ten Oe te niete tussen den voorschr barme en den dam van Pittevijvere den selven vijver aan zuidoost-ende ...⁴²"

We situeren deze gegevens⁴³. De dam begint aan de Zeeweg (andere kant Gentil Decoster) en eindigt aan de huidige Schipleedstraat (een beetje voorbij de hoeve "Kimpe"). Het gebied tussen de berm en de Zeeweg was tijdelijk landbouwgrond geworden. Men noemde het in die tijd bijna waardeloze grond. Vermoedelijk omdat het waterzieke gronden waren. Het gebied aan de andere kant van de berm was vijvergebied en liet men onder water lopen. Het pad boven op de berm gebruikte men als weg die men vroeger "De Processieweg" noemde. Nabij de hoek van de berm stond het hoevetje waar Jan Vermoortel in 1694 woonde. Jan Vermoortel was de visser. Hij beheerde de vijvers.

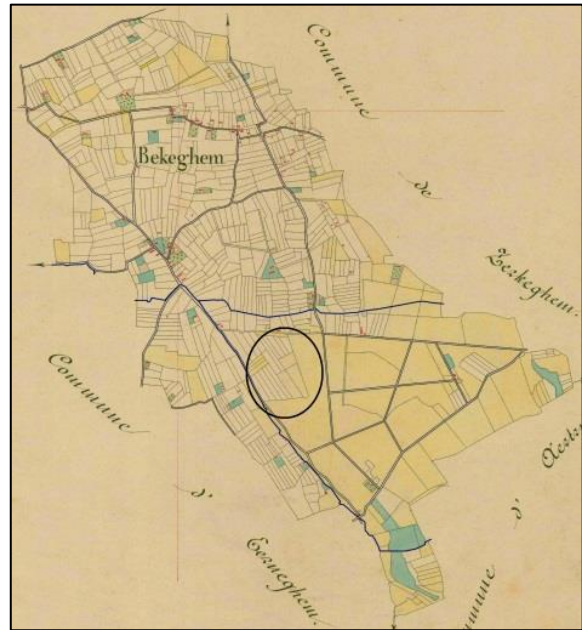
³⁹ Een relikwieënkastje waarmee men zegent.

⁴⁰ Ommeloper 1698: vierde begin nr. 20.

⁴¹ Waar Jan Vermoortel woonde hij was visser en beheerde de vijvers.

⁴² Ommeloper 1698: vierde begin nr. 23.

⁴³ Aan de hand van ommelopers en oude kadasterkaarten konden we alle percelen situeren.

Een tweede stuk processieweg

“Item suudt daerbij vier ghe(met) een lijne I roeden lants tusschen de Processiewegh ... landtwegh toebeho(rende). Den voorn. Guille de Clercq aende westside, de w.^e en kinderen Michiel Vijncke landt aen Oostside⁴⁴.”

We situeren dit stuk van de processieweg.

De percelen 17 tot 20 waren eigendom van Bladelin, de stichter van het stadje Middelburg.

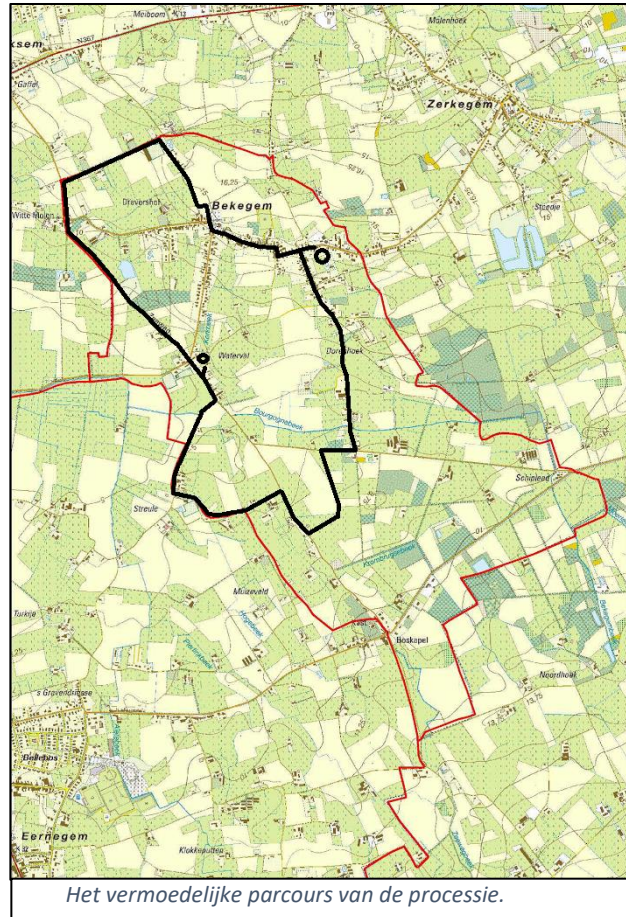
⁴⁴ Register manscepen 1645-1654 - RAG TBO126 Middelburg nr. 5, f° 113v°

Ieder jaar was er de Laurentiusprocessie. Die dag was het kermis, "Lauwtjekermis". Men vergaderde aan de Laurentiuskapel⁴⁵ op een omwalde motte te midden de heide, er lagen ook mensen begraven. De processie ging rond de gemeente. Eigenlijk was het een Laurentiusomwegang.

Ook de gendarmes waren steeds aanwezig. Het gebeurde wel eens dat één en ander uit de hand liep, vooral na de processie.

Het was in de middeleeuwen de gewoonte dat de processies de gemeentegrenzen volgden om aldus de gehele parochie te beschermen. We proberen ons voor te stellen welk parcours men wel zou gevolgd hebben.

- Men vergaderde aan het Cruyssevelt.
- Men kwam zeker voorbij aan de Laurentiuskapel op de hoek van de Zeeweg met de Legestraat. Vanaf daar kennen we een gedeelte van de route die men volgde. Zie de navolgende kaart.
- Vanaf de St Laurentiuskapel nabij de Legestraat volgde men nog een stukje Zeeweg tot aan de huidige Bekegemstraat. Deze volgde men tot aan de grens met Eernegem. Op die plaats was er een veldwegel (recht tegenover de hoeve die aan de rechterkant staat, de huidige hoeve Timmerman). Via deze veldwegel kwam men op een landweg die verbinding gaf met wat we op de kaart zien. Op die manier kwam men terug op de Zeeweg.
- Ook de huidige Doornhoekstraat noemde men vroeger soms "Processieweg".

Het vermoedelijke parcours van de processie.

G. De St Laurentiusomwegang⁴⁶

Eigenheid en omwegang

Rond de kerk staan vier kapelletjes met telkens een afbeelding uit het leven van "Lauwtje". Eertijds waren dit houten constructies, maar sinds 1948 zijn ze vervangen door meer duurzame betonnen kapelletjes die later vervangen werden door vier kunstbeelden in brons van de hand van Mia Moreaux (Oudenburg).

⁴⁵ Of de plaats waar eertijds een kapel stond.

⁴⁶ Antoon Naert

Deze kapelletjes vinden hun oorsprong in de meer dan 600 jaar oude traditie van de Sint-Laurentius bedevaart.

Al van in de vroege middeleeuwen kennen we het gebruik van de processie als een middel om zaken af te smeken van God, hetzij rechtstreeks, hetzij door bemiddeling van zijn heiligen. Hoewel de kerk dit gegeven niet altijd een warm hart toedroeg – in de vroege middeleeuwen werd het gegeven gezien als een heidens relict – is het gebruik geleidelijk aan toch ingeslopen in de officiële religie, waar het echter steeds een sterk volkse inslag heeft behouden. Naast processies doorheen de dorpen of de velden poogde de geestelijkheid het fenomeen onder controle te krijgen door het sterker te laten aansluiten bij het kerkgebouw en de officiële kerkelijke jaarcyclus.

Op deze wijze ontstonden enerzijds de kruiswegen in de kerk, gewijd aan de passie van Christus, en de ommegangen buiten de kerk, gewijd aan een ander aspect van Christus of aan een heilige. Ommegangen zijn er in alle maten en gewichten. Het aantal staties kan sterk verschillen, gaande van een viertal zoals in Bekegem tot een vijftiental zoals bij grotere kerken. Tijdens het maken van de ommegang wordt bij elke statie stilgestaan om er de bijstand van de betreffende heilige af te smeken. Hierbij zijn litanieën en liederen van groot belang.

Ook Bekegem had zijn eigen litanie, zijn eigen lied en zijn eigen bedevaartvaantje. De huidige ommegang van Bekegem schijnt te dateren van het jaar 1940, toen pastoor Noppe er 4 kapelletjes ter ere van Sint-Laurentius rond de kerk liet plaatsen en een ommegang instelde op de eerste maandag na de feestdag van Laurentius (10 augustus), na het jaargetijde voor de gesneuvelden. In 1948 zouden deze kapelletjes dan vervangen zijn door de nu weggenomen betonnen kapelletjes⁴⁷.

De Laurentiusomwegang met de 4 betonnen kapelletjes.

⁴⁷ Deze betonnen kapelletjes werden gefabriceerd door de betongieterij Jonckheere uit Bekegem.

- De eerste kleine houten constructies werden later vervangen door betonnen kapelletjes
- Na de eerste oorlog was er een Bekegemnaar Leopold Jonckheere; hij had 24 kinderen bij 3 vrouwen (of waren het er 29?). Hij stampte een betongieterij uit de grond en maakte betonnen staken, platen, citernes, paddestoelen, kabouters en andere in het centrum van de gemeente (aan de andere kant van de kerk). Hij maakte ook vier kapelletjes waarin taferelen uit de martelaarsdood van Laurentius werden uitgebeeld. Bekegem is niet veel gewoon. Voor Bekegem is dit erfgoed van de bovenste plank.
- In 1995 werden de kapelletjes voor een laatste maal hersteld.
 Kapelletje 1: Heilige Laurentius, bid voor ons” is er bijgekomen in plaats van een schilderij⁴⁸ dat volledig weggeroest was.
 Kapelletje 2: wijzend naar de armen: “Hier zijn de schatten van de kerk”
 Kapelletje 3: Laurentius gebrand op een rooster
 Kapelletje 4: Laurentius wordt begraven door de armen in de catacomben

De Laurentiusomgeng van Mia Moreaux⁴⁹

Het Lichtegeemse gemeentebestuur streefde ernaar om elk van de drie deelgemeenten een eigen imago mee te geven en dit te monumentaliseren in een beeldhouwwerk dat het uithangbord van het dorp kon worden. Het lag dan ook voor de hand dat het volkse en de religiositeit in het zoeken naar de Bekegemse identiteit een belangrijke rol zouden gaan spelen. Een eerste initiatief dat uit dit zoeken voortvloeide en dat een steeds groeiend succes blijkt te kennen is de inrichting van de Laurentiusconcerten, klassieke concerten met spirituele inslag in de stemmige ruimte van de Bekegemse kerk.

De volgende stap bestond uit het scheppen van een tastbare en zichtbare identificatie van het Bekegemse imago in de vorm van een beeldhouwwerk. Ook nu weer werd gekozen om dit zo nauw mogelijk te laten aansluiten bij het volkse en religieuze karakter van de dorpskern, zonder hierbij in oubolligheid te vervallen. In het kader van de volledige vernieuwing van de

⁴⁸ De schilderijen werden oorspronkelijk door de zusters geschilderd.

⁴⁹ De beschrijving van deze kunstwerken werd door Antoon Naert opgesteld.

dorpskern lag het aanpakken van de sterk verweerde ommegang dan ook voor de hand. Hiervoor werd een beroep gedaan op de Bekegemse kunstenaar Mia Moreaux. Hoewel ze in de eerste plaats op zoek was naar de mogelijkheid om ooit ergens een kruisweg te ontwerpen, sprak de idee van een ommegang haar onmiddellijk aan. De religieuze diepte en spanning in dit gegeven waren voor haar uitdaging genoeg om de opdracht te aanvaarden. Nog altijd verwijzen de vier staties naar de verschillende fasen in het levensverhaal van de heilige Laurentius. Aangezien de vroegere indeling niet langer duidelijk was, kon Mia zelf haar geleiding van de ommegang opleggen. In haar eigen stijl werden opeenvolgend het werk van Laurentius als diaken te Rome, zijn gevangenneming, zijn martelaarschap en zijn heiligverklaring geëvoceerd. Ze baseerde zich hiervoor op het legendarische heiligenleven zoals dit in de Legenda Aurea van Jacobus de Voragine naar voren komt.

Op 11/10/2001 werd het ontwerp van de kunstwerken voorgesteld in het Bekegemse kerkje. Het kunstwerk zou de gemeente 750000Bfr kosten.

De 4 bronzen monumentjes van 1,8m groot, illustreren op een abstracte manier het martelaarsleven van de heilige Laurentius

Op zondag 23/10/2005 werd de beeldengroep ingewijd en ingewandeld.

Het leven van Laurentius in vier staties⁵⁰.

Statie 1 : Aartsdiaken te Rome

Paus Sixtus werd met vier diakens aangehouden in de catacombe van Praetextatus terwijl hij tot het volk sprak en veroordeeld om samen met hen onthoofd te worden. Op weg naar de gevangenis ontmoette hij zijn aartsdiaken Laurentius, die hem vroeg waar hij heen ging. Sixtus troostte hem met de opdracht dat hij de schatten van de kerk moest uitdelen aan de armen en dat hij, hoewel veel jonger dan de paus, hem drie dagen later in de dood zou volgen in een veel zwaardere marteldood. Laurentius haastte zich om de schatten uit te delen en op het ogenblik dat de paus naar de executieplaats werd gebracht, kwam Laurentius hem nogmaals vragen hem niet alleen te laten. In statie 1 wordt de houding van Laurentius gesymboliseerd door de kleine figuur, zowel verwijzend naar de nederigheid van de aartsdiaken als naar zijn relatie tot de kleine man. De schouders van het beeld verwijzen naar de draagkracht van de jonge aartsdiaken en vormen tegelijkertijd het dak van het kapelletje, terwijl de armen van het beeld een gevend gebaar maken, symbool voor caritatieve werk.

Statie 2 : De gevangenneming

⁵⁰ Antoon Naert: het leven van Laurentius naar A.T. van Biervliet o.s.b.

De soldaten die dit hoorden, grepen hem vast en brachten hem bij de tribune Parthenius, die op zijn beurt keizer Decius verwittigde. Deze beval hem onder bedreiging van doodstraf de schatten van de kerk uit te leveren en vertrouwde hem toe aan Hippolytus. Echter, door de genezing van de blinde Lucillus, kwam Hippolytus tot inkeer en werd samen met 19 anderen gedoopt. Van de prefect Valerianus kreeg Laurentius drie dagen uitstel om de schatten van de kerk samen te brengen en in te leveren. Na de drie dagen bracht hij de armen naar de prefect en stelde hen voor als zijnde de schatten van de kerk.

In statie 2 krijgen we weerom de schouders en de armen, ditmaal in een veel gespannener versie, ingebonden in touwen die de gevangenneming duidelijk symboliseren. Ook de "handen" die in het centrale gedeelte zichtbaar zijn, geven die gebondenheid weer, terwijl de speerpunt die op de zijkant kan worden uitgemaakt symbool staat voor de dwang en het geweld dat is gebruikt.

Statie 3 : De marteldood

Op zijn weigering om aan de goden van het Romeinse Rijk te offeren werd Laurentius gezeseld en met gloeiende metalen platen gefolterd. Uiteindelijk liet men een ijzeren rooster aanrukken, waarop de jonge aartsdiaken werd geroosterd. Bekend zijn de woorden die hij toen zou hebben uitgesproken : "Ik ben al aan de ene kant gebraden. Keer me om en begin maar te eten. Ik dank de heer dat ik mag binnentreden in zijn koninkrijk." Kort daarop gaf hij de geest. Het was 10 augustus 258. Bij statie 3 wordt duidelijk dat het hier gaat om de marteldood van de heilige. Het rooster dat als martelwerktuig werd gebruikt, is niet alleen prominent aanwezig, maar doorboort ook het lichaam van de heilige, en met hem de essentie van de kerk van Rome. Een uitholling van het lichaam geeft daarenboven een stuk de leegte van de dood weer.

Statie 4 : De heiligverklaring

Laurentius werd begraven op de Viminaal, langs de Via Tiburtina in Rome. Al in de eerste helft van de vierde eeuw wordt een verering van de heilige in Rome vastgesteld. Ongeveer vijftig jaar na zijn dood bouwde keizer Constantijn boven zijn graf een basiliek die uitgroeide tot de latere kerk van San Lorenzo buiten de muren. Samen met Petrus en Paulus werd hij de patroonheilige van de stad Rome. Spoedig kreeg zijn feest net als dat van de andere twee heiligen een vigilie. Zijn erediensbreidde zich spoedig uit buiten Rome en hij werd één van de belangrijkste heiligen uit de vroegchristelijke periode.

Statie 4, de laatste statie, aan de ingang van de kerk geplaatst, verwijst naar de heiligheid van Laurentius. Het aureool dat de schouders omgeeft is hiervan een eenduidig symbool. Belangrijk is echter ook de kleine figuur centraal in het beeld, die met de armen naar de grond toe reikt, zichzelf verankert in de bodem. Hiermee wordt de band tussen hemel en aarde duidelijk gemaakt, evenals de verankering van de Laurentiusverering in Bekegemse bodem.

Een Laurentiuslied en gebeden dienstig bij de omgang.

H. Laurentius

Laat heden lied'ren volijk klinken.

Vermeld ons luid Laurentius' lof.

Oh, broeders, ziet hem prachtig blinken

Bij d'heiligenschaar uit Sion's hof.

Refr. Laurentius uit de hoge,

 Zie op uw dienaars neer,

 Door onze nood bewogen,

 Verhoor ons meer en meer. (bis)

Van in uw jeugd al uitverkoren,

Verlangdet gij naar d'hemelkroon

Nu praat gij tussen d'hemelkoren

En zingt verrukt voor Godes troon.

Hoe hard uw lichaam moeste lijden,

Nog sterker was uw ziele daar.

Oh wil uw kind'ren hier bevrijden

Van 't nijpend lijfs- en zielsgevaar.

Als 't zware kruis ons zal beproeven

En pijn of ziekte ons zuchten doet.

Oh broeders laat ons niet bedroeven,

Laurentius is machtig goed.

Ommegang Sint-Laurentius

1 Laurentius: diaken te Rome

Laurentius uit de hoge, zie op ons allen neer.

Door onze nood bewogen, komen wij bij u weer

Laat onze harten branden, van 't vuur dat u verteert

En maak van onze handen, een schaal die verder deelt

(Melodie, Geef vrede, Heer geef vrede.)

H. Laurentius, je staat er hier klein en kwetsbaar bij omdat niet groot was in dienst

van de arme stakkers om je heen.

En toch was uw draagkracht groot en onverwoestbaar.

Laat iets van jouw dienstbaarheid in ons hart komen.

Onze vader...

2 Laurentius: zijn gevangenneming

Laurentius uit de hoge, zie op ons allen neer.

Door onze nood bewogen, komen wij bij u weer

Laat onze harten branden, van 't vuur dat u verteert

En maak van onze handen, een schaal die verder deelt

(melodie, Geef vrede, Heer geef vrede.)

H. Laurentius, wie het opneemt voor de kleinen en weerlozen wordt vaak door de machtigen als "gevaarlijk" aanzien. Jij had je hart verbonden met de "schatten van de kerk", de arme mensen. Nu ben je met touwen gebonden en als gevangene weggevoerd. Maar diep in je hart blijf je vrij en ongebonden.... Het is de Liefde voor je heer die je geleid.

Mochten ook wij wat meer vrij worden van alles wat ons vandaag bindt
Onze vader....

3 Laurentius: zijn martelaarschap

Laurentius uit de hoge, zie op ons allen neer.

Door onze nood bewogen, komen wij bij u weer

Laat onze harten branden, van 't vuur dat u verteert

En maak van onze handen, een schaal die verder deelt

(melodie, Geef vrede, Heer geef vrede..)

H. Laurentius, weerloos als je heer Jezus, word je door mensen gefolterd omdat je trouw wilde zijn aan je God en zijn lievelingen, de armen. Het vuur onder de rooster verpulverde je lichaam, niet je hart! Dat had je al weggeschonken in liefde zonder maat.

Wanneer we het eens moeilijk hebben in ons leven ... sta ons bij.

Onze vader....

4 Laurentius: zijn heiligverklaring

Laurentius uit de hoge, zie op ons allen neer.

Door onze nood bewogen, komen wij bij u weer

Laat onze harten branden, van 't vuur dat u verteert

En maak van onze handen, een schaal die verder deelt

(melodie, Geef vrede, Heer geef vrede..)

Laurentius, hier sta je dan, omkranst met het aureool van heel-heid, heilig-heid.

Je bent nu wel in die "andere wereld" waarvan Jesus ons vertelde...maar je staat eveneens nog vast geworteld in Bekegemse grond.

Wil je van daarboven voor ons ten beste spreken bij de heer van alle leven en zegen brengen over alle mensen die leven op deze grond

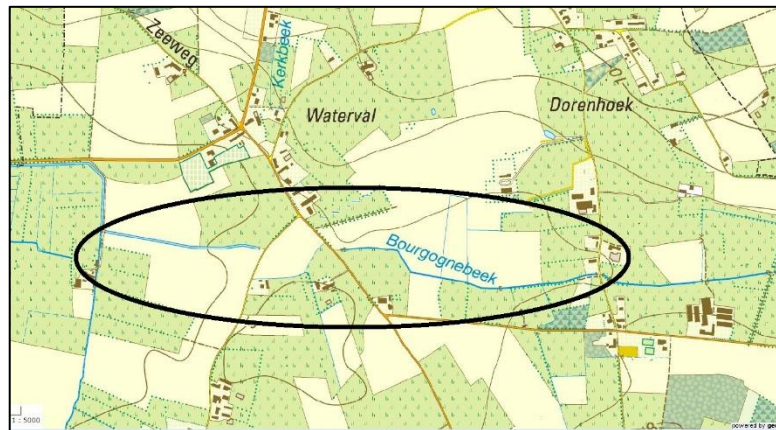
Onze vader....

2. Waterhuishouding van het 'Oudland' in de nabijheid van Bekegem-Watervalle.

1. De Watervalle in Bekegem

Watervalle: betekenis

De eerste vermelding van 'Watervalle' zien we in 1180⁵¹. In de bronnen is er toen sprake van een herberg en een wijk genaamd "de Watervalle", gelegen aan de Zeeweg van Oudenburg naar Torhout. De naam Watervalle wordt ook vermeld in een schenkingsakte van 1180. Toen schonk ridder Arnold van Gistel en zijn echtgenote Agnes tienden aan de abdij van Oudenburg, in "*Rocsem et Bekeghem inter Pitha et Watervalle*".

Oorspronkelijk was de wijk Watervalle te Bekegem gelegen in de nabijheid van de Bourgognebeek⁵². Nabij de kruising van de Bourgognebeek en de huidige Doornhoekstraat werd de beek afgedamd met de bedoeling het water te gebruiken om de vijvers aldaar te bevoorraden. Regelmatig ververste men het water van die vijvers door de sluisen open te zetten. Op dat moment kwam het water als een waterval naar beneden in de richting van de Bourgognevaart⁵³, vandaar de naam 'Watervalle'.

In juli 1641 hadden Rycquaert en Maerten Codde, poorters van Brugge en uitbaters van een aantal vijvers, de 'Oude Vijver'⁵⁴ laten leeglopen. Dit was op een dusdanig ongecontroleerde manier gebeurd dat een gedeelte van de Zeeweg en van de sHeerenstraete (huidige Bekegemstraat) was weggespoeld⁵⁵. Jan Kindt, zoon van Pauwel, was in die periode hoofdman van Bekegem. Hij spande een proces in tegen de familie Codde om schadevergoeding te bekomen voor beide weggespoelde straten⁵⁶.

Watervalle: en dan?

Nabij Nieuwpoort en Oostende waren er zee-insnijdingen die een havengeul vormden. Beide inhammen reikten landinwaarts en dienden als monding van een afwateringsbekken. De Nieuwpoortse inham reikte tot Diksmuide. Een arm ervan, de Spermaliegeul kwam tot

⁵¹ De Flou: 1180, cartularium van de abdij van Oudenburg.

⁵² In de ommelopers vinden we volgende vermelding: 'Maeyken Maertens woont in een huysekin aan de Watervalle aan de beek die naar de Bourgogne loopt in Beeghem' (1544). Maeyken Maertens woonde in de huidige Doornhoekstraat naast de Bourgognebeek.

⁵³ De hoogtelijnen tussen de plaats van de afdamming en de sHeerenstraat overbruggen een hoogteverschil van 1,25m (5m-6,25m).

⁵⁴ 'De Oude Vijver', gelegen in de nabijheid van de huidige Doornhoekstraat en de Bourgognebeek

⁵⁵ '... het zand van de straete tot op de clyte afgespoeld is.

⁵⁶ RAB INV. 15-16 nr. 16235, p. 304v, 305r, wettelijke passeringen 1640-1642.

'Bekegem'⁵⁷, ten noorden van Gistel. De zee-insnijding van tussen Bredene en Oostende reikte tot de baai van Gistel, die zich bevond tussen de gemeenten Gistel, Westkerke en Eernegem -Bekegem. De waterloop de Waere splitst dit oude bekken nagenoeg in twee gelijke delen, het ene 'Eernegem brouck', het ander 'Nieuwland' genoemd.

Op het uiterste punt van het 'Eernegem brouck' inbraakgebied of zoals we het verder noemen de Bourgogne-delta, ligt het gehucht Watervalle te Bekegem. Dit is de plaats waar heel wat beken het regenwater van het achterliggend gebied lozen in de Bourgognevaart. De monding van de Zeewegbeek in de Bourgognebeek ligt op het raakpunt van de Zeeweg met het overstromingsgebied van de Duinkerke II transgressie⁵⁸.

De Bourgogne-geul, later het Bourgogne-kanaal was ook belangrijk omwille van de scheepvaart⁵⁹. In de vroeg - Merovingische periode deed de getijdenwerking en de massa's regenwater komende van Watervalle, die beide over en weer stroomden in de golf van Gistel (onder Gisteleiland) een nieuwe geul ontstaan die de huidige Bourgogne geul vormde. Dankzij haar aansluiting op de getijdengeul en vaargeul naar de haven van Oudenburg⁶⁰ en Stene⁶¹ en uiteindelijk via de Plassendalevaart was scheepvaart mogelijk naar Brugge, Nieuwpoort, Oostende en Ieper, vermoedelijk zelfs naar Engeland. Dit situeert zich vanaf de vroege middeleeuwen tot 1960 wanneer de vaart onbevaarbaar werd verklaard. Moerdijk en Watervalle waren de eindpunten voor wat betreft de scheepvaart. Op die plaatsen werd tol geïnd. Te Watervalle op de Piedijk, was een tol van de heren van Gistel.

⁵⁷ Bekegem was in de Merovingische periode een schorre. Meer daarover in het hoofdstuk Bekegem- Hondegem -Gistel, zie verder.

⁵⁸ Dit is een eigenaardige plaats. Antoon Naert laat zelfs de mogelijkheid open dat op de plaats waar de Bourgogne-delta en de Zeeweg samenkomen een eventuele laat-Romeinse bezetting zou kunnen gebeurd zijn. Hij noemt deze plaats vanuit Romeins oogpunt bijzonder strategisch, en vanuit middeleeuws oogpunt volkomen onverklaarbaar. (Landschapsvorming en bezitsverhoudingen in het woeste land tussen Torhout en de kuststreek voor 1300 AD' in jaarboek Geschied en Heemkundige kring Torhout p. 43 noot 5)

⁵⁹ Zie hiervoor verderop in de tekst p.

⁶⁰ Het Romeinse Castellum van Oudenburg herontdekt, opgravingscampagne van 8/2001 tot 4/2005' door Sofie Vanhoutte in *Relicta* 3 (2007), p.. 199: 'In de tweede helft van de eerste eeuw n. Chr. ontstond in Oudenburg een Romeinse handelsnederzetting met een kleine haven die in de loop van de 2de eeuw uitgroeide tot een bloeiende agglomeratie. In de loop van het derde kwart van de derde eeuw werd de burgerlijke nederzetting verlaten en werd de vestiging in Oudenburg puur militair.

Zie ook: "De Romeinse wegen in het Vlaamse kustgebied", door Hugo Thoen en Sofie Vanhoutte in "Alle wegen leiden naar ... Romeinse wegen in Vlaanderen" uitgave Dienst Cultuur van de Stad Oudenburg 2004.

⁶¹ J. Leper, een vroeger directeur bij de Noordwatering van Veurne schrijft in zijn boek 'Kunstmatige inundaties in Maritiem Vlaanderen 1316-1945, Tongeren 1957' op p. 42 het volgende: '*Het staat quasi vast dat in de golf van Gistel geen handelscentra tot stand kwamen. Enkel hebben de verschillende aldaar aanwezige kreken een zekere maritieme bedrijvigheid opgewekt te Oudenburg, te Gistel en blijkbaar ook te Stene.*

Wat laatstgenoemde plaats betreft, heeft men echter geen zekerheid omtrent het bestaan van een haven; aan de hand van een oude oorkonde beweren zekere schrijvers, dat de kruistochters in 1209 uit deze kleine haven naar Palestina afreisden, zij steunen hierbij op de bewoordingen in deze oorkonde vevat: 'Inportu Flandriae qui dicitur Stein'. Andere betogen dat het gaat om Suin (Zwin).

De eerste versie is ruim zo goed aan te nemen als de tweede.

Meer zekerheid bezitten we omtrent het belang van de oude haven van Gistel. Graaf Boudewijn IV benoemde in 1009 de burchtheer van Gistel tot maritiem prefect van Vlaanderen, met de opdracht voor het behoud van de duinen te zorgen en de zeeroverstochten tegen te gaan en te bestrijden. Ofschoon de slotvoogden van Gistel niet immer nauwgezet en trouw hun taak vervulden, behielden ze toch lange jaren de hun toevertrouwde opdracht en verwierven ze de aanzienlijke rang onder de leenheren van Brugge. Tot onder keizer Karel zien we ze aan het Hof van Vlaanderen de hoogste ambten bekleden.

In 1180 werd de plaats onder hun beleid versterkt om haar handel en nijverheid tegen vreemde overvallen te beveiligen.

Hoogstwaarschijnlijk hadden velen nog nooit van Bekegem gehoord. Bepaalde zaken kunnen vanuit verschillende oogpunten worden bekeken. In ons geval bekijken wij de Bourgogne delta vanuit het oogpunt 'Bekegem', met alle gegevens die daarbij behoren.

De kaart van Pourbus spreekt van Isabella- Watervalle⁶² en de watergang nabij het uiterste punt van Bekegem, aan de andere kant van de Vaartstraat t.o.v. de vaart, noemt de Magdalena kreek. Van waar deze benamingen komen is ons niet duidelijk.

2. Afwatering van de gehele streek alover de Bourgogne-

delta

Te Watervalle komen vanuit verschillende richtingen beken. Die lozen hun water in de Bourgognevaart.

- We noemen de Zeewegbeek, met de Crombrugsebeek. Ze mondt uit in de Bourgognebeek. De Zeewegbeek loopt over een afstand van ca. 4 km naast de Zeeweg. Ze vertoont een continue daling vanaf het plateau van Wijnendale (hoogtepeil 40 m) tot aan de kruising met de Bourgognebeek te Watervalle (hoogtepeil 5 m). De Zeewegbeek verzamelt aldus een waterareaal van ca. 12 km².
- De Bourgognebeek met de Paradijsbeek, Bekegembeek en Moerletebeek komen uit de richting Zerkegem-Aartrijke.
- De Kerkbeek en Vandekinderenbeek in Bekegem-Roksem. Ze monden ook uit in de Bourgognebeek.
- Juist buiten Bekegem, maar nog steeds te Watervalle, zien we de Pierlinckbeek komende vanaf Eernegem- Streule, samen met de Bourgognebeek uitmonden, via de 'Keelpit'⁶³, in de Bourgognevaart.

Het stroomgebied van dit geheel is aangeduid op de kaart in het zwart omliggende gebied en beslaat een oppervlakte van ongeveer 25 km².

Verderop in het deltagebied is er nog toevoer van water vanuit de gemeenten Roksem, Westkerke, Gistel, Moere, Koekelare, Ichtegem en Eernegem. Het geheel beslaat een captatie areaal van ca. 60 km².

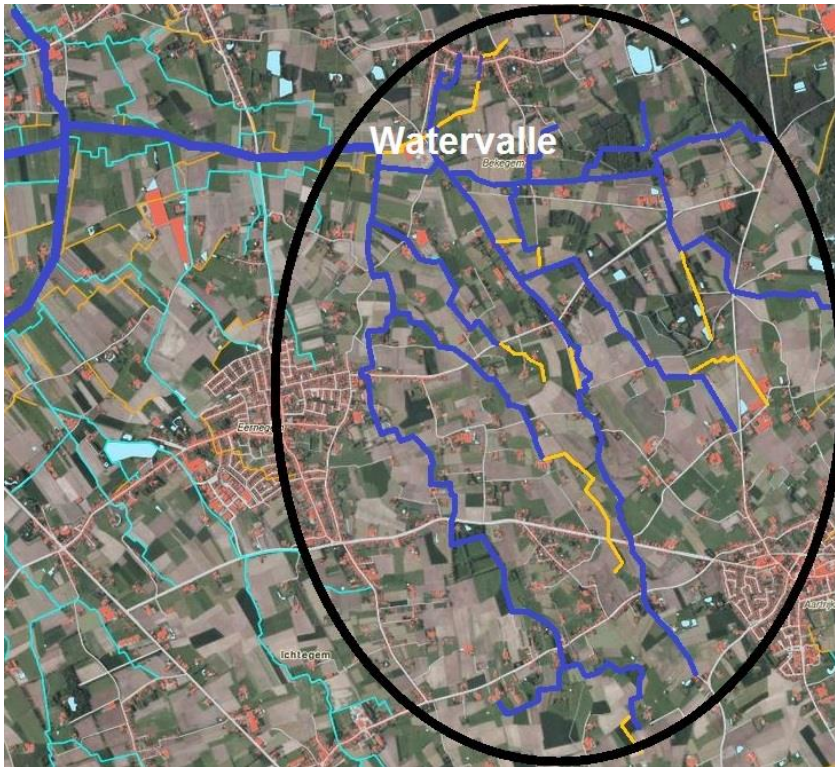
De Bourgognevaart, samen met de Moerdijkvaart, monden uit in de Waerevaart. Deze vloeit in noordelijke richting tussen de dorpsbehorens van Westkerke en Gistel naar het Kanaal van Plassendale - Nieuwpoort.

We schrijven "afwatering" in de titel. Afwatering in dit geval was een groot woord. Aanvankelijk verliep de afwatering heel moeilijk. Om te beginnen was er de getijdenwerking van de zee die alover de brede zee-inham tussen Oostende en Bredene landinwaarts binnenkwam. Het getijdenwater kwam twee keer per dag de geul binnen en botste op de enorme hoeveelheden regenwater dat probeerde af te wateren richting zee. Het regenwater uit de omgeving van de Moerdijkvaart waterde oorspronkelijk af richting IJzer, dit was niet echt een probleem. Het water dat uit de richting Watervalle vloeide rechtstreeks via de oude "Bourgognebedding" naar de landengte tussen Gistel en Westkerke alwaar er al vroeg een doorbraak werd geforceerd. Dat was niet zo moeilijk. De hoogte in de omgeving van de huidige Waerebrug is maar 2 à 3 meter boven de zeespiegel. Immers de enorme hoeveelheden water die twee keer per dag uit de richting zee inbeukten op de landengte, zeker bij springtij en stormweer, zorgden voor een doorbraak. Anderzijds waren er de grote hoeveelheden regenwater die twee keer per dag bij ebbe probeerden af te wateren richting zee en aldus een bedding uitschuurden. Toch zal het

⁶² Is dit een naam die kan gerelateerd worden aan Isabella van Luxemburg (1247-1298)? Zij was een dochter van graaf Hendrik V van Luxemburg en Margaretha van Bar. Zij werd markgravin van Namen in 1256. Zij was tevens gehuwd met Gwijde van Dampierre, graaf van Vlaanderen.

⁶³ Daar waar de Bourgognebeek en de Pierlinckbeek samen komen, ontstaat een draaikolk. Die draaikolk doet een diepe put ontstaan in de bodem van de beek, dit noemt men de 'Keelpit'.

getijdenwater wel de bovenhand gehaald hebben aangezien de “oude Bourgognegeul” verzandde. Dit moet ervoor gezorgd hebben dat de gehele streek tot de 5-meter hoogtelijn veranderde in een moeras. Deze afwateringsproblemen bleven tot men erin slaagde een zeesluis te bouwen in Oostende.

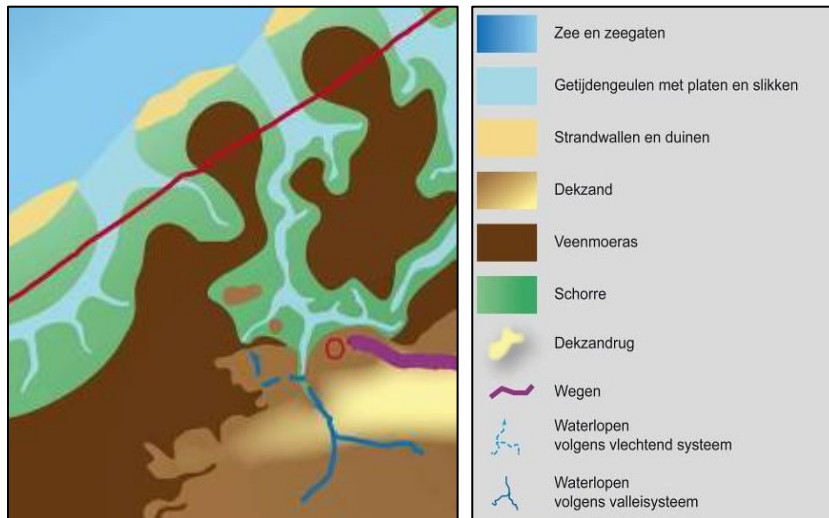

Stroomgebied van de beken samenkomende in Watervalle (DOV-kaart)

3. Geschiedenis van de afwatering in de Bourgogne-delta⁶⁴

A. Algemeen: overstromingen in de kustvlakte.

a. IJzertijd (ca. 800 tot 50 voor Chr.)

Erosie doet het veen afbrokkelen en het netwerk van de getijdengeulen sterk uitbreiden. De getijdengeulen onttrekken veel water aan het overblijvende veenpakket, dat verder inklinkt en daarna gemakkelijker overstroomd wordt. Vooral bij stormvloed worden delen van het veen weggeslagen. Uiteindelijk beïnvloedt het netwerk van getijdengeulen het gehele kustveenmoeras.

b. Romeinse periode: eerste eeuw tot 275 na Chr.

Bij de aanvang van de Romeinse tijd is een gedeelte van de kustvlakte al in een wad-landschap omgevormd. Het gebied biedt mogelijkheden voor ontginning (veen, zout) en exploitatie (beperkte akkerbouw, nomadische veeteelt), maar houdt steeds een potentiële dreiging van de zee in. Lokale infrastructuurwerken, zoals het graven van drainagegrachten, laten toe om het veengebied te gebruiken, onder andere voor veen- en zoutwinning. De menselijke ingrepen beïnvloeden het kustgebied echter ook op negatieve wijze.

Het gebied dat tijdens de eerste eeuwen van onze jaartelling onder invloed staat van de zee, moet gezien worden als een dynamisch landschap, waar veengebieden evolueren naar slikken en schorren en waar actieve inbraakgeulen hoog

kunnen opslibben en uiteindelijk verlanden.

⁶⁴ Mens en landschap in Brugge en Ommeland van de vroegste tijden tot de 15de eeuw (Bieke Hillewaert)

De afwatering van de Bourgogne-delta gebeurt in deze periode tussen het latere Gistel-eiland en Westkerke. Deze afwateringsgeul noemen we de Waere-geul.

c. Laat-Romeinse tijd (275 tot 5de eeuw na Chr.)

Nadat de kustvlakte in de Romeinse periode bewoond was, raakte ze vanaf het eind van het derde kwart van de 3e eeuw ontvolkt. Vooreerst waren er de politieke en militaire oorzaken,

de crisis in het Romeinse Rijk en de invallen van op zee. Er was ook een natuurlijke oorzaak. De veenwinning en kunstmatige afwatering zorgen voor een daling van het veenoppervlak en leiden tot een toename van het overstromingsgevaar. Ook ten gevolge van de verwaarlozing van de lokale infrastructuurwerken, zoals dijken, en de verwaarlozing van de zoutwinningsgebieden, dringt het getij langs verschillende zeegaten de kustvlakte binnen. Dit noemt men de Duinkerke II transgressie. Doordat het veen aan de randen van de geulen weggeslagen of geërodeerd wordt, gaat het veen nog sterker ontwateren en inklinken. Het oppervlak van het kustveenmoeras komt daardoor in een steeds

lagere positie te liggen, althans in de onmiddellijke omgeving van de geulen. De geulen worden groter en raken dieper ingesneden. Verder weg van de geulen komt eerst nog veen voor, dat geleidelijk aan verdrinkt, inklinkt en overdekt wordt. Tijdens deze erosieve fase breidt het netwerk van geulen zich steeds verder uit. Meer en steeds grotere delen van het kustveenmoeras komen bovendien in een dusdanig lage positie te liggen zodat het netwerk van geulen uiteindelijk nagenoeg de gehele kuststreek beïnvloedt⁶⁵.

Rond 300 na Chr. is het gebied opnieuw geëvolueerd tot een ondiep getijdenlandschap met een dynamische afwisseling van slikken, schorren en actieve getijdengeulen. De aanwezige dekzandruggen worden herleid tot eilandjes. Alleen de brede dekzandrug beschermt de zandstreek nog tegen de binnen dringende zee⁶⁶.

d. Vroege middeleeuwen (5de tot 9de eeuw)⁶⁷

⁶⁵

⁶⁶ Gistel en Zevokote vormen een vooruitgeschoven deel van de zandstreek. Het zijn verschillende eilandjes in de grenszone van het overstroomde poldergebied en de zandstreek. Ze zijn gescheiden van de achterliggende zandstreek door een brede inham, de 'Golf van Gistel'. Ter hoogte van de grens Gistel – Westkerke werd het eiland Gistel gescheiden van de rest van het Oudland door een smalle doorbraak waardoor de Bourgogne-delta afwatert.

⁶⁷ Deze periode noemt men de Karolingische regressie

Omstreeks de periode 550 – 750 na Chr. wordt opnieuw een evenwicht bereikt tussen het zeeniveau, de aanvoer van sediment en bergingscapaciteit van de geulen.

De geulen raken opgevuld met zand en komen bij eb droog te liggen, terwijl de zeespiegelstijging heel zwak is. Het grootste deel van de kustvlakte kan evolueren naar een landschap van slikken en schorren. Aangezien de sedimentatie overheerste op de erosie, evolueert het getijdenlandschap tot een gebied met grotere oppervlakten die bestaan uit schorren die nog zelden door zout water worden overstroomd.

De kustvlakte wordt geëxploiteerd vanuit de achterliggende zandstreek. Op de schorren worden schapen gehouden. Uiteindelijk ontstaan hier en daar meer permanente woonplaatsen.

Vanaf de 9^e eeuw vindt men opnieuw bewoningssporen in de kustvlakte; laat in de 10^e eeuw en in de vroege 11^e eeuw ontwikkelden zich collectieve nederzettingen. Verder mag aangenomen worden dat de ontginning van daring⁶⁸ al lang vóór de indijking begonnen was. De gestoken turfstukken werden met platte boten naar de bewoonde plaatsen gehaald. Er wordt aangenomen dat vanaf de 12^e eeuw het veen in de polders op grote schaal werd ontgonnen als brandstof⁶⁹, een activiteit die tot in de 2^e helft van de 19^e eeuw doorging.

Het hoogteverschil tussen de kreekruggen en de omgeving wordt dikwijls nog geaccentueerd als gevolg van de middeleeuwse ontginning van de veenlagen die meestal onder de schorrenafzettingen aanwezig zijn. Dit ging als volgt: eerst werd de klei afgegraven en opzijgezet. Vervolgens werd de veenlaag afgestoken waarbij er angstvallig werd over gewaakt dat er een dun restveenlaagje achterbleef. Deze restveenlaag verhinderde dat het grondwater uit de onderliggende zandlaag in de ontginning kon binnendringen en deze aldus zou doen overstroomen. Na ontginning werd de kleilaag teruggestort, waardoor het gebied dus netto nog lager kwam te liggen dan oorspronkelijk⁷⁰.

e. De stormvloed en overstromingen van de 11^e en 12^e eeuw⁷¹

De geul bij Koksyde en Oostduinkerke langs waar de IJzer tot in de 9^e eeuw uitmondde, werd van de zee afgesneden door de vorming van nieuwe jonge duinen tussen De Panne en Nieuwpoort. Dit gebeurde na 860, toen de Noormannen in zijn monding aanlegden, of ten laatste na 944. Tijdens de eerste helft van de 11^e eeuw was de afsluiting van de vroegere IJzermonding ten westen van Nieuwpoort waarschijnlijk volledig. Er is toen, bij de stormvloed van 1014 en 1042 wellicht via een vroegere geul, een nieuwe IJzermonding gevormd nabij Nieuwpoort.

⁶⁸ Turf.

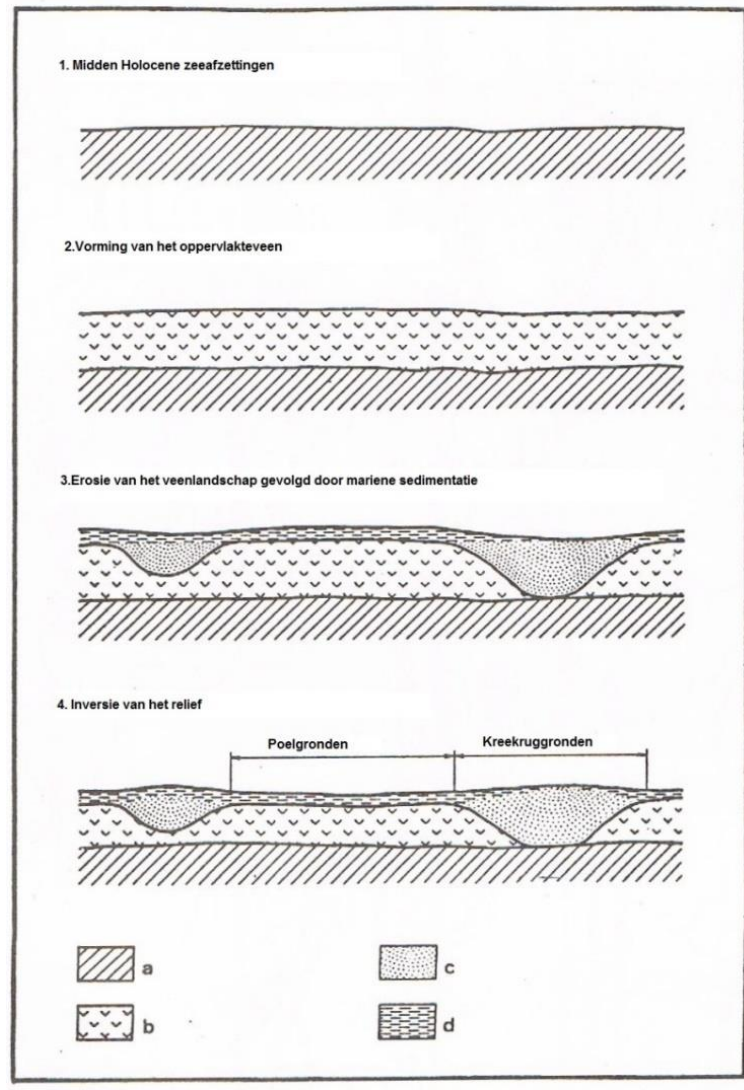
⁶⁹ In het uitgestrekte Gistelmoer werd het veen vanaf het einde van de 12e eeuw rechtstreeks door de graaf geëxploiteerd, uiteindelijk volledig afgegraven en in weiland omgezet.

⁷⁰ Vlaanderen. Jaargang 49. Christelijk Vlaams Kunstenaarsverbond, Tielt 2000, Frank Mostaert Geografische situering en ontwikkeling van de Vlaamse kuststreek p. 133.

⁷¹ Overgenomen uit: 'Landschap en landbouw in het middeleeuws Vlaanderen' Adriaan Verhulst uitgave gemeentekrediet 1995

Op 28 september 1014, op St Michielsavond, samenvallend met doortij, had in het zuidelijkste deel van de Noordzee een stormvloed plaats. Vooral de Vlaamse westkust maar ook de Engelse kusten werden geteisterd. De zee-vloed drong verder door dan het ooit was gebeurd, dorpen overstroomden en vele mensen verdronken. Deze Duinkerke IIIA-transgressie was er de oorzaak van dat een vloedgolf de omgeving van Gistel bereikte. De hele streek rond Gistel werd herschapen in een schorregebied. Door de aanleg van de eerste collectieve dijken bleven de overstromingen geografisch beperkt. Meer noordoostelijk langs de kust, in de omgeving van Brugge, heeft deze stormvloed waarschijnlijk weinig of geen gevolgen gehad. Op 2 november 1042 had opnieuw een stormvloed plaats. Er wordt aangenomen dat alleen de Vlaamse kust werd getroffen en zeer waarschijnlijk vooral het al in 1014 getroffen gebied rond de benedenloop van de IJzer, dat opnieuw onder water werd gezet. (Voor 1042 werden in het gebied tussen Veurne en Diksmuide geen schorren vermeld. In de tweede helft van de 11^e eeuw daarentegen werd de streek beschreven als een uitgestrekt schorregebied.) Al voor de Romeinse periode drong vanuit Nieuwpoort een brede geul, in Zuidoostelijke richting, diep landinwaarts. Ze volgde de huidige loop van de IJzer tot in Schore en boog daarna naar het oosten af in de richting van Gistel. Vermoedelijk was deze geul nog niet verzand in de 11^e eeuw, toen de stormvloeden van 1014 en 1042 deze geul binnendrongen. Het was immers het zwakste punt langs dit deel van de kust. Het zeewater werd vanuit het huidige mondingsgebied van de IJzer nabij Nieuwpoort, in westelijke, zuidelijke en zelfs oostelijke richting opgestuwd.

B. Inversie van het reliëf in de Golf van Gistel en de Bourgogne-delta.

Inversie van het reliëf in de polders (naar R. Tavernier, 1947)

a Pre-Duinkerke maritieme afzettingen

b Veen

c Zandige Duinkerke afzettingen

d Kleiige Duinkerke afzettingen

Tijdens de overstromingsfase worden in de kreekbeddingen met snelstromend water, hoofdzakelijk grof materiaal afgezet (zand). In het overstromingsgebied van de kreken worden lichte deeltjes afgezet (klei).

Terzelfdertijd werd het veen aan de randen van de geulen weggeslagen of geërodeerd. Het veen ging sterk ontwateren. Bij ontwatering verliezen de oppervlaktelagen een gehalte water. Mede hierdoor en door het gewicht van de klei, klinken de veenlanden in. Het oppervlak van het kustveenmoeras kwam daardoor in een steeds lagere positie te liggen, althans in de onmiddellijke omgeving van de geulen. De geulen werden groter en raakten dieper ingesneden. Tijdens deze erosieve fase breidde het netwerk van geulen zich steeds verder

uit. Meer en steeds grotere delen van het veenmoeras komen bovendien in een dusdanig lage positie te liggen zodat het netwerk van geulen uiteindelijk nagenoeg het gehele moeras beïnvloedde. Rond 300 na Chr. is het gebied geëvolueerd tot een ondiep getijdenlandschap. Het uiteindelijke resultaat is dat met zand opgevulde kreekbeddingen ontstaan en daarbuiten met klei bedekte veenlanden. Tijdens de eindfase van de opvulling werd eveneens klei afgezet in de geulen.

De met zand opgevulde kreekbeddingen blijven op hun oorspronkelijk niveau. De eerst hoger gelegen klei op veengebieden komen lager te liggen door inklinking. We krijgen inversie van het reliëf. Een dergelijke kreekkrug komt voor op de grens tussen Moere en Gistel in het Nieuwland en in de Bourgogne-delta⁷² waar de oorspronkelijke geul zich bevond.

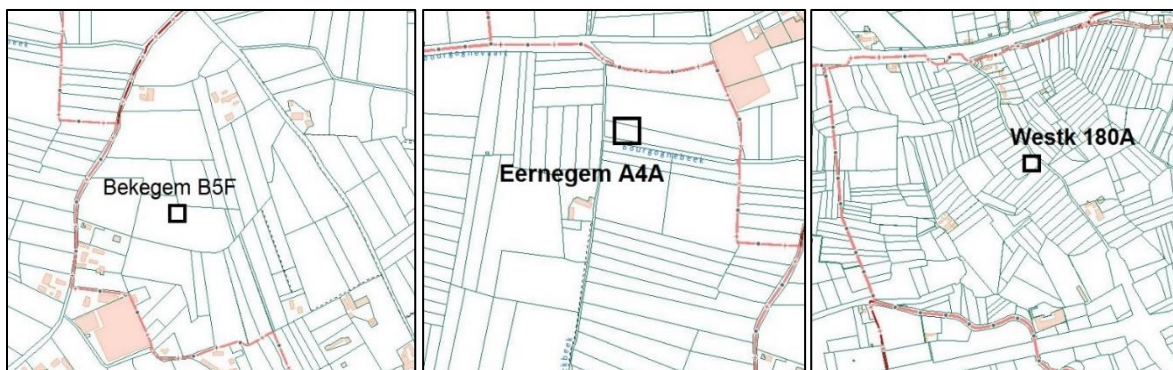
C. Leemgronden, onderzoek.

1. Doel

We wilden onderzoeken over welke gronden (klei, leem, zand) het eigenlijk gaat als we spreken over afzettingen tijdens de periode van de Duinkerke II transgressie (300-500 na Christus)⁷³.

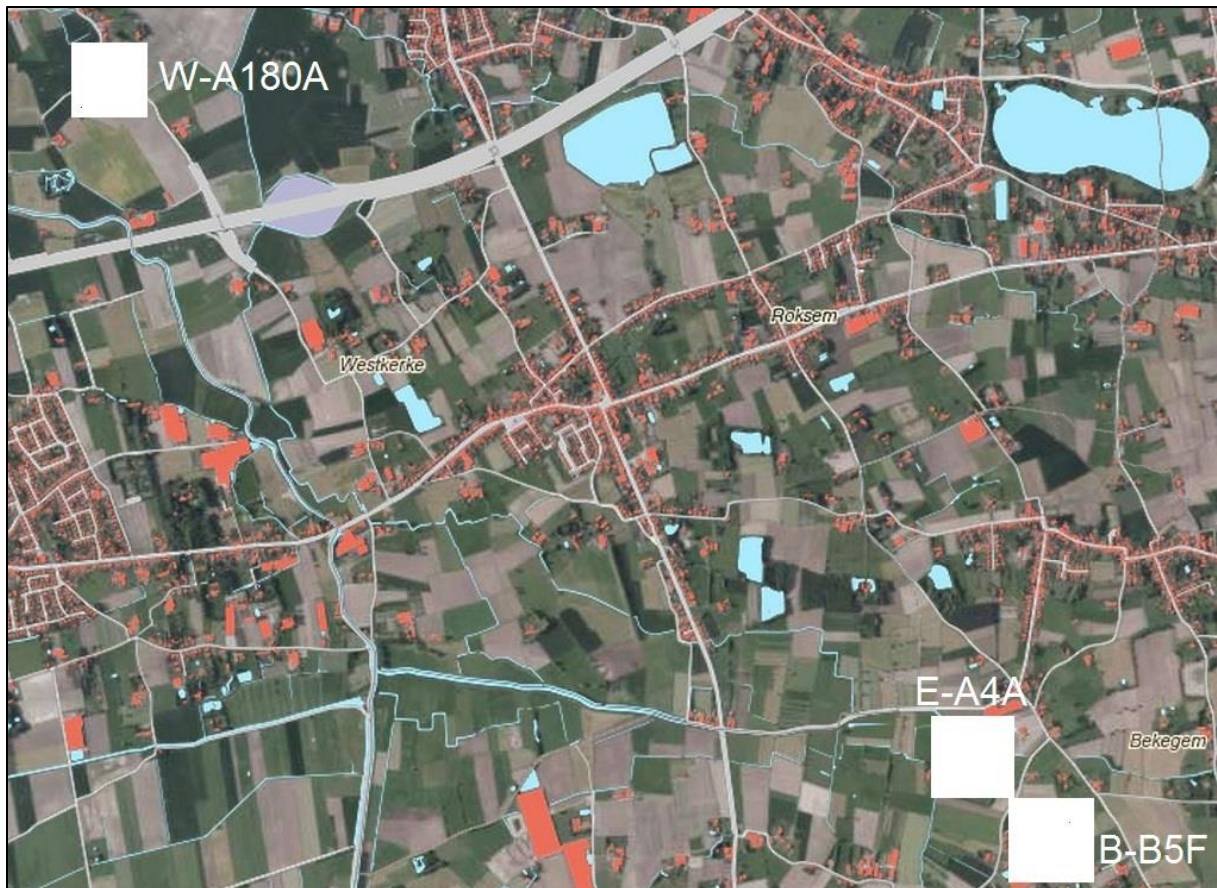
We namen op drie verschillende plaatsen monsters. Wat we onderzochten geeft een aanwijzing, we kunnen het resultaat van ons onderzoek niet veralgemenen naar de gehele kuststreek.

2. Monstername, waar.

⁷² Zie artikel in Ernigagem 10e jaargang p. 87, Moerdijk- en Bourgognevaart, door Antoon Verbeke en gegevens DOV, bodemtypes.

⁷³ De onderzoeken gebeurden in een wetenschappelijk labo (grondmechanica).

De aanduidingen van de percelen vormen een verwijzing naar het kadasternummer, o.a. Bekegem sectie B nr. 5f.

We probeerden representatieve monsters te nemen, ze werden als volgt genomen: In een vierkant van 20 op 20 meter werden telkens op 10 plaatsen een monster genomen. Dit alles werd telkenmale samengevoegd tot één monster.

Een eerste monster werd genomen in Bekegem nabij de vijfmeter hoogtelijn. Een tweede monster in Eernegem dicht bij de plaats waar de drie beken de bron vormen van de Bourgognevaart. Een derde monster werd genomen tussen Westkerke en Oudenburg, in het volle poldergebied

3. Theoretische benadering

Het karakteriseren van grond gebeurt aan de hand van twee verschillende aspecten:

- Bepalen van de korrelverdeling
- Bepalen van de plasticiteitsindex van de fijne fractie

Korrelverdeling

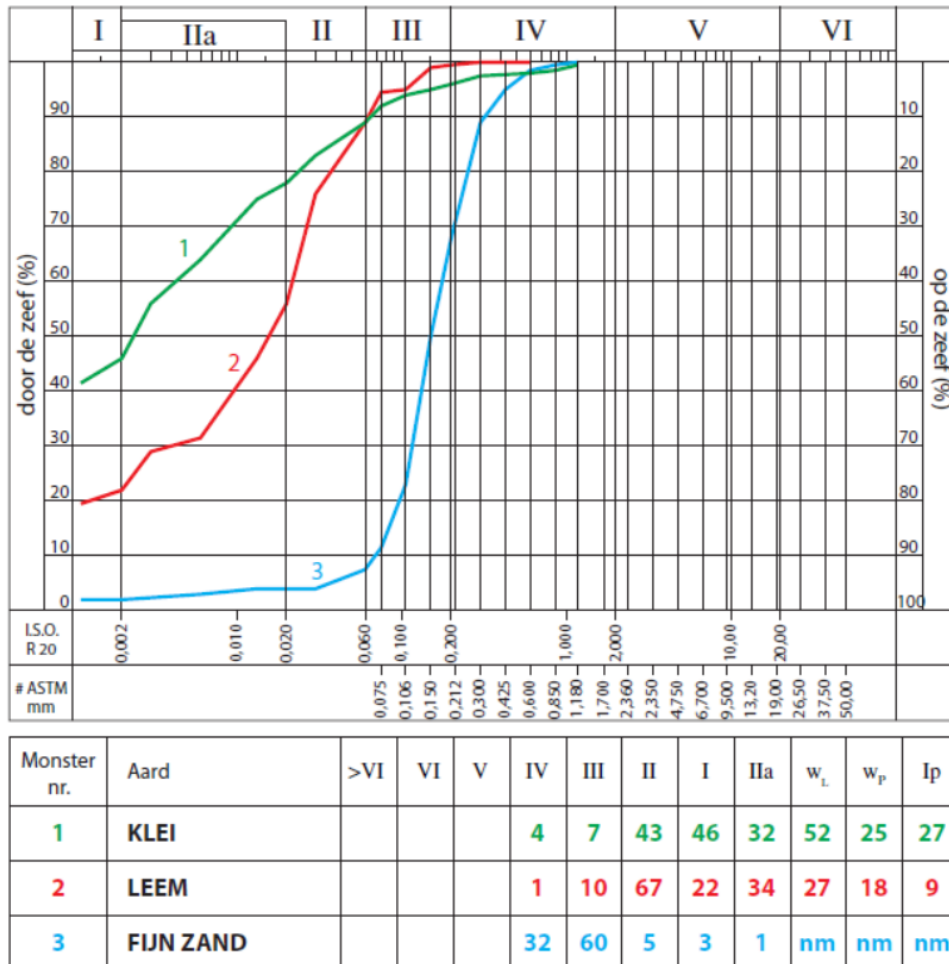
Door middel van een korrelverdelingsonderzoek kan de relatieve verdeling van de verschillende korrelgrootten in grond worden bepaald. Dit onderzoek omvat:

- een zeefanalyse (bestanddelen $\geq 63 \mu\text{m}$);
- een bezinkingsanalyse (bestanddelen $< 63 \mu\text{m}$).

De resultaten van het korrelverdelingsonderzoek kunnen worden uitgezet in een grafiek en leveren dan een korrelverdelingskromme op, die voor een gegeven korrelgrootte D (op de abscis as) de procentuele doorval (op de ordinaat as) en de zeefrest aangeeft

Voor de onderkenning van te behandelen grond wordt een vereenvoudigd korrelverdelingsonderzoek uitgevoerd. Kenmerkende grootheden zijn:

- de doorval door een zeef van 63 μm . Dit kenmerk is een maat voor het gehalte aan fijne bestanddelen en geeft enige indicatie van de watergevoeligheid. Het bepaalt voor een deel de keuze van het behandelingsmiddel;
- de doorval door een zeef van 2 mm. Op grond hiervan kan onderscheid worden gemaakt tussen fijne, korrelige en gemengde grond.

We onderscheiden volgende korrelgroepen

- groepen V en VI: steenfractie (>2mm)
- groepen III en IV: zandfractie (tussen 0,063 mm en 2 mm)
- groep II: leemfractie (tussen 2 μm en 63 μm)
- groep I: kleifractione (< 2 μm)

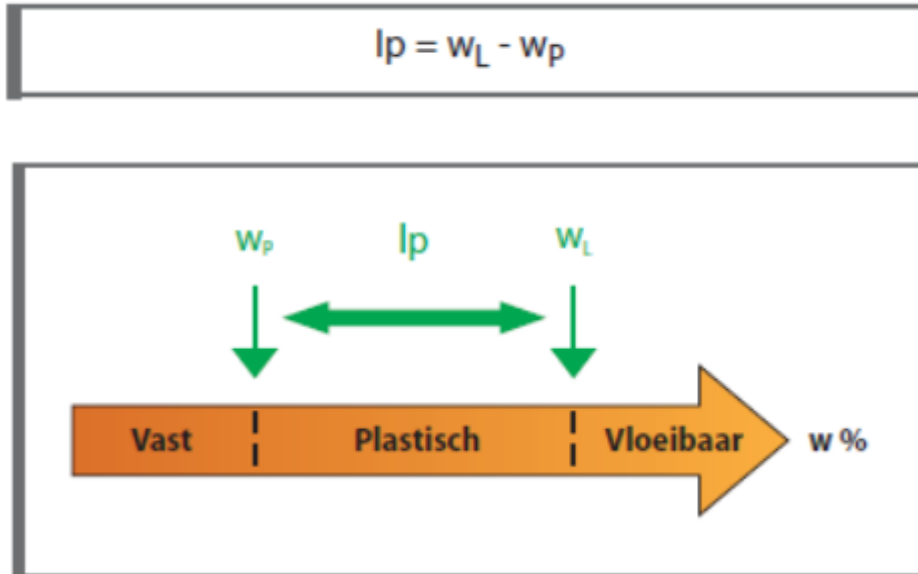
Plasticiteitsindex (atterbergse grenzen of consistentiegrenzen)

De plasticiteitsindex is een maat voor de klei-houdendheid van grond.

Naargelang van het watergehalte worden conventioneel drie toestanden van grond gedefinieerd: vloeibaar, plastisch of vast. De proeven ter bepaling van de zogenoemde «Atterbergse grenzen» maken het mogelijk deze toestanden te onderscheiden door proefondervindelijk de volgende grenswaarden te bepalen:

- de **vloeigrens** (w_L): een vrij hoog watergehalte, waarbij de grond van de plastische toestand in de vloeibare toestand overgaat.
- de **uitrolgrens** (w_P): een betrekkelijk laag watergehalte, waarbij de grond van de vaste in de plastische toestand overgaat.

Het verschil in watergehalte tussen de vloe- en de uitrolgrens is de plasticiteitsindex van de grond:

De plasticiteitsindex geeft het watergehaltegebied weer waarbinnen een gegeven grond zich plastisch gedraagt. Is de plasticiteits - index hoog, dan wordt de grond «kleihoudend» genoemd en kan hij aanzienlijke volume - veranderingen ondergaan naargelang het watergehalte. Het verband tussen het natuurlijk watergehalte en de vloe- en uitrolgrenzen geeft aan hoe grond zich gedraagt.

De voornaamste drempelwaarden die een indicatie geven, zijn:

- I_p niet meetbaar: niet-kleihoudende («kleivrije») grond.
- $I_p < 12$: weinig kleihoudende («kleiarmed») leemgrond.
- $I_p = 12 - 25$: matig kleihoudende leemgrond.
- $I_p = 25 - 40$: kleihoudende grond.
- $I_p > 40$: sterk kleihoudende grond.

Zand: niet plastisch (volgens SB 250)

Weinig-leemhoudend zand $I_p < 5$ fractie I < fractie IIa

Weinig-kleihoudend zand $I_p < 5$ fractie I \geq fractie IIa

Leemhoudend zand $5 \leq I_p \leq 15$ fracties III + IV + V $\geq 50\%$; fractie I < fractie IIa

Kleihoudend zand $5 \leq I_p \leq 15$ fracties III + IV + V $\geq 50\%$; fractie I \geq fractie IIa

Leem $15 \leq I_p \leq 25$ fractie II $\geq 50\%$ of

$5 \leq I_p \leq 15$ fracties III + IV + V < 50%

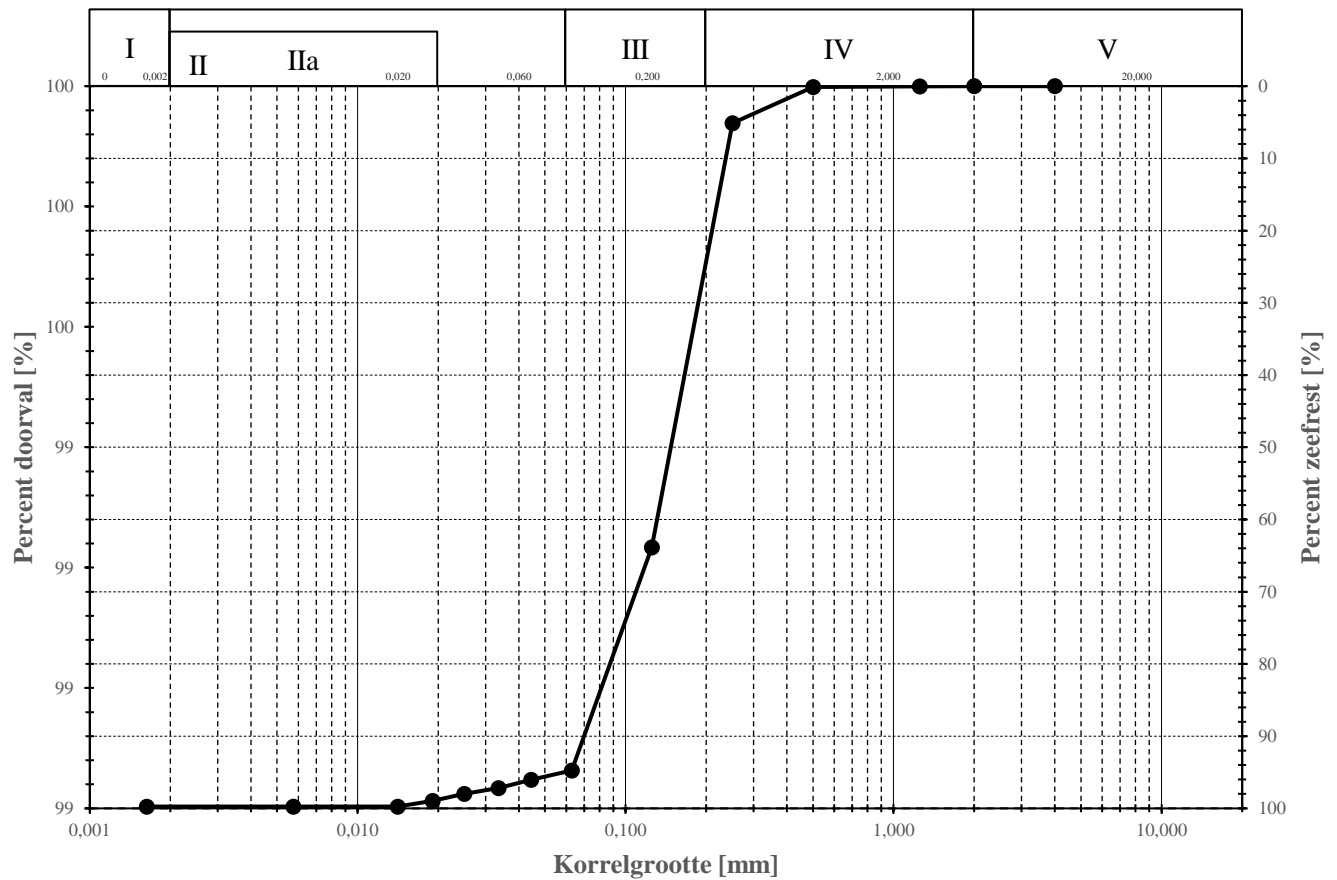
Leemhoudende klei $5 \leq I_p \leq 25$ fracties III + IV + V < 50%; fractie II < 50%

Zandhoudende klei $15 \leq I_p \leq 25$ fracties III + IV + V $\geq 50\%$

Klei $25 \leq I_p$

4. Proeven

Bekegem B-5F

Korrelsamenstelling fractie

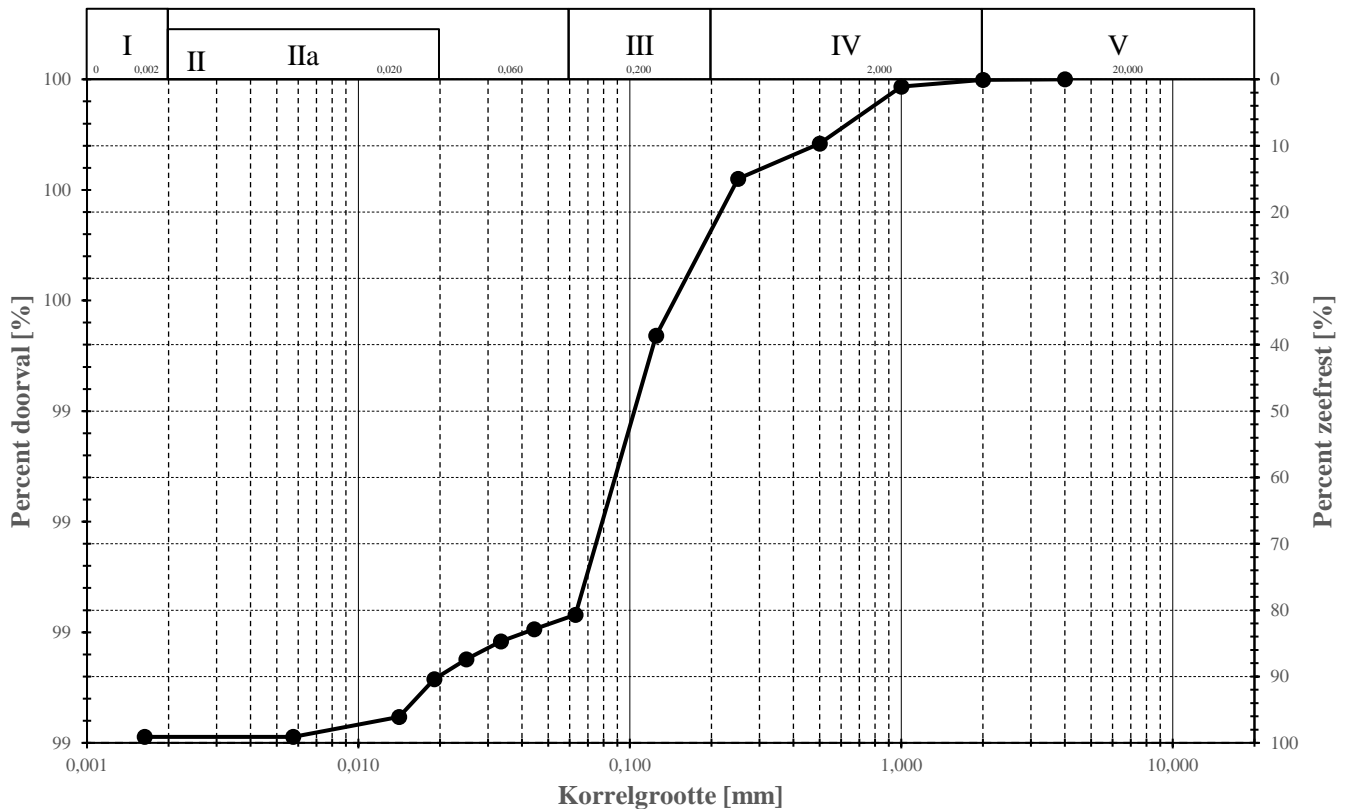
I [%] 0,25
 IIa [%] 0,93
 II [%] 14,08
 III [%] 66,12
 IV [%] 28,61
 V [%] 0

Andere eigenschappen

Vloeigrens [%] 22,62
 Uitrolgrens [%] 10,48
 Plasticiteitsindex [%] 12,14
 Absolute dichtheid [kg/l] 2,48

Leemhoudend zand

5 < IP < 15 OK
 fractie III + IV + V ≥ 50% 94,73 OK
 fractie I < fractie IIa OK

Korrelsamenstelling fractie

I [%] 0,9
 IIa [%] 9,2
 II [%] 9,18
 III [%] 56,28
 IV [%] 24,43
 V [%] 0

Andere eigenschappen

Vloeigrens [%] 38,4
 Uitrolgrens [%] 22,26
 Plasticiteitsindex [%] 16,14
 Absolute dichtheid [kg/l] 2,62

Zandhoudende klei

$15 \leq ip \leq 25$ OK
 fracties III + IV + V ≥ 50 % 80,71 OK

Vergelijk

Bek B5fEernA4aWestkA180
 I [%] 0,250,200,9
 IIa [%] 0,930,909,2
 II [%] 4,084,539,18
 III [%] 66,1268,0756,28
 IV [%] 28,6126,6024,43

V [%]00,600

Vloeigrens [%]22,6226,5338,4

Uitrolgrens [%]10,4814,9922,26

Plasticiteitsindex [%]12,1411,5416,14

Absolute dichtheid [kg/l]2,482,502,62

Leemhoudend zandZandhoudende klei

Besluit

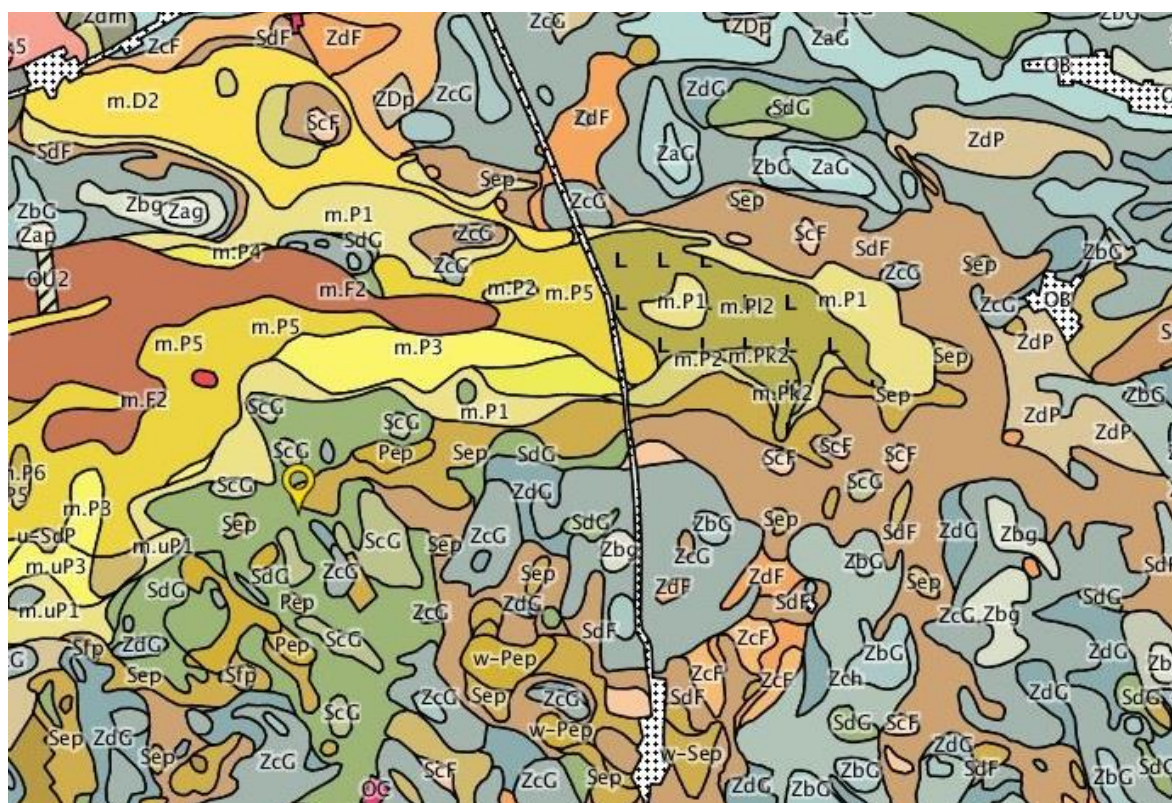
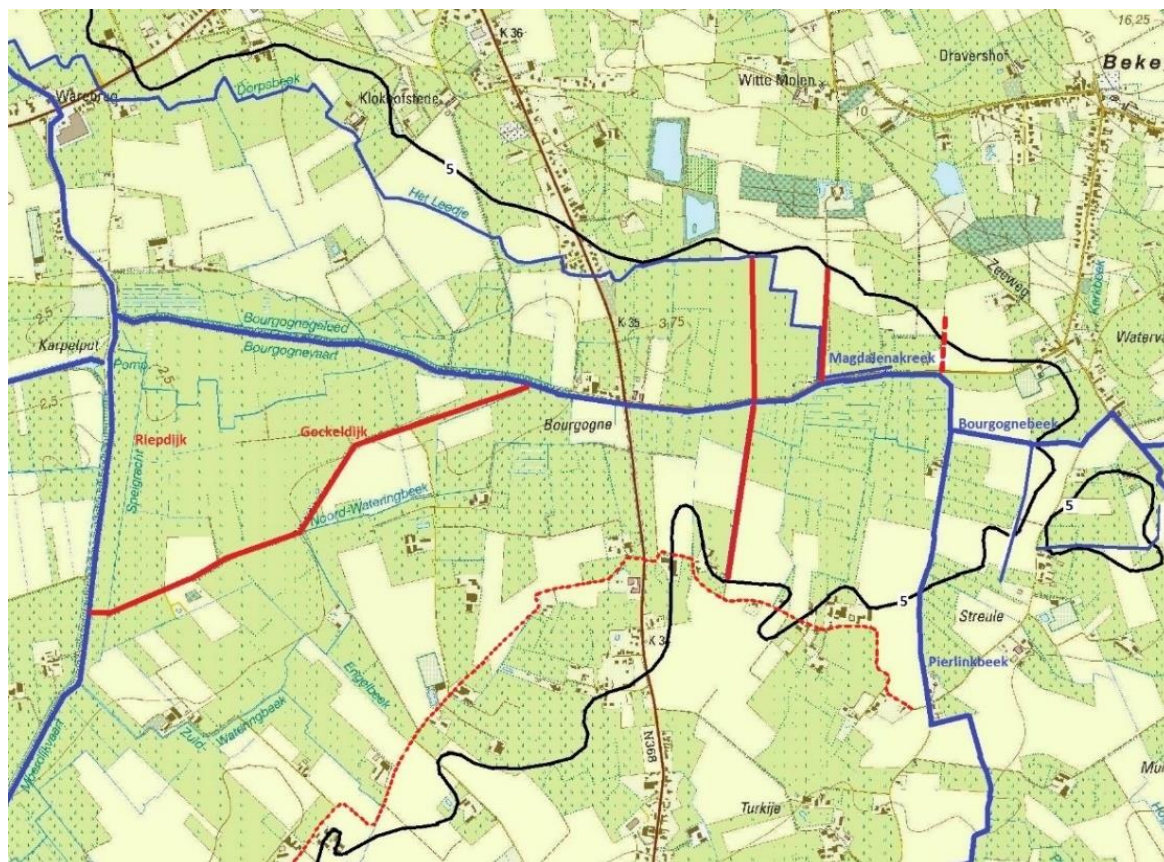
Het percentage klei (< 2 μ m): 0,25/ 0,20/ 0,9% is verwaarloosbaar

Het percentage leem (tussen 2 μ m en 63 μ m): 4,08/ 4,53/ 9,18%

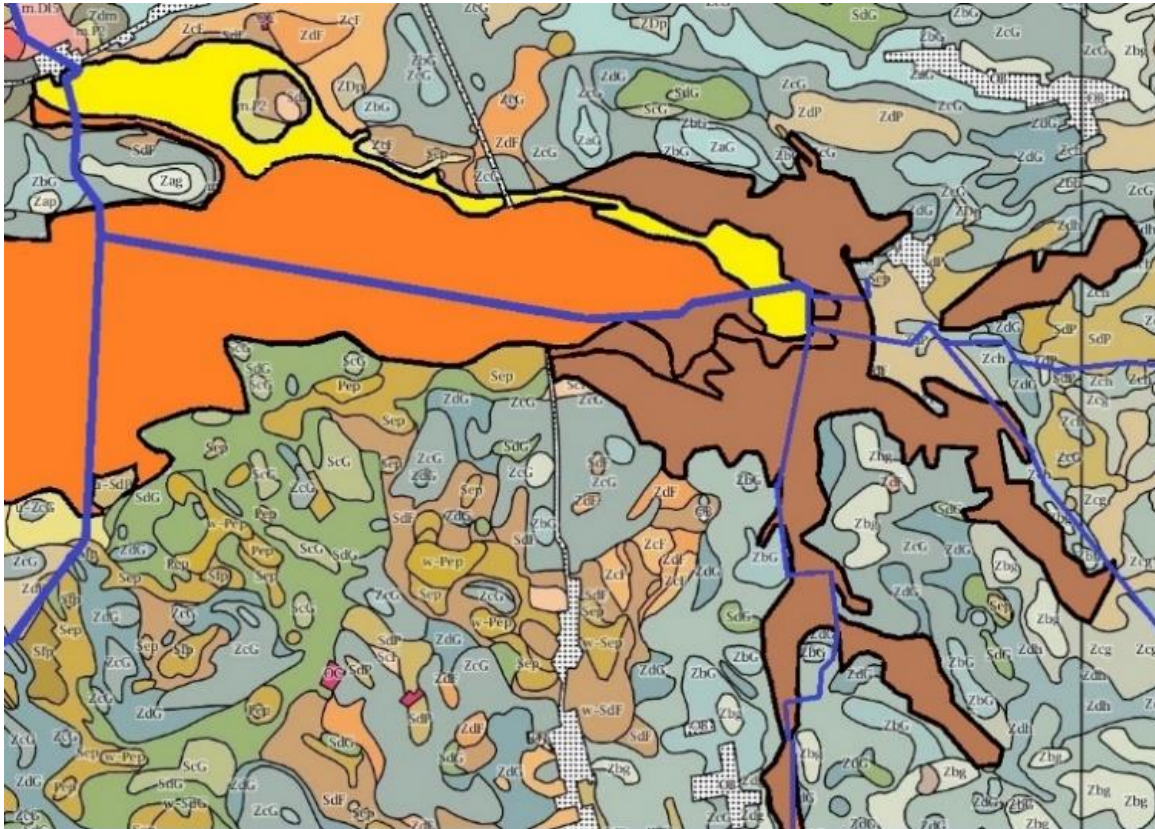
Het is belangrijk te weten dat de Duinkerke II afzettingsmaterialen in hoofdzaak bestaan uit leem. In verband met klei bestaan hierover blijkbaar misvattingen. In België is weinig klei (< 2 μ m) te vinden. Wat men klei benoemd is eigenlijk leem (tussen 2 μ m en 63 μ m). We vinden dezelfde leem terug, zowel in de polders als in het overstromingsgebied van de Bourgogne⁷⁴.

⁷⁴ Voor verdere besluitvorming zie hoofdstuk F punt 2.

D. Bodemkaart⁷⁵

⁷⁵ De gegevens zijn gebaseerd op data van DOV (Data Ondergrond Vlaanderen), zie website DOV.

Hierboven zien we drie kaarten vanaf de Waerebrug en de Moerdijkvaart in Westkerke - Moere aan de westelijke zijde, tot aan de Bourgognebeek in Bekegem aan de oostelijke zijde.

- Eerste kaart: kaart met de vijf-meter hoogtelijn in het zwart aangeduid, de rivieren in het blauw en nog bestaande oude dijken in het rood.
- Tweede kaart: een onbewerkte en een bewerkte bodemkaart.

Uitleg bij de bewerkte kaart:

- Geel: overdekte kreekruggronden⁷⁶ (Middellandpolders) – mD2⁷⁷. Deze kreekruggronden omvatten de gronden van de met slibhoudend zand en met klei opgevulde Duinkerken II-getijdereken.
- Oranje: centraal in dit geheel zijn er 'overdekte poelgronden⁷⁸ en overdekte oude kleiplaatgronden (mF2⁷⁹)', overgaande naar de buitenzijde in 'overdekt pleistocene gronden

⁷⁶ Het hoogtepeil van de kreekrug is nu twee meter boven de zeespiegel.

⁷⁷ DOV Vlaanderen, toelichting bodemtype. Algemene kenmerken bodemserie D met het type D2 in de Polder Middelland

Bodemtype: m.D2

Streek: m Middellandpolders

Serie D: de kreekruggen zijn overdekt met Duinkerken III-klei. De afgezette sedimenten van de Duinkerke III transgressie waren vooral kleilig. Ze vormen de oppervlakkige laag van het deel van de Polders dat men het Middelland noemt.

Type 2: lichte klei tot zavel, op meer dan 60 cm diepte veelal overgaand tot zand

De overdekte kreekruggronden (serie D) vormen meestal lange stroken en liggen op gemiddeld 4 m hoogte. Hun bodemprofiel verlicht min of meer geleidelijk van boven naar onder. Er komen ook gronden voor die geheel uit lichte klei zijn opgebouwd. De bodemprofielen bestaan eruit klei en soms lichte klei op 30 tot 40 cm diepte, rustend op zwaardere Duinkerken II-klei, die overgaat tot lichter materiaal op minder dan 100 cm diepte.

⁷⁸ kleigronden met veensubstraat

⁷⁹ Bodemtype: m.F2

Streek: m Middellandpolders

Serie F: poelgronden overdekt met Duinkerken III-klei en overdekte oude kleiplaatgronden.

Type 2: zware klei, rustend op zware poelgrondklei die zelf tussen 60 en 100 cm diepte op veen rust.

(mP⁸⁰). De poelgronden omvatten de met klei bedekte en ingeklonken veeneilanden. De overdekt pleistocene gronden kan men als volgt omschrijven: Het pleistoceen zand bevindt zich op minder dan 100 cm diepte. Het is bedekt met Duinkerken II-zware klei met er overheen een Duinkerken III-lichte laag (klei, zavel of gebroken zand).

- Bruin: lemig zandbodem in het stroomgebied van de beken in de omgeving van Watervalle (leem = korrelgrootte tussen 2 µm en 63 µm). Normaal zijn de leemgronden bij ons overgebracht tijdens de IJstijden, toen de vegetatie spaarzaam was en de wind vrij spel had. De leemgronden zijn aangebracht in de uitlopers van het overstromingsgebied van en tijdens de Duinkerke II transgressie. De kaartmakers namen hier evenwel geen standpunt in⁸¹.

Vaststellingen aan de hand van de kaartgegevens

- Op de bewerkte bodemkaart onderscheiden we drie verschillende zones: een kreekrug, overdekte poel- en kleiplaatgronden en lemige zandgronden. Het gemeenschappelijk kenmerk van deze zones is dat er leemafzetting⁸² gebeurde in de periode 300 tot 600 na Christus. Samen vormen deze drie zones het overstromingsgebied van de Bourgogne-delta dat door de Duinkerke II transgressie werd geteisterd. Bovenop alle zones werd nog een laag klei van de Duinkerke III transgressie afgezet.
- De grens van het gebied waar de leemafzetting gebeurde, komt overeen met de vijf-meter hoogtelijn. Bij springtij kwam het water immers tot aan die grens. Bij stormtij of bij 'superstormen'⁸³ kwam het overstromingswater nog verder. Dit is duidelijk te zien op beide bodemkaarten. De leem-zandgrond komt eveneens voor op de toen lage plaatsen, daar waar de beken stroomden.
- De kreekrug is heel bijzonder. Gedurende de overstromingsfase werden in de kreekbeddingen met snelstromend water, hoofdzakelijk grof materiaal afgezet (zand). In het overstromingsgebied naast de krekken worden lichte deeltjes afgezet (klei). Op die manier ontstaan met zand opgevulde krekken en daarbuiten met klei bedekte veenlanden. De vroegere krekken noemt men kreekruigen, ze blijven op hun oorspronkelijk niveau. De eerst hoger gelegen klei op veengebieden komen lager te liggen door inklinking. We krijgen inversie van het reliëf.
- De kreekrug begint nabij de Waerebrug en eindigt nabij de huidige weg van de Bourgogne naar Bekegem. Dit was de oorspronkelijke afwatering van de Bourgogne-delta.

⁸⁰ Algemene kenmerken bodemserie P met typen P1, P2, P3, P4, P5, P6 en P7

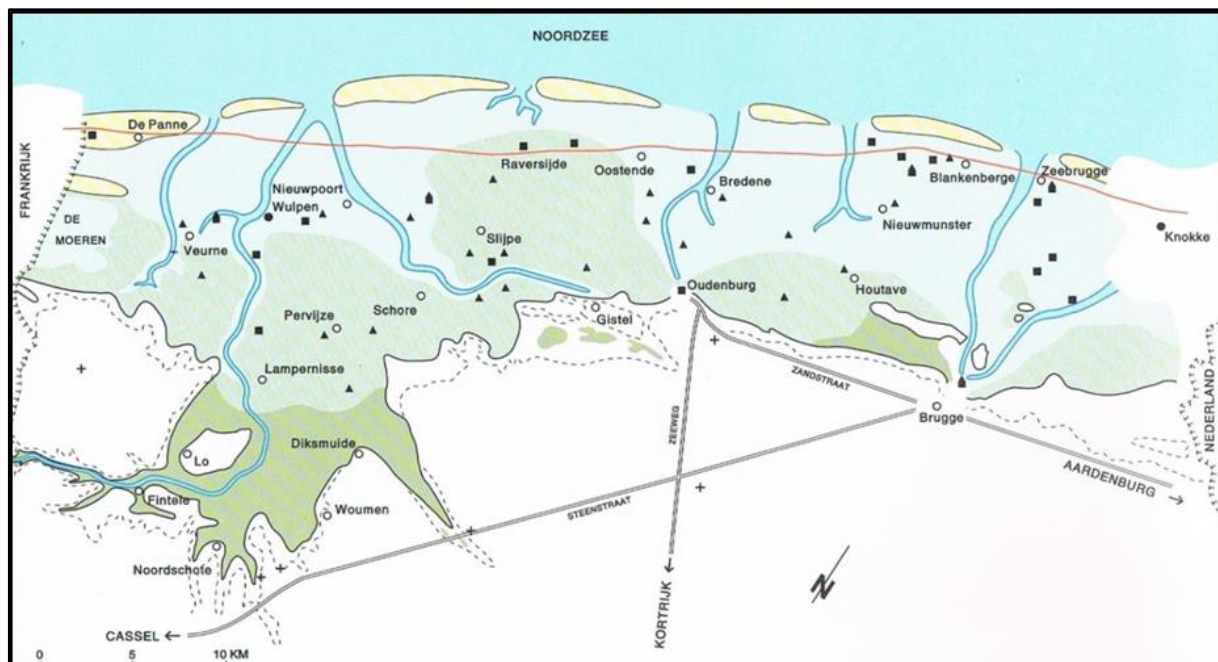
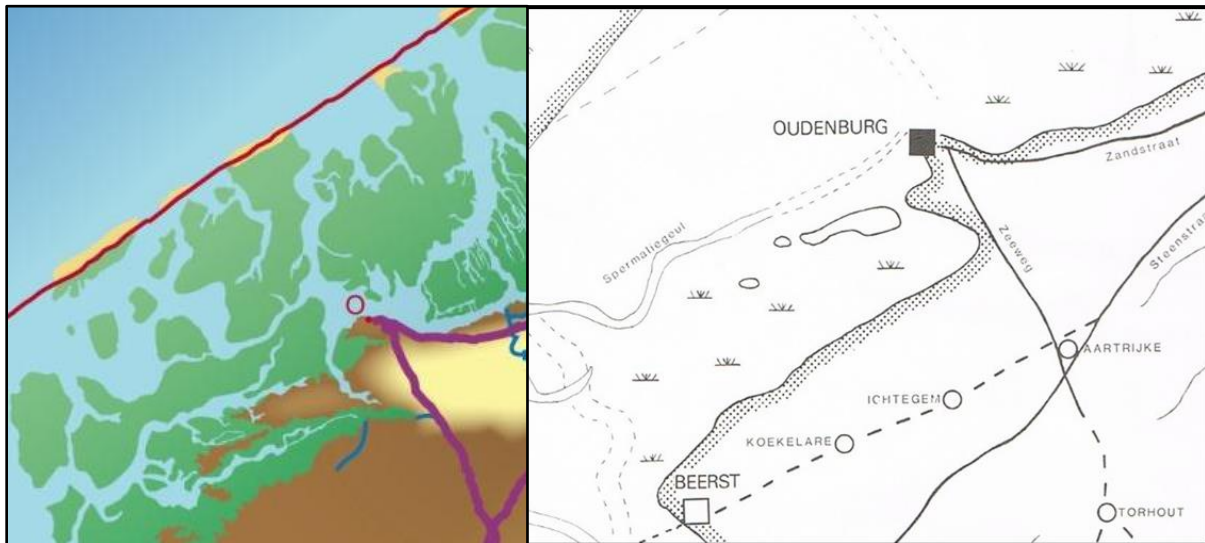
Deze bodems van de bodemserie P ('Overdekte Pleistocene gronden') zijn opgebouwd uit gebroken zand, gebroken klei of zware klei welke op wisselende diepte rust op Pleistoceen; soms komt nog een veenlaag in het bodemprofiel voor. De P1 en P2 gronden zijn oorspronkelijk zandige Pleistocene gronden die, bij zeer hoge vloed tijdens de Duinkerken II-transgressie, oppervlakkig vermengd werden met enige mariene klei. Heel het bodemprofiel is roestig gevlekt en kalkloos. Ze komen voor op gemiddeld 4 m hoogte. Naar Van Ranst E. en Sys C. (2000)

⁸¹ Zie in dit verband hoofdstuk F punt 2.

⁸² Het percentage klei is heel miniem, ook in de polderstreek, zie hiervoor punt C Leemgronden. Louter technisch spreekt men verkeerdelijk over kleiafzettingen, eigenlijk moet men zeggen leemafzettingen.

⁸³ Tegenwoordig spreekt men eveneens over 'superstormen'. Dit zijn stormen die één keer om de honderd jaar voorkomen of echt grote stormen slechts eens om de vijfhonderd jaar. Om de negatieve gevolgen hiervan te vermijden voert men tegenwoordig nogal wat extra bedijkingswerken uit in de kuststreek van Vlaanderen en Nederland.

E. Geschiedenis van de afwatering in de Golf van Gistel en van de Bourgogne-delta in het bijzonder.

In de laat-Romeinse tijd (275 tot 5de eeuw na Chr.) komt het gebied Moere - Blote, Moere - Nieuwland, de Westkerkse en Eernegemse Broeken en een gedeelte van Bekegem⁸⁴ onder water te staan. Dit gebied volgde de getijdenwerking van de overstromde kuststreek. De grens van het overstromingsgebied volgde de vijf-meter hoogtelijn. Het geheel was een moerassig gebied waar de getijdenwerking en de toestroom van regenwater al over de beken te Watervalle, de waterstanden bepaalde.

Wat opvalt op de kaarten⁸⁵ is dat de oostelijke arm van de IJzer ten zuiden van Nieuwpoort afbuigt in oostelijke richting tot in Gistel. Eeuwen later, wellicht na de 9e eeuw zou een gedeelte ervan (tot Schore) de benedenloop worden van de IJzer. Het gedeelte van deze oostelijke arm

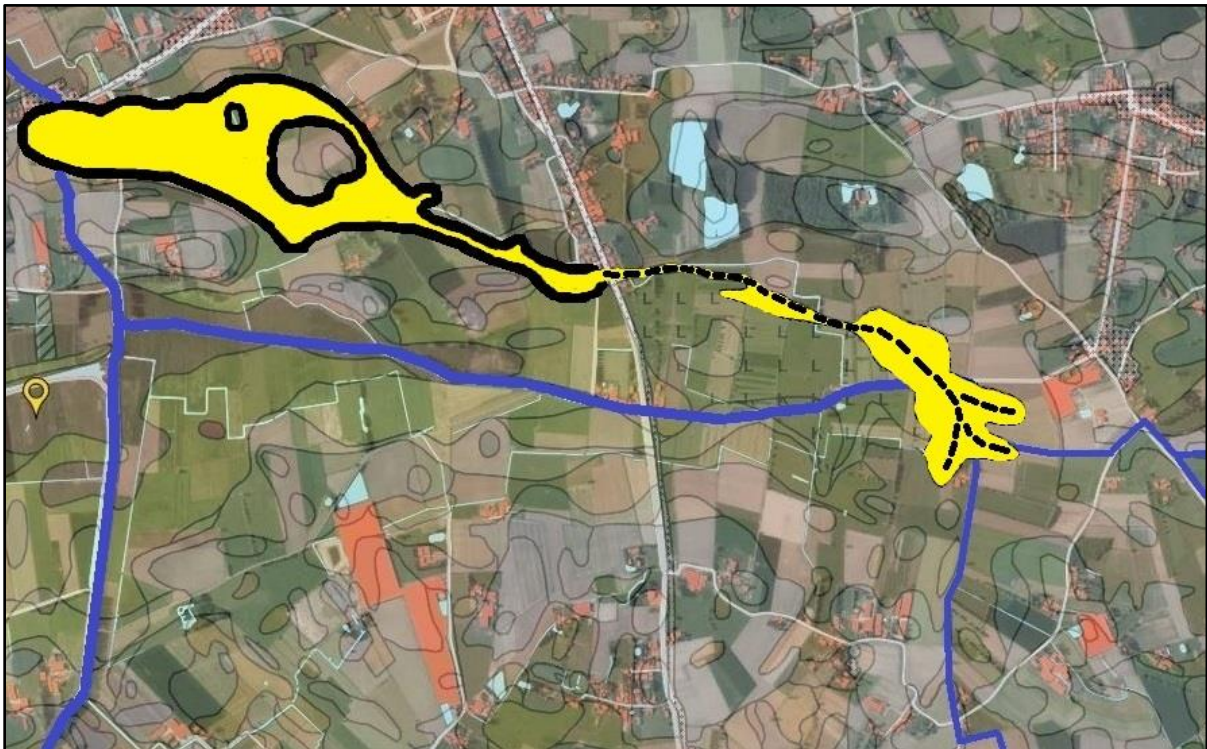
⁸⁴ Dit gedeelte van Bekegem noemt men de 'Bekegemse Laagvlakte'

⁸⁵ 1. Kaart Bieke Hillewaert. 2. Kaart van E.Cools in West-Vlaamse Archeokrant 1985. 3. Reconstructie van landschap en bewoning in de kustvlakte in de Romeinse tijd (naar Hugo Thoën).

die richting Gistel liep, noemde de Spermaliegeul. De bron van deze zijtak bevond zich ten noorden van Gistel-eiland nabij een schorre die tot 150 jaar geleden nog 'Bekegem' noemde⁸⁶. Een andere zijtak liep onder Gistel-eiland door⁸⁷.

De omgeving van Gistel is onderhevig aan de getijdenwerking op drie plaatsen: ten noorden en ten zuiden door de geulen komende van de IJzer en door de geul die richting Bredene⁸⁸ afwatert. Twee keer per dag stuwt de vloed het water richting Gistel, doorheen de Golf van Gistel en doorheen de Bourgogne-delta. Tot Gistel ondervindt het opstuwende zeewater weinig weerstand. De zee-inham nabij Bredene is erg breed. De getijdegeul tot Oudenburg en Gistel is eveneens breed en loopt rechtdoor de kustvlakte binnen. Bij springtij stijgt de zeespiegel tot een hoogte van vijf meter⁸⁹. In het binnenland komt het water tot aan de vijf-meter hoogtelijn. Bij stormtij komt het water nog veel hoger⁹⁰.

Het opstuwende water van de getijden botst op het regenwater dat zijn weg zoekt naar de zee. Dat lukt niet. Bijgevolg komt de Golf van Gistel onder water te staan tot en met de Watervalle. Het geheel wordt een moerassig gebied. Deze situatie bleef zo tot men erin slaagde een zeesluis te bouwen in Oostende. Op die manier kreeg men controle op de getijdenwerking en op de afwatering van de gehele streek.

⁸⁶ De schorre Bekegem is een onderdeel van een veel groter geheel dat men (H)ondegem noemde. In een oorkonde uit 899 van Karel de Eenvoudige, koning van Frankrijk, werd de schorre als volgt vermeld: 'Ondegem en 15 schorren in het bezit van de St Amandsabdij'.

⁸⁷ Bij zijn studie van het IJzerestuarium neemt H. Thoen geen standpunt in voor wat er gebeurde in de Golf van Gistel. Op zijn kaart tekent hij zelfs geen aftakking van de Spermaliegeul die onder Gistel-eiland doorloopt. (Reconstructie van landschap en bewoning in de kustvlakte in de Romeinse tijd naar Hugo Thoen) Ook E. Cools neemt hieromtrent geen standpunt in. Hij vermoedde wel dat de Spermaliegeul wel eens zou kunnen doorgelopen hebben tot Oudenburg. (E. Cools in West-Vlaamse Archeokrant 1985, 'De Romeinse kustverdediging van Maritiem Vlaanderen, werkhypothese voor een systematische prospectie.')

⁸⁸ Die geul noemde 'de Eede' en was dus nogal breed, vandaar de naam Bredene (Bree-Eede).

⁸⁹ Het nulpunt is de gemiddelde hoogte van de zeespiegel bij laag water te Oostende.

⁹⁰ Op 1 februari 1953 noteerde men de hoogste waterstand sinds de metingen begonnen: + 6.66 meter (TAW) te Oostende. Men neemt aan dat er iedere 100 jaar een 'super-storm' voorkomt.

Tot op het einde van de Romeinse periode gebeurde de afwatering van de Bourgogne-delta al over de kreek zoals aangeduid op de bodemkaart. De kreek mondde uit in de nabijheid van de huidige Waerebrug, daar waar 'Gistel-eiland' overgaat in de landrug Gistel-Stekene. Van daar stroomde het water al over Oudenburg naar de brede zee-inham tussen Oostende en Bredene. Het ander einde van de kreekrug bevindt zich nabij het kruispunt van de Eernegemweg met de Oude Blekerijstraat in Westkerke. Het is hoogstwaarschijnlijk dat de kreekrug doorloopt richting Watervalle (zie stippellijn op de bodemkaart). Deze strook is echter aangeduid als m.P1 grond⁹¹. Mogelijks is dit een vergissing, temeer dat deze strook perfect aansluit bij de loop van de drie beken die alle regenwater uit de streek lozen^{92,93}.

Op het einde van de Romeinse tijd dringt de getijdenwerking van de zee de gehele kustvlakte binnen, zo ook gebeurde het in de Bourgogne-delta⁹⁴. Er was reliëf-inversie. De bestaande kreek verzandde (nu is het hoogstepeil van de kreekrug 2 meter boven de zeespiegel) en het veengebied raakte ingeklonken. De kreekrug liep verder door noordwaarts richting zee, nabij de huidige Waere-brug⁹⁵.

- Al over de brede inham nabij Bredene en de eveneens brede getijdengeul kon het zeewater verder ongehinderd inbeuken op de smalle engte tussen 'Gistel-eiland' en de rest van de zandrug. Vooral door stormtij en 'super-stormen' kon de geul doorheen de landrug Gistel-Stekene behouden blijven. Daarenboven zorgde de massa water die via de Bourgogne-delta moet afwateren ervoor dat een nieuwe Bourgogne-geul werd gevormd. Volgens berekeningen werd jaarlijks 475 000 kubieke meter regenwater al over Watervalle door de Bourgogne-delta afgevoerd⁹⁶. Deze enorme hoeveelheid water, samen met de gewone vloed, het springtij en super-stormen⁹⁷ zorgden ervoor dat de Bourgogne-geul kon blijven afwateren al over de Waere-geul⁹⁸, richting Oudenburg. Het zorgde er ook voor dat de nieuwe Bourgognegeul al

⁹¹ Volgens de toelichting bij de bodemkaart zijn dit overdekte Pleistocene gronden - gebroken poldermateriaal op Pleistoceen zand (zijn oorspronkelijk zandige Pleistocene gronden die, bij zeer hoge vloed tijdens de Duinkerken II-transgressie, oppervlakkig vermengd werden met enige mariene klei)

⁹² Dit zijn de Pierlinckbeek, de Bourgognebeek en een verdwenen beek die de huidige grens tussen Bekegem en Eernegem volgt, op de rand van het huidige perceel met de naam 'Cromme Meedeken'.

⁹³ a. Aan de loop van de beken in de nabijheid van Watervalle is door de reliëf-inversie niets veranderd. Het kan niet anders dan dat de bron van de oorspronkelijke Bourgogne-kreek zich in die nabijheid moet bevinden gezien de jaarlijkse hoeveelheid van een half miljoen kubieke meter water dat op die plaats voorbijkomt.

b. Antoon Verbeke in 'Moerdijk en Bourgognevaart' in Ernigagem 10^e jaargang p. 87: 'In het stroomgebied van de Moerdijkvaart heeft de reliëf-inversie desastreuze gevolgen voor de waterhuishouding. De van het Plateau van Wijnendale stromende beken lozen hun water in lageregelegen gebied en ondervinden grote moeilijkheden om hun wateren verder naar zee te laten lopen. Doordat hun natuurlijke afvloeimogelijkheden naar zee zijn afgesloten, dient de mens in te grijpen ten einde dit landbouwland droog te houden. De kanalisatie van de benedenloop van de beken van het Wijnendaals plateau en de aanleg van Moerdijk- en Bourgognevaart moeten in een eerste fase na het jaar 1000 worden gesitueerd.' Bij de beken waarvan de monding zich in de omgeving van Watervalle bevinden is dit niet het geval. De loop van deze beken is in die periode niet veranderd.

⁹⁴ Dat we in de omgeving van de vijf-meter hoogtelijn in Bekegem leemafzettingen terugvinden in afwateringsgrachten, wijst erop dat de getijdenwerking tot de uiterste punten van de Bourgogne-delta voelbaar was.

⁹⁵ In het artikel in Ernigagem 10^e jaargang p. 87, Moerdijk- en Bourgognevaart, plaatst Antoon Verbeke de reliëf-inversie gedurende de periode van de Duinkerke III transgressie (11^e eeuw). Weliswaar spreekt hij in het artikel niet over deze kreekrug maar over reliëf-inversie op de grens tussen Moere en Gistel in het Nieuwland. De reliëf-inversie in de Bourgogne-geul moet gebeurd zijn tijdens de Duinkerke II transgressie. Het zand van de kreekrug is immers overdekt met Duinkerken III-sedimenten (zie DOV, 'Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen' (schaal 1:20000), E. Van Ranst & C. Sys, Gent 1 april 2000).

⁹⁶ Met een gemiddelde jaarlijkse neerslag van 76 cm of 760 liter per m² komt men voor een stroomgebied van 25 km² aan een totale neerslag van 1,9 miljoen kubieke meter water. Hiervan verdampt 50%, 25% dringt in de grond en 25% wordt afgevoerd. (gegevens gidsencursus 'Het bekkenbeheerplan van het IJzerbekken, integraal waterbeleid in de praktijk', 2008-2013)

⁹⁷ De enorme kracht van het zeewater bij een 'super-storm' mogen we niet onderschatten. In 1953 zagen we in Zeeland wat de gevolgen van zo'n storm kan teweegbrengen.

⁹⁸ Dat de afwatering gebeurt al over de Waere-geul is niet zo vanzelfsprekend. De Waerevaart mondt wat verder uit in het kanaal Nieuwpoort-Plassendale. Om het kanaal te bereiken dient de vaart eerst een landrug te doorbreken.

heel vroeg bevaarbaar moet geweest zijn⁹⁹. De totale verzanding van de kreekrug kan gedateerd worden in 7e à 8e eeuw¹⁰⁰. De nieuwe geul werd vermoedelijk gevormd in de Romeinse tijd. Doordat de afwatering van het gebied van de Moerevaart kort na de Romeinse tijd niet meer kon afwateren richting IJzer zocht het water een nieuwe bedding richting Waere. Zie hierna.

De evolutie van Moere-Blote en de geschiedenis van de Moerevaart is een heel ander verhaal. Een samenvatting:

Oorspronkelijk vloeide alle water vanuit de Golf van Gistel via de zijtak van de Spermaliegeul naar het IJzer-estuarium.

Op het einde van de Romeinse tijd is de gehele kustvlakte met inbegrip van de Golf van Gistel, geëvolueerd naar een dynamisch landschap, waar veengebieden slikken en schorren zijn geworden. De grens van het overstromingsgebied volgde de vijf-meter hoogtelijn. In tegenstelling met de Bourgognedelta volgde dit gebied een sterk afgezwakte getijdenwerking. Mede hierdoor raakten de IJzerarmen voor een gedeelte opgevuld. De verzanding van de oostelijk IJzergeul vanaf Schore richting Gistel en de reliëf-inversie in de streek van Moere-Zevokote-Gistel had grote gevolgen voor de waterhuishouding in dit gebied¹⁰¹. Het water had grote moeilijkheden om zijn weg naar zee te vinden¹⁰². De natuurlijke afvloeimogelijkheden waren afgesloten. Het water zocht zijn weg door de engte nabij de scheiding tussen Westkerke en het eiland Gistel, waar de huidige Waerevaart nu stroomt. Dit moet gebeurd zijn kort na de Romeinse periode. Dat de doorbraak van de landengte kon gebeuren is niet zo speciaal; Nu is de landhoogte juist naast de Waeregeul (kant Westkerke) 3 meter boven de drempel van de zeesluis in Oostende. Dat wil zeggen dat het zeewater bij springtij in de na - romeinse periode twee meter hoger stond. De verzanding van de afwatering van de Moerevaart richting IJzer moet gebeurd zijn in dezelfde periode als deze van de oorspronkelijke Bourgognevaart¹⁰³.

F. Geschiedenis van de afwatering te Watervalle

1. Waterhuishouding

Het is niet onlogisch te vermoeden dat de oorspronkelijke afvloeiing van de Bourgognevaart en de Moerevaart al over Moere richting IJzer stroomde. Deze mondde uit in zee ten westen van de huidige benedenloop van de IJzer. De toenmalige monding moet worden geïdentificeerd met één van de geulen tussen Veurne, Wulpen, Koksyde, en Oostduinkerke.

⁹⁹ Het getijdenwater en het plaatselijk regenwater zorgden ervoor dat de geul werd gespoeld. Daarenboven is er het feit dat Watervalle een Vroeg-Middeleeuws industriegebied was, van waaruit vermoedelijk al heel vroeg goederen werden uitgevoerd en van waaruit een groot gedeelte van de polders werd ontgonnen; Dit draagt mede de veronderstelling dat de nieuwe Bourgogne geul mogelijks reeds in de Merovingische periode bevaarbaar was.

¹⁰⁰ Referenties op kaarten van archeologische vondsten VUB): 1. Een geulrug ten noorden van Michem gedateerd 9^e eeuw. 2. Een geulrug ten noorden van Vinkem (Alveringem) gedateerd 9^e - 11^e eeuw.

¹⁰¹ De toevoer van water uit de Moerdijkvaart omhelsde een captatie - areaal van ca. 35 km²

¹⁰² Als men de huidige hoogtelijnen, in de omgeving van de Moerdijkvaart, in detail bekijkt is het onlogisch dat het water uit dit gebied noordwaarts naar de Plassendale vaart stroomt. Immers, het gebied waar het water vandaan komt ligt lager dan de zone waar het naar toe stroomt. Als je ter plaatse de situatie bekijkt, zie je duidelijk dat het land aanmerkelijk lager ligt dan de Moerdijkvaart. Echter, voor de inklinking van het gebied, toen het daar hoger lag, stroomde het water in de goede richting. Juist door die kanalisatie kon de grond naast de vaarten uitdrogen en de grond inklinken.

¹⁰³ Volgens Adriaan Verhulst in 'Landschap en landbouw in het middeleeuws Vlaanderen' uitgave gemeentekrediet 1995, gebeurde de definitieve geulvorming tussen Gistel en Oostende gebeurde vermoedelijk bij de 2 hevige stormvloeden (Duinkerke IIIa transgressie) in 1014 en 1042. Dit is niet juist. De oorspronkelijke bedding van de Bourgognegeul bewijst dat het water aldoor de landengte tussen Gistel en Westkerke afwaterde.

Wat er gebeurde te Watervalle werd bepaald door wat er gebeurde in de kustvlakte en in de Bourgogne-delta in het bijzonder.

Een korte herhaling:

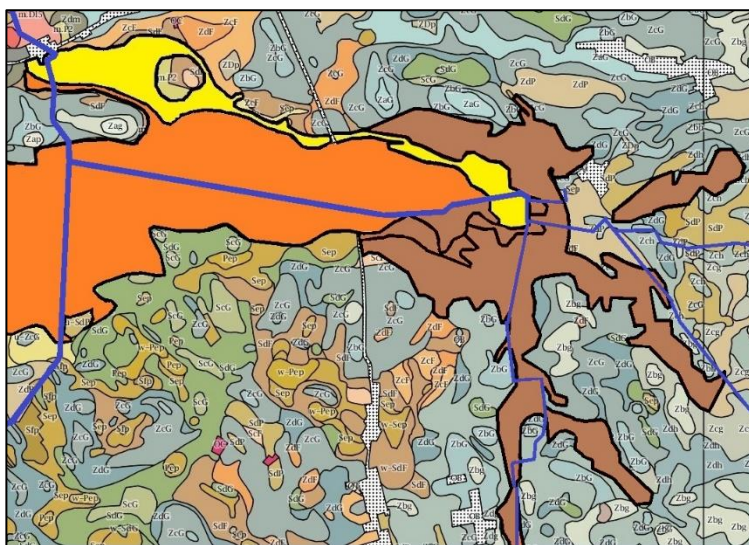
Op het einde van de Romeinse tijd raakte de kustvlakte helemaal overstromd. Rond 300 na Chr. is het gebied geëvolueerd tot een ondiep getijdenlandschap met een dynamische afwisseling van slikken, schorren en actieve getijdengeulen. Bij elke vloed drong de zee langs zeegaten door in de getijdengeulen. Bij springtij en storm overstromde de kustvlakte tot aan de vijf-meter hoogtelijn, bij hevige storm nog verder. Zeer waarschijnlijk al vanaf de 5e eeuw, maar ongetwijfeld in de loop van de 6e – 7e eeuw is de invloed van de zee in ons hele kustgebied afgenomen. In deze regressiefase trekt het zeewater zich geleidelijk terug, waardoor zich in de voormalig overstromde gebied tot aan de rand van de zandstreek, reusachtige schorrenvlaktes vormden, die vanuit de achterliggende zandstreek werden geëxploiteerd.

Ondertussen was de oorspronkelijke Bourgogne-geul helemaal verzand. Het water te Watervalle had zich een andere weg gezocht naar zee, al over een nieuwe geul die men later de Bourgognevaart zou noemen.

In Bekegem te Watervalle heeft men in die periode problemen met twee soorten water. Vooreerst was er het zeewater dat bij springtij tot aan de vijf-meter hoogtelijn kwam, soms verder. Anderzijds was er de enorme hoeveelheid water (475 000 m³ water per jaar) die door de verschillende beken uit de omgeving werd aangevoerd. Dit regenwater zocht zijn weg naar de zee. Vanuit de tegengestelde richting kwam echter het zeewater dat richting binnenland werd opgestuwd. Op die manier stroomde het water te Watervalle twee keer per dag over en weer zonder echt te kunnen afwateren richting zee. Dit zorgde ervoor dat de nieuwe geulvorming van de Bourgognevaart werd gecreëerd. In de Merovingische periode konden aldus schepen varen richting Watervalle.

Het overstromingsgebied van de Bourgogne-delta kwam in normale omstandigheden te Watervalle tot aan de Zeeweg nabij de huidige Schipleedstraat.

2. Leemgronden

We bekijken de bodemkaart. Alles wat donkerbruin is, zijn leemgronden¹⁰⁴ in de omgeving van Watervalle. Het valt op dat deze zich uitstrekken op de laagste plaatsen en in de nabijheid van beekbeddingen naast de Zeeweg. De leemgronden volgen niet exact de beekbeddingen, misschien werden de beekbeddingen achteraf “gekanaliseerd”.

Waar komt die leem vandaan? Leemgronden kunnen ontstaan door een eolisch proces. Hierbij

wordt fijn sediment afgezet door de wind. Deze afzettingen worden löss genoemd en zijn

¹⁰⁴ Definitie van leem: gronden met een korrelgrootte tussen 2 µm en 63 µm.

gevormd tijdens zeer koude periodes, toen de vegetatie spaarzaam was en de wind vrij spel had.

Leemgronden kunnen ook ontstaan in de nabijheid van rivierbeddingen. Met rivierwater komen grote hoeveelheden sediment mee. Zodra een rivier buiten zijn oevers treedt, komt het water tot rust. Slibdeeltjes die in het water zweven, krijgen nu de kans om te bezinken. Ze stapelen zich op tot een laag leem. Deze leem kan zich mengen met zand.

Wat is er nu juist gebeurd op plaatsen waar de bovengrond leemachtig is? We beschreven het al hierboven en herhalen. In droge perioden, bij weinig regenval, werd geen water afgevoerd vanuit de beken te Watervalle. Het zeewater had vrij spel. Bij springtij kwam het zeewater gewoon tot aan de vijfmeter lijn, bij springtij met storm kwam het zeewater nog veel verder. Samen met het zeewater kwamen ook klei en leemdeeltjes mee¹⁰⁵. Deze werden afgezet op de zandgronden. In perioden met veel regenval werd veel water afgevoerd vanuit de beken richting zee. Ergens onderweg stootte het regenwater op het opstuwende zeewater. Het regenwater kon onvoldoende, of helemaal niet afgevoerd worden naar zee. Het water stroomde twee keer per dag over en weer te Watervalle, samen met de leemdeeltjes. Op plaatsen waar het water tot rust kwam konden de leemdeeltjes bezinken.

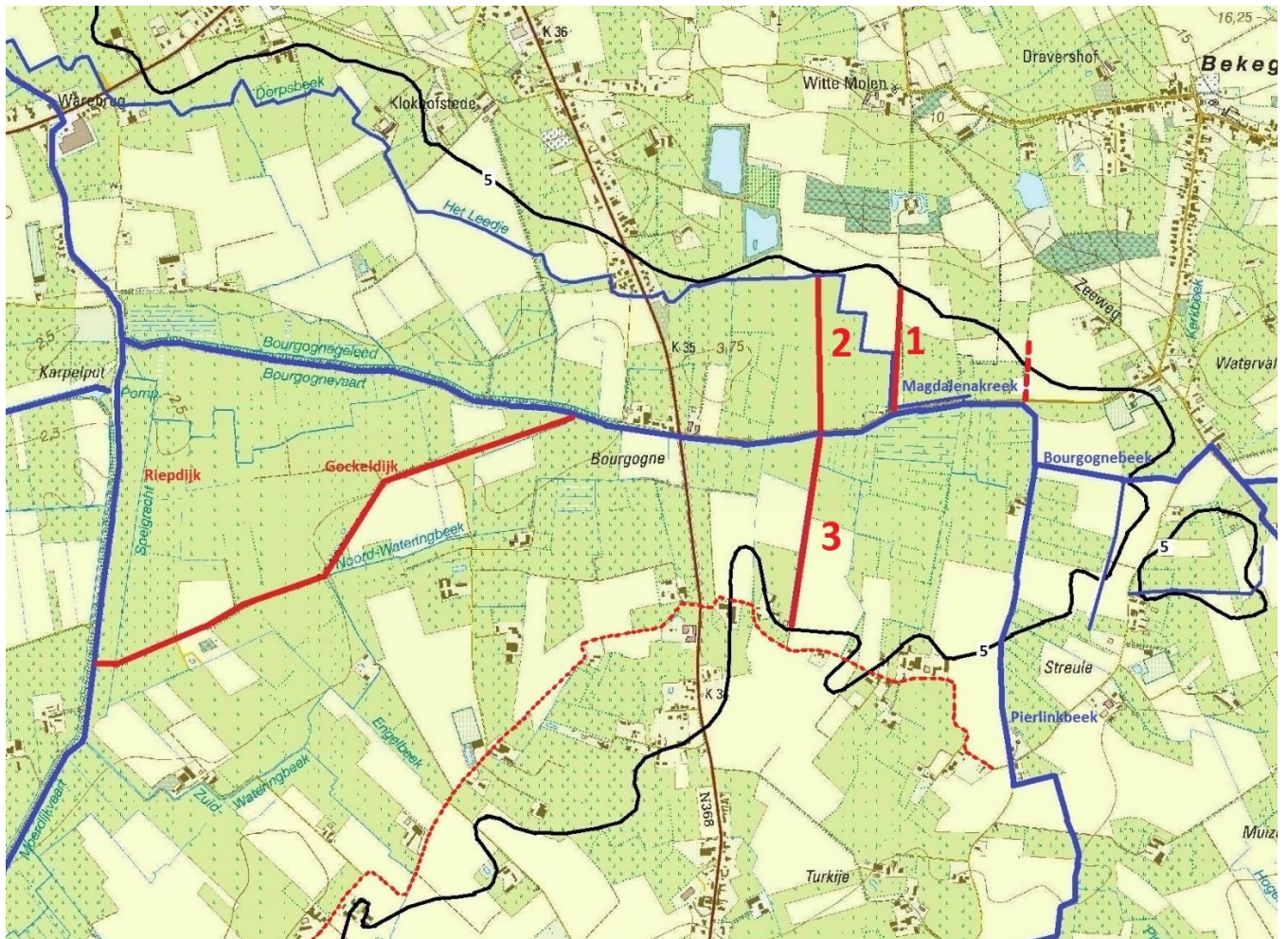
Niet zover van Watervalle zijn er twee plaatsen met de naam 'Leemputten'. Rond 1600 en later (waarschijnlijk ook vroeger) waren dit visvijvers. Vermoedelijk werd hier ooit leem ontgonnen. Deze twee plaatsen bevinden zich nabij de hoogtelijn van 6,5 meter en niet zover van de beken die zorgen voor de toevoer van regenwater te Watervalle. In de periode van de Duinkerke II transgressie moeten er op die plaatsen putten zijn geweest of op zijn minst laagtes in het landschap. Mogelijks waren dit in de Romeinse periode al visvijvers¹⁰⁶. Het met sedimenten verzadigde water zou dan in de periode van de 'Duinkerke II transgressie' in die putten tot rust zijn gekomen. De sedimenten konden er bezinken.

G. Dijkenbouw

1. Nog bestaande oude dijken

¹⁰⁵ Bij de grondproeven zagen we dat de hoeveelheid klei verwaarloosbaar is, technisch we mogen we spreken van leemafzettingen.

¹⁰⁶ De ene 'Leemput' bevindt zich naast de Zeeweg, de andere op 300 meter er vandaan. De Zeeweg was een Romeinse heirweg.

De zwarte lijn is de vijf-meter hoogtelijn. De rode lijnen zijn nog bestaande dijken, de gestippelde rode lijn is de vermoedelijke loop van de Pyedijk in het randgebied van de Meersen in Eernegem (deze volgt de huidige Streulestraat), de dikkere blauwe lijnen zijn rivieren, de dunner blauwe lijnen zijn afwateringsgrachten.

a. Gockeldijk en Riepdijk¹⁰⁷

Kaart Vandermaelen (1846-1854)

De Gockeldijk en de Riepdijk bevinden zich in de Eernegemse Meersen, niet zover van de plaats waar de Bourgognevaart en de Moerdijkvaart samenkomen.

Uitleg:

- De naam Gockeldijk vindt men ook terug op de Popp-kaart en op de moderne kadasterkaart. Antoon Verbeke noemt de dijk 'Gohelendijck'¹⁰⁸.
- Betekenis:
 - Gokel: een Zuid-Duitse betekenis voor haan.
 - Gokel¹⁰⁹: 1. werd in 1278 als veldnaam aangetroffen in Brugge, komt mogelijks van het werkwoord gokelen 'toveren, goochelen. 2. gokels hofstede, stuk land te Oedelem. 3. Gokelaarsveer, veer in het Aardenburgse Moer.
- De Gockeldijk vormt de grens tussen Eernegem en Westkerke.
- Op de Gockeldijk loopt een landweg. Op die plaats is een kleine verhevenheid waar te nemen.
- Rond ca. 1530 noemde deze dijk ook 'Quade Dijck'¹¹⁰.
- De Riepdijk noemt nu Speigracht.
- Beide dijken hebben de bedoeling overstromingswater komende van de Moerdijkvaart en van de Waere tegen te houden. De Waere stond in die tijd in verbinding met de zee en was onderhevig aan de getijdenwerking. Bij springtij (5 meter hoogte) of nog erger bij speciale stormen was er gevaar voor overstromingen.

¹⁰⁷ Met dank aan Koen Martens, Agentschap voor Natuur en Bos, om ons hier op te wijzen. Zie ook Antoon Verbeke in Ernigagem 10^e jaargang p. 88 'Bourgogne en Moerdijkvaart'.

¹⁰⁸ Ernigagem 10^e jrg. pg. 88: 'Bourgogne en Moerdijkvaart'.

¹⁰⁹ INL-woordenboek schatkamer van de Nederlandse taal

¹¹⁰ Een leen groot 4 gemet land in Westkerke verre ZW van de kerk in Eernegem Brouc tussen mijnheer van Gistel land aan de oostzijde... Strekkende metten zuid ende anden quade dijk en metten noord ende anden troncedijck (RAB, TBO 54 nr. 82, ca. 1530)

b. Dijken nabij de Bourgognevaart (Vaartstraat).

Dijk 1

Dijk 2

Dijk 3

- Dijk 1: hierop bevindt zich de toegangsweg tot de verderop gelegen hoeve.
- Dijk 2: hierop bevindt zich de toegangsweg tot achterliggende weiden.
- Dijk 3: Op deze dijk bevindt zich een openbare weg die verduisterd werd. De dijkweg verbindt de Vaartstraat al over de brug met de Streulestraat. Dit was in de late middeleeuwen de weg die de monniken van Oudenburg volgden toen ze naar Eernegem kwamen. Tegenwoordig is deze weg een officieel wandelpad. Hier vlakbij was een haventje (nabij de “woning Vandamme”) Dit haventje werd gebruikt door mensen uit Bekegem en Eernegem.

Deze drie dijken zijn duidelijk waar te nemen. Ze vormen een verhevenheid van zowat 30-40-50 cm. Ze werden aangelegd haaks op de Bourgognevaart. Door deze constructies werd het land oostwaarts van deze dijken beschermd tegen het vanuit de richting Gistel opstuwende water. Een vierde dijk bevond zich vroeger op het eind van de Bourgognevaart en is nu verdwenen¹¹¹.

De werking van deze dijken is vergelijkbaar met de werking van de Zidelinghe¹¹² en de Gentele¹¹³ in de Blankenbergse watering. Deze twee defensieve, verticaal op de kustlijn lopende dijken, werden in de tweede helft van de elfde eeuw opgeworpen en functioneren als kunstmatig opgehoogde barrières voor de eventuele aan de westelijk of oostelijke zijde van het gebied infiltrerende stormvloed¹¹⁴.

c. De Pyedijk

- De manschepen liggende binnen de ambachte en prochie van Gistel:
Een leen tcasteel van ghistele..... trechte van tolne also wel in gistelambacht als te gistele te wetene tettelghem ten houcke die men ontfaet buiten oudenburg ten breyelle tot Warebrugge ende up de piedyc te Watervalle ende te moere¹¹⁵.

¹¹¹ Zie kaart, rode stippelijjn

¹¹² De Zidelinghe loopt vanaf de duinen in zuidelijke richting, ten westen van Bredene naar Oudenburg

¹¹³ De Blankenbergse dijk of Gentele loopt van Brugge naar Blankenberge

¹¹⁴ Bijdrage tot de geschiedenis van de Vlaamse kustvlakte: De Blankenbergse watering, bronnen, bewoningsgeschiedenis en institutionele aspecten' door Francky Croes

¹¹⁵ RAB TBO 15-65: Burg van Brugge Leenboek 1501

De Pyedijk te Watervalle kan men situeren in de nabijheid van de Bourgognebeek en de huidige Bekegemstraat.

In Eernegem is de Pyedijck vermoedelijk te vereenzelvigen met de Streulestraat, vandaar over de Westkerkestraat, verderop een verdwenen weg volgende tot op de Meersenstraat, vandaar richting Ganzestraat.

d. Ontginningsgrachten

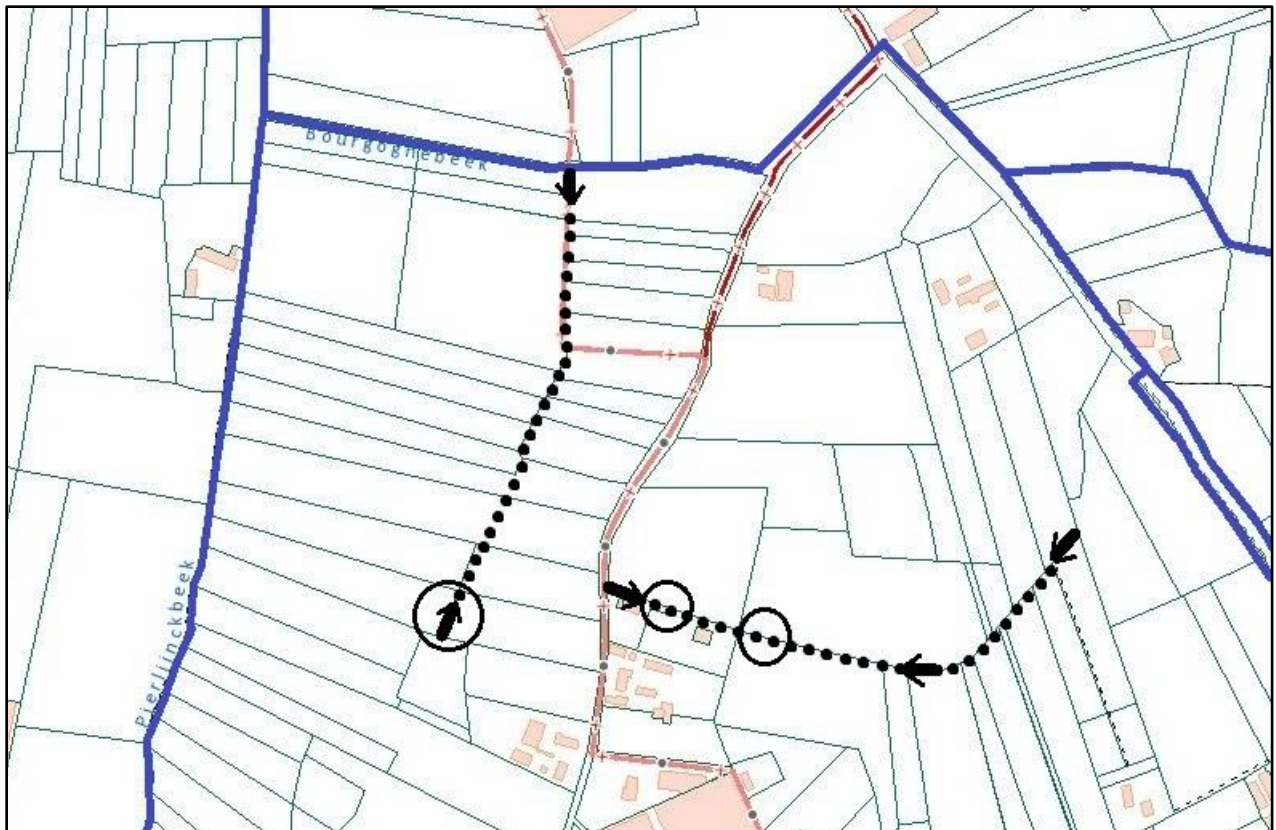
We merken dat op veel plaatsen, waar zich de vijf-meter hoogtelijn bevindt, een afwateringsgracht aanwezig is. We weten dat het water bij de Duinkerke II en de Duinkerke III transgressie tot aan de vijf-meter hoogtelijn kwam, bij zware stormen ook verder.

Het kaartje hierbij is een uittreksel van de huidige kadasterkaart in de omgeving van de Bekegemstraat in Bekegem. De afwateringsgrachten zijn aangeduid met stippelpunten. Rechtsonder het kaartje merken we een boogvorm in de perceel begrenzing. Een gedeelte van de boogvorm is aangeduid met twee pijlen. Aan de overzijde van de straat zijn eveneens twee pijlen aangebracht op de perceelgrenzen. We bespreken deze twee plaatsen en proberen een gedachtegang te creëren.

- Nabij deze perceelgrenzen loopt de vijf-meter hoogtelijn.
- Op deze perceelgrenzen bevond zich tot 30 jaar geleden een diepe gracht. Op veel plaatsen bestaat die gracht nu niet meer.
- Op de plaatsen aangeduid met een cirkel is er veel vochtige leem aanwezig in de opgevulde gracht. Als er veel over gereden wordt met landbouwvoertuigen beweegt de aarde als een matras, uiteindelijk lopen de voertuigen vast. Waarschijnlijk is op andere plaatsen in de opgevulde gracht ook leem of klei aanwezig. Op sommige plaatsen is dit voor de boeren een probleem.

We veronderstellen dat dit een afwateringsgracht is uit de periode van de ontginningen. Bij overstromingen vanuit zee werd leem meegevoerd. Het leem werd afgezet op verre afstand van de krekken. Hier kwam het overstromingswater met leemdeeltjes in de afwateringsgracht terecht. In de gracht kreeg het leem de tijd om te bezinken.

- Aan de binnenzijde van de vijf-meter hoogtelijn is de bodem leemachtig, aan de buitenzijde zandachtig.
- Men kan duidelijk het niveauverschil waarnemen aan beide zijden van de afwateringsgracht, dit bedraagt op sommige plaatsen 40 à 50 cm.
- In het voorjaar, bij droog winderig weer en kort nadat de velden ingezaaid worden, gebeurt het dat de zanderige grond opwaait en honderden meter verder terug neerkomt. Relatief grote hoeveelheden zandgrond worden op deze manier verplaatst. Er werd vastgesteld dat op een bepaalde plaats de grond in 40 jaar tijd 15 cm verhoogde. Het vermoeden bestaat dat het niveauverschil tussen beide bodemsoorten vroeger veel groter was en dat de bodem in de leemzones nog meer leemachtig was.

- Bij overstromingen¹¹⁶ is het nog steeds zo dat alles overstromd tot aan de vijf-meter hoogtelijn.
- In deze omgeving duurde het vermoedelijk tot na 1600 vooraleer de gronden lager gelegen dan 5 meter werden ontgonnen.

Op de streekkaart met hoogtelijnen merken we op veel plaatsen een afwateringsgracht nabij de vijf-meter hoogtelijn. We vermoeden dat men bij het bedijken steeds een dijk en afwateringsgracht¹¹⁷ probeerde te realiseren. Aldus menen we dat de Pyedijck samen met een afwateringsgracht op verschillende plaatsen terug te vinden is.

Aan de rechterzijde van de Bourgogne-delta is over de gehele lengte de afwateringsgracht: de Magdalenakreek, het Leedje (Cromme Leedecken), de Dorpsbeek. Er wordt aangenomen dat deze beek min of meer kunstmatig werd aangelegd¹¹⁸. Een verdwenen beek tussen het einde van de vaart en het kruispunt van de huidige Watervalle, de Bourgognebeek en de Zeewegbeek zijn natuurlijke waterlopen met dezelfde functie als de afwateringsgrachten.

2. Bedijkingen

De getijdengeulen die al in de Romeinse tijd bestonden, zijn daarna groter geworden en dieper het veengebied binnengedrongen. De getijdengeulen stonden min of meer loodrecht op de kustlijn en liepen van noord naar zuid. Sommige van deze geulen waren volgens de geologen

¹¹⁶ In 1963 werd het pompemaal 'Nieuwland' in gebruik genomen. Het pompstation stuwt overtollig water van het Groot Geleed naar het hoofdkanaal, de Moerdijkbeek. Het saneert ca. 3000 ha waterzieke grond. De pompen zijn in staat om een miljoen liter water over een verval van 2,5 meter te pompen in korte tijd. Daarvoor gebeurde het een tiental keer per jaar dat de streek overstromde door wateroverlast. Toen stond op de diepste plaatsen 1 meter water. Tegenwoordig zijn er nog overstromingen, eens om de 2-3 jaar.

¹¹⁷ Dit is ook de gemakkelijkste manier van werken: men schept de aarde uit de gracht en werpt ermee de dijk op.

¹¹⁸ Wel is waar, juist op de plaats van de kreekrug van de oorspronkelijke bedding van de Bourgognevaart.

nog in de achtste-negende eeuw actief. Ondanks hun geleidelijke verlanding bleven zij aangrijpingspunten voor stormvloed, waarvan de oudste, door schriftelijke bronnen bekend, uit 838 dateert, gevolgd door eveneens schriftelijk geattesteerde stormvloed in 1014, 1042 en 1134.

Tegen deze stormvloed werden vanaf de tiende eeuw, toen de eerste collectieve nederzettingen in de kustvlakte waren ontstaan, dijken opgeworpen. Het waren defensieve dijken en dus niet zeer hoog, wel soms vrij lang.¹¹⁹

a. Aanleg van de Pyedijk

Adriaan Verhulst beweert in zijn artikel 'Historische ontwikkeling van het kustlandschap' dat vanaf de 9^e en 10^e eeuw een aanvang werd gemaakt met het opwerpen van dijken in de IJzervlakte. Verhulst bestudeerde de hele kuststreek, echter niet het gebied van de Golf van Gistel en de Bourgogne-delta in het bijzonder. Dat in dezelfde periode ook in de Bourgogne-delta het achterliggende land werd beschermd tegen wateroverlast zou niet ondenkbeeldig zijn. Ook de bewering van Antoon Verbeke dat aanpassingswerken aan de benedenloop van beken in het afwateringsgebied van de Moerdijkvaart in dezelfde periode zijn te situeren, wijst in dezelfde richting¹²⁰. Trouwens, ook een gedeelte van de Pyedijk situeert zich in dezelfde omgeving als de benedenloop van betreffende beken. Vermoedelijk was 'Pyedijk' de benaming van de dijk die de hele streek beschermd tegen de wateroverlast van het springtij en gedeeltelijk ook van 'super-stormen'. De naam is terug te vinden in Bekegem nabij de Watervalle¹²¹, in Eernegem in de Meersen, in Gistel nabij 'Bekegem'¹²² en zelfs in Leffinge. Hoogstwaarschijnlijk volgde de Pyedijk op vele plaatsen de vijf-meter hoogtelijn.

b. Inpolderingen in het algemeen.¹²³

In 838 deed zich een algemene overstroming voor die het gehele Nederlandse kustgebied en de streek ten noorden van Brugge teisterde. Later, om de nadelen van dergelijke catastrofe te vermijden, werd het uitgestrekte gebied tussen Brugge, Blankenberge, Knokke en Damme langs de zeezijde door een samenhangend dijksysteem (de 'Dulle Weg' en de Blankenbergse dijk) in zijn geheel beschermd. De Zidelling zou, als zeeverende dijk, de functie gehad hebben het ten westen gelegen gebied tussen Oudenburg en Oostende te beschermen tegen mogelijke inbraken van de zee vanuit de Zwin inham. Deze dijk liep loodrecht op de kust van Bredene tot Oudenburg.

Deze dijken, hadden volgens A. Verhulst een zeeverende functie die niets te maken heeft met de stormvloed van 1014 en 1042. Zij moeten heel wat ouder zijn.

Deze dijken kunnen ook in verband worden gebracht met de beheersing van het binnenwater door de watering, die als publieke instellingen met dit doel in de 12^e eeuw werden opgericht. De genoemde dijken zouden later als grens fungeren van de Blankenbergse watering.

Het IJzer-estuarium werd geïnundeerd door de 11^e eeuwse stormvloed (Duinkerke IIIa transgressie)¹²⁴. Tegen deze zee-activiteit werd in het westelijk overstromingsgebied de Oude

¹¹⁹ Adriaan Verhulst: 'Historische ontwikkeling van het kustlandschap' in Vlaanderen. Jaargang 49. Christelijk Vlaams Kunstenaarsverbond, Tielt 2000, p. 135-136

¹²⁰ Ernigagem 10e jaargang p. 88 'Bourgogne en Moerdijkvaart'.

¹²¹ Daar was een tolkantoor gevestigd.

¹²² Dit is zoals boven al vermeld een plaats op de grens van het huidige Gistel en Snaaskerke. Vroeger noemde dit gebied (H)ondegem. Het is te situeren in ten noorden van de kruising van de vroegere spoorweg met de autostrade.

¹²³ Bijdrage tot de geschiedenis van de Vlaamse kustvlakte: 'De Blankenbergse watering, bronnen, bewoningsgeschiedenis en institutionele aspecten' door Francky Croes en 'Landschap en landbouw in het middeleeuws Vlaanderen' door Adriaan Verhulst uitgave gemeentekrediet 1995.

¹²⁴ De overstromingen in 11e eeuw hadden in tegenstelling met de IJzervlakte geen grote invloed op het gebied ten noorden van Brugge.

Zeedijk¹²⁵ en de dijk van de watering van Blankenberge (of de Zidelinghe) opgeworpen. In diezelfde periode werd de aanleg van de Blankenbergse dijk verwezenlijkt, die het oostelijk overstromingsgevaar diende te voorkomen.

Enkele jaren na het midden van de twaalfde eeuw was de IJzer stroomafwaarts van Diksmuide bijna volledig ingedijkt. De stichting als haven van de nieuwe stad (= 'poort') Nieuwpoort door graaf Filips van de Elzas in 1163 op een duinrug in de IJzermonding, de oprichting van de 'watering' van Veurne, die het net van dijken en afwateringskanalen naar de IJzer regelde en controleerde en ten slotte de bouw van een grote zeesluis bij Nieuwpoort, waren het voorlopig eindpunt van deze bedijkingen en inpolderingen.

Op het einde van de twaalfde en in het begin van de dertiende eeuw werden de moeilijke inpolderingen in de monding zelf van de IJzer aangevat. Eerst op de linkeroever, gefinancierd door de nonnenabdij van Bourbourg, dan op de rechteroever in opdracht van de abdij van Oudenburg, werden boogvormig op elkaar staande dijken aangelegd, tot de bedding van de stroom was bereikt. Het is niet uitgesloten dat althans een deel van de onderneming werd uitgevoerd door de heren van Gistel.¹²⁶

De IJzer vlakte had in tegenstelling tot de kusten rondom het Zwin niet te lijden gehad onder de stormvloed van 1134 (Duinkerke IIIb transgressie). De inpolderingen gebeurden vooral rond Nieuwpoort zelf, ten noorden van Pervijze, bij Ramscapelle. Dit gebeurde in het tweede kwart van de twaalfde eeuw.

3. De heren van Gistel als dijkenbouwers.¹²⁷

Voor nieuwe indijkingen of belangrijke herstellingswerken aan dijken, werd vaak beroep gedaan op kapitaalkrachtige privépersonen, zogenaamde dijkenleggers zoals de familie de Baenst of de heren van Gistel.

De heren van Gistel treden, in de periode 1173 tot ca. 1300, op veel plaatsen op als bedijkingsondernemers o.m. in de Zwinstreek en in de polders ten noorden van Antwerpen. De heren van Gistel, Walter II van Gistel en zijn broer Jan II heer van Vormezeele, schijnen bekend te zijn in Vlaanderen als dijkenbouwers. Vermoedelijk hebben zij de stiel geleerd dicht bij huis, in eigen streek. Misschien hebben zij het wel geleerd van hun voorvaderen. Vermoedelijk behoorden de bedijkingen in de Golf van Gistel tot de vroegste in hun soort in Vlaanderen.

- 1173 bedijking de Bamburgpolder (het schorregebied tussen de IJzer en de binnenduinen van Westende-Bad) in opdracht van graaf Philip van de Elzas aan de abdij van Oudenburg gegeven. Deze werken waren het voorlopig eindpunt van de bedijkingwerken in de IJzerbekken. Halfweg de 11^e eeuw begon men eraan.
- De Monnikendijk in Knokke. Deze werd zo genoemd naar de monniken van de Noord-Franse cistercierabdij van Vaucelles die in 1255 een groot deel in het noorden van deze polder (ca. 130 ha bij de Grote Keuvelhoeve), kochten van Walter II van Gistel en zijn broer Jan II, heer van Vormezeele, Zij hielden gronden in leen van Gravin Margaretha van Vlaanderen. Het lijkt niet onwaarschijnlijk dat de familie van Gistel of een lid ervan, deze polder, of minstens

¹²⁵ Op 5 à 10 km ten westen van de huidige loop van de IJzer kan men nog heden een vrij bochtige weg volgen, Oude Zeedijk genoemd. Deze weg loopt van Oostduinkerke in zuidelijke richting over Wulpen, Avekapelle, Lampernisse, Oudekapelle en Nieuwkapelle tot het oude fort Knokke, waar hij de IJzer bereikt. Deze zeedijk zou aangelegd zijn na 1042. Hij beschermde vooral het gebied ten westen van de dijk.

¹²⁶ Adriaan Verhulst: 'Historische ontwikkeling van het kustlandschap' in Vlaanderen. Jaargang 49. Christelijk Vlaams Kunstenaarsverbond, Tielt 2000, p. 137

¹²⁷ Adriaan Verhulst: 'Historische ontwikkeling van het kustlandschap' in Vlaanderen. Jaargang 49. Christelijk Vlaams Kunstenaarsverbond, Tielt 2000, p. 135-138 in 'Landschap en landbouw in het middeleeuws Vlaanderen' uitgave gemeentekrediet 1995.

een groot deel ervan, met name het deel gekocht door Vaucelles, voor rekening van deze abdij had laten bedijken. Jan II van Gistel was in het derde kwart van de 13^e eeuw nog betrokken bij bedijkingen voor rekening van de St Pietersabdij van Oudenburg aan de IJzermonding en bij inpolderingen in het huidige havengebied ten noorden van Antwerpen voor rekening van de premonstratenzerabdij van St Michiels in Antwerpen.

- De polders ten zuidwesten van de Bamburgpolder werden in de 2^e helft van de 13^e eeuw ingedijkt door de St. Pieters abdij van Oudenburg die daartoe in 1276 de toelating had gekregen van de heer van Gistel, die zekere rechten op deze schorren bezat

Inpolderingen rondom het eiland 'Ter Streep' gebeurden in de 12^e – 13^e eeuw.

4. Oude gewoonten i.v.m. bedijkingswerken die hun oorsprong vonden in de middeleeuwen¹²⁸

Een publicatie uit 1866 over bedijkingswerken, beschrijft een aantal oude gewoonten, waarvan verschillende ongetwijfeld hun oorsprong vonden in de middeleeuwen. Tot de Franse Revolutie gold als algemene regel dat bij nieuwe indijkingen $\frac{3}{4}$ van de gewonnen gronden eigendom werd van de bedijkingsondernemer en $\frac{1}{4}$ voor de oorspronkelijke eigenaar van de schorren. Een andere bepaling is het bestaan van het zogenaamde kerkeland of 'het honderdste gemet pro ministerio divino' waarbij per 100 gemeten gewonnen polder één gemet in eigendom bleef bij de kerk, vrij van water en dijk penningen.

Al deze voor de bedijkers bijzonder aantrekkelijke voordelen in natura wijzen vooral op de moeilijkheidsgraad en het risico van de bedijking.

Het winnen van een rijp schor werd al enkele jaren op voorhand voorbereid door het afdammen van de kleinere kreek om de opslibbing te versnellen. Het opwerpen van de dijk gebeurde in één enkel zomerseizoen. Het vergde het inzetten van een klein leger delvers. Voor de opbouw van de dijk werd steeds grond buitendijks in de schorren uit de zogenaamde dijkputten genomen. Hierbij mochten er nooit een doorlopende geul aangelegd worden. Tussen dijkputten werden dammen van één meter of meer overgelaten, terwijl de putten later over een periode van ongeveer twintig jaar weer zouden dichtslibben. De afgedamde kreekarm werd verder als afwateringskanaal van de nieuwe polder gebruikt en vind men veelal nu nog terug. Buitendijks zou de kreek verder toeslibben.

Vanaf het begin kregen ontginningswerkzaamheden belangrijke steun vanuit de grafelijke administratie.

5. Wanneer werd de Bourgognevaart gekanaliseerd?

De geschiedenis van de Bourgognedelta is natuurlijk onvolledig als men niet zegt wanneer de vaart werd gekanaliseerd. Helaas dat antwoord moeten wij schuldig blijven; wij weten het niet. Toch nog volgende opmerkingen.

a. Zaken die aan de bedijkingen van de Bourgognevaart kunnen gerelateerd zijn.

- In de 12e eeuw kende men een relatieve overbevolking van het Vlaamse platteland. De mensen weken uit naar de steden. De snelle groei van de Vlaamse steden bracht problemen mee met de voedselbevoorrading. In deze eeuw kende men twee algemene hongersnoden, in 1125 en in 1196/97 terwijl het opvallend is dat de 11^e en 13^e eeuw van dergelijke rampen

¹²⁸ Een publicatie van Verheyde- Van Citters uit 1866 (zie ook in 'Westvlaamse Archeologica' 1987-1 p. 22) en Adriaansens 1985

gespaard bleef. De graven¹²⁹ deden er alles aan om ontginningen en bedijkingen te stimuleren om op die manier meer akkers te bekomen waarvan de vruchten konden gebruikt worden om de mensen te voeden. Hoogst waarschijnlijk moet de ontginning van de Bourgogne-delta in dit kader gezien worden. In dezelfde periode en om dezelfde reden werd ook de Utfanc¹³⁰ ontgonnen.

- Schenking van tienden door Philip van de Elzas aan de St Pieters abdij van Oudenburg. (1180 of 1185)

Het betreft tienden gelegen in Eernegem, Westkerke en Roksem¹³¹, 'inter Pitha et Watervalla'. Het waren tienden die oorspronkelijk toebehoorden aan Arnould, vicomte van Gistel en Agnes, zijn vrouw. Zij hielden de tienden in leen van de graaf en gaven ze hem terug. Bij nazicht bevinden de gronden waar deze tienden betrekking op hebben zich in het overstromingsgebied van de Bourgognevaart en wel tussen Watervalle en Pitha¹³². Pitha is een dijk in de nabijheid van de huidige plaats waar de Bourgognevaart en de Moerdijkvaart overgaan in de Waerevaart.¹³³

In 1180 of 1185, op het moment dat de schenking gebeurde, moeten de gronden waarvan sprake al bruikbaar geweest zijn voor de landbouw of zouden ze bruikbaar worden. Met andere woorden, op dat moment moeten de vaarten reeds gekanaliseerd zijn (of zouden ze het worden) of op zijn minst moeten er dijken gelegen hebben om het water binnen bepaalde zones te houden.

Vermoedelijk waren het de heren van Gistel zelf die de kanalisatie uitvoerden in opdracht van de graaf. Zij waren immers de grote specialisten in bedijkingswerken. Gezien de moeilijkheidsgraad en het risico van de bedijking moeten zij in ruil voor hun werk een aanzienlijk deel van de eigendom en/of opbrengst van de nieuwverworven gronden verkregen hebben. De gronden waren immers van moeras geëvolueerd naar landbouwgrond of weiden¹³⁴. Het was logisch dat diegene die de werken uitvoerde ook de vruchten van zijn werk kon oogsten. Misschien kregen zij daarvoor de tienden van de graaf¹³⁵.

Het jaar 1180 is ook de datum waarop het ambacht Gistel door graaf Filip Vande Elzas werd opgericht. Betekende dit een herschikking van eigendommen, opbrengsten en tienden in de streek? Werden de tienden daarom aan de abdij van Oudenburg geschonken door de graaf?

b. Bevindingen van Antoon Verbeke in Ernigahem

Volgens Antoon Verbeke kunnen de kanalisatie van de benedenloop van de beken van het Wijnendaele plateau en de aanleg van de Moerdijk- en Bourgognevaart, gesitueerd worden, in een eerste fase, na het jaar 1000.

In ieder geval werden beide vaarten gekanaliseerd na de vastlegging van de parochiegrenzen, die zoveel mogelijk werden vastgelegd aan natuurlijke elementen. Het valt op dat deze grenzen niet samenvallen met de loop van beide vaarten.

¹²⁹ 1168-1191 Graaf Filips van den Elzas (°1136 +01.06.1191), is erg gekend voor het bouwen van wegen en dijken.

¹³⁰ De Utfanc was een woestenijs, een ontgonnen gebied dat zich uitstreckte van Brugge tot Bovekerke.

¹³¹ Maar niet in Bekegem. Het gebied waarvan de Oudenburgse abdij de tienden kon innen volgde heel mooi de Bekegemse grens. Bekegem leek verboden terrein te zijn voor vreemde personen en abdijen.

Dit is mede een aanduiding dat de gemeentegrenzen op dat moment al vastlagen (1180-85)

¹³² RAB inv. 83 nr. 54: Abdij Oudenburg. Legger eigendommen 1555

¹³³ Zie Antoon Verbeke in Ernigahem

¹³⁴ Het gebied tussen Moerdijkvaart, Bourgognevaart en de vijf-meter hoogtelijn in Eernegem Bekegem, Roksem en Westkerke beslaat een gebied van 5 km²

¹³⁵ De graaf was eigenaar van alle woeste en ontgonnen gronden. Voor de bedijking moet hij eigenaar geweest zijn van de ontgonnen gronden in de Bourgognedelta.

De grens Westkerke met Gistel viel niet samen met de Moerdijk- en Waerevaart, wel ten westen ervan.

De grens Eernegem met Westkerke viel niet samen met de Bourgognevaart. De oude Gockeldijck vormt hier de grens.

Men gaat er van uit dat de grenzen in onze streek werden vastgelegd voor 1200/1224¹³⁶, in sommige gevallen veel vroeger.

¹³⁶ We zagen hierboven dat het moet gebeurd zijn voor 1180-85 (schenking van tienden door de graaf aan de abdij van Oudenburg).

3. BEKEGEM – GISTEL - HONDEGEM

“Bekegem”, “Bekegemhouck” is een plaats nabij “Hondegem” of “Ondegem” gelegen. De naam “Bekegem in Gistel” wordt tegenwoordig niet meer gebruikt, dat was wel het geval tot 100 jaar geleden. Het is een plaats in Gistel op de grens met Snaaskerke, in het 42^e begin van de watering Gistel, West over de Waere.

“Hieromtrent willen we wat meer uitleg geven op de volgende manier.

- Vermeldingen van “Bekegem”, “Bekegemhouck”, “Hondegem” of “Ondegem” in de archieven.
- Waar is die plaats gelegen?
- Wat is de hoogteligging?
- Zijn er speciale kenmerken aan deze locatie?
- Welke besluiten kan men uit dit alles trekken? Kunnen we wel besluiten trekken? Er blijven nog veel vragen.

Vermeldingen in de archieven van de tiende van Bekegem,

Hondegem en Ondegem in Gistel

1 De ommeloper van Gistel¹³⁷

Het Bekegem thiende bevond zich in het 42^e begin van de ommeloper van Gistel West over de Waere. Het 42^e begin bestaat uit 18 partijen land. Hiervan zijn 14 partijen belast met het Bekegem-tiende, met een totale oppervlakte van 20 gemet 2 lijn en 83 roe¹³⁸.

P. 487r

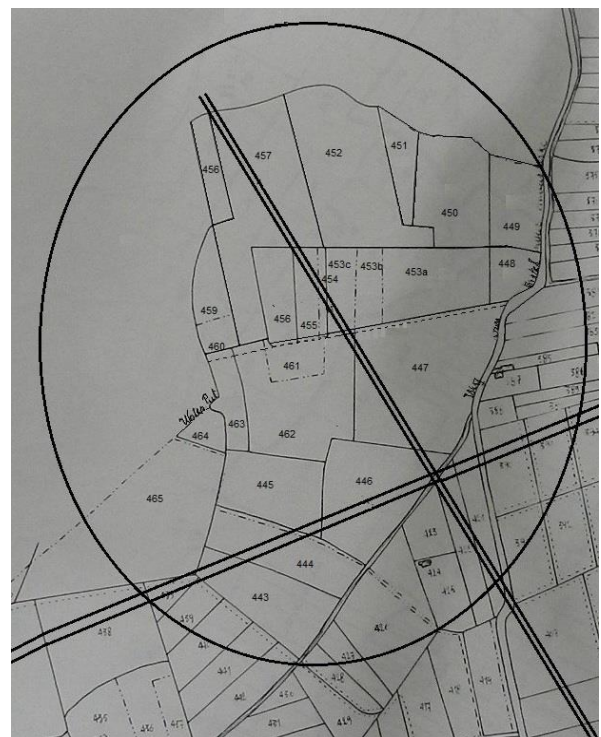
42^e begin

Dit begint noordwest daar bij ter hofstede toebehoorende Adriaen tant daer hij weunt tusschen de zijdelinghe van Camerlyncx ambacht ter halver gracht ande noortz ende ant westhen mettezuidtz an een groenen wech ter halver gracht ghemeten mits dat den wech al zuudtwaert over ghemeten is metten oosthende mette geheelen weghe totter leedeken van oosten inne

Eerst

Marge: Vincent van Maldeghem/leen
(De heere grave van Gistel)

Adriaen tant causa uxoris en zijn kint ende is de hofstede daer hij weundt metten lande noordtwaerts een strinc zijnde

Popp kaart Gistel. De dubbele lijn van links naar rechts is de autoweg Jabbeke Calais, de dubbele lijn van boven naar beneden is de spoorweg Oostende Torhout. Bekegem

¹³⁷ RAB TBO2 nr. 293: 1690, ommeloper wateringhe West over de Waere, 37^e tot 44^e begin

¹³⁸ Beschrijving van de partijen zie ook ommeloper of Gestella 2013 nr. 3.

metter oostz ende zuudthende metten gheheelen wech hiertoe ghemeten metter westz mette geheelen gracht ende also wyter noordwaerts deure an naervolgende percheel metten noordthende ande zijdelinghen van camerlyncx ambacht tiendevrij 3-0-10

Marge: Leen

Dezelve

Dezelve aan de westzijde daaran 2 langhe stringhen strecken zuudt en noordt tusschen tvoorschreven parceel langs de wytre ghelyc de gracht van noort wijst metter westz an zijn leen en an lodewyc de muenync erve, beede noch naervolgende metten noorthende crom alsvoren ende metten zuidthende ter halver gracht jegens tgroene wegghelken *tiendevrij*3-0-85 gemet

P. 487v

(.....adr tant bij coope..... Jacob mes bij vercaveling)

Jacob fs Jacob over Cornelis fs Jacob Clays inde westersen strinc van zuuden in dweers op metten zuudthende alsvooren, metter oostz over den strync an tvoorn parceel metter westz an lodewijc de muenync land dat noch naervolghen zal

Bekegem thiende arlo11 lijn

Marge leen

De heere grave van Gistel

Adriaen tant en zijn kint upt noorthende van gheheelen sticke ande westz daeran een strinc strecken zuudt ende noort tusschen adriaen tant voorz 3-0-85 gemet leens ande oostz tnaervolgende parceel ande westz stre metten noorthende ande zijdelinghe en metten zuudthende an lodewijc de muenync thiende vrij 0-2-77

Marge Frans Decroo etc

Dezelve grave van Gistel

Lodewijc de mueninc causa uxoris ande westz daeran twee stringhen, strecke zuudt en noort tusschen tvooschr parceel aende oostz Jan fs rycquaerts Coutz? Causa uxoris 0-4-36 roe lants die noch naervolgen zal ande westz stre met beeder henden alsboven en staat in de ouden ommeloper per 2 percelen (p. 328r)

is **Bekegem thiende** arlo 2 2-0-6 gemet

P. 488r

Deselve grave

Dezelve lodewijc te zuudthen van beede voorn percheelen, drie stringen upt zuudthen tusschen de voornoemde een lijn land en de 3-0-85 leens beede ande oostz naervolgende parcheel ande westz strecken metten noorthen an beede voorn percheelen en metten zuudthende ter halver gracht ant voornoemde groene wegghelken

Is **Bekegem thiende** arlo 3 0-5-66 gem

Dezelven

Dezelven ande westz daeran drie stryn up zuudthe tusschen tvoorschreven parcheel ande oostz tnaervolgen percheel ande westz str metten zuudthen als vooren en metten noorthen ande 2-0-6 R vooschr ende an Jan f rycquaerts lauts? naervolge lant

is **Bekegem thiende** arlo 40-4-40 gemet

Deselve

Deselve ande westh daeran twee stringhen up tzuudthen de westerste nederst upt zuudthen tusschen tvoorschre parceel ande oostzijde de capelerie van Sinte Godelieve in Gistele lant dat noch naervolgen sal ande westz str metter zuudthende alsboven ende metten noorthen an tnaervolgen lant

Bekegem thiende arlo 50-4-57 gemet

P. 488v

Marge: Frans Slembr etc

?Dhr Adriaen Lefae? mette grave deselven

Item Vaerdekens en an Frans de neulync?

Jan fs rycquaert Coudh? causa uxoris ten noorthe daeran eenen strync str zuudt en noort tusschen de voorschreven 2-0-6 land veurghemeens ande oostzijde tnaervolgen parcheel vuerghemeens ande westz strecke metten noorthende ande zijdelyn ende metten zuudthende ant voorschre parceel

Bekegem thiende arlo 60-4-36 gemet

Marge Frans Slebr?

De heere grave van Gistel

Lodewijc de muenync causa uxoris ande westz daeran veurgemeens een groote plaetse tusschen tvoorschreven parceel vuergemeens ande oostz 0-2-90R lants noch naervolgende ande westz stre metten noorthende zeere crom ande zydelinghen ende metten zuudthende an naervolgende parcheelkin an lodewijc de muenync en an Cornelis Walgiers? lant al noch naervolge

Bekegem thiende arlo 74-1-8 gemet

Hr Joannes du Huesme?

De cappelrie van Sinte godelieve in Gistele ten zuudtoothoucke daeran in een lanc sticxkin de oostz af langhs duere tusschen lodewyc de mueninc voorschre 4 lijnen ter halver gracht ande oostzijde tnaervolghe parcheelkin vuerghemeens int selve stic ande westz cum zuudthende ter halver gracht an tgroene wegelken ende cum noorthende ant voorschreven parcheel

Is **Bekegem thiende** arlo81 lijn

P. 489r

De heere grave van Gistel tev.....Jan ?

Lodewijc de mueninck causa uxoris aende westzijde daeran vuerghemeens int zelve stic deure 2 gemet? ghelijck de westgracht zuudtwaerts wijst tusschen tvoorschreven parcheel vuerghemeens ande oostz tnaervolgende parcheel niet vuergemeens ande westzijde met beeden henden ande zijn beede parcheelen een strincxkin

Bekegem thiende arlo 9 0-1-90 gemet

Rente tCapitel Vgerleve in Gistel 0-1-10 per jaar?

Dezelve

Dezelve causa uxoris ande westz daeran twee stringhen inde middele van ghelijcker lancte tusschen tvoorschre parceel ande oostz tnaervolgende parcheel ande westz met beeden henden alsboven

Bekegem thiende arlo 100-4-25 gemet

Dezelve

Adriaan tant per coope Corn mil bij coope

Cornelis Wilpers? causa uxoris ande westz daeran eenen strync crom de westz tusschen tvoorschreven parcheel ande oostz lodewijc de muenync lant dat noch naervolghen zal ande westz metten zuudthende alsboven en cum noorthende alsboven ende ant naervolghen parcheel

Bekegem thiende nr. 111-0-56 gemet

Rente.....

P. 489v

De heere grave Gistel

Lodewijc de muenync causa uxoris ten noorthen daeran tusschen zijn voorschre 4-1-8 R lants ande oostz vuergemeens, tnaervolgende parcheel ande westz metten noorthende crom ande zydellinghe ende metten zuudthende ant voorschreven ende an zijn naervolghende lant

Bekegem thiende arlo 120-2-90 gemet

Gelt syn advent an caprie van casteele in Gistel 15 pond per jaar bezet op 2-2-50

Capitel van H

Onzer vrouwe ghilde in Gistele ande westz daeran vuergemeens tusschen tvoorschreven parcheel vuergemeens ande oostz str metter noordwestz en noorthende ande zydelynghe metten zuudthendeant naervolgende pcheel **Bekegem thiende** arlo 130-2-91 roe

Noort bij dhofstede daer Frans Slembr w.....

Item ten zuudthen daeran ellenen lijnen 91 roe lants een groote cromme plaetse de oostz crom de westz drayende op noorthen smallest en zijn drie stringhe upt zuudthende tusschen Corn Wilgers? voorschreven 1-0-56 r lants crom ande oostz de zydellinghe aan de westz mette noorthen smallest an beede voorschreven parcheelen ende metten zuudthende vele breets jegens tgroene wegheiken en staat in de oude ommeloper in 2 percelen hier inne is ghelant

P. 490r

De heere grave van Gistel

Lodewijck de muenynck causa uxoris de oostz ende noorthen tzuudthe drie stringen totte groene wegheiken Is **Bekegem thiende** arlo 14et ultimo0-10-27 gemet

Marge: halve wateringhe

De kercke van Zevekote int zelve parceel inden zuudtwesthouc een viercante sticxkin mette westz ande zydelyn metten zuudthende alsboven jegens de hofstede daer Frans Slambrouck wont 1701..... 5-0-13 gemet

42^e beginsomme 29-2-31 gemet

? bij passchier weerbrouck ende adria tandt

Is **Bekegem thiende** 20-2-83 over 1/12 gemet 1-2-?, is 523 roe

2 Bisdomarchief¹³⁹

a Beschrijving van de inkomsten van de pastoor in 1656¹⁴⁰

¹³⁹ BAB, farde Bekegem F19 (ongoordend)

¹⁴⁰ BAB, F19, eigen ordening B1643i

*En oultre competent a lad cure les deux tierne de la disme nommée de **Hondegem-tiende** dans le village de Snaeskerke au profit du deserviteur de lad cure et lad disme est loué en son entier pour environ 4 pond de gros par an.....*

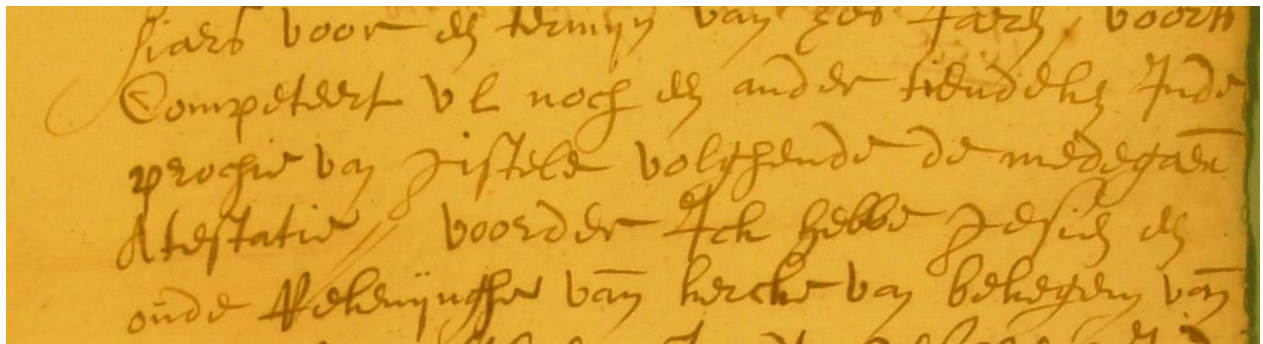
b Beschrijving van de inkomsten van de pastoor in 1656¹⁴¹

Brief van Charles Coolsaers uit Zevecote aan de abt van St Amands 11-10-1656

*Eerwerdich heere naer mijne recomandatatie dient desen hoe dat ick tot Bekegem hebbe gedaen alle mogenlicke devooren omme uwe eerwerdichheit in ul possessse te helpen soo van renerentie van oude tijde zijt geweest als patroon van de voornomde kercke ende thiendeheffer van geheele prochie Voorts competeert ul nog een ander **tiendeke inde prochie van Gistele** volgende de medegaen atestatie.*

Ende wadt aenraeckt de thiende van Leke. Ick hebbe verstaan dat de thiende verpacht is aan Guylliame Schalke, voorts ick hebbe devoor gedaan omme te become een registre vande lande dat ick prosumnere wel te connen verkrijgen, maer het sal gelt ende moyte kosten. Ick sal uwe eerwerdichheit daeraf metten erste gelegentheyt schrijven.....

Getekend Charles Coolsaers uit Zevecote 11-10-1656

c Beschrijving van de inkomsten van de pastoor in 1669¹⁴²

*1669 Les souscris attestent pour veritables qu'au pasteur de Bekeghem appartient En oultre competent aladitte cure les deux tiers dela disme nommé de **Homdegem-tiende** dans le village de Snaeskerke au prouffit du deserviteur dela d^{te} cure et lad^{te} disme est la en son entiere pour environ 4 livres de gros par an.*

d Ontvangst van het tiende van Ondegem 1773¹⁴³

17/9/1774

Brief van de deken van Gistel J van den Kerckhove, aan C Couteau 17/9/1774

*Sende ul hier nevens 3-11-6 gr competeerende aen de pastorie van bekeghem nopende het quote part **thiendeken van Ondegem en bekeghem** ontbloom tot Ghiselle ten jaere 1773.....versouckende mij te vereeren met ul quitantie*

e Ontvangst van de tiende van Ondegem 1774

ougst en ontbloom 1774: 1/3 hoek tiende in Gistel.

*Op 23/2/1774 door de pastoor van Westkerke gegeven van de voorseyde "thiende houckxken genaamt het **Oudeghem Houckxken**"0-6-2.*

¹⁴¹ BAB, F19, eigen ordening B1656ghi

¹⁴² BAB, F19, eigen ordening B1669 en 1669a.

¹⁴³ BAB, F19, eigen ordening Bpast 67/68.

Op 17/9/1774 van de deken van Gistel voor het zuiver produit van het tiende houchxken ougst 733-11-6totaal 3-17-8

3 Parochierekeningen Bekegem 1792¹⁴⁴

1792 Voorts competeert de pastoor nog "twee sesden van een thiendeken ghenaemt **hondegem ende bekegem**, gelegen binnen de prochie van Gistel, wannof tot dry sesden competeren aen den heer pastor van Ghistel ende een sesde aen de kerke van Ghistel, in het gheele verpacht ten jaere 1792 voor 14 pond 8 grooten. Wannof alhier comt over het aendeel van den heer paster deser prochie, over de twee sesden tot 4-13-6-16." (in 1793: 12-6-8 en 4-1-10-16)

4 Register van kerk en dislanden 17e eeuw¹⁴⁵ (tekst 1651 gebaseerd op tekst uit 1540)

Renten van de kerk van Bekegem

60 Cloostere vande Jacopynessen bij verlandinghe over Jan Passcharius

Beset up een lijn lants liggende binder prochie van ghistele verre noortwest vande kercke ten utcante van de prochie in een jegenote genaampt van oude tijden Bekeghem **houck**. mette noorthende ande groene zijdelynghen daer de wateringhe van Ghistel ambacht an Camerlincx ambacht up scheeden

5 Inventaire des chartes – L. Gilliodts - Van Severen¹⁴⁶

14/4/1442

Acte passé devant Henri van Meetkerke, Louis van Lichtervelde, Roland van Caloen, Jacques Robrechts, Jean van Boneem, Jacques Ousin et Gayfier Bone, échevins du Franc, par lequel Jean Bateman vend à Guillaume Haghebaren 285 verges, sises dans l'ambacht de Ghistelles et la paroisse de Bekegheem, à l'est des Zidelinghen.

Scels enlevés. Le bas de la pièce est déchiré.

La date est inscrite sur le dos, avec la note : « Onse L. V. ghilde. »

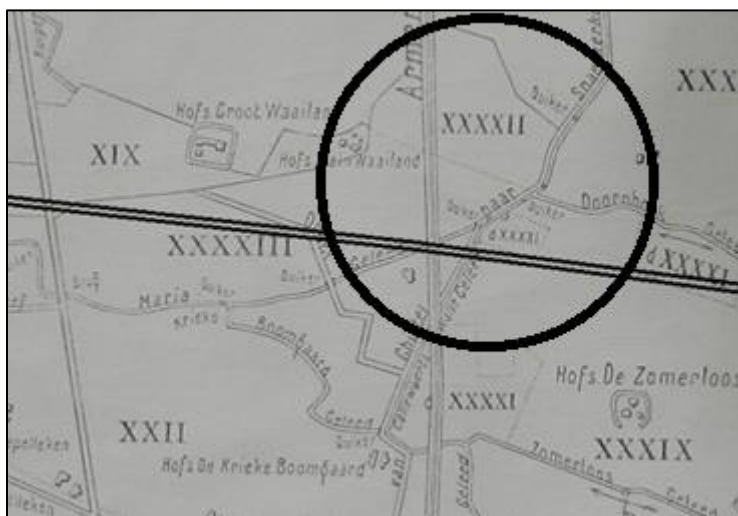
(Zelfs in 1442 reeds verkeerde plaatsbepaling.)

¹⁴⁴ RAB inv. 15-16 nr. 2282.

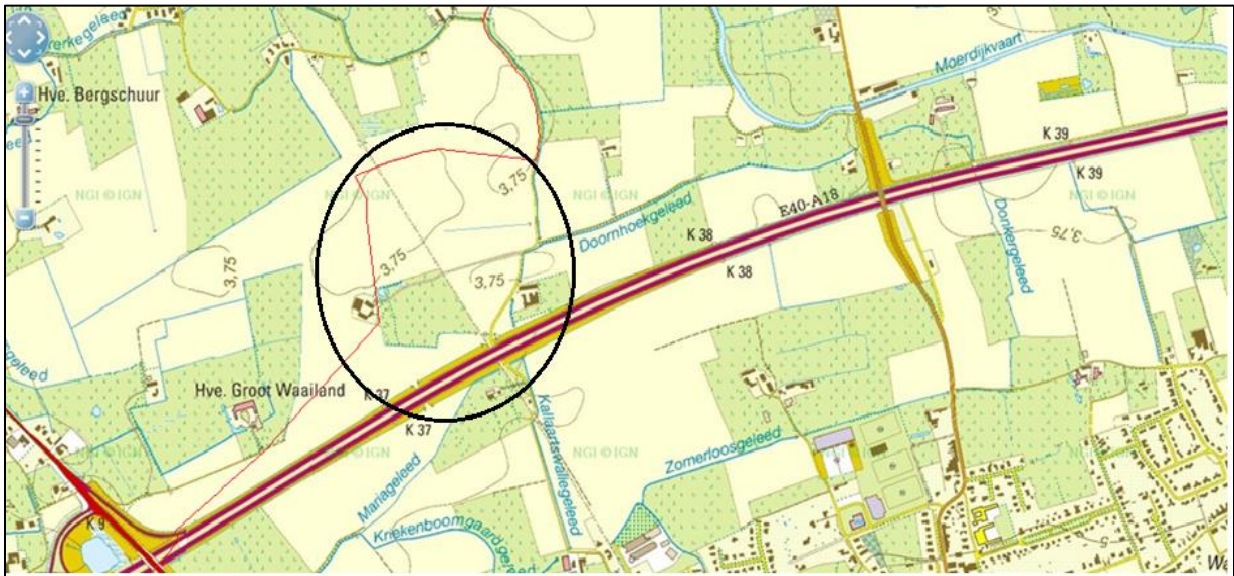
¹⁴⁵ RAB INV. 38/17 nr. 5.

¹⁴⁶ 5e hoofdstuk p. 256 nr. 1028

Waar ligt Bekegem - Hondegem in Gistel

Popp kaart Gistel op de grens met Snaaskerke (1^e afdeling sect A/2 of 42^e begin). De autoweg Jabbeke - Calais en de spoorweg Torhout – Oostende zijn erop aangeduid.

Huidige topografische kaart. We bevinden ons op de grens van Gistel met Snaaskerke. Bemerk de hoogtelijnen van 3,75m in een gebied waar de hoogte 2,5m boven de zeespiegel bedraagt.

Een boogvormige vorm in de perceelsbegrenzingen.

Huidige perceelgrenzen na de ruilverkaveling.

Bij de aanleg van de autoweg Jabbeke Calais werden de gronden in de nabijheid van de nieuwe weg onderworpen aan een ruilverkaveling. We bezitten daaromtrent kadasterkaarten die de oude en de nieuwe toestand mooi illustreren. Ze geven een mooie weergave van de vroegere en de huidige perceelsgrenzen. Daarenboven zien we in de nabijheid van “Bekegem” een boogvormige vorm in de perceelsbegrenzingen. Deze boogvorm volgt voor een gedeelte de grens tussen Gistel en Snaaskerke (welke ook de grens is van “Bekegem”). De boogvorm overschrijdt de grens met Gistel om door te lopen in Snaaskerke. Deze boogvorm in de perceelsgrenzen kan duiden op de grenzen van een vroegmiddeleeuwse ontginningsplek, een vroegere schorre.

Vroegere toestand

Huidige toestand

Boogvormige perceelsbegrenzing, het rode gebied is Bekegem

Hondegem en of Bekegem in de overstromde kustvlakte

Reconstructie van het landschap tijdens de 8^e – 9^e eeuw¹⁴⁷

Op het einde van de Romeinse tijd dringt de getijdenwerking van de zee de gehele kustvlakte binnen, onder andere ten gevolge van de verwaarlozing van de lokale infra-structuurwerken, zoals de dijken. Rond 300 na Chr. is het gebied geëvolueerd tot een ondiep getijdenlandschap met een dynamische afwisseling van slikken, schorren en actieve getijdengeulen. Bij elke vloed drong de zee langs zeegaten door in de getijdengeulen. Bij springtij en storm werden grote delen van de kustvlakte overstromd (tot de huidige hoogtelijn van 5 m). Aangezien de sedimentatie overheerste op de erosie, evolueerde het getijdenlandschap tot een gebied met grote oppervlakten schorren, dat nog zelden door zout water werden overstromd. Men neemt aan dat de eerste nederzettingen ontstonden vanaf de 7^e eeuw. Door de ophoging van de schorren trok de zee zich langzaam uit het gebied terug. Naarmate de schorren zich uitbreidden en begroeid raakten, gingen herders uit de zandstreek ze als schapenweiden gebruiken.

Grootgrondbezitters spoorden tot ontginning van de kuststreek aan. Kerkelijke instellingen, waaronder de Sint-Pietersabdij en de Sint-Bavoabdij te Gent, en de verderaf gelegen abdijen van Sint-Arnandus bij Valenciennes en van Sint-Vaast te Arras hadden namelijk grote oppervlakten schorren in handen gekregen. Ook een aantal invloedrijke particulieren wist toen uitgestrekte bezittingen te verwerven. De brakke gronden die de abdijen en particulieren vanaf de 8e en vooral in de 9de en 10de eeuw in bezit kregen, hadden ze hoofdzakelijk te danken aan schenkingen door de regerende vorsten. Deze schenkingen hadden aanvankelijk tot doel de kerstening van bewoners van moeilijk toegankelijke streken te bevorderen, Later ging het eerder om de economische voordelen die men uit de ontginning van vruchtbare gronden kon behalen.

Op de kaart zien we in het midden de pleistocene dekzandrug van Gistel over Brugge naar Maldegem en verder tot in Stekene. De landtong in de kustvlakte waarop de nederzetting van Gistel is gegroeid, is door geen enkele van de talrijke overstromingsfasen, bedreigd geworden. Gistel vormt een eiland dat gescheiden is van de rest van de zandrug door een geul die later de Waere zal genoemd worden.

Bekegem en/of (H)Ondegem is te situeren ten noorden van Gistel-eiland. Daar waar Hondegem – Bekegem zich situeert zien we op de kaarten een cirkelvormig gebied met een hoogte van 3,75m boven de zeewaterspiegel. De boogvorm van de perceelsgrenzen volgt voor een gedeelte deze hoogtegrens. Deze enclave steekt 1,25m boven de omgeving uit (hoogte 2,50m). Vroeger vormde deze plaats een schorre in de overstromde kustvlakte. Het lag dicht bij het eiland dat men later Gistel zou noemen. Een gedeelte ervan noemde men toen of later, “Bekegem” of “Bekegem Houck”¹⁴⁸. Een ander gedeelte was tiendplichtig aan Eernegem¹⁴⁹.

Vóór het jaar 1000 was een groot gedeelte van Gistelambacht overstromd, enerzijds door de overstromingen in de kustvlakte en anderzijds door het regenwater dat zijn uitweg zocht al over de delta van de Bourgogne en de Waere. Van Gistel horen we voor de eerste keer in 988 in een bulle waarin paus Johannes XV de bezittingen van het bisdom en van het kapittel van

¹⁴⁷ naar “Op het raakvlak van twee landschappen” redactie Bieke Hillewaert – Yann Hollevoet – Marc Ryckaert

¹⁴⁸ 42e begin van de “Watering van Gistel, West over de Waere”.

¹⁴⁹ 43e begin

Noyon bevestigd. Hondegem werd al 100 jaar vroeger vermeld (899), zie verder. Zou het kunnen dat de naam Hondegem al bestond voor er sprake was van Gistel?

Bemerk de Spermaliegeul ten noorden van het "eiland Gistel" en de geul tussen het "eiland Gistel" en het "vasteland" die in die tijd zorgde voor de afwatering van het gebied richting IJzer. Ook de inham vanaf Bredene alover Oudenburg en zo verder naar de grens tussen Gisteleiland en Westkerke is duidelijk zichtbaar. Kaart opgemaakt door Bieke Hillewaert.

Wat is de betekenis van Hondegem? En Bekegem?

1. "Honde" of "honte" is het Middelnederlands voor "zeearm".
We kennen 5 plaatsnamen waar het woord "honte" in voor komt.
1. De Honte is de naam van een deel van het Schelde-estuarium, met name de Westerschelde bij Terneuzen.

De Honte is rond het begin van de jaartelling ontstaan. Aanvankelijk mondde de Schelde veel noordelijker in zee uit - ongeveer bij de huidige Nieuwe Waterweg. Toen delen van de strandwal werden weggeslagen, ontstonden zeearmen en kreeg de Schelde via de huidige Oosterschelde een verbinding met de Noordzee.

De Honte was eerst een brede en ondiepe zeearm die in verbinding stond met de Oosterschelde. Vanaf de 8e eeuw werd de Honte steeds dieper, en tenslotte werd hij de belangrijkste verbinding tussen Schelde en Noordzee. Uit een schriftelijke bron uit 1318 blijkt dat wat nu Oosterschelde heet toen de oude Schelde werd genoemd; de Honte is dan de nieuwe Schelde. Vanaf de 15e eeuw was op de Honte scheepvaart mogelijk.

Hier was de "Honte" eerst een brede en ondiepe zeearm.

2. Hondsdamme. Aan het begin van de 12de eeuw, toen Damme nog niet Damme was, probeerden de bewoners hun landerijen en huizen tegen het wassende water van de Zwingeuil te beschermen door de bouw van dijken en dammen. Damme heette vroeger Hondsdamme, dat eigenlijk van 'honte' komt. Honte is een oud woord voor een modderig gebied aan de monding.
 3. We kennen ook Hondskoote een stadje tegenaan de Moeren. Ook hier was een brede en ondiepe zee-arm in de nabijheid.
 4. Hondegem, een stadje tussen Cassel en Hazebrouck. (geologisch, men spreekt van "kleiachtig zand van het slib"?)
 5. Als vijfde plaats kennen we nu "Hondegem" in Gistel. Ook in de nabijheid van Gistel waren er verschillende zee-armen. Vooreerst was er de zee-arm in de nabijheid van de schorre "Bekegem". Deze noemde men de Spermaliegeul, een brede ondiepe zee-arm die verbinding gaf met de IJzermonding. Een andere geul, onder het eiland Gistel wat men nu de Moerevaart noemt, stond in de na-Romeinse periode in verbinding met het IJzerestuarius en zorgde voor de afwatering van de gehele regio. Nog een andere geul was een zee-arm die nabij Bredene landinwaarts alover Oudenburg zorgde voor de afwatering van het hele gebied ten oosten en ten zuiden van het eiland Gistel. Deze geul zorgde voor een doorbraak in de heuvelrug tussen het latere Gistel en Westkerke en zorgde aldus voor de afwatering van Bekegem-Watervalle. Het overstromingsgebied kwam tot aan de vijf-meter hoogtelijn, t.t.z. tot aan de Zeeweg in Bekegem. Het was en is nog steeds de doorvoerplaats van heel veel regenwater (jaarlijks 475 000 m³). Verderop te Watervalle bevonden zich visvijvers waarvan het vermoeden bestaat dat ze al in de Romeinse periode bestonden. Deze geul vloeide voorbij Oudenburg naar de brede zee-inham tussen het huidige Oostende en Bredene. Deze geul zorgde voor een doorbraak in de heuvelrug tussen het latere Gistel en Westkerke.
- Bekegem. De nederzettingstoponiemen geven aanwijzingen over de ouderdom der bewoning. De namen Bekegem, Ettelgem, Roksem en Zerkegem zijn vroegmiddeleeuwse toponiemen. De plaatsnamen eindigend op "gem" zijn zeer oud. Zij dagtekenen uit de tijd van de Frankische kolonisatie. De uitgang gem is een samentrekking van "ingeheim", Dit woord betekent huis of woonst terwijl het eerste gedeelte het gezin aanduidt van de persoon wiens naam voorafgaat. Volgens Gysseling komt Bekegem van de Germaanse benaming "Bikkingahaim" (Bikko - inga - heem). Het betekent: "woning van de lieden van Bikko".
Andere geschiedkundigen verklaren de betekenis van de naam Bekegem op dezelfde wijze. Volgens P Lanssens in zijn "Alouden Staet van Vlaanderen" (1841) ontleent Bekegem haar naam "van eenen manoir of heerenwoning, gebouwd bij eene beek". Kan Tanghe is van dezelfde mening: "een heerenhuys bij de beke, waarschijnlijk dezelfde beke die in de Bourgondische vaert loopt". Pirenne wees erop dat "talrijke Vlaamse dorpen behielden door de eeuwen heen- gevolgd van het achtervoegsel -inghem, den naam van den krijgsman die er toen de bakermat van zijn familie stichtte.

Oudste vermelding van (H)ondegem

De benaming "Hondegem" vind je vermoedelijk alleen terug in de archieven van Bekegem. Deze informatie betekent een meerwaarde voor de geschiedenis van Bekegem en bij uitbreiding voor de gehele streek.

De oudste vermelding (H)ondegem vinden we in het diploma van 29 juni 821 van Lodewijk de Vrome en de oorkonde van Karel de Eenvoudige van 899¹⁵⁰.

821

Het diploma van 29 juni 821 waarmee Lodewijk de Vrome, zoon van Karel de Grote, de *mensa conventualis*¹⁵¹ van de Sint- Amandsabdij oprichtte. Hierin worden onder meer in Roeselare en afhankelijkheden (Ardooie, Koekelare, Hooglede, Rijkegem (Tielt), Koolskamp, Wingene, Beernem, Oudegem (Rekkem) en Bonaarde (Kuurne), 118 mansi¹⁵² aan de monniken toegewezen. Het is duidelijk dat deze 118 mansi zich niet kunnen beperkt hebben tot Roeselare en zijn onmiddellijke omgeving.¹⁵³

899

In 899 bevestigde Karel de Eenvoudige, koning van Frankrijk, Bonaerde, Ardooie, Roeselare, Koekelare, Hooglede, Rykegem, Koolskamp, Wingene, Beernem, Oudegem (thans een deel van Loppem) en nog 15 schorren in St Amands bezit¹⁵⁴.

- Opvallend dat in het diploma van 29 juni 821 nog geen sprake is van de 15 schorren, in 899 wel. Wil dit zeggen dat de 15 schorren in 821 nog niet waren ontgonnen, 160 jaar later wel?
- Er is sprake van Oudeghem en 15 schorren. We lezen twee zaken: Oudeghem en 15 schorren. Deze worden in één adem vernoemd, we veronderstellen dus dat ze samen horen. Maar, Oudeghem was een plaatsnaam die zich buiten het schorregebied bevond en lag dus buiten het overstromingsgebied.
- In de oorkonde van 821 wordt beweerd dat Oudegem in Rekkem ligt. In de akte van 899 bevindt het zich in Loppem. Er is verwarring, Men weet het eigenlijk niet. In Loppem bestond vroeger een gehucht met de naam Oudeghem.
- In de tekst vormen de woorden "Oudeghem en nog 15 schorren" één geheel.
- Nabij Loppem en Rekkem waren in die periode geen schorren.
- Staat er in de oorspronkelijke akte geschreven "Oudegem" of "Ondegem"? Er is slechts één letter verschil. In middeleeuwse teksten is het bijzonder moeilijk de "u" en de "n" van mekaar te onderscheiden. Soms staat er een streepje boven het ene, soms boven het andere, of helemaal niets.

Een bijkomende vraag is wie is de persoon die de tekst de akten heeft opgeschreven. Is het iemand die het Westvlaams machtig is? Er kunnen ook op deze wijze misverstanden zijn ontstaan. In het West-Vlaamse spreektaal is Hondegem identiek aan Ondegem, de "h" wordt niet uitgesproken, wordt zelfs niet altijd geschreven. Verder is er nog de uitspraak van het woord "hond" (van Hondegem). Een Westvlaming zal zeggen "oent". Iemand met een ander dialect (Antwerpen bijvoorbeeld) zal het misschien uitspreken als "ount". Er zijn veel mogelijkheden om een misverstand te creëren en het woord Hondegem neer te schrijven als Oudegem.

- Ook Berings spreekt van mogelijke fouten bij oorkonden¹⁵⁵. "Een fout bij de redactie van de oorkonde van Karel de Kale kan voldoende geweest zijn om deze foute traditie op te zetten. Bij het vermelden van verafgelegen abdijbezittingen werden in vroeg-middeleeuwse oorkonden vaak fouten gemaakt. Tussen bijvoorbeeld het Siringeheim van 875 en het

¹⁵⁰ Naar G. Berings in "Handelingen der Maatschappij voor geschiedenis en Oudheidkunde te Gent" (Nieuwe reeks deel XXXIX, 1985).

¹⁵¹ Goederen die dienen voor het levensonderhoud en de kledij van de monniken.

¹⁵² Hofsteden

¹⁵³ Ed. M. BOUQUET, Recueil des historiens des Gaules et de la France, VI, Parijs, 1749, 530-531 ; ook CH. DUVIVIER, Recherches sur le Hainaut ancien, I, Brussel, 1865, 293.

¹⁵⁴ Ed. A. Miraeus-JF Foppens Opera diplomatica III 291-292

¹⁵⁵ Berings "Handelingen der Maatschappij voor geschiedenis en Oudheidkunde te Gent" (Nieuwe reeks deel XXXIX, 1985) p. 16. Het gaat hier over een vermoedelijke fout bij Zerkegem.

Serchingehem van is er toch slechts een klank, de ch", als essentiële variant aan te duiden". Zijn opmerking in dat verband is volledig van toepassing op "Ondegem-Oudeghem"

Waar ligt Hondegem?

- De naam "Hondegem" moet stevig ingeburgerd zijn geweest in de streek. De naam werd immers gedurende 1000 jaar gebruikt (800-1800).
- Een gedeelte van de overstromde kustvlakte werd vanuit de zandstreek ontgonnen, onder andere de 15 schorren die in de oorkonde van 899 onder de invloedssfeer van St. Amands worden genoemd. Eén van de schorren noemde men toen en/of later "Bekegem". In dezelfde oorkonde wordt ook Hondegem genoemd in het bezit van St Amands
- Waar ligt Hondegem dan eigenlijk? In de 15e, 16e en 17e eeuw vereenzelvigt men Bekegem (in Gistel) met Hondegem en ligt dit gebied zoals hierboven beschreven ten noorden van Gistel, nabij Snaaskerke. Toen de oorkonde in 899 werd opgesteld, werden de plaatsnamen Gistel en Snaaskerke waarschijnlijk nog niet gebruikt (in ieder geval Snaaskerke niet, dat in het overstromingsgebied lag). Hetzelfde geldt voor de naam Bekegem. "Bekegem" werd voor de eerste keer vermeld in 1107¹⁵⁶. Op dat moment bekrachtigd Baldericus, bisschop van Doornik, het altaar van "Bichengem" aan de Sint-Amandsabdij van Elnone¹⁵⁷. In de oudste oorkonden in verband met St Amands¹⁵⁸ is er geen sprake van Bekegem alhoewel Bekegem in die periode quasi met zekerheid deel uitmaakte van St Amands. Ook Berings schrijft in dit verband dat het lijkt voor de hand te liggen dat ook het territorium van deze lokaliteiten (Bekegem en Zedelgem) oorspronkelijk aansloot bij het Sint-Amandscomplex. Dit betekent dat de plaats Bekegem wellicht een paar eeuwen vroeger tot stand kwam. Berings schrijft verder: "Hetzelfde geldt dan nog voor Oudegem, thans een deel van Loppem, dat in 899 als Sint-Amandsbezit werd geattesteerd¹⁵⁹.

We willen de redenering vervolledigen, aangevuld met onze bevindingen. De naam Bekegem werd nog niet gebruikt voor 1107 en toch maakte het voor 1107 deel uit van St Amands, wellicht onder een andere naam. Zou het niet kunnen dat Bekegem deel uitmaakte van Hondegem en het op die manier toch werd vermeld.

Men schrijft in de oorkonde Ondegem en 15 schorren. Dat wil dus zeggen dat St Amands aanspraak kon maken op 15 schorren en nog een andere plaats. Die andere plaats noemde Hondegem en was buiten het overstromingsgebied gelegen. Als Hondegem binnen het overstromingsgebied zou gelegen zijn zou het een schorre geweest zijn en moest men geen onderscheid maken tussen Hondegem en een schorre. Waar lag dat dan? Was dit het gehele eiland dat men later Gistel zou noemen? Hondegem is te vereenzelvigen met het eiland Gistel of bij uitbreiding Bekegem of zelfs het gehele "Middengebied".(zie verder)

¹⁵⁶ Ed. A. MIRAEUS-J.F. FOPPENS, *Opera Diplomatica*, II, Brussel 1723 en 1151.

¹⁵⁷ Duvivier : Actes et Documents Anciens 1898

¹⁵⁸ - Het diploma van 29 juni 821 waarmee Lodewijk de Vrome, zoon van Karel de Grote, de mensa conventualis van de Sint- Amandsabdij oprichtte. Hierin worden onder meer in Roeselare en afhankelijkheden (Ardooie, Koekelare, Hooglede, Rijekem (Tielt), Koolskamp, Wingene, Beernem, Oudegem (Rekkem) en Bonaerde (Kuurne), 118 mansi aan de monniken toegewezen. Het is duidelijk dat deze 118 mansi zich niet kunnen beperkt hebben tot Roeselare en zijn onmiddellijke omgeving.

- Op 23 maart 847 ondertekende de West- Frankische koning, Karel II de Kale (843-877) een oorkonde die de bezittingen van St Amands bevestigt. In plaats van Roeselare met zijn afhankelijkheden staat er nu Roeselare, Ardooie, Koekelare, Hooglede, Rykegem (Tielt), Koolskamp, Wingene, Beernem en Bonaerde (Kuurne).

- In 899 bevestigde Karel de Eenvoudige, koning van Frankrijk, Bonaerde, Ardooie, Roeselare, Koekelare, Hooglede, Rykegem, Koolskamp, Wingene, Beernem, Oudegem (thans een deel van Loppem) en nog 15 schorren in St Amands bezit.

¹⁵⁹ Berings p.12.

We zagen we dat die Oudegem in Loppem hoogstwaarschijnlijk verkeerd werd geïnterpreteerd. Oudegem en 15 schorren moet zijn (H)ondegem en 15 schorren.

Opmerkingen

- St. Amands was trouwens ook nog in het bezit van grond in Leke. G. Berings schrijft¹⁶⁰: *"Misschien kan het grondbezit van de abdij in Leke in 1119 nog beschouwd worden als een relict van een vroeger complex. Ten noorden hiervan heeft het St Amandsbezit wel enigszins standgehouden in de vorm van het altarenbezit¹⁶¹. Wie de bezittingen van St Amands na 899 zo fel heeft aangetast valt niet uit te maken. Hoogstwaarschijnlijk hebben leken hier de tussenschakel gevormd"*. Van dit grondbezit in Leke vinden we ook sporen terug in het archief van Bekegem rond 1600.
- Het is wel eigenaardig dat de kerk van Bekegem nog verschillende renten bezit op gronden in de kustvlakte en wel op hoger gelegen gebieden (o.a. in de zone Ettelgemhouck, Zandvoorde, Snaaskerke, Stene), hoger gelegen gebieden die in de 7^e -8^e eeuw als schorren werden beschouwd. Waren dit de 15 schorren van St Amands, en waren zij oorspronkelijk renteplichtig aan de kerk van Bekegem (St Amands)? Werd een deel van de kustvlakte vanuit Bekegem ontgonnen? Zijn dit de resten van een vroeger veel uitgebreider gebied dat aan de St Amandsabdij toebehoorde?

¹⁶⁰ Berings p.12

¹⁶¹ Ed. A. Miraeus-J. F. Foppens Opera Diplomatica I, 1155-1156

4. Bekegem, Ghislenghien en de heren van Peteghem

1. Bekegem, eigendom van de abdij van Ghislenghien

Onze manier van denken.

We zien dat de kanunniken van St Donaas heel wat bezittingen hebben in Bekegem. De vraag is hoe en wanneer zijn de kanunniken daaraan geraakt? We doorpluizen dagenlang archieven in dat verband. We vinden niets voor 1300. Tot we plots 2 verkoopakten vinden in het bisdomarchief, akten uit 1233 en 1234. De abdij van Ghislenghien verkoopt gronden in Bekegem en omgeving aan Boudewijn van Meesen, kanunnik van St Donaas.

Ghislenghien? Een abdij in Henegouwen? Wat heeft Bekegem daar mee te zien? We gaan op zoek naar de geschiedenis van de abdij. Ze werd gesticht in 1128. Twee belangrijke personen doen heel veel schenkingen aan de abdij. Hier ligt de oplossing. Vooreerst is er Ida d'Ath Florennes, vrouwe van Chièvres en weduwe van Guy van Oudenaarde, heer van Chièvres. Hij was een afstammeling van de "Heren van Peteghem". Zij is medestichtster van de abdij samen met Ide de Florennes (moeder van Ida en vrouw van de Gossuin II de Mons). Beide vrouwen behoorden tot de hogere adel, hebben relaties met het Franse koningshof en met de bisschop van Cambrai. Ook de dochter van Ida de Chièvres, Eve, vrouwe van Chièvres schenkt gedurende haar leven heel wat goederen aan de abdij. Op het einde van haar leven treedt ze zelfs binnen in dit klooster. De schenkingen gebeurden in hoofdzaak voor het zieleheil van één of meerdere familieleden. De naam "Peteghem" doet een belletje rinkelen. Zij hadden immers ook belangrijke eigendommen in de streek van Kortemark, Handzame, Vladslo en Werken. Ook Geert Berings beweerde in zijn gezaghebbende verhandeling "Het Oude Land aan de rand van het vroegmiddeleeuwse overstromingsgebied van de Noordzee": *"Het lijkt ons geen losse hypothese te veronderstellen dat de bezittingen van de familie van Petegem en aanverwanten, net zoals het stambezit rond Petegem-Oudenaarde-Eine, onder Ingelbrecht II (vermeld 1002 - 1034/58) nog een geheel vormde, dat wellicht nog vroeger in de geschiedenis terug klimt, en ongetwijfeld een sterk tegengewicht moet hebben gevormd voor de grafelijke bezittingen in de streek. Deze hypothese verdient zeker meer aandacht, maar kan slechts echt getoetst worden via een meer gedetailleerd onderzoek¹⁶²."*

a. Het bisdomsarchief

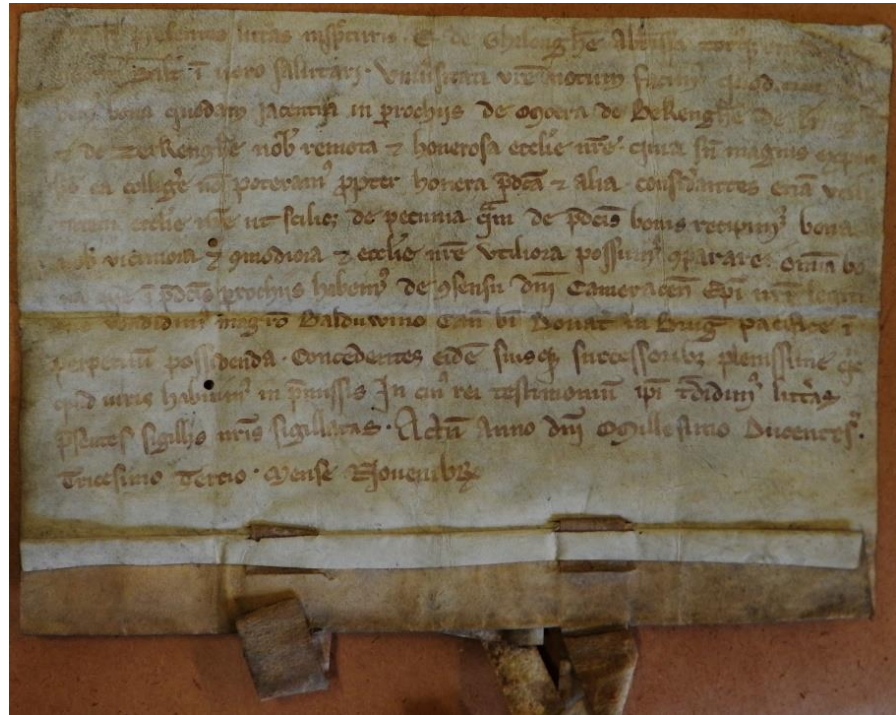
In het bisdom archief zijn er twee interessante akten¹⁶³. De verkoop van Bekegem (of een deel ervan) door de abdij van Gillinghem aan Bouduin de Mécines, kanunnik van St Donaas in Brugge

- November 1233 (nr. 83)

¹⁶² Berings p. 34

¹⁶³ BAB N26, St Donaas Titres de biens , nr. 83 en 84.

Chyrographe de l'abbaye et du couvent de Gillinghem par lequel elles déclarent avoir vendu à Boudouin de Mécines chanoine de l'église de St Donatien leurs biens et revenus dans les paroisses de Moere, Bekegem, Eernegem et Zerkegem de venditione reddit abbaye de Gillenghem mro Balduino

- April 1234 (nr. 84)

Approbation par

Godefridus évêque de Cambrai de cahération des biens dans les paroisses de Moere et Bekegem etc. que l'abbaye et le couvent de Gillenghem ont vendu à maitre Bouduin de Mécines chanoine de l'église St Donatien

Bien conservés les sceaux du premier sont disparu celui de l'évêque est endamagé et bperd à double queu de parch

Er werden ook gronden verkocht in Eernegem, Moere en Zerkegem. Dit wijst erop dat de bezittingen waarvan sprake veel uitgestrekter waren dan Bekegem alleen

. De gronden werden verkocht "daar de inkomsten te veel kosten vergen".

Welke gronden er werden verkocht is niet duidelijk beschreven. We konden het achterhalen door in latere tijden na te zien bij de kanunniken van St Donaas waarover het ging. We zijn in het bezit van diverse gedetailleerde ommelopers uit 1515 en 1636. Voor wat Bekegem betreft waren het vermoedelijk alle gronden die gecultiveerd waren, t.t.z. alle gronden binnen de cirkelvorm en deze die behoorden tot het 3^e, 4^e en 34^e begin binnen de "watering van Gistel oost over de Waere".

b. Ghislenghien? Waar en wat?

Gellingem¹⁶⁴ (Frans: Ghislenghien, Picardisch: Guilinguin, Waals: Guilinguî) is een dorp in de Belgische provincie Henegouwen en een deelgemeente van Ath met ongeveer 3000 inwoners. Het bevindt zich op zowat 5 km van Ath, 10 km van Chièvres, 12 km van Geraardsbergen, 25 km van Doornik, 3 km van Petegem, 50 km van Saint-Amands-Lez-Eau.

¹⁶⁴ Ghislenghien is ook het dorp van de gasexplosie in 2004. Er waren 24 doden.

Ghislenghien, deelgemeente van Ath (Henegouwen)

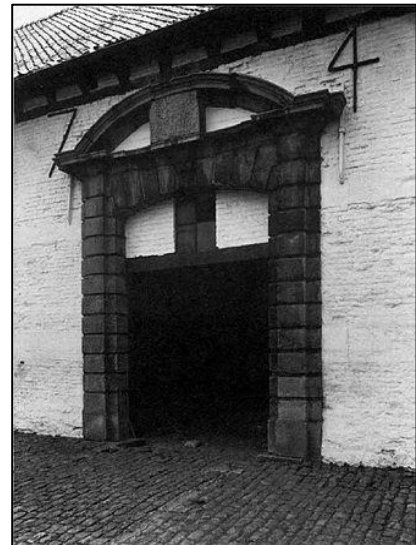
Een stukje geschiedenis¹⁶⁵

Het klooster van de Benedictinessen te Ghislenghien, werd gesticht in 1126 door twee zeer edele schoonzusters: Ida de Florennes, afstammeling van Régnier IV, graaf van Henegouwen, weduwe van Isaac de Baudour (Gossin de Mons) en door Ide d' Ath weduwe van Guy van Oudenaarde, heer van Chièvres.¹⁶⁶

De nieuwe fondatie werd "Val des Vierges" genoemd en bevolkt door religieuzen van het klooster van Etrun nabij Arras. De bedoeling van de kloosterlingen was om de evangelische waarden van armoede, maagdelijkheid en gehoorzaamheid (aan de wil van God) te beoefenen. Omwille van deze waarden besloot Nicilas, de bisschop van Cambrai, in 1138 extra inkomsten aan de abdij toe te kennen. Deze bisschop was trouwens de zoon van Gossin de Mons en Ide d'Ath. De eerste abdis was Walburge, zij was de zuster van Nicolas, bisschop van Cambrai. In de abdij woonden een 20 à 30 religieuzen van adellijke afkomst. De heerlijkheid Gellingen werd gehouden van het feodaal hof van Florennes, in het land van Luik. Kasselrij Ath, bisdom Kamerrijk.

In 1132 gaf bisschop Liétard het altaar van Ghislenghien aan de abdij. In 1138 gaf Nicolas, bisschop van Cambrai het altaar van Silly, in 1144 het altaar van Marcq-Labliau (Enghien) en in 1162 het altaar van Jurbise.

In de 16e eeuw overschreed het foncier van hun patrimonium de 1000 hectaren waarvan de helft in het dorp zelf. De abdij hield op te bestaan in 1768.

Portiek van de abdij

¹⁶⁵ https://fr.wikipedia.org/wiki/Abbaye_de_Ghislenghien

¹⁶⁶ Wij verwijzen voor deze gegevens en andere naar het essai van Robin Moens: 'Val de la Vierge. Les origines de Villers-Notre-Dame (1126-1143) et sa Sedes Sapientiae ...', Annales du Cercle Royal d'Histoire et d'Archéologie d'Ath et de la Région, 66 (2018), 71-108

De gebouwen van de abdij van Ghislenghien in 1917

Eve van Chièvres was de dochter van Guy van Oudenaarde, heer van Chièvres en Ide d'Ath. Eve, gezegd Domison¹⁶⁷, was van hoge adel, t.t.z. een afstammeling van de graven van Henegouwen en van de Franse koningen. Eva van Chièvres was de laatste afstammeling van de familie van Chièvres, er waren geen mannelijk erfgenamen.

x Eve huwde een eerste keer met Gilles de Chin. Deze was een befaamde hertog die deelnam aan de eerste kruistocht met Godfried van Bouillon. Hij doodde in de moerassen van Wasmes de draak die in de twaalfde eeuw de streek van Wasmes teisterde¹⁶⁸. Het hoofd van de draak wordt in Mons tentoongesteld. Het was een Nijlkrokodil.

Gilles de Chin stierf door een worp van een speer tijdens een toernooi in 1137.

xx Ze huwde een tweede keer met Rasse VI van Gavre, Hij was een neef van haar. Ze hadden samen drie kinderen. Rasse VI sneuvelde in 1150 bij het beleg van Roucourt in de strijd tussen Diederik van de Elzas en Boudewijn IV van Henegouwen.

xxx Haar derde huwelijk was met Nicolas III de Rumigny et de Florennes. Ze huwde met hem op vraag van Boudewijn IV om Chièvres binnen het graafschap Henegouwen te houden en aldus te verhinderen dat het bij Vlaanderen werd gevoegd. Uit dit huwelijk werd een zoon geboren: Nicolas IV.

Nicolas III de Rumigny stierf in 1170.

Na het overlijden van haar man trad Eve binnen in het klooster van Ghislenghien. Ze stierf in 1180, ze was 65 jaar. Na de dood van Eve werd het domein Chièvres verdeeld tussen haar twee zonen, Rasse VII de Gavre en Nicolas IV de Rumigny.

De abdij kreeg op verschillende tijdstippen schenkingen van Eve de Chièvres.

c. Hoe werd Bekegem bezit van de abdij van Ghislenghien?

¹⁶⁷ Demoiselle

¹⁶⁸ Ce combat est rappelé dans le célèbre Lumeçon qui suit la " Procession du Car d'or " (lors de la ducasse de la Trinité à Mons. Les chevaux-jupons qui accompagnent St Georges sont appelés " Chin-chin" épouse de Gossuin II de Mons

Het is een vaststaand feit dat Bekegem in handen van de abdij van Ghislenghien is gekomen via een schenking door de familie Van Oudenaarde en heren van Chièvres. De aanwijzingen hiervoor zijn zeer groot. Enkel de exacte datum is niet gekend. Ofwel is de schenking gebeurd bij de stichting van de abdij in 1128 door de weduwe van Guy van Oudenaarde, Ida d'Ath, vrouwe van Chièvres. Of wel is het later gebeurd door hun dochter Eve (1115-1179), in de loop van haar leven. Na de dood van haar derde man trad ze bovendien zelf binnen in het klooster van Ghislenghien. Op de volgende bladzijden wat meer uitleg.

De familie van Peteghem kwam in het bezit van Chièvres¹⁶⁹ door het huwelijk van Diederik I van Peteghem (1050-1095), Avoué de Ronse, Chevalier, heer van Oudenaerde met Adelinde, vrouwe van Chièvres (1070-?). Diederik I van Peteghem was de kleinzoon van Inghelbert II van Peteghem (1005-1058) gehuwd met Glismode de Mortagne. Deze tak van de familie van Peteghem waren heer van Kortemark en Handzame en hadden vermoedelijk ook Bekegem in hun bezit (zie verder).

En juist die heren van Chièvres waren de stichters of weldoeners van de in 1128 opgerichte abdij van Ghislenghien. Ida d'Ath stichtte, samen met haar moeder, na de dood van haar man Guy van Oudenaarde, de abdij. Eve van Peteghem, de enige erfgename van de familie, bleef er haar hele leven weldoenster van. Bij de dood van haar derde man trad ze binnen in het klooster van Ghislenghien. De schenking van Bekegem door de vrouwe van Chièvres aan de pas opgerichte abdij van Ghislenghien is het meest waarschijnlijke. Het gebeurde vermoedelijk in 1128. De bisschop van Cambrai, Liétard, bevestigde in 1132 hun bezittingen en gaf hun het statuut van abdij. De akte van 1132 veronderstelt giften van buitenuit.

De heren van Peteghem zijn het enige verband tussen Bekegem en Ghislenghien.¹⁷⁰

Genealogie¹⁷¹

- Eve van Peteghem, vrouwe van Chièvres (1115-1179)
x Gilles de Chin (+1137)
xx Rasse VI van Gavre (+1150)
xxx Nicolas III de Rumigny (+1170)
- Guy van Peteghem, heer van Chièvres (1090-1127)
X Ida van Ath (fa Baudouin II)
- Diederik I van Peteghem (1050-1095), Avoué de Ronse, Chevalier, heer van Oudenaerde
X Adelinde, vrouwe van Chièvres (1070-?)
- Hugo van Peteghem (1021-?), heer van Oudenaerde-Pamele, Kortemark en Handzame

¹⁶⁹Chièvres was een speciaal gebied: één van de twaalf "Paires". De heersers over deze gebieden werden "Pair d'Hainaut" genoemd en vormden de hoogste adel van Henegouwen. Ze vormden de vertrouwelingen van de graaf. "Pair" betekent immers gelijke. De graaf vormde weliswaar de hoogste onder de gelijken. Men vermoedt dat de oorsprong van de "Pairs d'Hainaut" teruggaat op Richilde van Henegouwen, die door deze adellijke families gesteund werd in haar oorlog om het Graafschap Vlaanderen tegen Robrecht de Fries. Ze verloor daarbij Vlaanderen na een beslissende slag bij Cassel in 1071, waardoor de eigenlijke erfgenamen van de Graaf van Vlaanderen met Henegouwen achterbleven.

¹⁷⁰Flanders nobility / de edelen van Henegouwen

¹⁷¹ - Pieter, "West-Europese adel", database, Genealogie Online.

- Danièle BAHON, Geanet. R. Sevinga, "Genealogie Sevinga", database, Genealogie Online.

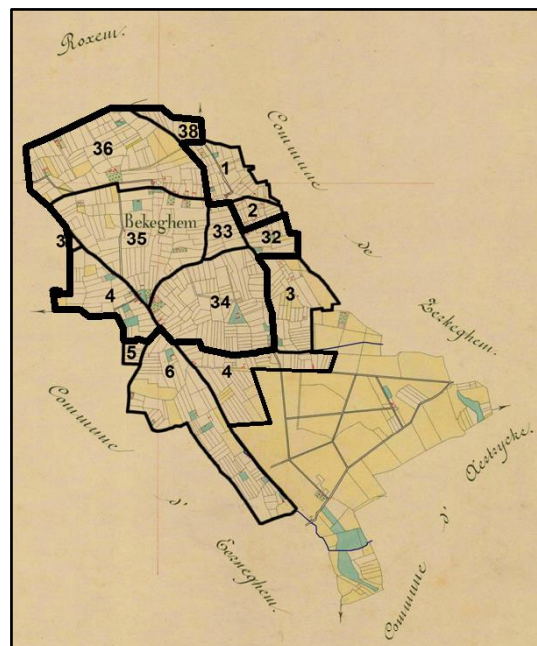
- Stefan Naucke, "Kwartierstaat van Pieter & Anne Naucke", database, Genealogie Online.

X?

- Inghelbert II van Peteghem (Pet 1005-+Cysoing 1058), heer van Peteghem, Pamele, Kortemark en Handzame.
X Glismode de Mortagne de Tournai
- Inghelbert I van Peteghem (975- ?), Heer van Petegem, voogd St. Pieter te Gent.
X ?
- Boudewijn van Peteghem (° Pet 940 + Pet 981)
X ?

d. Wat hield de schenking in?

- Welke bezittingen in Bekegem door de heren van Peteghem aan de abdij van Gellingen werden geschonken en later aan de kanunniken werd verkocht, weten we door in latere tijden de bezittingen van de kanunniken van St Donaas na te zien. Deze gronden waren in die periode helemaal niet waardevol, toch niet voor de landbouw. We proberen één en ander uit te leggen aan de hand van een kaart met de beginnen¹⁷² erop. Er was in de eerste plaats het centrale cirkelvormige domein (35e en 36e begin). Verder waren er nog de rest van de beginnen binnen de watering.(32e, 33e, 34e, 38e, 3e en 4e)¹⁷³ met uitzondering van het 32e begin. Ook het 5^e begin buiten watering waar het tolkantoor was gevestigd

behoorde er bij. Het waren erg zandige en onvruchtbare gronden. Het 3^e en 4^e begin binnen de watering vormen daarbij uitzondering. Zij situeren zich ten zuidwesten van de Zeeweg en behoorden tot het overstromingsgebied in de vroeg-Merovingische periode. Beide beginnen leunden aan tegenaan de vijf-meter lijn en waren aldus een weinig leemachtig van samenstelling en dus meer vruchtbaar.

Bijna geheel de oppervlakte van deze gronden die behoorden tot de abdij van Gellingen, maakte deel uit van de centrale boerderij. Deze bevond zich daar waar zich nu het centrum van Bekegem bevindt. De boerderij vormde met de St. Amandus-kerk één geheel. Tot in de jaren 1700 bevonden zich daar heel weinig huizen. De bewoning situeerde zich hoofdzakelijk langs de Zeeweg in het gehucht dat wij nu "De Watervalle" noemen.

¹⁷² Een begin kan vergeleken worden met een kadastrale sectie van na 1800.

¹⁷³ Op de kaart is dit alles dik omlijnd.

- De gronden die niet werden afgestaan aan de abdij van Gellingen bleven eigendom van de vorige eigenaar. Dit waren de voorgangers van de heer van Gistel, de heren van Peteghem of hun voorgangers. Deze gronden waren eveneens niet geschikt voor de landbouw. Ze waren ofwel waterziek, ofwel magere heidegronden. Deze gronden behoorden ook niet tot diegene die later doorverkocht werden aan Boudewijn van Mesen.

Toch was het in die tijd het belangrijkste gedeelte van Bekegem, in ieder geval datgene wat meest opbracht.

De gronden die niet werden geschonken aan de abdij van Ghislenghien waren de volgende:

- De gronden van het 6^e begin (buiten watering) waren in die tijd moeras.
- De gronden van het vierde begin leunden aan tegen de Bourgognebeek en waren ook waterziek. Rond 1700 noemde men deze gronden waardeloos.
- Dan was er het gehele veld dat men noemde "Het Gouden Osseveld". Het strekte zich uit vanaf de huidige dorpskern van Bekegem tot aan de wijk "de Os en de Ezel". De naam ervan zegt genoeg: "Gouden Osseveld". Het was een gebied waar "gouden zaken" werden gedaan. In dit gebied waren er de vele vijvers waar vis werd gekweekt. De vis werd gepekeld in de "Zoutlae". Deze bevond zich in het 32^e begin "binnen Watering". Dit begin was grotendeels de persoonlijke eigendom van de heer van Gistel¹⁷⁴. Dit begin leunde ook aan tegen de "Grote Vijver". Waarom eigenlijk de persoonlijke eigendom van de heer van Gistel? Omwille van de opbrengst!
- Het gehele "Gouden Osseveld" werd ook gebruikt om myrthe te telen in grote hoeveelheden. Dit gebeurde eveneens in opdracht van de heren van Gistel¹⁷⁵. Deze handel moet nogal wat geld in de lade hebben gebracht. Later kregen de heren van Gruuthuuse het monopolie van de handel in o.a. myrthe. Ze zijn er immens rijk mee geworden.

¹⁷⁴ Het 32e begin was zeker vanaf 1478 en allicht ook vroeger, de persoonlijke eigendom van de heer van Gistel, zie ommelopers.

¹⁷⁵ Coutumes des pays et comté de Flandre; hoofdstuk I. Coutume du Bourg de Bruges par L. Gilliodts- van Severen 1883, p. 177: "De heer van Gistel bezat een rente in Zerkegem, 100 eieren, 3 karrevrachten wilde myrthe, gagel en 5 hennen".

2. De heren van Peteghem

a. Wie waren de heren van Peteghem?¹⁷⁶

In Petegem bevond zich een belangrijke Karolingische site, die de heren van Petegem verder uitbouwden tot hun verblijfplaats met feodale burcht. Karel de Kale, koning van Frankrijk, had

hier één van zijn residenties.

Na de dood van Lodewijk de Vrome (die de zoon van Karel De Grote was) in 843, werd het Karolingische rijk verdeeld onder zijn 3 zonen. Karel de Kale kreeg West-Francia (het latere Frankrijk), Lodewijk de Duitser kreeg Oost-Francia (het latere Duitsland) en Lotharius erfde Midden-Francia (dit strekte zich uit van Friesland tot Midden-Italië) alsook de keizerstitel. De Schelde vormde de grens tussen West- en Midden-Francia, de scheidingslijn tussen 2 machtsblokken en 2 vroeg-middeleeuwse domeinen die langs beide kanten van de Schelde tegenover elkaar geplaatst waren. Ook was het de scheiding tussen de bisdommen Doornik op de linkeroever en Kamerijk op de rechteroever.

¹⁷⁶ Bronnen:

- Stamboom Familie Meirhaghe. 'LE PETIT BRUGES', de roemruchte geschiedenis van de oude stad Oudenaarde (als onderdeel van de vaderlandse geschiedenis) vanaf de prehistorie tot en met de Eerste Wereldoorlog door Janick Vanmelkebeke.
- Berings G.: Een nieuwe historische aanduiding over de rol van Petegem bij Oudenaarde in de 9e eeuw in "Handelingen van de Geschied – en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde van zijn Kastelnij" Deel XXIII
- De familieboeken Meirhaghe,

In 923-928 kwam Midden-Francia in handen van het Ottoonse rijk. De Oost-Frankische keizer en de Frankische koning kwamen aan de Schelde oog in oog te staan. Ename werd de centrale plaats van het Ottoonse rijk en Petegem van Frankrijk.

Petegem, Oude meanderende Schelde ooit de grens tussen Lotharingen (nadien Duitsland) (rechts) en Frankrijk (links)

Op de linker Schelde-oever: Het koningshof van Petegem.

In 1976-1979 werden in vier opgravingscampagnes¹⁷⁷ de Karolingische curtis in Petegem blootgelegd. Deze lag op de linkeroever van een nu afgesneden Scheldemeander. De oudste bewoningssporen op deze site dateren uit de 8e eeuw. Tijdens de opgraving kwam een patroon tevoorschijn van een houten woonhuis met bijgebouw daterende uit de 8^e eeuw. De 'villa' behoorde tot West-Francia en lag strategisch tussen de Schelde en de Romeinse weg van Gent naar Doornik.

In een tweede bewoningsperiode in de 1ste helft van de 9de eeuw werd het woonhuis door een stenen zaal met Grübenhaus¹⁷⁸ vervangen. Ten oosten van de stenen zaal werd een grafveld

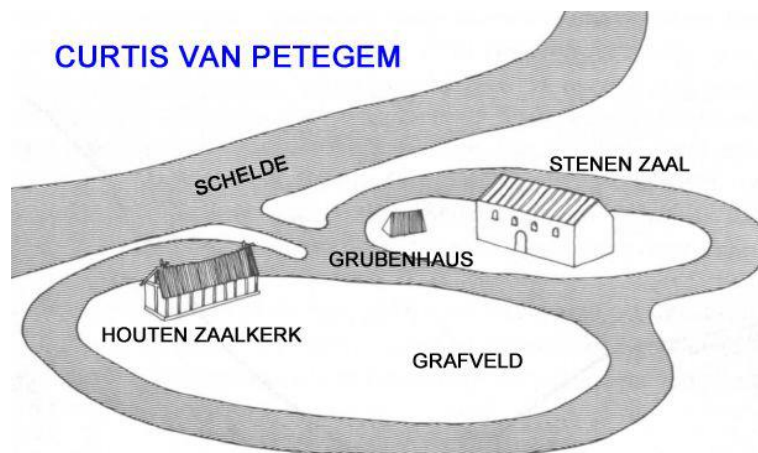
De Burcht te Petegem in de 17e eeuw, uit Sanderus A, verheerlijkt Vlaandre

¹⁷⁷ Gehouden door de Nationale Dienst voor Opgravingen onder leiding van Dirk Callebaut

¹⁷⁸ Een Grübenhaus is een verdiepte werkplaats.

aangelegd met een houten zaalkerk. De site werd in die periode door een 7 meter brede achtvormige gracht omgeven, wellicht een defensiemaatregel. Er moet hier al van in het begin een tolkantor geweest zijn, wat ook tijdens de Frankische tijd zo bleef. In het laatste kwart van de 9e eeuw werd tegen de zaal een stenen kamer, met daarachter een houten keuken aangebouwd. De kamer was voorzien van een voor die tijd gesofistikeerd verwarmingssysteem. Met andere woorden stond er in de 9e eeuw in Petegem een vrij luxueus residentieel verblijf, met een aula of officiële ontvangstzaal, een camera, namelijk het woongedeelte, met aansluitend de keuken, en een kapel. Hier gebeurden de ontvangsten, werd politiek overleg op hoog niveau gehouden en werd recht gesproken.

Voor wat geschreven teksten betreft weten we heel weinig over Peteghem en zijn heren. Enkel twee documenten zijn bekend. Vooreerst een 9e eeuwse vermelding van Petegem. Op 11 oktober 864 werd door Karel de Kale te Petegem een oorkonde afgeleverd aan de Gentse Sint-Baafsabdij. Onderaan de acte staat te lezen: "actum apud Pettingehem villa¹⁷⁹". Ongetwijfeld vormde deze oorkonde niet het hoofdoel van de reis van Karel de Kale richting Petegem. L. Milis veronderstelde dat de koning misschien op inspectietocht was om langs de Schelde de verdedigingswerken tegen de Noormannen te controleren, werken waartoe hij in juni van hetzelfde jaar 864 opdracht had gegeven¹⁸⁰. Een tweede vermelding betreft een codex uit de Bibliothèque Nationale te Parijs. Op een aantal vrijgebleven folio's werd nog één en ander beschreven. Op één van de folio's staan enkele notities in verband met Petegem. Eind 859 /begin 860 hielden de missi¹⁸¹ van het bisdom Noyon-Doornik hier een vergadering met maaltijd. De missi waren mannen aan wie Karel de Kale eerder opdracht had gegeven de orde te doen handhaven in dit bisdom. De lekenabt Adalelm van Laon, een topadviseur van de koning, was hier aanwezig. Hij was vermoedelijk de organisator van de vergadering. Afwezig was bisschop Immo, die in 859 ontvoerd was door de Noormannen.¹⁸²

*

*De curtis tijdens de tweede bewoningsperiode
(bewerkte tekening van Dirk Callebaut)*

¹⁷⁹ Gysseling M. – Koch A.C., *Diplomata Belgica ante annum millesimum centesimum scripta*, I, Brussel, 1950, blz 223-225, situeert deze "Pettingehem villa" in Petegem-aan-de-Leie. Na de opgravingen te Peteghem-aan-de-Schelde wordt algemeen aanvaard dat de bedoelde plaats bij Oudenaarde gelegen is.

¹⁸⁰ Petegem, centraal gelegen tussen twee belangrijke centra Gent en Doornik kreeg in de 9de eeuw een belangrijke functie in verband met de defensie van de steeds oprukkende Noormannen, die het binnenland verder en verder onveilig maakten.

¹⁸¹ Missi: diegenen die een zending hadden

¹⁸² Voor meer details zie Berings G. idem p. 129.

Voorlopige conclusie in verband met Petegem¹⁸³.

In de vroege middeleeuwen ontstond een domein dat het bezit was van Karel de Kale 823-877, koning van West-Francia. Het bestuurscentrum van het Karolingische koningshof bevond zich in Petegem¹⁸⁴. Deze ligging was van strategisch belang.

Het was duidelijk niet toevallig dat Karel de Kale in 864 Petegem als verblijfplaats uitkoos. De vermelding van vergaderingen op hoog niveau in Peteghem, bevestigt van historische zijde de rol ervan als vergaderplaats, zoals dat al uit de opgravingen viel op te maken.

Deze curtis Peteghem stond onder het toezicht van de gouvgraaf, die een koninklijk ambtenaar was. Dé koninklijke ambtenaar bij uitstek was de stamvader van de Vlaamse graven Boudewijn I. Toen hij in 861 de dochter van Karel de Kale schaakte, was Karel ziedend, doch Boudewijn was niet onder de indruk. Hij haalde zelfs, dankzij onder meer de tussenkomst van de paus, zijn slag thuis. Hij ontving van de koning een publieke functie, hij werd gouvgraaf van een gebied tegenaan de kustvlakte, de Pagus Flandrensis. De gewichtigste concurrent voor de graaf van Vlaanderen vormde het huis van Petegem aan de Schelde. Deze heren hadden in de elfde eeuw en later uitgebreide bezittingen en rechten in de hele streek, die wellicht nog hoger in tijd opklommen¹⁸⁵.

Het Karolingische gezag brokkelde heel snel af. De lokale ambtenaren profiteerden hiervan en eigenden zich koninklijke bezittingen toe. Ook het koningshof in Petegem bleef niet in handen van de koning maar kwam in bezit van de adellijke familie gekend als 'de heren van Petegem'. De eerste die zich zo noemde, was Ingelbert (begin 11de eeuw). Ook zo bij Boudewijn I. Zijn zoon Boudewijn II en diens opvolger Arnulf I breidden stelselmatig het graafschap Vlaanderen uit.

Op de rechter Schelde-oever: De uitbouw van een versterking in Ename

Aan de andere zijde van de Schelde bevond zich eveneens een vroegmiddeleeuws domein (Villa Iham) dat zich uitstreckte over de huidige gemeenten Ename en Nederename. Niets deed vermoeden dat zich hier een groot project zou ontwikkelen. De weduwe van Boudewijn III (graaf van Vlaanderen), Mathilde huwde rond 962-963 met Godfried van Verdun. Keizer Otto I gaf aan hen de toestemming om op een zandlemige landtong, omgeven door een meanderende Schelde, een markt op te richten, een haven aan te leggen en tolrechten te heffen. Ter bescherming werd in 974 op de strategische landtong een burcht gebouwd¹⁸⁶.

De zoon van Mathilde en Godfried, Herman van Verdun (†1029), realiseerde een groot bouwproject. In de burcht werd een grote stenen toren en zaal gebouwd. In deze zaal werd net zoals in Petegem recht gesproken, werden officiële ontvangsten gedaan en werd overleg op hoog niveau gepleegd.

¹⁸³ Zie ook Berings G. idem p. 131.

¹⁸⁴ Naar aanleiding van dit koninklijk bezoek in 864 stelde men zich de vraag of het domein te Petegem een rijksgoed, een fiscus was, ofwel de privé-eigendom van een plaatselijk grootgrondbezitter uitmaakte. Uiteindelijk kwam men tot het besluit dat men te maken had met een koninklijk domein. Wanneer de villa te Petegem uit koninklijke handen geraakte, is niet duidelijk al evenmin als geweten is of de graaf van Vlaanderen er de nieuwe bezitter van werd. Wat vaststaat is dat de heren van Petegem, waarvan de stamvader tot de Xde-eeuwse nobilitas behoorde, de site verder tot hun woonplaats hebben uitgebouwd. (zie Archaeologia Belgica 237, Dirk Callebaut, "Het oud kasteel te Petegem").

¹⁸⁵ "Het Oude Land aan de rand van het vroegmiddeleeuwse overstromingsgebied van de Noordzee" door Geert Berings in "Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent" Nieuwe Reeks Deel XXXIX; 1985; p. 34.

¹⁸⁶ In de 10de eeuw was Petegem als grensverdediging de tegenhanger van de in 974 gestichte Duitse verdediging met portus langs de andere kant van de Schelde: Ename

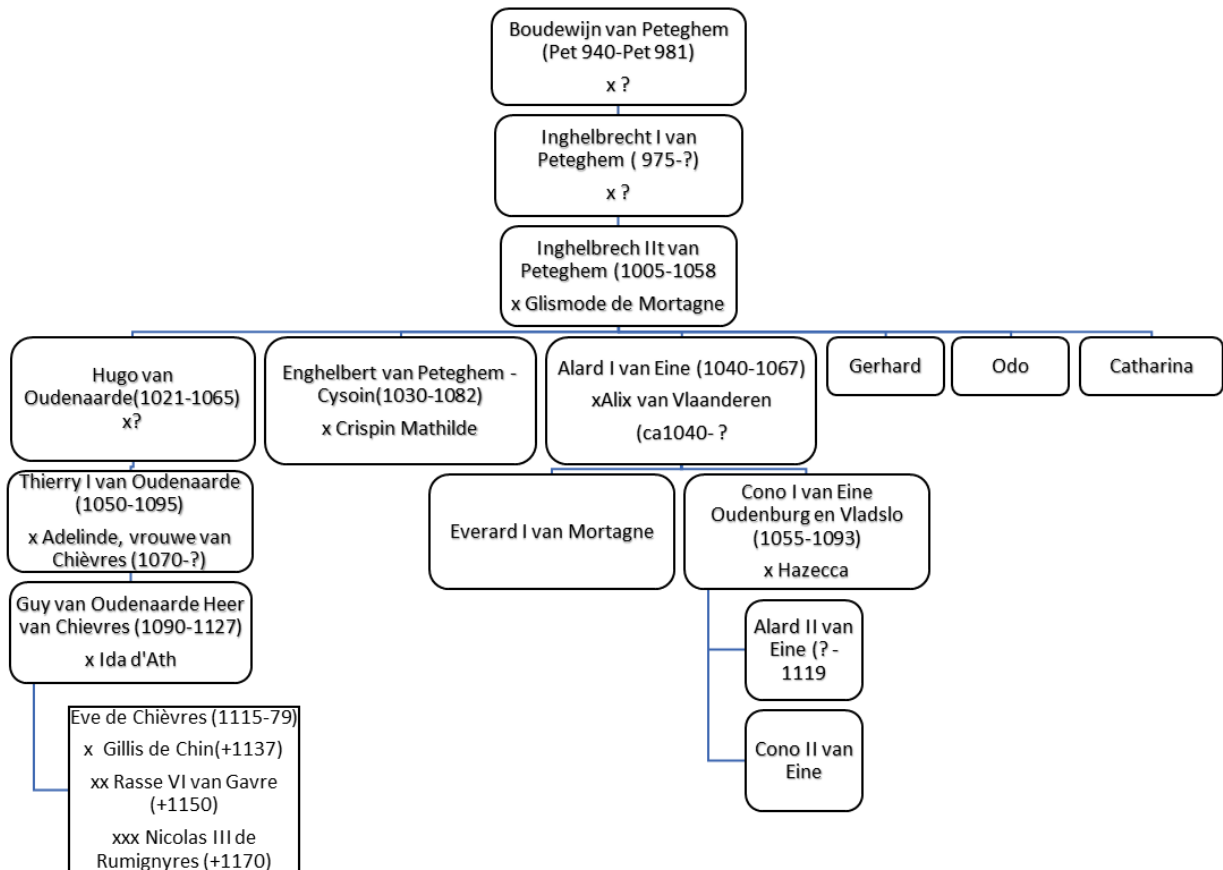
De burcht, de haven en de markt trokken mensen aan zodat Ename uitgroeide tot een echt handelsstadje. De uitbouw van de versterking in Ename was een reactie was op de ambitie van graaf Boudewijn IV om zijn gebied uit te breiden over de Schelde.

Boudewijn IV was een sterk ondehandelaar. Bij zijn meerderjarigheid nam Boudewijn het bestuur stevig in handen: hij stelde paal en perk aan de onder zijn vader ontstane gezagscrisis en dwong bij de graven in het zuiden (Boulogne, Guines, Hesdin en Saint-Pol) de erkenning van zijn suzeriniteit af. Hij verplaatste de belangstelling van de Vlaamse graven, die tot dan toe op het zuiden was gericht, naar het oosten, en veroverde aanzienlijke gebieden op de rechteroever van de Schelde, afhankelijk van de Duitse keizer, die de naam Rijks-Vlaanderen zouden vormen. In 1012 werd hij door keizer Hendrik II beleend met de Zeeuwse eilanden en het gebied dat later de Vier Ambachten zou worden. Dankzij gewiekste onderhandelingen met de Duitse keizer verkreeg hij in 1015 het markgraafschap Valenciennes, namelijk met de belofte zich afzijdig te houden in het interne Lotharingse conflict tussen de Reiniers en de graven van Verdun. Het lang begeerde graafschap Ename in het gouwgraafschap Brabant werd hem echter niet door de Duitse keizer gegund, zelfs niet na de inname (en verwoesting) van de hertogelijke burcht te Ename in 1033/1034. Zijn expansiepolitiek was duidelijk gericht op de beheersing van het Scheldebekken, waarvan hij het economisch belang begreep.

De clan van Petegem steunde voor de 100 procent de veroveringspolitiek van de graaf. Beiden hadden immers dezelfde vijand en dezelfde belangen.

Al in 1047 nam graaf Boudewijn V de burcht in bezit. Verder voerde hij voor zijn kinderen een bewuste huwelijkspolitiek. Zo werd onder meer zijn dochter uitgehuwelijkt aan Willem de Veroveraar, de hertog van Normandië, die in 1066 Engeland inpalmde. In 1051 werd door een gearrangeerd huwelijk Henegouwen aan Vlaanderen toegevoegd. Het gebied tussen Schelde en Dender was nu volledig Vlaams geworden en is gekend als Rijks Vlaanderen. Het werd in leen gehouden van het Heilig Roomse Rijk. Kroon Vlaanderen lag aan de linkeroever en was een leen van de Franse kroon.

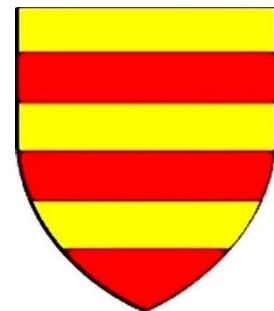
De vrees dat de Duitse keizer dit gebied opnieuw zou heroveren was groot. Om die reden werd na de verzoening van graaf Boudewijn V en de keizer op de plaats van de oude burcht van Ename in 1063 een Benedictijnerabdij gewijd aan St.-Salvator opgericht. Bij eventuele herovering was het ondenkbaar dat dit huis van God opnieuw zou ingericht worden als militaire vestiging.

Genealogie¹⁸⁷Bijkomende informatie

- Inghelbert I van Peteghem (975- ?), Heer van Petegem, voogd St. Pieter te Gent.
- Inghelbert II van Peteghem (Pet 1005-+Cysoing 1058),
X Glismode de Mortagne de Tournai

Heer van Peteghem-Cysoing, Pamele, Kortemark en Handzame
In de 9e eeuw behoorde Eine samen met Pamele tot de grafelijke leen van Petegem. Met de dood van Inghelbrecht II van Petegem (1034) werd het erfgoed in drie verdeeld:

- Adalard I erfde het domein Eine dat later aan diens zoon Cono I toekwam. Aan deze heerlijkheid waren later bezittingen in Oudenburg en Vladslo verbonden.
- Inghelbrecht III volgde zijn vader op en werd Heer van Peteghem, Avoué de l'abbaye St Pierre de Gand, heer van Cysoing. Dit huis erfde Koekelare.
- Hugo werd heer van Pamele, Oudenaarde. Aan deze heerlijkheid waren later bezittingen in Handzame en Kortemark verbonden.

¹⁸⁷- Pieter, "West-Europese adel", database, Genealogie Online.

- Danièle BAHON, Geanet. R. Sevinga, "Genealogie Sevinga", database, Genealogie Online.
- Stefan Naucke, "Kwartierstaat van Pieter & Anne Naucke", database, Genealogie Online.
- genealogie Van Elslande
- genealogie Richard Remme
- Flanders nobility / de edelen van Henegouwen

Het altaar van Kortemark en Handzame kwamen door de bisschop van Noyon-Doornik in het bezit van de abdij van Ename, terwijl het altaar van Werken naar de St Elooiabdij te Noyon ging. Het bodium van de drie heerlijkheden was eigendom van Alard I van Peteghem. De heerlijkheid Vladslo werd door bisschop Everard Radulf onder het patronaat van de Gentse St.-Pietersabdij gesteld.

- Hugo van Oudenaarde (ca1021-1065)
Heer van Pamele en Oudenaarde, Kortemark en Handzame
- Thierry I van Oudenaarde (1050-1095), x Adelinde, vrouwe van Chièvres (1070-?)
Avoué de Ronse, Chevalier, heer van Oudenaerde, en Seigneur de Chièvres door zijn vrouw.
- Guy van Oudenaarde , gehuwd met Ida van Ath (fa Baudouin II). Hij was heer van Chièvres.
- Enghelbert III van Peteghem-Cysoing (ca1030-1082) x Crispin Mathilde
Vaandrig van de graaf van Vlaanderen, heer van Peteghem, heer van Cysoing en voogd van de abdij van Cysoing, Avoué de l'abbaye St Pierre de Gand,
- Alard I van Peteghem en Eine (ca 1040 - 1067) x Alix van Vlaanderen (ca 1040-?)
Heer van Peteghem en Eine en Vladslo, Alard volgde in 1052 zijn vader op als voogd van de Gentse St.-Pietersabdij
Zijn vrouw Alix van Vlaanderen was dochter van Boudewijn V le Pieux de Lille van Vlaanderen (1012-1067) en Adelaide (Capet) de France de Contenance). Zij was de zuster van Everard Radulf, bisschop van Noyon-Doornik (1068-1098). Halfzuster van Roger von Hennegau,; Gertrud von Hennegau; Arnulf III, graaf van Vlaanderen; Boudewijn II, graaf van Henegouwen Helvide de Cysoing (ca1035-)
Everard I van Mortagne
*In de periode 1075-1080 viel Everard, broer van Cono I van Eine, met zijn krijgsliden Doornik binnen. Hij verdreef er de toenmalige burggraaf Gerulf en nam zelf de titel van burggraaf aan. Hij werd hierbij gesteund door zijn oom bisschop Radbod II en de graaf van Henegouwen. Hij wist ook de hand te leggen op de allodiale heerlijkheid van Mortagne. Door deze machtsgreep kwam hij in botsing met Robrecht de Fries. Hij wist echter de aanval van de graaf af te slaan en de Fries was verplicht hem te erkennen als burggraaf van Doornik en heer van Mortagne.*¹⁸⁸
Onder invloed van de bisschop Radulf erfde Everard I en zijn broers in het Brugse Vrije gronden in leen van de Graaf van Vlaanderen, op de rand van het poldergebied gelegen tussen de IJzer en Brugge[46]. Hierdoor werd hij ook heer van Werken[47]. Everard Radulf was de eerste bisschop van Noyon en Doornik die een uitgebreide interesse vertoonde voor het bisdom Doornik. Dit vloeide voornamelijk voort uit de familiale banden met de familie van Peteghem. Zijn macht in dit bisdom werd nog groter toen zijn neef, die zijn naam aannam, burggraaf van Doornik werd.
- Cono I van Eine (ca 1055-na1093)x Hazecca Nn., heer van Eine, Oudenburg en Vladslo.
- Alard II van Eine (????-±1119)
- Cono II
- Gerhard van Peteghem (ca1038-?)
- Odo van Peteghem(ca 1038-?)
- Catharina van Peteghem- Cysoing (ca1050-?)x Rasso I van Gavere. Hij wordt vermeld tussen ca 1073 en 1093, hij was de zoon van Razo van Gavere, hij nam deel aan de eerste kruistocht en kwam niet terug..

¹⁸⁸ E. Warlop. De adel te Oudenburg voor 1330 in Vlaamse Stam , I (1965), p. 155-170; 235-247.

5. Bekegem in de Romeinse periode

A. Algemeen

De ligging van de Zeeweg, dwars door Bekegem, moet een niet onbelangrijke rol gespeeld hebben voor de handel en de nering van de toenmalige bevolking.

De Zeeweg vormt de rechtstreekse verbinding tussen Oudenburg en Bavay (Bagacum), niet alleen de hoofdstad van de “civitas Nerviorum” maar ook één van de belangrijkste wegenknooppunten in Noord-Gallië. Het tracé verliep vanaf Bavay via Doornik (Turnacum), Kortrijk (Cortoriacum) en Aartrijke (kruispunt met de Steenstraat)¹⁸⁹.

Het valt op dat in de omgeving van de “Witte Molen” en de Bevrijdingsweg nogal wat Romeinse scherven werden gevonden. Niet alle percelen in de Bevrijdingsweg konden worden betreden (bebouwd of weiden). Vermoedelijk kan men nabij de gehele Bevrijdingsweg Romeinse scherven vinden. Daar werd immers ook een Romeinse munt gevonden.

De Zeeweg in Bekegem is twee kilometer verwijderd van de plaats waar het militair kamp van Oudenburg gevestigd was. De Zeeweg was de toegangsweg vanuit het binnenland voor de aldaar gekazerneerde soldaten. Ook was dit de weg langs waar de bevoorrading gebeurde. In de huidige Bevrijdingsweg moet in die periode ongetwijfeld nogal wat bedrijvigheid zijn geweest. We hebben er het raden naar wat die bedrijvigheid inhield. In ieder geval kan het niet dat hier op grootschalige wijze aan landbouw werd gedaan om het Oudenburgs legioen te helpen bevoorraden. De magere zandgrond is daarvoor niet geschikt.

Het ziet ernaar uit dat de gehele kruising nabij de “Witte Molen”, Osseweg, Bevrijdingsweg en Zeeweg, een centrum was, waar nogal wat bewoning was en activiteit ontwikkeld werd.

Op de plaats in Bekegem, waar veel later een brouwerij¹⁹⁰ stond, werden ook nogal wat Romeinse scherven gevonden.

In de “Bekegemse laagvlakte¹⁹¹” kon ook niet aan landbouw worden gedaan. Het waren er waterzieke gronden, jaarlijks zocht hier 475000 m³ water zijn weg naar zee. Toch merken we ook hier al bedrijvigheid. De huidige Leegstraat met de plaats waar later een brouwerij stond was toen al bewoond¹⁹².

B Een romeinse munt¹⁹³

Vindplaats

De munt werd gevonden in het voorjaar van 2013 toen in de tuin van het nummer 29 in de Bevrijdingsweg te Bekegem, grondwerken werden uitgevoerd om een nieuw terras aan te leggen.

¹⁸⁹ Thoen en Vanhoutte 2004, p. 52.

¹⁹⁰ De brouwerij bevond zich in de huidige Leegstraat op ongeveer 400 meter te noordoosten van Watervalle. Ze is vermoedelijk kort voor 1540 verdwenen

¹⁹¹ Het niveauverschil tussen het hoogste punt van Bekegem (500 m ten noorden van de kerk- 17,5m) en de “Bekegemse Laagvlakte” (5m) bedraagt 12,5m.

¹⁹² Alleen het veld van de brouwerij zelf kon worden overlopen in die omgeving. Misschien is daar in de buurt nog heel veel meer te vinden.

¹⁹³ Zie ook “Spaenhiers Jaarboek 2013” p. 29.

Revieww Sofie Vanhoutte agentschap Onroerend Erfgoed

De vindplaats is gelegen op ongeveer 300 meter van de Zeeweg. De Zeeweg is de Romeinse heirweg die Oudenburg over Aartrijke, Torhout... verbindt met Bavai. De Bevrijdingsweg is 3,5 km van Oudenburg verwijderd alwaar een militair kamp was gevestigd om het binnenland te beveiligen tegen Germaanse invallen vanuit zee. Veldprospectie doet vermoeden dat er in de nabije omgeving waarschijnlijk een intense bedrijvigheid was gedurende de Romeinse tijd.

Bodem

De vindplaats is nogal hoog gelegen tegenover de omgeving. De bodem bestaat uit droge en erg onvruchtbare zandgrond. Het gevolg hiervan is dat de munt gedeeltelijk is verweerd, maar toch niet zo erg. De munt is in relatief goede staat, wat uitzonderlijk is voor onze streek.

Datering

De munt werd geslagen tussen 276 en 282 en moet vóór 410¹⁹⁴ verloren zijn. Aangezien de munt niet zo erg afgesleten (wel verweerd), is ze vermoedelijk verloren niet zo lang na het vervaardigen ervan.

Een antonianus

VZ: IMP CM AVR PROBUS P(ius)F AVG

KZ: CLEM TEMP¹⁹⁵

Keizer naar rechts, houd een scepter vast met een arend erop. Hij ontvangt een globe van Jupiter staande naar links, die een scepter vasthoudt.

Onderaan:

B

XXI

Muntplaats: Siscia (Sisak, Kroatië)

¹⁹⁴ De Romeinse administratie trekt hier weg rond 410. Dit neemt uiteraard niet weg dat de munt nog later kan verloren zijn.

¹⁹⁵ RIC 643 (Roman Imperial Coinage) en Schutysers E., "De Romeinse keizers en hun munten", Oostkamp, 1993

Het betreft een bronzen muntje dat men in de Romeinse tijd een *antonianus* noemde. Het werd vervaardigd in de jaren 276 tot 282 na Christus toen Marcus Aurelius Probus keizer van het Romeinse Rijk was.

De antonianus werd door keizer Caracala (198-217) in omloop gebracht. Deze munt werd genoemd naar Caracalla's officiële naam Marcus Aurelius Antoninus. De munt toont steeds de keizer met stralenkroon. Oorspronkelijk was de *antonianus* een zilvermunt. Door muntontwaarding nam het zilveragehalte af. Onder de regering van Gallienus (253-268) was deze munt herleid tot een bronzen of koperen munt, vaak van kleine afmetingen en bedekt met een klein laagje zilver.

Onder de regering van Aurelianus (270-275) werd een munthervorming doorgevoerd. Hij vergrootte de afmeting en de grootte van de antonianus. Vermoedelijk werd ook de techniek van verzilveren verbeterd aangezien verzilverde munten uit die periode frequenter voorkomen dan tijdens de vorige periode. Het waardemerk XXI werd even eens op de nieuwe antonianus aangebracht. Dit gaf aanleiding te veronderstellen dat Aurelianus de antonianus herwaardeerde als 1/20^e aureus¹⁹⁶, waarbij het merkteken verklaard wordt als: 20 van deze munten = 1 aureus. Er zijn evenwel meerdere theorieën over de betekenis van deze merktekens.

De letter B boven de XXI op de keerzijde geeft een aanduiding van het *officia* of de werkplaats waar de munt werd geslagen. De letter B duidt erop dat de munt werd geslagen in het oostelijk deel van het Romeinse Rijk, men gebruikte er het Griekse systeem om de officia aan te duiden: de overeenkomstige letters zijn A, B, Γ, Δ.

Verdere uitleg

- IMP = imperator, heerser
- AVR = Aurelius
- AVG = augustus, keizer
- CLEM (entia) TEMP (= tijdelijke gematigdheid)
- Jupiter is de oppergod van de Romeinen, hij is de vader van alle goden. Doorgaans werd hij afgebeeld als een grote gebaarde man, zittend of staande met scepter in zijn linkerhand en in zijn rechterhand een arend of bliksemschicht. In dit geval vereenzelvigd de keizer zichzelf als bijna evenwaardig met Jupiter. De attributen die hij vasthoudt zijn deze van de oppergod. Ook ontvangt hij van hem een globe(bol) als de heerschappij over de wereld.

Marcus Aurelius PROBUS (augustus 276 – herfst 282)

Probus was de opvolger van Caius Marcus Claudius Tacitus (275-276) en Marcus Annius Florianus (276). Tacitus was al een oudere man toen hij keizer werd gekroond. Hoewel hij al 75 jaar oud was trok hij met zijn troepen naar Thracia (Macedonië) en slaagde erin een invasie van de Goten in Klein-Azië af te slaan. De inspanningen van deze tocht en het dure klimaat hadden van deze bejaarde keizer te veel gevegd en hij overleed in Cappadocia (Romeinse provincie in Turkije) in april 276. Na zijn dood greep zijn halfbroer Florianus, de macht. Zijn regering werd erkend door de senaat en de westelijke provinciën.

Het oostelijk leger riep evenwel Probus tot keizer uit. Florianus rukte onmiddellijk uit en de twee legers ontmoetten elkaar bij Tarsus in Cilicia (stad en streek in het zuiden van Turkije).

¹⁹⁶ Gouden munt

Nog eer een ernstig treffen had kunnen plaatsvinden, werd Florianus door zijn eigen troepen omgebracht. Hij had nauwelijks meer dan twee maand geregeerd.

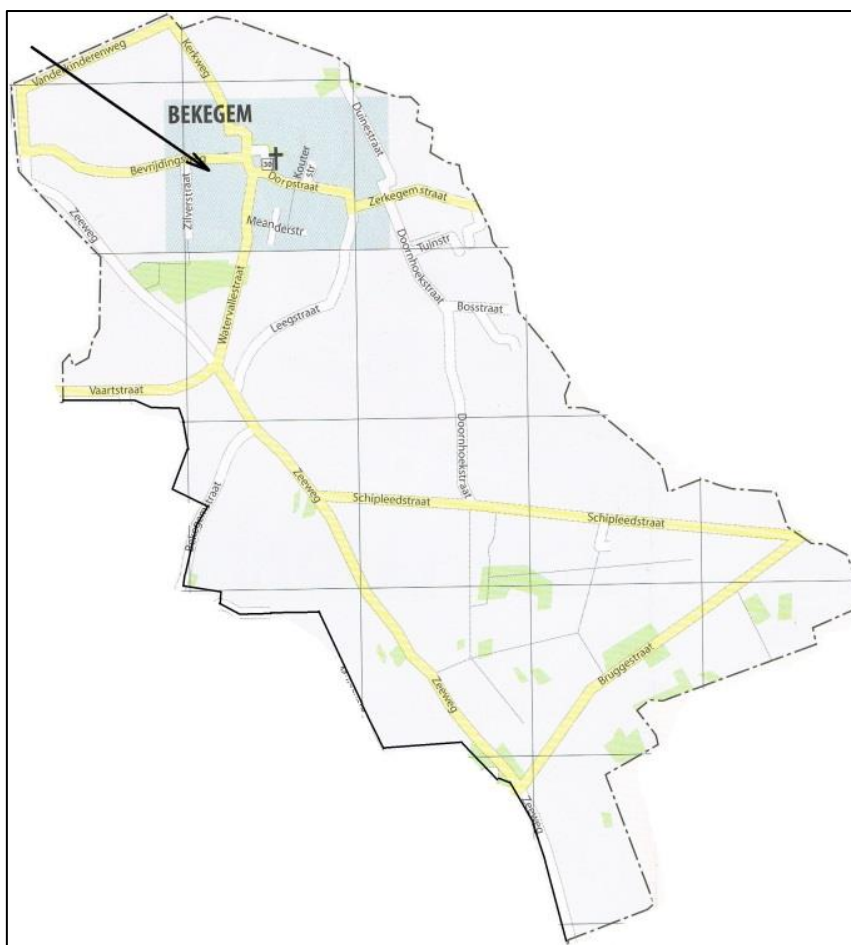
Probus werd in 232(?) te Sirmium (Sremska Mitrovica Servië) geboren. Hij werd beroepsmilitair en maakte al snel promotie. Ten tijde van Aurelianus (270-275) was hij een van de belangrijkste generaals in het imperium. Hij was legeraanvoerder in verschillende compagnieën, aan de Germaanse grenzen in Gallië, Syrië en Egypte. Tacitus benoemde hem in 276 tot gouverneur van Syrië en Egypte. Spoedig na de dood van Tacitus (275-276) werd hij door zijn troepen tot keizer uitgeroepen en na de dood van Florianus (276) werd hij de onbetwiste meester van de Romeinse wereld. Eenmaal erkend door de senaat, versloeg hij de Franken in Gallië, de Vandalen en de Bourgondiërs aan de Rijn en de Donau. Hij liet ook de fortificaties langs de Rijn grens herstellen. In 278 werden de Vandalen volledig uit Illyricum in de Balkan verdreven. Probus ontving hiervoor de overwinningstitel "Gothicus Maximus" (overwinnaar van de Goten). In 279 ontving hij de overwinningstitel "Germanicus Maximus" (overwinnaar van de Germanen). Zijn regering was niet alleen belangrijk omwille van de behoorlijke militaire successen die hij boekte, maar ook wegens zijn poging om het economisch leven in het keizerrijk te herstellen na de grote economische en politieke crisis van het midden van de eeuw. Daarom voerde hij in verschillende provincies in het westen de wijnbouw in. Mocht hij in staat geweest zijn om al zijn plannen te realiseren, dan zou de Romeinse staat veel van zijn vroegere macht en prestige hebben herwonnen. Helaas, in de herfst van 282 werd hij te Sirmium vermoord door een bende muitende soldaten: ze waren woedend omdat zij door de keizer ingezet werden bij openbare werken en niet als militairen.

Tijdens het bewind van Probus waren er nog anderen die de titel van keizer begeerden:

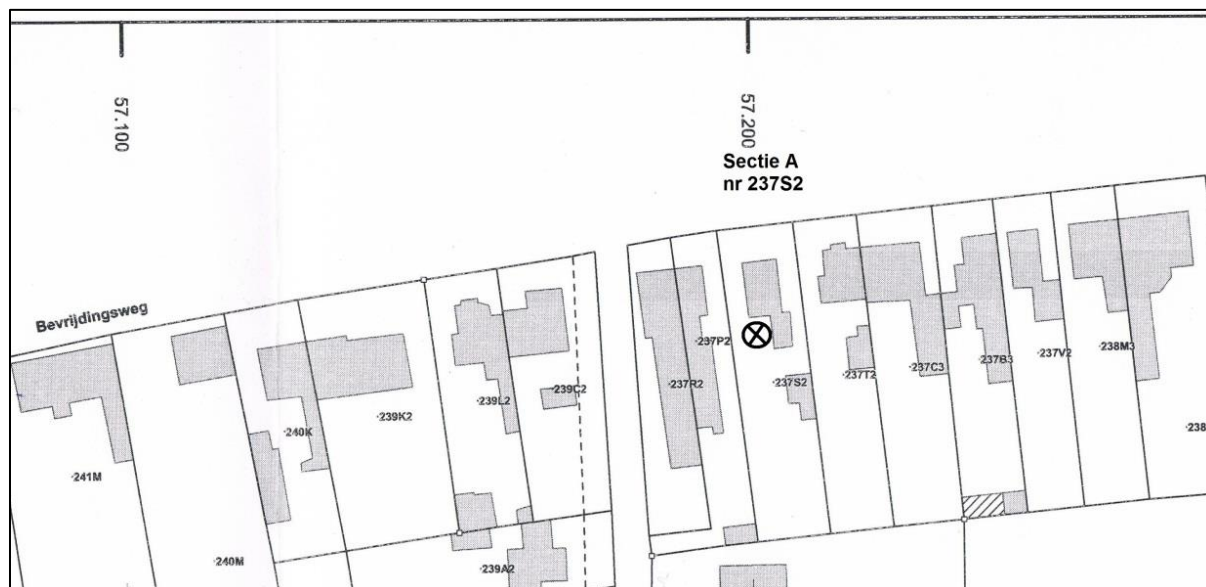
- Bonosus (ca 280). Hij was usurpator¹⁹⁷ in Gallia. Deze generaal van Probus was van Britse afkomst. Hij had geen succes tegen de Germanen en uit vrees voor de woede van de keizer riep hij zichzelf in Keulen tot keizer uit. Na een hevige strijd werd hij door Probus verslagen.
- Saturninus (ca 280) Hij was usurpator in Alexandria (Egypte). Hij was een generaal van Probus en werd door zijn soldaten te Alexandrië tot keizer uitgeroepen. Kort daarna werd hij vermoord.
- Proculus (ca 280-281) Hij was usurpator in Gallia. Proculus zou afkomstig geweest zijn uit de streek van Genua. Na een succesrijke loopbaan, resideerde hij als een man van aanzien te Viturgia. Nadat hij zich had onderscheiden had bij het terugdringen van de Alemannen, werd hij te Keulen tot keizer uitgeroepen. Hij werd door Probus in de nabijheid van Keulen verslagen, waarna hij zijn toevlucht zocht bij de Franken. Deze leverden Proculus evenwel uit, waarna hij werd terechtgesteld.

Na de dood van Probus, werd Carus, prefect van de pretorianen (privéleger van de keizer), door het leger tot keizer benoemd. Hij regeerde tot laat in 283. Hij werd in zijn kamp te Ctesphon (of Madain, een stad in Mesopotamië, nabij Bagdad in het huidige Irak) neergebliksemd nadat hij de Perzische strijdmacht had verslagen en uiteengejaagd.

¹⁹⁷ Grijpt de macht met geweld

Bekegem in de stratenatlas van België met aanduiding van de vindplaats.

Uittreksel uit de kadasterkaart van Bekegem met preciese lokalisatie van de vondst.

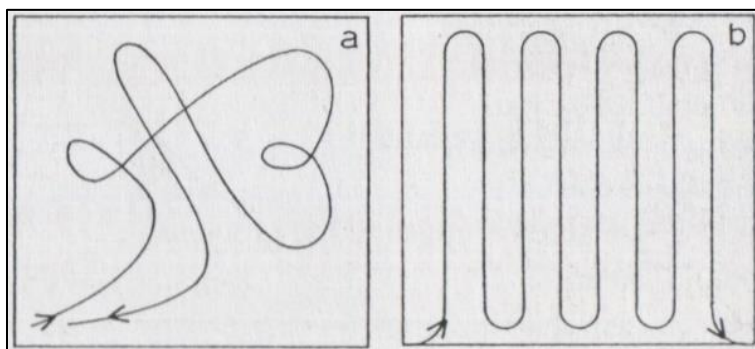
C. Veldprospectie¹⁹⁸

Algemeen

Inleiding

Tegenwoordig is het opsporen van archeologische vindplaatsen mogelijk via allerlei geavanceerde technieken. Vooral luchtfoto's in combinatie met het Digitaal Hoogtemodel of LIDAR¹⁹⁹ en geofysisch onderzoek in al z'n vormen²⁰⁰ maken nu de dienst uit.

De oudste en goedkoopste, maar wel tijdrovende methode blijft evenwel nog altijd veldverkenning of -prospectie.

*Verskillende manieren van bouwlandkartering:
a. willekeurig (er dwars overheen)
b. in evenwijdige banen (Carmiggelt 1998, p.60)*

Hierbij wordt in het veld eerst uitgekeken naar bijzonderheden in het landschap, zoals depressies, opduikingen, grachten enz... Vervolgens is het per perceel inzamelen van het oppervlaktemateriaal aan de orde. Bij het ploegen kunnen immers allerlei potscherven, baksteenfragmenten, dierenbotten, ijzerslakken, huttenleem, enz. naar boven komen, die misschien wel verdwenen bewoning verraden. Er moet vooral uitgekeken naar vondstenconcentraties. Binnen het perceel moeten die dan ook precies afgelijnd worden. Concentraties onderscheiden zich van stroivondsten, die gelijkmatig over het veld verspreid liggen het resultaat zijn van de jaarlijkse bemesting²⁰¹.

Prospectie in weiland ligt moeilijker. Buiten de terreineigenheden wordn enkel in molshopen al eens scherven opgemerkt.

Men gaat best aan de slag na een fikse regenbui; de regen heeft dan de scherven schoongespoeld, zodat ze makkelijker worden opgemerkt.

¹⁹⁸ Zie ook jaarboek Spaenhiers Koekelare 2015 p. 273.

¹⁹⁹ Light Detection and Ranging of Laser of nog Light Imaging Detection and Ranging. Is een technologie, die de afstand tot een object of oppervlak bepaalt via laserpulsen. De techniek is vergelijkbaar met radar, dat echter radiogolven gebruikt i.p.v. licht. Is zeer productief in beboste regio's.

²⁰⁰ Elektrische weerstandsmeting, magnetometrische inductie, grondradar enz.

²⁰¹ Strooivondsten zijn veroorzaakt door mestverspreiding vanuit nabijgelegen hoeses, dan wel via stedelijk afval, dat tegen betaling over de akkers mocht worden verspreid. Het betreft daarbij vooral post-middeleeuws materiaal.

Het is zeker uitkijken voor aangevoerde grond, want die kan materiaal bevatten dat niet relevant is voor het betrokken terrein. Navraag bij de boer is in dit verband dan ook geen tijdverlies. Het terrein kan ook afgegraven zijn en daardoor nagenoeg 'steriel' geworden.

De gedane vaststellingen vormen een indicatie, die aan andere informatie zoals oude kaarten, luchtfoto's, enz. moet afgetoetst worden.

Uiteraard kan enkel een opgraving de eigenlijke bevestiging brengen.

Archeologische kennis over Bekegem

V.l.n.r. Clarysse Norbert, Coudeville Laurens, Sierens Etienne (foto F.V.)

v.l.n.r. Allemeersch Victor, Coudeville Laurens, Sierens Etienne

De mate waarin een gemeente archeologisch gescreend en gekend is, kan afgemeten worden aan het aantal items in de Centraal Archeologische inventaris (CAI).

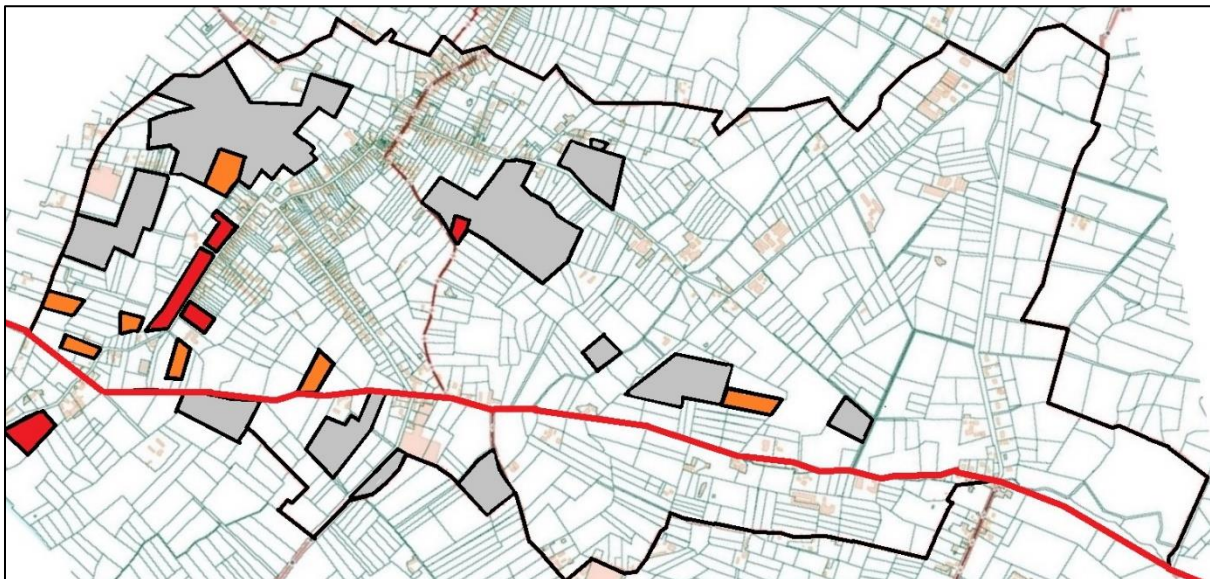
Voor Bekegem is dat er welgeteld één. De vondst van een (laat)neolithische (2700-1800 v. Chr.), gepolijste bijl langs de Zeeweg midden maart 2006 staat bekend als D76743 (Zeeweg I). Voor de rest is Bekegem een archeologische woestenij. Tijd om er iets aan te doen!

De veldprospectie gebeurde in Bekegem in de wintermaanden 2012-13, 2013-14 en 2014-15. Alle daartoe geschikte percelen werden systematisch belopen in parallelle rijen met een tussenafstand van ca. 2m. Een en ander gebeurde onder leiding van Franck Vandewalle en in samenwerking met Allemeersch Victor, Clarysse Norbert, Coudeville Laurens, Sierens Etienne en Emiel en Sil Vandewalle. Voor determinatie konden we rekenen op Sofie Vanhoutte en Marc Dewilde van het agentschap Onroerend erfgoed.

Geschikte percelen waren (pas) geploegde en/of pas ingezaaide akkers. Ploegen brengt ondergronds materiaal naar boven. Dat materiaal kan eventueel verwijzen naar verdwenen bewoning. Veelal werden maisvelden bewandeld waarvan de mais was gehakseld²⁰². Bij geploegde velden werd er gewacht op droog weer nadat de regende scherven had bloot gespoeld.

In die drie winters werden alle mogelijke velden overlopen. We probeerden zowel archeologisch rijkere als armere zones op een objectieve manier te benaderen. Velden waarop niets lag, of heel weinig werden niet systematisch in parallelle rijen overlopen, wel zoals we het zelf noemden liepen we “er dwars overheen”.

Uiteraard zijn er nog veel interessante percelen, percelen die nog niet konden worden gekarteerd, zoals akkers met begroeiing, weilanden, bossen en bebouwde percelen die ongeschikt zijn voor een veldprospectie.

²⁰² Maisvelden die werden gedorst liggen vol met kaf, waardoor de scherven niet zo goed zichtbaar zijn.

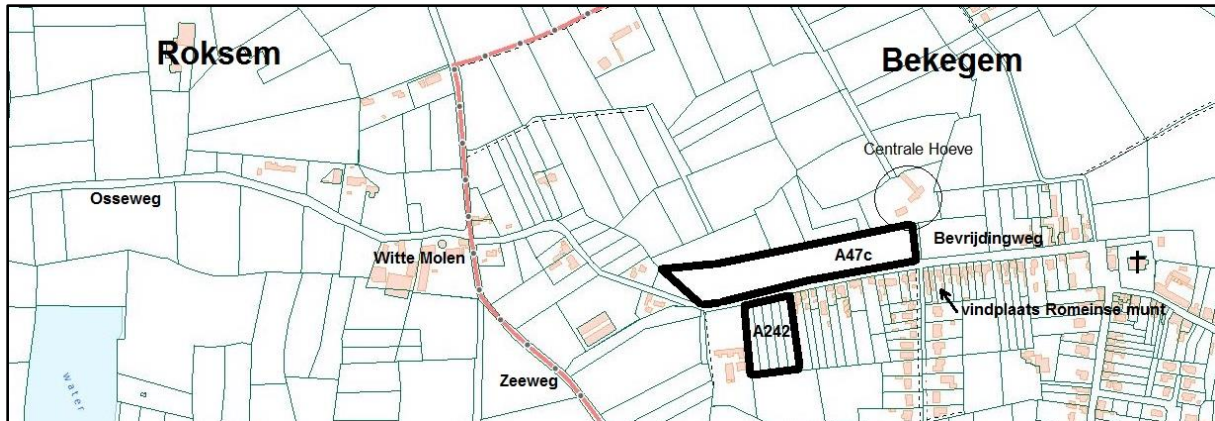
De volle lijn is de Zeeweg, de streeplijn is de (kadastrale) grens tussen sectie A en B.

Grijs ingekleurd: velden waar niets werd gevonden.

Oranje ingekleurd: velden met een gewone concentratie Romeinse en /of vroegmiddeleeuwse scherven.

Rood ingekleurd: velden met een hoge concentratie Romeinse scherven.

Een paar voorbeelden

Ligging van de twee geprospecteerde velden in de Bevrijdingsweg in Bekegem. Let op de aanduiding van de vindplaats van een Romeinse munt²⁰³.

Veld sectie A nr. 47c (ca. 1,5 ha)

Dit is het grote veld links naast de oprit van het Dravershof nabij de Bevrijdingsweg. De veldprospectie gebeurde in de winter 2012-2013. Er was geen concentratie van scherven; ze lagen verspreid over de gehele oppervlakte van het veld.

Alle scherven.

Significante scherven.

²⁰³ Sierens 2014, p. 29.

Romeins en Middeleeuws zijn soms moeilijk te onderscheiden, omdat de scherven erg verweerd zijn..

Een gedeelte van de scherven is alleszins Romeins.

Er zijn geen scherven uit de Karolingische periode. Er zijn aanwijzingen dat het hier een vindplaats betreft met enig potentieel. Er zit ook huttenleem tussen^{204/205}.

Hutteleem

Verbrand en daardoor lichter geworden aardewerk, geen huttenleem

²⁰⁴ De teksten bij de scherven zijn een samenvatting van datgene wat door Marc Dewilde en Sofie Vanhoutte werd gezegd bij de determinatie. De tekeningen zijn van de hand van Shari Eggermont, studente archeologie UGent, waarvoor dank. Door de verwerking is het ook dikwijls moeilijk om de diameter van de stukken te bepalen en zoiets te zeggen over de aard van het materiaal vb. een pot of een open vorm.

Francky Wyffels digitaliseerde de tekeningen en monteerde de afbeeldingen, waarvoor dank.

²⁰⁵ Hutteleem (gedroogde en verrijkte leem)

Veelal waren de constructies opgetrokken in vakwerk: een constructiewijze met houten liggers en staanders (houtskelet), waartussen wanden van gevlochten takken waren ingebracht. Tegen deze wanden werd leem gesmeerd. Soms zijn in de huttenleem trouwens nog duidelijk afdrucken van takken te zien.

Laatmiddeleeuws

Open vorm (teil?) met aanzet 14^e eeuw
van gietuit, 14^e eeuw

Volmiddeleeuws

Rijnlands²⁰⁶, glad, hard gebakken.

Rood beschilderd²⁰⁷ Vroegmiddeleeuws, met plantaardige
verschraling (grass-tempered²⁰⁸)

²⁰⁶ Vroeg- en volmiddeleeuws aardewerk uit het Rijnland, dat niet aan een welbepaald productiecentrum kan toegeschreven worden.

²⁰⁷ Pingsdorf-aardewerk

Middeleeuws rood beschilderd Rijnlands vaatwerk met fijne verschraling en hard gebakken. De beige kleurige wand draagt op de schouderzone rode tot roodbruine beschildering. Deze ceramiek wordt naar het productiecentrum Pingsdorf genoemd maar is elders in het Rijngebied (en zelfs erbuiten) gemaakt met soms individuele kenmerken. De datering loopt van de 2de helft 9de tot het begin van de 13e eeuw.

De kleur van het baksel varieert van wit tot donkergeel (matig hard gebakken) en van paars tot donkergrijs en olijfgroen (hard gesinterd gebakken). Het is vooral herkenbaar aan de matig fijne zandmagering en de decoratie (strepen, stippen en andere eenvoudige motieven) opgebracht met rode tot paarse ijzeroxidenvet. Het zijn vooral voorraadpotten met een tuit (tuitpotten), (drink)bekers en enkele handgemaakte kogelpotten. Het wordt tot ca. 1200 gemaakt.

Het Pingsdorf-aardewerk begon vanaf de 13de eeuw op steengoed te lijken. Aardewerk raakte meer en meer versinterd, dat wil zeggen dat het steeds 'dichter' en dus minder poreus werd. Dit was een belangrijke ontwikkeling omdat het nu meer waterdicht werd. De consequentie van deze nieuwe bakmethode was wel dat het aanbrengen van beschilderingen op het aardewerk niet meer mogelijk was.

(<http://www.rmo.nl/onderwijs/museumkennis/verhalen/andenne--en-pingsdorf-aardewerk>) en

(<http://www.archeologie-delft.nl/collecties/vondstencollecties/158-pingsdorf-aardewerk>)

²⁰⁸ Grass tempered aardewerk

Aardewerk waarin gehakt gras of stro werd verwerkt als tempering middel. Grass tempered aardewerk kwam veel voor in het zuiden en oosten van Engeland in de na-Romeinse periode bij de Saksische gemeenschappen. De aanwezigheid van dergelijke aardewerk is de basis waarop sites van die periode worden herkend.

De klei werd verschaald met kapotgeslagen scherven van oud aardewerk of andere materialen als mest, steen, grassen, as, bot en schelpen. De verschraling was nodig om te sterke krimp tijdens het drogen tegen te gaan. Die krimp kon barsten en scheuren veroorzaken, waardoor een pot voor of tijdens het bakken uit elkaar viel of sterk vervormd raakte. Op basis van het vondstenmateriaal uit de verschillende sites valt op te maken dat er duidelijk regionale varianten moeten onderkend worden. Zo lijkt er in de kustvlakte een overwicht te zijn aan zgn. grass tempered-ware (aardewerk met plantaardige verschraling) terwijl in de Scheldevallei het aardewerk veeleer verschaald is met gruis van Romeinse dakpannen of kleine brokjes vorgebakken rode klei (Hollevoet 1992)

Mogelijk Romeins

Romeins

Romeinse, Eifel kruikwaar

Romeinse, Eifel kruikwaar²⁰⁹

Romeins Noord-Frans (zgn Arraswaar²¹⁰)

²⁰⁹Kruikwaar

Gedraaid oxiderend gebakken aardewerk, = kruiken of kruikamforen

Kruikwaar bestaande uit een wit-gelig zandig baksel met rode inclusies, is mogelijks afkomstig uit een productieplaats rond Bavay te Noord-Frankrijk, of Maasgebied. Fragmenten in een witte, fijne, wat zeepachtig aanvoelende klei zijn mogelijks afkomstig uit het Rijngebied

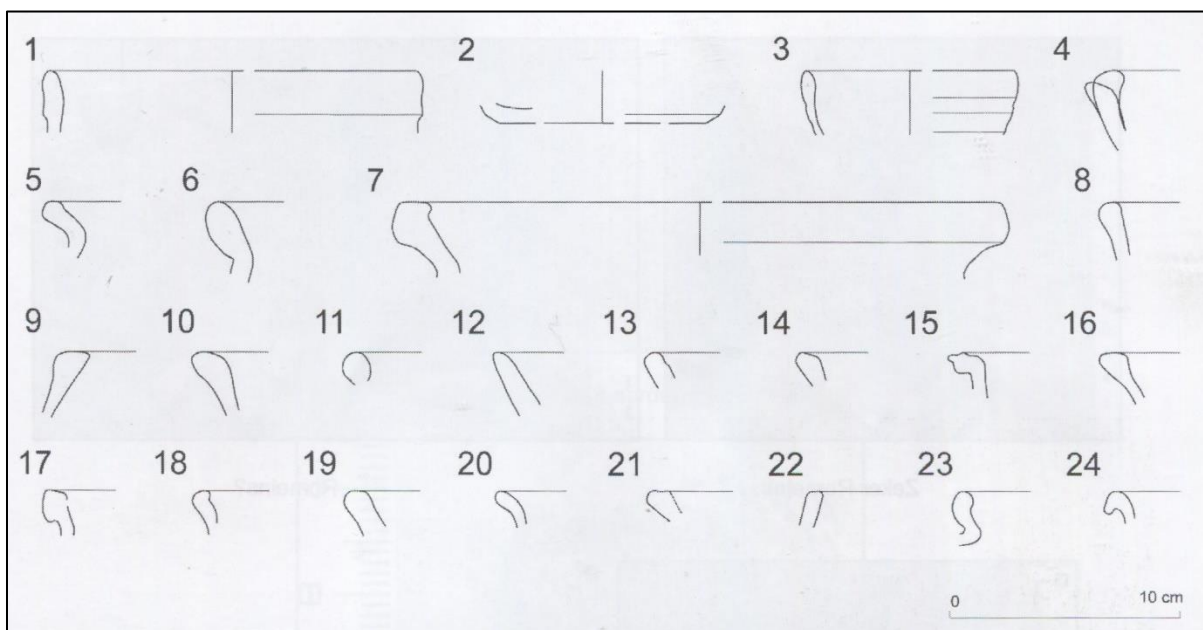
²¹⁰ Arraswaar is Noord-Frans Gallo-Romeins gebruiksaardewerk dat gedurende heel de Romeinse periode voorkomt. Het aardewerk werd vervaardigd in diverse Noord-Gallische ateliers. Het betreft vooral de bekers met trechtervormige hoge hals die voorzien is van een horizontale versiering van gladgemaakte lijnen (vases tronconiques).

Vermoedelijk Romeins

IJzertijd of vroeg Romeins

1-4: Laatmiddeleeuws (1: kookpot; 3: kan; 4 teel), 5-8: Volmiddeleeuws (8: oxiderend gebakken kern),

9-13: vermoedelijk Romeins, 12-24: Romeins, zowel lokaal als import (22 Bavay, zeepwaar, 23: Eifel,

24: Noord-Frans, zgn Arraswaar)

b. Veld sectie A nr. 242 (ca 0,5 ha)

Dit veld in de nabijheid van de hoeve Coudeville werd in de winter 2013-2014 geprospecteerd. Er was geen concentratie van scherven, ze waren verspreid over de gehele oppervlakte van het veld.

Links: alle scherven. Rechts: interessante scherven.

We zien dat er zich tussen deze scherven heel wat interessant materiaal bevindt. Globaal gezien is een belangrijk component zeker Romeins, zonder seffens te kunnen zeggen wat. Een grondiger determinatie is daarvoor noodzakelijk. Een ander gedeelte plaatsen we in de volle en late middeleeuwen.

Zeker Romeins

Romeins?

Ijzerslakken

Vermeedelijk huttenleem

Rood geglazuurd aardewerk, vermoedelijk Opvolgers van rood beschilderd aardewerk van een braadpan uit de 14^e-15^e eeuw (13^e tot 15^e eeuw) oa Langerwehe²¹¹

Rood beschilderd aardewerk

²¹¹ Langerwehe-steengoed: donkergrijze breuk met donkerbruine tot paarse deklaag (ijzerslib). Hard gebakken en tamelijk glad. Enkele producten zijn van zoutglazuurlaag voorzien. Nauw verwant met de keramiek uit Raeren (14de-15de tot begin 16de eeuw)

Langerwege steengoed heeft in de vroege fase dezelfde bakselkenmerken als in de latere fasen. De kleur is grijs tot donkergrijs met een engobe waarover bijna altijd een zoutglazuur is aangebracht. De kleur van de buitenkant varieert van chocoladebruin tot paars. Te grof aangebrachte glazuur kan geelgroene ribbels opleveren tijdens het bakken. Er is geen ongeglazuurd Langerwege-steengoed bekend. In de tweede periode loopt de productie van Langerwege steengoed terug en worden er door de pottenbakkers uit Langerwege noodgedwongen vormen van aardewerk uit Siegburg overgenomen om te kunnen blijven concurreren. De uiterlijke kenmerken van het baksel en glazuur veranderen niet. Tussen 1543 en 1690 was de productie in Langerwege minimaal, doordat rondtrekkende legers de regio veel plunderden en verwoestten. Pas in de 18^e eeuw kwam de productie weer op gang. De kleur van het baksel was nog steeds hetzelfde als in de voorgaande periodes, maar de vormen waren veranderd. Er werden nu vooral grote kannen en voorraadpotten geproduceerd (Bartels 1999, p 51)

Vroegmiddeleeuws, handgevormd aardewerk met plantaardige verschraling (grass-tempered).

Vermoedelijk zeepwaar²¹²

Romeins import

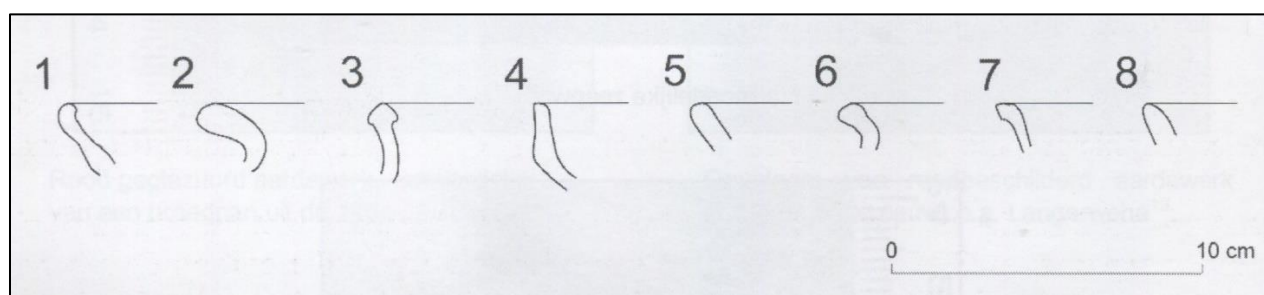
²¹² Zeepwaar. Ook zeepwaar is noord-Frans. Met mariene, zandhoudende, tertiaire klei, afkomstig uit de streek van Bavay, Bergen/Mons en Roubaix worden kruiken, wrijfschalen, zgn planetenvazen ... vervaardigd. Het baksel kleurt bruin-geel of okerbruin. De productie ligt tussen ca 50 na Chr. En het laatste kwart van de 3de eeuw na Chr. (Deru & Vachard, 2002)

Eifelwaar²¹³

Eifelwaar

1-3: Romeins (1: Bavay, zeepwaar; 2: Eifel), 4-8: vermoedelijk Romeins.

²¹³ Eifelwaar: gewoon Gallo-Romeins (vuurvast) gebruiks aardewerk. Werd massaal geïmporteerd in onze gewesten in de periode 2de eeuw-4e eeuw. Technisch onderscheid men drie grote producten volgens de mineralogische samenstelling van de klei uit de productiecentra Urmitz, Speicher, Mayen.

c. Toevalsvondsten rond de kerk

Vroegmiddeleeuws, grass-tempered

Romeins

3. Toestand van de scherven

De bodem in Bekegem is nogal zanderig van aard. Zandgronden zijn over het algemeen zuurder dan leem of kleigronden. De zuurtegraad wordt beïnvloed door het kalkgehalte van de grond.

Scherven van Romeins aardewerk die eeuwenlang in contact stonden met de zure zandkorrels zijn daardoor erg verweerd²¹⁴. Eventuele glazuurlagen of andere lagen, die ooit op de scherven werden aangebracht zijn dikwijls verdwenen. Hierdoor wordt het determineren van de scherven bemoeilijkt. Op het eerste zicht kunnen niet altijd duidelijke vaststellingen gedaan worden. Dan wordt er al eens een stukje afgebroken om een verse breuk te verkrijgen.

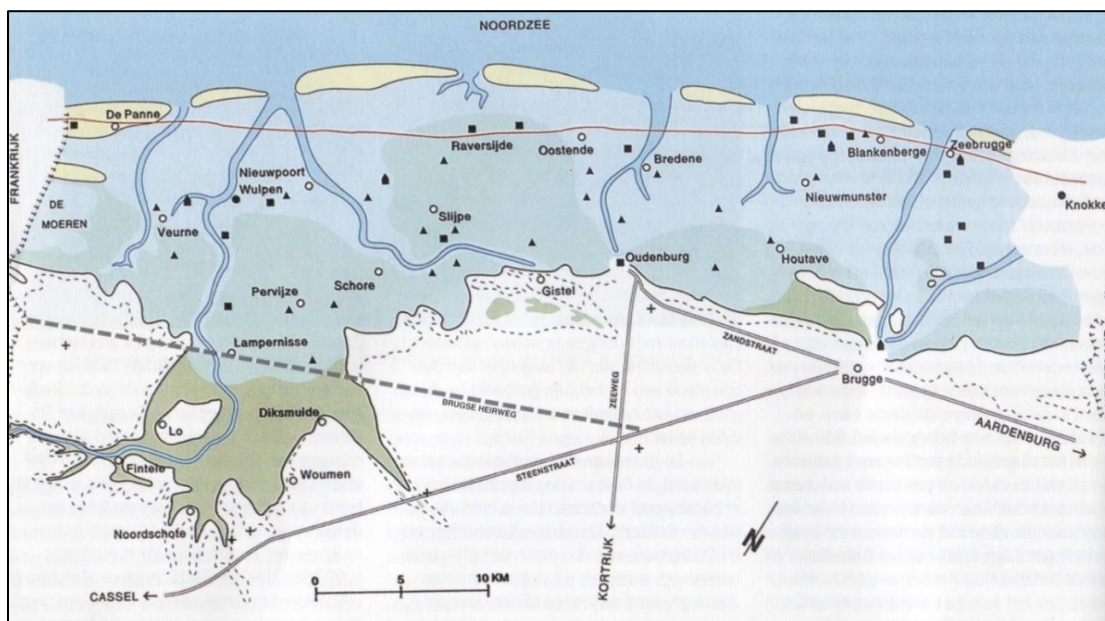
4 Plaatselijke geschiedenis en omgevingsfactoren die archeologische vondsten beïnvloeden in Bekegem.

Vooraleer we besluiten kunnen trekken uit de veldprospectie willen we vooraf enkele omgevingsfactoren uitleggen.

Om te begrijpen waarom op bepaalde plaatsen scherven worden gevonden is het nodig een klein beetje geschiedenis van Bekegem met zijn ingrediënten te kennen.

De Zeeweg

De Zeeweg, een Romeinse heirweg.

Het Romeins wegennet in het kustgebied (Thoen 1987)

De Zeeweg vormt de rechtstreekse verbinding tussen Oudenburg en Bavay (Bagacum), niet alleen de hoofdstad van de "civitas Nerviorum" maar ook één van de belangrijkste wegenknooppunten in Noord-Gallië. Het tracé verliep vanaf Bavay via Doornik (Turnacum), Kortrijk (Cortoriacum) en Aartrijke (kruispunt met de Steenstraat)²¹⁵.

De Zeeweg in Bekegem is 3 km verwijderd van de plaats waar het militair kamp van Oudenburg gevestigd was.

²¹⁴ Enkele jaren geleden werd een Romeinse munt gevonden in Bekegem. De munt was weinig versleten door gebruik, hij was wel erg verweerd door het verblijf met de zure zandgrond.

²¹⁵ Thoen en Vanhoutte 2004, p. 52.

De strategische en tactische rol van de Zeeweg als onderdeel van het Romeinse wegennet²¹⁶.

Het Romeinse leger was één van de sterkste en best georganiseerde uit onze geschiedenis. De expansie en verdediging van het Romeinse Rijk was, naast onder meer de ijzeren discipline en de bekwame bevelhebbers, vooral te danken aan een goed uitgebouwde logistiek. Een snelle en vlotte bevoorrading was uitermate belangrijk voor het welslagen van campagnes. Eén van de factoren voor de slagkracht van dit leger was ongetwijfeld het wegennet. Dit wegennet was cruciaal voor snelle troepenverplaatsingen, een vlotte koerierdienst (cursus publicus) en een goede bevoorrading.

Een goed wegennetwerk was daarenboven niet enkel politiek-militair interessant, het hielp ongetwijfeld mee met het vergroten van de materiële welvaart in grote delen van het rijk. Via het wegennet konden verderaf gelegen gebieden en gebieden zonder bevaarbare waterwegen op grote schaal worden bevoorrad. Nog het vermelden waard is dat de Romeinse wegen, ook politiek-ideologische symbolen waren. De Romeinse wegen waren één van de belangrijkste uitingen van het Romeinse bouwkundig genie. In ieder geval staat vast dat de Romeinse wegen en de soldaten die erover marcheerden grote indruk moeten hebben gemaakt op de overwonnen bevolkingsgroepen.

In Oudenburg en omgeving zal het uitzicht van de Zeeweg wel niet het uitzicht hebben gehad van die wegen die dicht bij een Romeins centrum waren gelegen. Oudenburg was een verre uithoek van het imperium. Mogelijks was de Zeeweg in de omgeving van de “Witte Molen” verhard. Een landbouwer²¹⁷ uit buurt vertelde dat de Zeeweg in de Romeinse tijd verhard was. Bij wegeniswerken zag hij als fundering van de huidige weg een verharding van tegen elkaar geklasseerde veldstenen. Toen in 1972 wegeniswerken werden uitgevoerd in de Zeeweg ten zuiden van het kruispunt met de Steenstraat in Aartrijke werd de antieke wegbedding vastgesteld. De wegzate bestond uit verschillende nivellerings- en opvullingspakketten. De totale dikte van de wegbedding schommelt tussen 30 en 70 cm: onderaan een nivelleringslaag (12 à 14 cm) van verzet geel zand, erboven de wegfundering (10 à 30 cm) van zand en leembrokken gemengd met grote veldstenen, en tenslotte het wegtracé bestaande uit een bedding (16 à 18 cm) van fijn zand, vermengd met leembrokken en kleine veldstenen. De bedding moet oorspronkelijk dikker geweest zijn, want bovenaan was ze afgetopt door de recentere bouwlaag²¹⁸.

Ook bij noodopgravingen in 1986-87 door de toenmalige Nationale Dienst voor opgravingen zo'n 600 m ten noorden van de voormalige dorpskern van Roksem werd de Zeeweg opnieuw aangesneden. Het onderzoek uitgevoerd door J. De Meulemeester (1987) en M. Dewilde (1989) bracht aan het licht dat in de zone van de vroegere wegzate uitzonderlijk veel veldstenen aanwezig waren²¹⁹. Alles wijst erop dat in het vermoedelijk kleine Romeins centrum nabij de “Witte Molen” de Zeeweg verhard was.

De invloed van de Duinkerke 2 transgressie op het tracé van de Zeeweg²²⁰

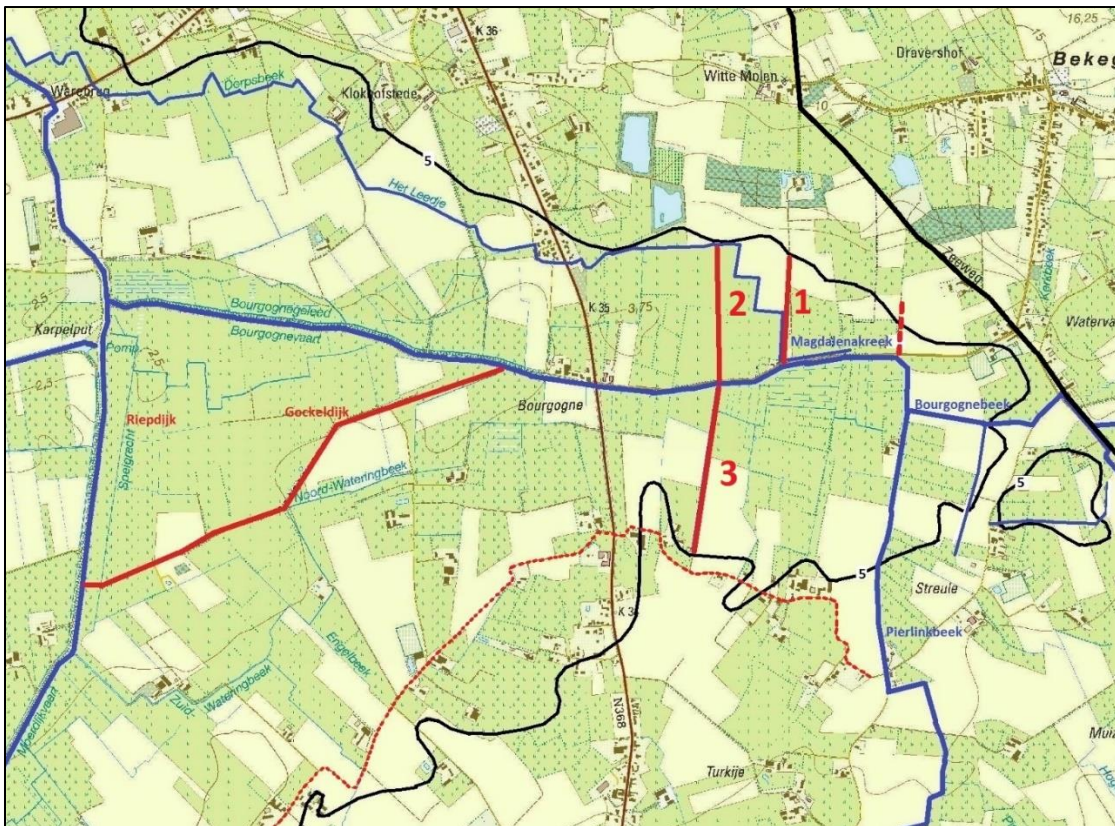
²¹⁶ Dhaeze 2004,p.9

²¹⁷ Patrick Vandycke, tot begin 2015 wonende in de Vandekinderenweg nr. 2 te Bekegem.

²¹⁸ Thoen en Vanhoutte 2004 p. 52)

²¹⁹ idem

²²⁰ Dhaeze 2004, p.9. Zie ook www.Bekegem.be, geschiedenis, Bourgognedelta.

Het overstromingsgebied van de Duinkerke 2 transgressie in de omgeving van Bekegem.

blauw: afwateringsgrachten

dik zwart: de Zeeweg

dun zwart: de vijfmeter-hoogtelijn

rood: dijken, nog aanwezig en herkenbaar in het landschap.

dik gestreept rood: een verdwenen dijk

dun gestreept rood: de huidige Streulestraat, verderop een verdwenen weg en een stuk van de Ganzestraat in Eernegem, vormden vermoedelijk een gedeelte van de Pyedijk.

In de laat-Romeinse tijd (275 tot 5de eeuw na Chr.) raakte de kustvlakte helemaal overstroomd. Rond 300 na Chr. was het gebied geëvolueerd tot een ondiep getijdenlandschap met een dynamische afwisseling van slikken, schorren en actieve getijdengeulen. Bij elke vloed drong de zee langs zeegaten door in de getijdengeulen.

Bij springtij en storm overstroomde de kustvlakte tot aan de vijf-meter hoogtelijn, bij hevige storm nog verder. Het gebied Moere-Blote, Moere-Nieuwland, de Westkerkse en Eernegemse Broeken en een gedeelte van Bekegem²²¹ kwam onder water te staan.

Dit gebied volgde de getijdenwerking van de overstroomde kuststreek. Het geheel was een moerassig gebied waar de getijdenwerking en de toestroom van regenwater al over de beken te Watervalle, de waterstand bepaalden.

Het overstromingsgebied van de Bourgogne-delta kwam in normale omstandigheden te Watervalle tot aan de Zeeweg.

²²¹ Dit gedeelte van Bekegem noemt men de 'Bekegemse Laagvlakte'

In Bekegem, te Watervalle had men in die periode problemen met twee soorten water. Vooreerst was er het zeewater dat bij springtij tot aan de vijf-meter hoogtelijn kwam, soms verder reikte.

Anderzijds was er de enorme hoeveelheid water (475 000 m³ water per jaar²²²) dat door de verschillende beken uit de omgeving werd aangevoerd²²³. Dit regenwater zocht zijn weg naar de zee. Vanuit de tegengestelde richting kwam echter het zeewater dat richting binnenland werd opgestuwd. Op die manier stroomde het water te Watervalle twee keer per dag over en weer.

Zeer waarschijnlijk al vanaf de 5e eeuw, maar ongetwijfeld in de loop van de 6e – 7e eeuw was de invloed van de zee in ons hele kustgebied afgenomen. In deze regressiefase trok het zeewater zich geleidelijk terug, waardoor zich in het voormalig overstromde gebied tot aan de rand van de zandstreek, reusachtige schorrenvlaktes vormden, die vanuit de achterliggende zandstreek werden geëxploiteerd.

Ondertussen was ook de oorspronkelijke Bourgogne-geul, vanaf Bekegem, op de grens met Eernegem en Roksem, vanaf daar west-noordwestwaarts tot aan huidige Waerebrug tussen Westkerke en Gistel, helemaal verzand.

Het water te Watervalle had zich een andere weg gezocht naar zee, al over een nieuwe geul die men later de Bourgognevaart²²⁴ zou noemen.

²²² Volgens berekeningen werd jaarlijks 475 000 kubieke meter regenwater al over Watervalle door de Bourgogne-delta afgevoerd. Met een gemiddelde jaarlijkse neerslag van 76 cm of 760 liter per m² komt men voor een stroomgebied van 25 km² aan een totale neerslag van 1,9 miljoen kubieke meter water. Hiervan verdampt 50%, 25% dringt in de grond en 25% wordt afgevoerd. (Gegevens gidsencursus 'Het bekkenbeheerplan van het IJzerbekken, integraal waterbeleid in de praktijk', 2008-2013)

Zie ook www.Bekegem.be, geschiedenis, Bourgognedelta.

²²³ Te Watervalle komen vanuit verschillende richtingen beken. Die lozen hun water in de Bourgognevaart.

- de Zeewegbeek, met de Crombrugsebeek. Ze mondt uit in de Bourgognebeek. De Zeewegbeek loopt over een afstand van ca. 4 km naast de Zeeweg. Ze vertoont een continue daling vanaf het plateau van Wijnendaele (hoogtepeil 40 m) tot aan de kruising met de Bourgognebeek te Watervalle (hoogtepeil 5 m). De Zeewegbeek verzamelt aldus een waterareaal van ca. 12 km².

- De Bourgognebeek met de Paradijsbeek, Bekegembeek en Moerletebeek komen uit de richting Zerkegem-Aartrijke.

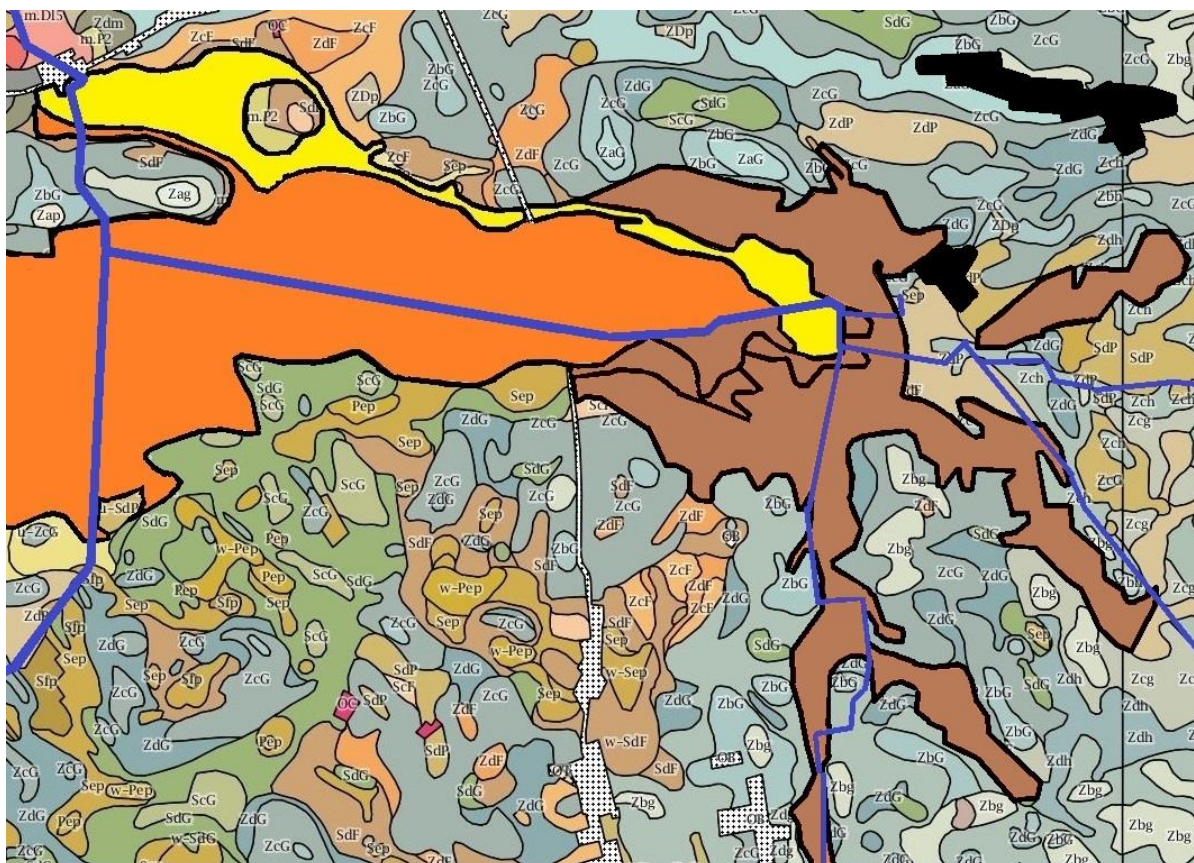
- De Kerkbeek en Vandekinderenbeek in Bekegem-Roksem. Ze monden ook uit in de Bourgognebeek.

- Juist buiten Bekegem, maar nog steeds te Watervalle, zien we de Pierlinckbeek komende vanaf Eernegem-Streule, samen met de Bourgognebeek uitmonden, via de 'Keelpit', in de Bourgognevaart.

Het stroomgebied van dit geheel beslaat een oppervlakte van ongeveer 25 km².

Verderop in het deltagebied is er nog toevoer van water vanuit de gemeenten Roksem, Westkerke, Gistel, Moere, Koekelare, Ichtegem en Eernegem. Het geheel beslaat een captatie areaal van ca. 60 km².

²²⁴ Een datering van kanalisatie van de Bourgognevaart is onzeker. Het vermoeden bestaat dat dit rond 1200 moet gebeurd zijn. Zie ook www.Bekegem.be, geschiedenis, Bourgognedelta.

De gegevens zijn gebaseerd op data van DOV (Data Ondergrond Vlaanderen), zie website DOV.

***Zwart:** De dorpskern van Bekegem en de bewoningskern te Watervalle*

***Blauwe lijnen:** Bourgognevaart, Moerevaart en het bekenstelsel in de omgeving van Watervalle*

***Geel:** Overdekte kreekruggronden (Middellandpolders) – mD2²²⁵. Deze kreekruggronden omvatten de gronden van de met slibhoudend zand en met klei opgevulde Duinkerken II-getidekreeken. De kreekrug, loopt vanaf Watervalle tot aan de huidige Waarebrug.*

***Oranje:** Centraal in dit geheel zijn er ‘overdekte poelgronden’²²⁶ en overdekte oude kleiplaatgronden (mF2²²⁷), overgaande naar de buitenzijde in ‘overdekt pleistocene*

²²⁵ DOV Vlaanderen, toelichting bodemtype. Algemene kenmerken bodemserie D met het type D2 in de Polder Middelland

Bodemtype: m.D2

Streek: m Middellandpolders

Serie D: de kreekruggen zijn overdekt met Duinkerken III-klei. De afgezette sedimenten van de Duinkerke III transgressie waren vooral kleilig. Ze vormen de oppervlakkige laag van het deel van de Polders dat men het Middelland noemt.

Type 2: lichte klei tot zavel, op meer dan 60 cm diepte veelal overgaand tot zand

De overdekte kreekruggronden (serie D) vormen meestal lange stroken en liggen op gemiddeld 4 m hoogte. Hun bodemprofiel verlicht min of meer geleidelijk van boven naar onder. Er komen ook gronden voor die geheel uit lichte klei zijn opgebouwd. De bodemprofielen bestaan eruit klei en soms lichte klei op 30 tot 40 cm diepte, rustend op zwaardere Duinkerken II-klei, die overgaat tot lichter materiaal op minder dan 100 cm diepte.

²²⁶ kleigronden met veensubstraat

²²⁷ Bodemtype: m.F2

Streek: m Middellandpolders

Serie F: poelgronden overdekt met Duinkerken III-klei en overdekte oude kleiplaatgronden.

Type 2: zware klei, rustend op zware poelgrondklei die zelf tussen 60 en 100 cm diepte op veen rust.

gronden (mP^{228})'. De poelgronden omvatten de met klei bedekte en ingeklonken veeneilanden. De overdekt pleistocene gronden kan men als volgt omschrijven: Het pleistoceen zand bevindt zich op minder dan 100 cm diepte. Het is bedekt met Duinkerken II-zware klei met er overheen een Duinkerken III-lichte laag (klei, zavel of gebroken zand).

Bruin: Leemgronden in de omgeving van Watervalle. Lemige zandbodem in het stroomgebied van de beken in de omgeving van Watervalle (leem = korrelgrootte tussen 2 μm en 63 μm). Normaal zijn de leemgronden bij ons overgebracht tijdens de IJstijden, toen de vegetatie spaarzaam was en de wind vrij spel had. De leemgronden zijn aangebracht in de uitlopers van het overstromingsgebied van en tijdens de Duinkerke II transgressie. De kaartmakers namen hier evenwel geen standpunt in over hoe de leem er is gekomen, mogelijks is de leem meegespoeld vanuit de kustvlakte in de tijd van de overstromingen.

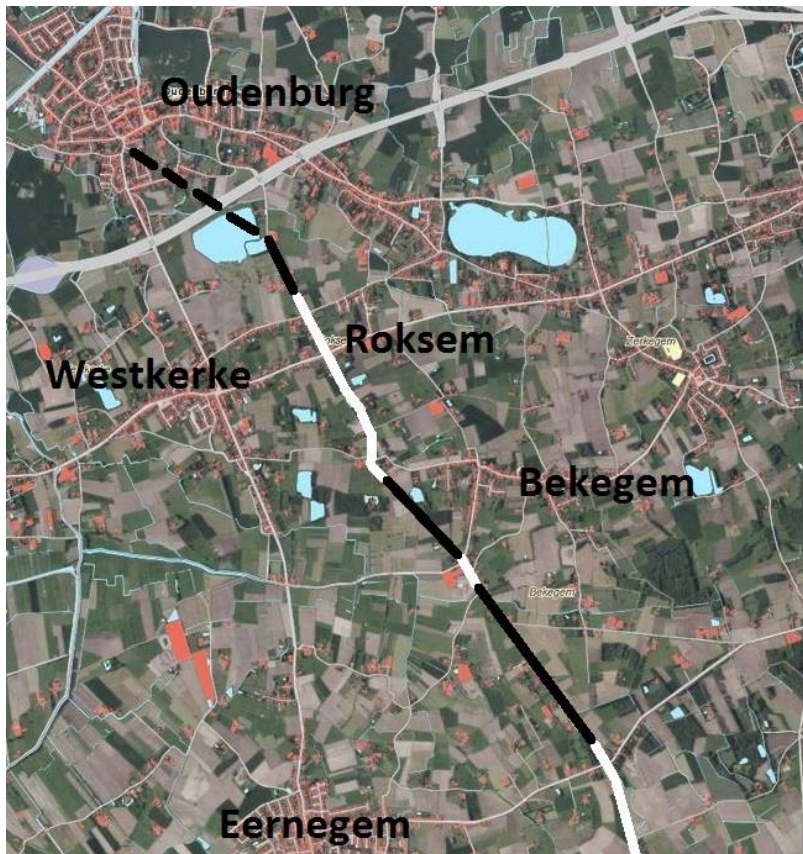
In de periode vanaf 275 tot pakweg 600 na Christus was het waarschijnlijk onmogelijk de Zeeweg te gebruiken. Als die zone al niet was overstroomd (in droge en windstille perioden), bestond de weg waarschijnlijk niet meer. Door het twee keer per dag over en weer stromen van het oppervlaktewater was de weg helemaal weggespoeld. Het lijkt erop dat het gedeelte van de Zeeweg vanaf de "Witte Molen tot aan de Boskapel niet meer kon gebruikt worden in die periode²²⁹.

Wij zien niet meteen een alternatieve weg die de Zeeweg zou hebben vervangen. De ontwrichting van het plaatselijk wegennet kan mede een rol hebben gespeeld bij de opgave van het castellum van Oudenburg in het begin van de vijfde eeuw.

²²⁸ Algemene kenmerken bodemserie P met typen P1, P2, P3, P4, P5, P6 en P7

Deze bodems van de bodemserie P ('Overdekte Pleistocene gronden') zijn opgebouwd uit gebroken zand, gebroken klei of zware klei welke op wisselende diepte rust op Pleistoceen; soms komt nog een veenlaag in het bodemprofiel voor. De P1 en P2 gronden zijn oorspronkelijk zandige Pleistocene gronden die, bij zeer hoge vloed tijdens de Duinkerken II-transgressie, oppervlakkig vermengd werden met enige mariene klei. Heel het bodemprofiel is roestig gevlekt en kalkloos. Ze komen voor op gemiddeld 4 m hoogte. Van Ranst en Sys 2000.

²²⁹ Ook in Oudenburg had de zgn. Duinkerke 2-transgressie een invloed op het wegtracé van de Zeeweg; Dit werd bewezen tijdens noodopgravingen in Oudenburg, uitgevoerd tijdens de jaren 1990-92. De overstromingen die een aanvang namen in de loop van de tweede helft van de derde eeuw, dreigden het castellum van Oudenburg te isoleren. H. Thoen toonde in 1978 al aan dat de verbindingswegen tussen Oudenburg en het achterland door de overstromingen werden aangetast. De grens van dit overstroomde gebied tekent zich te Roksem duidelijk af in het stijgend landschap ten zuiden van de site van Roksem. Een strook tussen Roksem en Oudenburg was dus niet meer of moeilijk bereikbaar, waardoor dit stukje Romeinse Zeeweg tijdens de vroege Middeleeuwen werd opgegeven. Thoen en Vanhoutte 2004, p.53.

De Zeeweg Oudenburg-Bekegem: de hogere gedeelten (wit) raakten niet overstromd, de lagere gedeelten (zwart) konden niet meer gebruikt worden.

b. De landbouw in Noord-Gallië²³⁰

De Gallische maatschappij van de late IJzertijd.

In de pre-Romeinse tijd was de gezinslandbouw de motor van de samenleving. Dat was in wezen ook zo voor de Gallische landbouw. Die gezinslandbouw werd gekenmerkt door kleine akkertjes en weiden die in de onmiddellijke nabijheid van de nederzettingen lagen. In zekere zin kan je spreken over een overlevingslandbouw. Het was niet de vraag van de markt die de productie stuurde, wel de volgende oogst halen, het overleven van het eigen bedrijf, de behoeften van het eigen gezin voorzien. De boeren voedden zichzelf en hun familie, dit wil zeggen de drie generaties die onder één dak woonden. Wel produceerden zo mogelijk een klein surplus dat zij op de lokale markten aan de man brachten om zelf producten te kunnen kopen die het land hen niet bood.

De Romeinse invloed op de landbouw

Na de veroveringen van Caesar en de regering van keizer Augustus maakte het Gallische land een fundamentele transformatie door. Dit was vooral zichtbaar in de opkomst van grote en wat minder grote landbouwbedrijven die op Romeinse leest waren geschoeid. Dit stond volledig

²³⁰ Vrij naar de uitgeschreven tekst van de lezing die Robert Nouwen hield op de studiedag 'Over het dagelijks leven van een Romeins soldaat' in het Regionaal Archeologisch Museum van Oudenburg op zaterdag 19 oktober, 2013.

haaks op de gezinslandbouw. De aanleg van wegen, zo belangrijk voor militaire doeleinden en later ook voor handel en transport, bleken van cruciale betekenis voor de groei van de landbouw. Dit betekende een complete breuk met de wereld van de late IJzertijd.

De voedselbevoorrading van het Romeins leger

Vegetius²³¹ schreef in de vierde eeuw na Christus: “Legers worden namelijk vaker te gronde gericht door gebrek aan voedsel dan door gevechten. Honger is vaak erger dan het zwaard. Andere tegenslagen kunnen in de loop der tijd overwonnen worden, de voorraad veevoer en graan kan in een crisissituatie alleen gegarandeerd worden als het allemaal ruim van tevoren is opgeslagen”. Aan de voorbereiding van een campagne werd daarom doorgaans erg veel tijd besteedt: het aankopen van lastdieren en karren, de organisatie van de ravitaillering om onderweg zeker over voldoende voedsel te kunnen beschikken, enz. Honger zorgde binnen het leger voor een grote chaos, veel groter dan een nederlaag in de strijd en het verlies van manschappen. En omdat de overwinning centraal stond bij de Romeinen was er geen enkele generaal die de bevoorrading van zijn troepen zou verwaarlozen.

In de kuststreek was de plaatselijke landbouw gericht op de voedselvoorziening van de eigen gemeenschap. Deze kleine boerenlandbouw werkte gedurende eeuwen perfect in die zin dat bij normale oogsten de voedselbehoeften van de bevolking waren gegarandeerd. Op het ogenblik dat het Romeinse leger een permanente factor werd volstonden de graanoogsten niet langer en ook de veestapel kon onmogelijk voldoen aan de vereiste vleesproductie. Het laat zich dan ook raden dat het Romeinse leger prioritaire aandacht heeft geschonken aan de verdere ontwikkeling van het wegennet en aan een ingrijpende aanpassing van het landbouwsysteem. De handel in agrarische producten werd tijdens de Pax Romana op die manier een belangrijke sector.

Men neemt aan dat er ongeveer 300 soldaten waren gelegerd in Oudenburg. De aanvoer van voldoende voedsel was geen eenvoudige opdracht. Voor wat Oudenburg betreft neemt wordt verondersteld dat de gehele streek, voor zover mogelijk, instond voor de voedselbevoorrading van de soldaten. Wat men tekortkwam voerde men in vanuit Gallia Belgica (het binnenland).

Tot slot moet nog worden opgemerkt dat niet alleen het graan vanuit Gallia Belgica naar Oudenburg en de Rijnstroepen werd vervoerd. Dit gold ook voor een hele reeks andere producten waaronder zout vanuit de kuststreek, bestemd voor het binnenland of in de omgekeerde richting wijn vanuit de Moezelregio. De aanwezigheid van het Romeins leger heeft op die manier een geweldige impuls gegeven aan het economisch leven van Gallia Belgica en gezorgd voor welvaart voor minstens een deel van de bevolking.

De landbouw in Bekegem

Het is niet mogelijk dat in Bekegem op een grootschalige manier landbouwproducten werden geteeld. De arme zandgronden laat dit niet toe door hun poreusheid. Eventueel toegevoegde meststoffen sijpelen onmiddellijk door naar lageregelegen grondlagen. De plantengroei kan

²³¹ Publius Flavius Vegetius Renatus (4e eeuw na Chr.) was een Romeins schrijver van een militair handboek.

weinig genieten van de meststoffen²³². In die periode was die arme zandgrond in Bekegem vermoedelijk bijna totaal bebost²³³. Op enkele plaatsen waren er mogelijk enkele inheemse boerderijen gevestigd.

De plaatsen waar zich de huidige leemgronden bevinden waren in die periode erg waterziek, als ze al niet waren overstroomd door de Duinkerke II transgressie. Die leem is er vermoedelijk gekomen door de eeuwenlange overstromingen vanuit de kustvlakte. Een gedeelte ervan werd pas in de 13^e eeuw ontgonnen. Een ander gedeelte vanaf 1600.

Veldprospectie en de geschiedenis van Bekegem

Door de resultaten van de veldprospectie te bekijken leren we de geschiedenis van Bekegem beter begrijpen.

A. Romeinse scherven

1. Het valt op dat in de omgeving van de “Witte Molen” en de Bevrijdingsweg nogal wat Romeinse scherven werden gevonden. Niet alle percelen in de Bevrijdingsweg konden worden betreden (bebouwd of weiden). Vermoedelijk kan men nabij de gehele Bevrijdingsweg Romeinse scherven vinden. Daar werd immers ook een Romeinse munt gevonden.

De ligging van de Zeeweg, dwars door Bekegem, moet een niet onbelangrijke rol gespeeld hebben voor de handel en de nering van de toenmalige bevolking. We bevinden ons hier op twee kilometer van Oudenburg. De Zeeweg was de toegangsweg vanuit het binnenland voor de aldaar gekazerneerde soldaten. Ook was dit de weg langs waar de bevoorrading gebeurde. In de Bevrijdingsweg moet in die periode ongetwijfeld nogal wat bedrijvigheid zijn geweest. We hebben er het raden naar wat die bedrijvigheid inhield. In ieder geval kan het niet dat hier op grootschalige wijze aan landbouw werd gedaan om het Oudenburgs legioen te helpen bevoorraden. De magere zandgrond is daarvoor niet geschikt.

Het ziet ernaar uit dat de gehele kruising nabij de “Witte Molen”, Osseweg, Bevrijdingsweg en Zeeweg, een centrum was, waar nogal wat bewoning was en activiteit ontwikkeld werd.

2. Op de plaats waar veel later een brouwerij²³⁴ stond werden ook nogal wat Romeinse scherven gevonden.

In de “Bekegemse laagvlakte²³⁵” kon ook niet aan landbouw worden gedaan. Het waren er waterzieke gronden, jaarlijks zocht hier 475000 m³ water zijn weg naar zee. Toch merken we ook hier al bedrijvigheid. De huidige Leegstraat met de plaats waar later een brouwerij stond was toen al bewoond²³⁶.

²³² Ook in de periode 1600-1800 bleven de magere zandgronden veelal “vague”.

²³³ Het uitgestrekte bos, dat uit folkloristische overleveringen uit de tijd van graaf Boudewijn Hapkin vooral gekend was als het Woud zonder Genade, was vermoedelijk een eerder ontoegankelijk gebied dat slechts doorsneden werd door een aantal paden en wegen - waaronder de vroegere Romeinse wegen - en waar zich plaatselijk ook kleine bewoningskernen bevonden. Hollevoet 1995 p.22.

²³⁴ De brouwerij bevond zich in de huidige Leegstraat op ongeveer 400 meter te noordoosten van Watervalle. Ze is vermoedelijk kort voor 1540 verdwenen

²³⁵ Het niveauverschil tussen het hoogste punt van Bekegem (500 m ten noorden van de kerk- 17,5m) en de “Bekegemse Laagvlakte” (5m) bedraagt 12,5m.

²³⁶ Alleen het veld van de Brouwerij kon worden overlopen in die omgeving. Misschien is daar in de buurt nog heel veel meer te vinden.

3. Op perceel B340 werden ook een aantal Romeinse scherven gevonden, evenwel veel te weinig om er plaatselijke bewoning te veronderstellen. Toch is dit een heel eigenaardige plaats.

Deze plaats is gelegen op 150 meter van de Zeeweg en op ongeveer 300 meter ten noordoosten van de Boskapel. Veel later (1200? tot 1700) bevond zich hier de woning van de visser²³⁷ (diegene die verantwoordelijk was voor de visvijvers). De woning bevond zich op een berm die de oever van een visvijver vormde. Op die berm lag een weg waarvan men in 1696²³⁸ zegt: "met een barme dat men zegt den processie wegh te syne". Zou deze "processieweg" een heel oude weg kunnen zijn die eigenlijk een omweg van de Zeeweg was in de periode van de Duinkerke II transgressie, toen een stuk Zeeweg niet meer kon gebruikt worden?

De Merovingische en Karolingische periode

Er waren heel weinig vondsten uit die periode. Enkel in de Bevrijdingsweg en rond de kerk vonden we enkele scherven.

Toch vermoeden we dat er in die periode heel wat bedrijvigheid was in Bekegem²³⁹. Die bedrijvigheid situeerde zich te Watervalle. Daar konden we geen prospectie doen. De magere zandgronden zorgden ervoor dat landbouw helemaal niet rendabel was. Het geheel was vermoedelijk woest heidegebied.

Anderzijds geeft het nederzettingstoponiemen een aanwijzingen over de ouderdom der bewoning. De namen Bekegem, Ettelgem, Roksem en Zerkegem zijn vroeg-middeleeuwse toponiemen.

²³⁷ Rond 1700 was dit Jan Vermoortel.

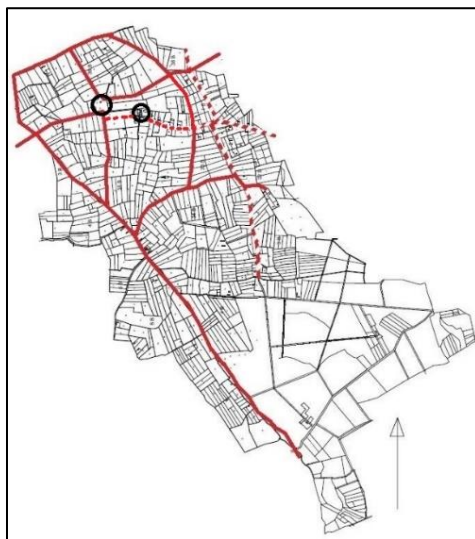
²³⁸ RAB TBO 3 nr. 799: Bekegem ommeloper Mestdagh.

²³⁹ Vermoedelijk werd in die periode een gedeelte van de kustvlakte vanuit Bekegem-Roksem ontgonnen. Zie hiervoor de vele studies rond de Roksemse priester die zijn onroerende goederen aan de abdij van St Bertijns schonk in de periode 745-770. O.a. Berings1985. Ook het recente werk van B. Meyns brengt onrechtstreeks nieuwe inzichten aan.

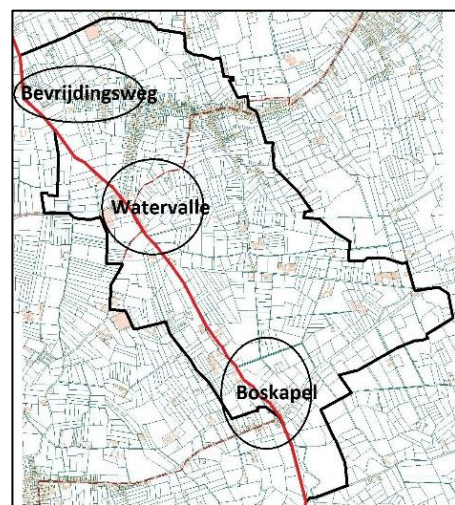
Deze gemeente toponiemen verwijzen naar Karolingische landname en zijn zeer oud. Zij vinden hun oorsprong in de tijd van de Frankische kolonisatie. De uitgang “gem” betekend huis of woonst. Volgens Gysseling komt Bekegem van de Germaanse benaming «Bikkingahaim». Het betekent: “woning van de lieden van Bikko”²⁴⁰.

Middeleeuwse scherven.

In de Middeleeuwen en de nieuwe tijd (tot ca. 1800) was Bekegem heel dun bevolkt. Wat men nu het centrum noemt was aanvankelijk helemaal geen centrum. Tot ca 1750 stonden er bijna geen woningen. Alleen nabij de kerk stond een herberg en een paar huizen met een grote centrale boerderij. Vanuit de centrale hoeve vertrokken er 4 straten in kruisvorm. De straat die men nu Dorpstraat

noemt had tot 1800 geen naam. Het was “de landweg die van de Zeeweg naar het Cruysseveld liep”. Aan de kant

nabij de huidige Zerkegemstraat waren er tot 1650 ook geen straten. Het was er gewoon onontgonnen veld. In “Bekegem-centrum” was er tot 1750 alleen de centrale boerderij²⁴¹. Deze was in handen van de kanunniken van St Donaas. Zij bepaalden vanaf 1233²⁴² de gehele Bekegemse geschiedenis. In datzelfde centrum bouwden zij een klein kerkje met een enorm grote toren. Er hingen zelfs twee klokken in die toren die hun

²⁴⁰ Gysseling 1960, deel 1, p.116 (Bichengem in 1107, Bekenghem in 1180, Bekengem in 1195.)

²⁴¹ Nu Dravershof.

²⁴² Vermoedelijk rond 1200 was Bekegem gedeeltelijk eigendom geworden van de abdij van Ghislenghien uit Henegouwen. In 1233 verkochten deze hun eigendommen in de streek aan Boudewijn van Mesen, kanunnik van St Donaas (Archief bisdom Brugge N26, Oorkonden van St Donaas). Geheel Bekegem, met uitzondering van het gedeelte dat zich in de “Utfanck” bevond, kwam in handen van St Donaas uit Brugge. Vermoedelijk gebeurde dit deels via Boudewijn Van Mesen en deels door schenking door de graaf van Vlaanderen. De opbrengsten in Bekegem behoorden tot de obediëntie van St Donaas, t.t.z. ten behoeve van het persoonlijk onderhoud van de kanunniken. Het ziet ernaar uit dat we dit letterlijk moeten nemen. Vermoedelijk werd de centrale hoeve bewoond door kanunniken.

Verder was het hele zuidelijk gebied van Bekegem onontgonnen veld. Van oudsher noemde men dit de Utfanc. Het was een deel van het heidegebied dat zich uitstreckte van Brugge tot Bovekerke en tot Beernem. In de vroege en de volle Middeleeuwen was dit zuidelijk gebied van Bekegem onbewoond. Grote gedeelten ervan werden gebruikt als visvijvers. Een ander gedeelte behoorde in de na-Romeinse periode tot het overstromingsgebied van de Duinkerke II transgressie.

boodschap al beiaardende over het dorp lieten weerklinken²⁴³. De grote toren moet voor hen een statussymbool geweest zijn waarmede ze hun macht en rijkdom wilden tonen.

Het eigenlijke centrum situeerde zich te Watervalle²⁴⁴. Het ziet er naar uit dat Watervalle vanaf de vroege middeleeuwen tot ca 1600 een plaats was met heel wat bedrijvigheid. Van hieruit werd graan, hout, vis en gagel om bier te brouwen, uitgevoerd.

Voor wat de Middeleeuwen betreft vonden we alleen scherven op plaatsen waar er boerderijen stonden, de rest was onbewoond.

Bevrijdingsweg: hier bevond zich de centrale boerderij met nog enkele hoevetjes naar de Zeeweg toe. Langs de Zeeweg kunnen voor die periode enkel scherven te vinden zijn te Watervalle en nabij het gedeelte naar de Boskapel toe. Te Watervalle kon weinig geprospecteerd worden. Het belangrijkste gedeelte werd door bulldozers bewerkt en vlak gemaakt, de rest is veelal grasland. Ook nabij de Boskapel kon weinig geprospecteerd worden.

Bibliografie

Bartels M. (red.) 1999: Steden in scherven / cities in sherds. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900), Zwolle/Amersfoort.

Berings G. 1985: Het Oude Land aan de rand van het vroeg-middeleeuwse overstromingsgebied van de Noordzee Landname en grondbezit tijdens de middeleeuwen, Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Nieuwe Reeks, deel XXXIX, p. 37-84.

Carmiggelt A. 1998: Kruisende sporen Handleiding voor amateur-archeologen in Nederland, Nijmegen.

Deru X. & Vachard D. 2002: Le groupe de pâtes "savonneuses" des céramiques galloromaines du nord de la Gaule Belgique, SFECAG, Actes du Congrès de Bayeux, p. 477-485.

Dhaeze W. 2004: Het wegennet en het Romeinse leger, Kunsttijdschrift Vlaanderen, 53, Alle wegen leiden naar Romeinse wegen in Vlaanderen, p. 9-12.

Gysseling. M. 1960: Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226), Bouwstoffen en studiën voor de geschiedenis en de lexicografie van het Nederlands, 2 delen, Gent

Hollevoet Y. 1992: Early-Medieval Hand-Made Pottery from Settlement Sites in Coastal Flanders (Belgium). In: Jennings S. & Vince A. (eds) 1992: Technology and Innovation, Pre-

²⁴³ Een gezegde van Guido Gezelle die een ingemetste steen in de kerk bestudeerde. Op de steen stond het gehele testament van pastoor Buyck uit 1536.

²⁴⁴ Eerste vermelding in 1180

printed Papers Medieval Europe 3, York, p. 217-222.

Hollevoet Y. 1995: Toen Roksem nog Heroaldolugo heette, Licht in de middeleeuwen 1250 jaar Roksem en de kerstening in westelijk Vlaanderen, p. 18-24.

Sierens E. 2014: Uit de vondeljingenschuif. Romeinse munt in Bekegem, JBS 2013, p. 29-32.

Toen H. 1978: De Belgische kustvlakte in de Romeinse tijd. Bijdrage tot de studie van de landelijke bewoningsgeschiedenis, Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren, Jaargang XL, Brussel.

Toen H. (red.)1987: De Romeinen langs de Vlaamse kust, Brussel.

Toen H. en Vanhoutte S. 2004: De Romeinse wegen in het Vlaamse kustgebied. Leiden alle wegen naar Oudenburg?, Kunsttijdschrift Vlaanderen, 53 Alle wegen leiden naar... Romeinse wegen in Vlaanderen,p. 50-56.

Van Ranst E. en Sys C. 2000: Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen, Laboratorium voor Bodemkunde, Gent.

6. Bekegem - De christianisering van de streek²⁴⁵.

a. Heroaldolugo woud.

De gehele streek bestond in de laat-Romeinse tijd en ook daarna uit het woud genaamd Heroaldolugo. Het strekte zich uit van Maldegem tot Roksem. Het is uit de latere folkloristische overleveringen vooral gekend als het Woud zonder Genade. Vermoedelijk was het een eerder ontoegankelijk gebied dat slechts doorsneden werd door een aantal paden en wegen - waaronder de vroegere Romeinse wegen²⁴⁶ - en waar zich plaatselijk ook kleine bewoningskernen bevonden. Voor de heidenen die de inwoners van de kuststreek in de 6^e-7^e eeuw ongetwijfeld nog moeten geweest zijn, had dit bos zeker een bijzondere mythologische en religieuze betekenis²⁴⁷. Heroaldolugo is ook de oudste benaming voor Roksem. Deze naam, die men niet enkel aantreft in het charter van 745, maar ook in een oorkonde van 770, zou betekenen: het heilig woud, of de gewijde open plaats daarin, toebehorende aan Herwald²⁴⁸. M. Gysseling pleit voor een vereenzelviging van deze persoon met de Germaanse krijgsgod Wodan, maar misschien gaat het hier veeleer om een lokale krijgsheer die zich op een bepaald ogenblik meester had gemaakt van het woud.

In de loop van de vroege middeleeuwen raakte het bos in verval. Tegen het einde van de 11de eeuw was een groot deel ervan een utfanc of wastinia, een groot heidegebied met vijvers, velden en bossen. Een tekst uit 1119 beschrijft de noordelijke helft van de huidige gemeenten Eernegem, Koekelare, Vladslo en Bovekerke als één groot, verlaten gebied²⁴⁹. Daarin waren al op het eind van de 11e eeuw ontginningen begonnen. Toch bleven er nog eeuwenlang grote boscomplexen bestaan. Zo bleef het hele gebied te oosten van de lijn Zerkegem-Bekegem-Eernegem-Koekelare nog tot rond 1800 één groot boscomplex, met erin één open plek Aartrijke.

b. Het heidendom

Enkele kenmerken van de heidense religie in onze streken.

- Er zijn veel goden, ze lieten die goden menselijke trekken aannemen zoals in de Griekse en de Romeinse mythologie. Er waren Wodan en Thor maar verder nog tientallen andere goden.
- Het was een natuurreligie, men vereerde natuurverschijnselen. Men ziet goden in de natuurkrachten zoals de maan, donder en bliksem, regen. Er wordt ook melding gemaakt van

²⁴⁵1. Het gehele artikel is gebaseerd op de lezing van 20/03/2022 in Koksyde, cultureel centrum "Casino". door Brigitte Meyns,

2. Bronnen De Heliand en de pasbekeerde Saksen Kerk en Theologie 2020 - 04 | Redbad Veenbaas

3. Nederlandse religie Joris van Eijnatten en Fred van Lieburg

²⁴⁶ Thoen 1978

²⁴⁷ Bron: "Toen Roksem nog Heroaldolugo heette" door Yann Hollevoet in Licht in de Middeleeuwen- 1250 jaar Roksem en kerstening in Westelijk Vlaanderen

²⁴⁸ Gysseling 1945, pp 10-13.

²⁴⁹ A Verhulst en DP Blok, *Het natuurlandschap*, AGN, I, 119 en A Verhulst *Het landschap in Vlaanderen*, 62

heilige dieren. Men dicht speciale goddelijke krachten toe aan water. De heiligdommen moet men zoeken in de wouden, specifieke bomen, bronnen en rivieren.

- Voor de heidenen moeten de goden zeer praktische zaken brengen, overwinningen, vruchtbaarheid van de akkers, menselijke vruchtbaarheid, gezondheid, geluk. Schiet er één van de goden tekort dan heeft men er geen probleem mee om over te schakelen op een andere god. We geven iets aan de god en daarvoor willen we iets terug. In het heidendom heb je niet die morele waarden die wel typisch zijn voor het Christendom (10 geboden, dogma's zoals de heilige Drievuldigheid). Heidenen konden dat niet begrijpen, ze waren niet vertrouwd met dergelijke abstracte begrippen, ze konden bijna niet op een abstracte manier denken.
- Er is ook geen geestelijkheid. Rituelen zijn zeer belangrijk. Hierin spelen de politieke en militaire leiders een rol. Men heeft het dan over het heil van de leider. Hij is diegene die in naam van de groep de goden probeert gunstig te stemmen.
- Als de goden niet gunstig zijn kan het al eens gebeuren dat er iemand geofferd wordt. In het archief van Willibrord die vooral actief was in Zeeland en aan de kanten van Utrecht en Friesland werd verschillende keer melding gemaakt van mensenoffers. De persoon werd aangeduid door het lot. Men werd geofferd door ophanging, door verdrinking of de dood door het zwaard. Dit alles om de god gunstig te stemmen. Er is ook veel sprake van amuletten.

De bronnen uit de vroege Middeleeuwen zijn zeer zeldzaam. Er waren enkel een aantal heiligenlevens en twee akten uit 743 en 770 aangaande Roksem.

Alle bronnen werden vanuit kerkelijke hoek opgesteld. Men had geen aandacht voor de heidense godsdiensten, die bevolking noemde men barbaren. Men had een afkeer van het heidense, men begreep het niet. Men begreep niet wat ze deden qua offers en dergelijke. Alles werd in zeer negatieve bewoordingen beschreven. De missionarissen hadden bovendien een zeer goede Latijnse opleiding gekregen. Wat ze zien bij de heidenen gaan ze schrijven in termen van de Grieks en Latijnse mythologie, sagen en cultussen.

Een bron, de Utrechtse doopgeloofte, opgesteld in Utrecht rond 750 en bewaard in het Vaticaan, is een uniek document waar we een aantal gegevens te weten komen in verband met heidense gebruiken. Utrecht was een heel belangrijke missiepost. Vanuit Utrecht werd het christendom gepredikt, ook bij ons.

De Utrechtse doopbelofte, is een gelofte die de pasbekeerden moesten uitspreken bij de doopplechtigheid. De tekst werd vastgelegd in Utrecht, in de omgeving van Bonifatius, en moet bedoeld zijn voor de missie in de wijde omgeving. De tekst luidde als volgt:

- *Verzaak je de duivel? En hij antwoordt: Ik verzaak de duivel.*
- *En al het duivelsgeld? Hij antwoordt: Ik verzaak alle duivelsgeld.*
- *En alle duivelswerk? Hij antwoordt: En ik verzaak alle duivelswerk en -woord, Donar en Wodan en Saxnot en alle demonen die hun metgezellen zijn.*
- *Geloof je in God de almachtige Vader? Ik geloof in God de almachtige vader.*
- *Geloof je in Christus, de zoon van God? Ik geloof in Christus, de zoon van God.*
- *Geloof je in de Heilige Geest? Ik geloof in de Heilige Geest.*

Het is een christelijke tekst waarmee de bewoners van de door de Karolingen onderworpen gebieden hun geloof in de oude Germaanse religie moesten afzweren en hun geloof in God de Vader, Christus als Gods Zoon en de Heilige Geest bevestigden. Vermoedelijk is de oorspronkelijke tekst - die niet is overgeleverd - in het Utrechtse missiecentrum door een

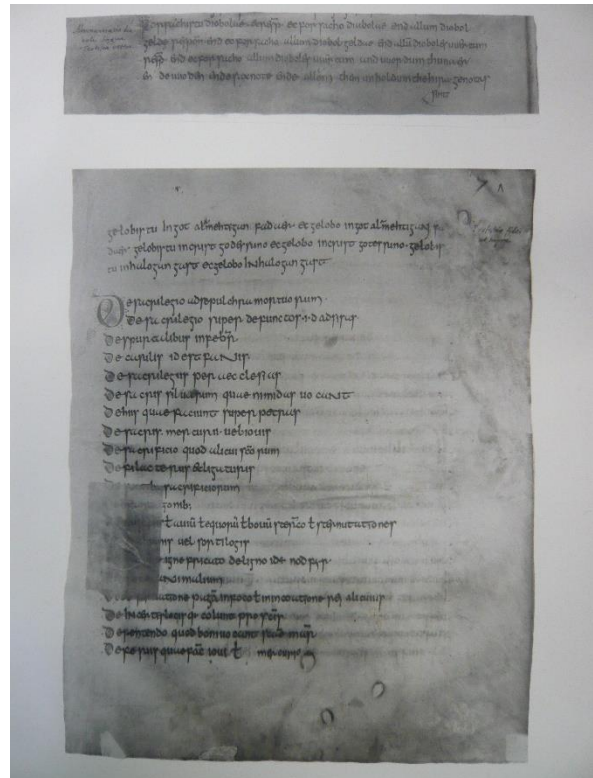
Angelsaksische missionaris opgesteld. De doopgeloofte is overgeleverd in een manuscript uit de 9de eeuw.

In de doopgeloofte worden specifiek drie Germaanse goden genoemd die als duivels worden voorgesteld en als zodanig afgezworen moeten worden, dit gebeurde in het eerste gedeelte van de geloofte. De goden die worden genoemd zijn Donar, Wodan en Saxnot²⁵⁰.

Opvallend is daarbij dat de doop werd gezien als een wisseling van heer. Daarbij werd het bestaan van de oude goden niet ontkend, maar ze werden afgeschilderd als duivelsknechten. Door het uitspreken van deze nieuwe eed van trouw, veranderde de kandidaat van een bondgenoot van de duivel in een bondgenoot van God.

Aan de Utrechtse doopbelofte²⁵¹, is een lijst met verboden heidense gebruiken toegevoegd.

- 1 over godslastering bij de graven van de doden
- 2 over godslastering over overledenen
- 3 over vuiligheden in februari
- 4 over hutten of godenhuisjes
- 5 over godslasteringen in kerken
- 6 over heiligdommen in bossen
- 7 over datgene wat ze op rotsen doen
- 8 over heiligdommen van Wodan en Donar
- 9 over offers voor sommige heiligen
- 10 over amuletten en bindsels
- 11 over offerbronnen
- 12 over toverspreuken
- 13 over voortekenen door vogels, paarden, rundermest en niezen
- 14 over waarzeggers en voorspellers
- 15 over het wrijven van vuur uit hout
- 16 over hersenen van dieren
- 17 over wat heidenen zien in vuur en wanneer ze iets beginnen
- 18 over onduidelijke plaatsen die ze als heilig beschouwen
- 19 over (Lievrouwewedstro?) van de goede heilige Maria geheten
- 20 over feesten voor Donar en Wodan
- 21 over de maansverduistering
- 22 over storm maken, over hoorns en bekers
- 23 over voren rond dorpen (om de boze geesten buiten te houden).
- 24 over de heidense loop met gescheurde vodden en schoenen
- 25 over dat ze zich een geliefde dode als heilig voorstellen
- 26 over het godenbeeld uit deeg

²⁵⁰ Donar (Thor) is de god van de donder. Hij is de zoon van Wodan en de aarde. Wodan (Odin) is de oppergod van de Germanen. Saxnot (zwaard-gezel) is een Germaanse god van het volk der Saksen.

²⁵¹ De Oudsaksische doopgeloofte, Utrechtse doopgeloofte of Utrechtse doopbelofte stamt uit het einde van de 8e eeuw (776-800) en is een christelijke tekst waarmee de bewoners van de door de Karolingen onderworpen gebieden hun geloof in de oude Germaanse religie moesten afzweren en hun geloof in God de Vader, Christus als Gods Zoon en de Heilige Geest bevestigden. Vermoedelijk is de oorspronkelijke tekst - die niet is overgeleverd - in het Utrechtse missiecentrum door een Angelsaksische missionaris opgesteld. Het manuscript wordt bewaard in de Biblioteca Apostolica Vaticana, de bibliotheek van het Vaticaan in Rome.

27 over godenbeelden van voden

28 over het godenbeeld dat ze door de velden dragen

29 over houten voeten en handen op heidense wijze

30 over dat ze geloven dat vrouwen de maan kunnen belezen, zodat ze mensen het hart kunnen nemen

De lijst van heidense misbruiken” biedt een mengelmoes van praktijken die te beknopt worden omschreven om er voldoende duidelijkheid over te krijgen. Ze vormen een christelijke selectie uit een complex geheel van opvattingen en rituelen. Ze werden niet opgesomd als zaken waarvan de bekeerlingen afstand deden, maar als zaken die tot ergernis van de kerkelijke leiders onder kristenen voortleefden.

Er is sprake van vage christelijke misbruiken, zoals godslasteringen in kerken²⁵², offers voor heiligen, en een ritueel ter verering van Maria - godslasterlijke daden en liederen bij overlijden en uitvaarten²⁵³ - geliefde doden die als heilig werden voorgesteld.

Het is ook een lijst van heidense gebruiken, over smerigheden in januari (kerstmis, de zonnewende) - over de hutjes²⁵⁴ (de afgodentempels) – over heilige plaatsen in de natuur, Germaanse cultusgebouwen of kleine tempels in de bossen die ze “(nu)midas” noemen, - over datgene wat ze op stenen doen – over heilige plaatsen of rituelen diep in het bos. De afgekeurde gewoonten omvatten verder allerlei magische gebruiken (toverspreuken, amuletten, toekomstvoorspellingen aan de hand van vogels, paarden en rundermest, voortekenen in de natuur) en cultische rituelen (offers, feesten, processies). De houten handen en voeten slaan waarschijnlijk op offergaven van modellen van ledematen waarvoor men genezing had ontvangen. Verder moeten er allerlei religieuze specialisten actief zijn geweest, zoals waarzeggers, voorspellers en genezers die door de christenen niet meer mochten geraadpleegd worden.

Een andere bron is een aan Willibrord toegeschreven boeteboek, bedoeld voor christenen die aan gebruiken en rituelen van niet-christenen deelnamen. Het ging daarbij bijvoorbeeld om (hulp bij) dodenverbranding, het offeren van voedsel aan een heidense god of het bijwonen van feestgelagen waarbij aan afgoden geofferd voedsel werd gegeten. In een boeteboek van Bonifatius is verder sprake van het afleggen van een gelofte “bij bomen of bronnen of een omheinde plaats waar dan ook, behalve bij een kerk Gods”. Kennelijk vonden sommige christenen het niet bezwaarlijk om aan deze of dergelijke praktijken deel te nemen en mogelijk was het religieuze karakter ervan niet altijd even duidelijk. In de laat-antieke wereld werden bijvoorbeeld vele religieus neutrale gebruiken door christelijke gezagsdragers als ‘heidens’ geafficheerd en zo binnen een religieus kader geplaatst.

Een andere bron is het “Leven van de heilige Wulfram” uit de achtste eeuw. De betrouwbaarheid van deze bron is lang betwijfeld, maar recent onderzoek heeft tot een herwaardering geleid. In deze levensbeschrijving is sprake van offeren van kinderen, die door het lot waren aangewezen. Het voorkomen van kinderooffers wordt bevestigd door opgravingen bij Wijnaldum in de huidige provincie Friesland. Verder spreekt men van offers aan de goden

²⁵² Er waren dus al kerken.

²⁵³ Vooral gebruiken rond overlijden en begrafenissen waren moeilijk te beëindigen, zelfs niet in lang gekerstende gebieden. Men maakte zich vooral zorgen om de dodenfeesten: het aanrichten van een dodenmaaltijd, waarbij de heldendaden van de overledene werden bezongen. Daarbij moest hard gelachen worden, omdat huilen de rust van de dode zou verstoren. Ook werden na de kerstening nog lang dierenoffers of beenderen van voorouders in graven aangetroffen.

²⁵⁴ in 750 blijken er nog steeds afgodentempels te zijn.

in de vorm van ophanging of verdrinking in het West-Nederlandse kustgebied. De slachtoffers werden in het laatste geval bij eb aan het strand vastgebonden aan een paal en moesten zo hun dood afwachten.

Een vorm van doodstraf via de opkomende vloed komt ook voor in de Lex Frisionum²⁵⁵. Ditmaal betreft het tempelschenders. "Wie in een heiligdom inbreekt en daar één van de heilige voorwerpen wegneemt, wordt naar de zee gevoerd, en op het zand, dat door de vloed bedekt wordt, worden zijn oren gekloofd, wordt hij gecastreerd en ten offer gebracht aan de god, wiens tempel hij onteerde.

c. De bekering tot het christendom²⁵⁶

-Hoe zal een missionaris erin slagen om het heidendom te vervangen door het christendom?

Een missionaris zal altijd starten met naar de koning te gaan of naar de leider van een bepaald gebied om zich voor te stellen en te vragen of hij dat territorium mag betreden. Hij zal ook proberen om die leider te bekeren. Hij start dus met een elite-bekering. Bij ons zie je in 496 het doopsel van Clovis met 3000 soldaten, gedoopt door bisschop Remigius in Reims.

Amandus was actief in de jaren 620-630 in het Schelde-Leie gebied, Gent en Antwerpen. Dat is hetzelfde gebied van die Frankische koningen. We zien een chronologische volgorde. Eerst de top met Clovis en zijn krijgers en daarna Amandus met het gewone volk. Met die actie van Amandus blijkt dat er nog heel veel heidens geloof aanwezig was. Eerst waren het de slaven en de horigen die woonden op de domeinen van die elites, die bekeerd werden. Op het laatst waren het de vrije boeren die werden bekeerd

-We zien in de bekering drie fasen.

De eerste fase is het aanpassen van het extern gedrag van groepen. Men moet vermijden dat die ganse groep trekt naar die boom om er offers te brengen. Bekering tot het christendom impliceerde vooral een ingrijpende wijziging in uiterlijk gedrag en gewoonten. De kersverse christen mocht niet langer daden stellen die als heidens beschouwd werden, zoals het vereren van de voorchristelijke goden of het plaatsen van offers bij bronnen of bomen, de tot dan toe gebruikelijke cultusplaatsen. Vooraleer toegelaten te worden tot het Christendom moest men gedoopt worden. In de vroege middeleeuwen waren het volwassenen die gedoopt werden. Deze moesten het Onze vader en de geloofsbelijdenis kennen. Eens de heidense gewoonten te hebben afgezworen en men beide teksten kon zeggen was men klaar voor het Christendom. Er ging dus geen catechese aan vooraf. In een tweede fase zal men proberen het externe individuele gedrag aan te passen, vb dat de boeren de zondagsrust respecteren. In een derde fase bewerkt men het interne individuele gedrag. Het denken en voelen van de individuele personen moet worden aangepast. Men probeert dit te beïnvloeden door te prediken, de biecht (deze fase begon pas in de 11e en 12e eeuw).

-Welke strategieën past men toe?

Een eerste strategie is expansief agressief geweld tegen heidense cultusplaatsen. Deze werden vernietigd. Omhakken van heilige bomen. Opeten van heilige dieren. Dit brengt een heftige reactie teweeg bij die heidenen. Het vernietigen van hun heidense tempels zal het laatste geweest zijn dat een heel belangrijke rol speelde. Dit waren de plaatsen waar gedurende generaties offers werden gebracht. Dit behoorde bij hun identiteit. Men leest in de heiligenlevens hoe men daartegen reageert. Amandus predikte in Gent. Men was daar

²⁵⁵ Wetboek der Friezen, rond 790 opgesteld in opdracht van Karel de Grote. Hij wilde aan de hand van diverse regionale inventarisaties van het gewoonterecht een nieuwe algemene Frankische wetgeving samenstellen.

²⁵⁶ Brigitte Meyns, lezing 20/03/2022 in Koksyde, cultureel centrum "Casino".

helemaal niet mee opgezet. De biograaf schreef het volgende: “Wie kan naar waarheid vertellen hoeveel beledigingen Amandus in naam van Christus heeft moeten doorstaan. Hoe vaak werd hij door de inwoners geslagen, hoe hij zelfs door vrouwen en boeren verdreven werd. Hoe hij meer dan eens in de Schelde geworpen werd. Dat hij belaagd werd door vrouwen en boeren, dat is dan een totale vernedering. Het vernietigen van die heiligdommen was een praktijk die veel voorkwam. Het omhakken van heilige bomen is iets wat veel voorkwam in heiligenlevens. Geweld tegen heidenen zelf is zeer uitzonderlijk.

Een tweede strategie: een compromis sluiten tussen de elementen van het heidens geloof en deze van het nieuwe geloof. Heel wat van de huidige kerken werden waarschijnlijk gebouwd op de plaats waar een heidens heiligdom gesitueerd was. Hergebruik van cultus- plaatsen. Ook de dagen en maanden zijn van een voorchristelijke oorsprong. Heel wat heidense feesten zijn verchristelijkt geworden. Het Midwinterfeest werd Kerstmis. Dit maakte het voor die heidenen gemakkelijker. Veel assimilaties van heidense goden en rituelen. Goden werden vervangen door heiligen. Die heiligen hebben heel specifieke kenmerken die verwijzen naar hun heidense godheid. Amuletten werden relieken waaraan men bovennatuurlijke kracht toeschrijft. In die overgangsfase gaat men een dubbele verzekering aan. Enerzijds blijft men geloven in de hulp inroepen van de heidense goden en anderzijds neemt men het Christen geloof aan. Men weet maar nooit. We zitten dus in een fase waar er nog afgodentempels zijn maar ook al kerken. Eén en ander roept vragen op naar vormen van syncretisme die in de kersteningstijd zijn ontstaan en nog vele generaties bleven opgeld doen. Die dubbele verzekering komt ten einde onder de Karolingers.

-Wie speelt een belangrijke rol in die kerstening. We denken meteen aan de kerkelijke elites. Zij zijn diegenen die het christelijk geloof gaan uitdragen. In die vroege middeleeuwen bestond er nog helemaal geen kerk zoals wat we vandaag de Rooms katholieke kerk noemen. Het hiërarchisch uitgebouwd instituut bestaat nog niet in die periode. De paus en bisschoppen van Rome hebben nog geen feitelijke macht buiten de pauselijke staten en Rome. Op dat moment bestaat de kerk uit een aantal vrij autonome bisdommen. De bisschoppen zijn de sleutelfiguren in dit verhaal. De meeste bisschoppen komen uit de toplaag van de Romeinse of Gallo-romeinse beschaving. Ze zijn klassiek opgeleid, ze zijn allen zeer rijk en grootgrondbezitters, de meesten hebben al een carrière buiten de kerk. Als je ergens een kerk wilt bouwen heb je daar ook de financiële middelen voor nodig.

-De actoren. Naast de kerkelijke elites zijn er ook de wereldlijke elites. Er zijn de Merovingische en Frankische koningen. Clovis laat zich dopen in 496. Dat is op dat ogenblik uniek. Hij is de eerste heiden die zich bekeerd. Er was ook de arianistische strekking²⁵⁷ die het niet gehaald heeft. Het is uiteindelijk de orthodoxe strekking die het haalde. Bij de Franken werd het geloof gekenmerkt door collectiviteit. Tegenwoordig is geloof een privézaak. Als een leider kiest voor één of ander geloof kan hij dat niet zomaar alleen. Zijn entourage moet hem volgen, de krijgers moeten de krijgsheer volgen. Religieuze diversiteit wordt beschouwd als een vorm van politieke instabiliteit. Dat doopsel van Clovis heeft een verregaande implicatie. Er ontstaat een associatie tussen de kerk en de politieke leiding. De voordelen hiervan zijn wederzijds. De koning zorgt ervoor dat de kerk en zijn leiders beschermd worden. Anderzijds krijgt de koning sacrale bevestiging van zijn gedrag. Er ontstaat aldus een versmelting van de Frankische aristocratie en de kerkelijke leiding. Ze vormen samen één toplaag. De bisschoppen worden niet aangesteld door de paus maar door de koning, het is een politieke benoeming. Aldus kunnen ze rekenen op de fysieke bescherming, een missionaris zal nooit alleen door gebieden

²⁵⁷ Arianen geloven niet in de drie-eenheid, Christus staat een trap lager dan de vader. Rond 500 was geheel Europa was Arjans, de Romeinen bleven katholiek, de Franken heidens.

trekken die hij niet kent. Anderzijds kunnen de koningen hun gebied uitbreiden met kerkelijke zegen.

-Hoe is die christianisatie in de kustvlakte ontstaan? Er werd in die periode zeer veel geregeld door middel van rituelen en mondelinge overeenkomsten, er zijn bijna geen geschriften.

Hoe gaan wij te werk? Je kan de vergelijking maken met andere streken waar er meer bronnen zijn. Ofwel zien hoe het eraan toging in latere tijden (retrospectieve methode). Wij vermoeden nogal wat gelijkenissen met de Friesen. Friesland kwam immers tot in Zeeland. We vermoeden ook grote gelijkenissen met documenten en gewoonten uit de streek van Utrecht. Utrecht was één van de eerste bisdommen²⁵⁸. Vanuit Utrecht werd de hele streek bekeerd, het toenmalige Friesland, het Merovingische domein Sijsele, Torhout

We weten dat er een versterkte plaats was in "Pagus Flandrensis"²⁵⁹. Waar die plaats zich bevond weten we niet. Het is in ieder geval niet Brugge. De bisschoppen hebben in die periode vaak doopkerken opgericht. Die doopkerken worden altijd opgericht in een Romeinse vicus, op een knooppunt van wegen.

We weten dat er in Roksem een klein kloostertje (cella) was. Er was een kerkje en een priester in 745, een zelfgebouwd privé-kerkje. In die dagen bouwden de rijke grootgrondbezitters een kerk op hun grond. Is die kerk van Roksem gebouwd op een oude heidense plaats? Herualdolugo? Het is mogelijk. Hoe zag het eruit? In Roksem kan er ongeveer hetzelfde uitgezien hebben als het kloostertje van Hammage aan de Scarpe gelegen in het noorden van Frankrijk²⁶⁰, interessante ligging, een lichte verhevenheid.

Hammage

²⁵⁸ Het bisdom Doornik ontstond rond 500; Dat is al vrij laat tegenover andere gebieden.

²⁵⁹ Volgens de Vitae Amandus

²⁶⁰ Dit kloostertje was een familiestichting uit de 7^e eeuw.

d. De Laurentiuskapel²⁶¹

Laurentiuskapel is een verkeerde benaming. We zijn helemaal niet zeker of er ooit een kapel gestaan heeft. Wat was er wel? In ieder geval een omwalde motte met een oppervlakte van 1 lijn 3 roe. Op de motte stond een kruis met een altaar. Vermoedelijk bij de eerste christianisatie werd deze motte opgedragen aan St Laurentius. Dit kunnen we situeren in de periode tussen 400 en 700. In ieder geval voordat de kerk (kapel) van Amandus in Bekegem werd opgericht. De verering voor Amandus moet begonnen zijn in de jaren 650-700.

Vanwaar die motte? Het zou kunnen dat de omwalde motte eerst een heidense cultusplaats was. Er lagen mensen begraven. Hoe weet men dit? Was het een duizendjarige overlevering of had men in de 15^e of 16^e eeuw beenderen gevonden? Werden er mensenoffers gebracht? Of kan het een eerste begraafplaats geweest zijn die gebruikt werd voor de bouw van het kerkje ter ere van Amandus.

Laurentius was een Romeinse martelaar. Hij stierf in 258. Algauw werd hij als martelaar vereerd. Naast Petrus en Paulus was hij de populairste heilige van Rome.

Al in de vierde eeuw was de verering voor Laurentius over de gehele toenmalige christelijke wereld verspreid. Aanvankelijk was de Romeinse en christelijke cultuur in de steden van West-Europa gevestigd. Later volgden de "villae", de herenboerderijen, op het platteland. In Engeland was dat anders. In het Romeins gedeelte gebeurde de christianisatie reeds rond 400. De Laurentiuskapellen ontstonden niet alleen in de steden maar ook op het platteland. Zoals bij ons waren er ook weinig steden.

Zo zal het ook gegaan zijn met Laurentius in "Bekegem" en Zedelgem. Misschien zelfs in de Romeinse periode (tot ca 410) maar zeker in de na-Romeinse periode kwamen de missionarissen die de heidense goden wilden vervangen door Laurentius²⁶². We kunnen de verering voor Laurentius in onze streek situeren voor de intrede van Amandus via Torhout²⁶³. Dat is voor 650-700. Als we kijken naar Engeland, dan is dat na 400-450. De verering van Laurentius kwam in Bekegem tussen 400 en 700? De cultus rond de Laurentius-motte zal nog lange tijd heidens zijn gebleven²⁶⁴.

Aanvankelijk vereerde men de nieuwe god met Laurentius en later Amandus samen met hun heidense goden. Dit kan in deze landelijke gebieden zo gebleven zijn tot de jaren 800-900. Het is aanneembaar dat er toen al een offeraltaar stond. Bovendien zal men er ongetwijfeld een kruis hebben geplant om aan te tonen dat de nieuwe god ook hier zijn plaats verdiende.

²⁶¹ Zie artikel over Laurentius.

²⁶² Ook in Zedelgem kent men de verering voor Laurentius. Vermoedelijk kent Zedelgem wat dit betreft een gelijkaardige geschiedenis

²⁶³ Béerings p. 18. Hij schrijft: "Het lijkt ons dan ook voor de hand te liggen de stichting van het Torhoutse monasterium aan de Sint-Amandsabdij toe te schrijven. Dit moet dan, gezien het verhaal in de Vita Bavonis, gebeurd zijn ten laatste rand bet midden van de 7e eeuw, dus ten tijde van de heilige Amandus zelf.

²⁶⁴ Binnen de veroverde Frankische gebieden konden monniken vrij vertellen over Jezus. Als ze dat daarbuiten deden, dan liepen ze het risico vermoord te worden. De heidense stammen hadden geen behoefte aan verhalen over een gekruisigde Messias en het bestaan van één God die het had over naastenliefde. Het Rijk van de Franken werd steeds groter en steeds meer stammen gingen zich christen noemen. Ze bleven echter naast het geloof in Jezus vaak ook nog allerlei heidense gebruiken volhouden.

In die tijd was de oude religie nog uitermate sterk verspreid. In 589 was op het derde concilie van Toledo te horen dat de 'heiligschennis van ketterij nagenoeg in gans Gallië en Spanje verworteld is.' Ook Ierland werd heen en weer geslingerd tussen het officiële christendom en de oude religie. Begin zevende eeuw kwam daar verandering in, maar de macht van de Merovingische koningen begon af te nemen en de invloed van lokale heersers nam systematisch toe. Dat leidde tot een zekere wanorde, ook binnen de Kerk

Wat de ligging van de kerk betreft, ook deze plaats kan een cultusplaats zijn geweest: er waren verschillende bronnen in die omgeving met (later) een Laurentius waterput.

De bedevaarten zijn er gebleven door de eeuwen heen. In ieder geval tot rond 1900. De mensen van Bekegem en van de omliggende dorpen vergaderden ieder jaar nabij de kapel om van daaruit een processie te starten rond het dorp.

e. De St Amandsabdij in de Vlaanderengouw

Algemeen

Tijdens de vroege middeleeuwen was Vlaanderen een missioneringsgebied waar zendelingen uit den vreemde aan onze verre heidense voorzaten “Het Woord en De Goede Boodschap” kwamen verkondigen. De eerste kerstening gebeurde vanaf 400 tot ca 700, het was de Laurentius-kerstening. Vanaf de 7de eeuw werden onze kontreien een tweede keer gekerstend, o.m. onder impuls van Amandus. Hij stichtte in Saint- Amands-les Eaux de St Amandsabdij. Hij stichtte ook de St. Pietersabdij in Gent.

Vlaanderen ressorteerde onder het bisdom Doornik- Noyon en waarschijnlijk werd christianisatie van hieruit georganiseerd. Doornik was een belangrijk administratief centrum in de Romeinse tijd en de residentieplaats van verschillende Frankische vorsten. Er werd voor het einde van de vijfde eeuw een bisschopszetel gecreëerd. Wellicht was die weinig levensvatbaar want in de zevende eeuw werd Doornik samengevoegd met het diocees Noyon.²⁶⁵

De Sint-Amandsabdij uit Elnone aan de Scarpe (Saint-Amand-lès-Eaux) lijkt in de vroege middeleeuwen in de streek een zeer uitgebreid grondbezit vergaard te hebben (gronden, kerken, tienden). Doordat er in de crisisperiode van de Noormanneninvاسies en desintegratie van het Karolingische rijk grote happen uit het domein door anderen werden geësurpeerd, is het vrij moeilijk om het oorspronkelijke Sint-Amandsbezit te reconstrueren. De kern ervan lag in elk geval in Roeselare, met daarom heen uitgebreide bezittingen in Ardoeie, Koekelare, Hooglede, Rikegem (Tielt), Koolskamp, Wingene, Beernem, Oudegem (Rekkem)²⁶⁶ en Bonaarde (Kuurne). In 821 bestond dit bezit uit maar liefst 118 boerderijen. De invloed van de abdij laat zich ook aflezen in de patrocina van de kerken van Zwevezele en Bekegem, beide gewijd aan de heilige Amandus. Zelfs de stichting van het Torhoutse *monasterium* zou aan de St Amandsabdij zijn toe te schrijven. Dit zou gebeurd zijn rond het midden van de 7e eeuw. De rol van de St Amandsabdij in de vroegste christianisering van onze streek mag niet onderschat worden. Er zijn aanwijzingen dat dit gebied zich uitstreckte van Roeselare tot Loppem en van Ruiselede tot Merkem. Het geeft de indruk van één groot, quasi aaneensluitend domein te zijn. Eigenlijk is het een geheel van relatief kleine plekken ontgonnen grond midden een enorm boscomplex en andere woeste gronden.

Berings²⁶⁷ veronderstelt dat het bijna niet anders kan dan dat het gehele Sint Amandsdomein dat zich rond Torhout en Koekelare uitstreckte, afkomstig was van een Koninklijke schenking

²⁶⁵ Brigitte Meyns en Jean Luc Meulemeester in “Oudenburg –Brugge”: “De Vroege middeleeuwen: christianisatie en ontstaan van het graafschap Vlaanderen”.

²⁶⁶ Dit kan bijna niet anders dan een verkeerde interpretatie te zijn. Volgens onze studie is dit niet Oudegem maar Ondegem, een gebied in de omgeving van Oudenburg- Roksem-Bekegem- Gistel Zie hiervoor het artikel over Hondegem;

²⁶⁷ Berings in “Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent” Nieuwe Reeks Deel XXXIX; 1985; p. 54.

of fiscus. De ligging, de enorme uitgestrektheid en de datum van schenking (zeer waarschijnlijk voor 822) zijn argumenten in die richting. Het gehele gebied zou kunnen in het bezit geweest zijn van de heren van Petegem of hun voorgangers.

Kaart met de gemeenten uit de streek, waar de St Amandsabdij bezittingen had en invloed uitoefende. (Naar G. Berings)

7. Licht in de middeleeuwen, 1250 jaar Roksem en de kerstening in Westelijk Vlaanderen

Artikel van Brigitte Meyns.

“Enkele beschouwingen betreffende de oorsprong en de vroegste geschiedenis van de cella in Roksem (8ste-11de eeuw)²⁶⁸”.

Op 25 juli 745 wordt in de Sint Bertijnsabdij in Sint-Omaers een oorkonde opgesteld waarin priester Felix de door hem gebouwde cella te Hrochashem of Herualdulogo schenkt aan de abdij Sithiu, zoals Sint-Bertijns in die dagen werd genoemd. De cella bestaat uit een kerkje toegewijd aan de aartsengel Michaël, aan Sint-Jan-de-Doper, aan Onze-Lieve-Vrouw en aan alle heiligen. Bij de kerk hoort een vrij uitgebreid domein dat Felix van extraneae personae, van ‘vreemden’ gekocht heeft en dat boerderijen (mansi), andere gebouwen, landbouwgronden, velden, weiden, bossen, molens, vijvers, beken en een veestapel omvat. Ook de horigen die er tewerkgesteld zijn worden hierbij gerekend. Er wordt benadrukt dat de cella en alle bijhorigheden als een eenheid moeten worden beschouwd. Priester Felix is bereid het hele complex aan de abdij af te staan op voorwaarde dat hij kan beschikken over het vruchtgebruik van het domein en dit tot het einde van zijn dagen. Verder verzoekt hij de abt en de monniken om na zijn overlijden een proost aan te stellen die de leiding zal dragen over de cella. Tevens draagt hij hen op om met de inkomsten die zullen voortvloeien uit zijn schenking zorg te dragen voor de heilige mis, het zingen van de psalmen, de verlichting en de ontvangst van pelgrims en vreemdelingen in de Sint-Bertijnsabdij.

Amper vijftientig jaar later, in januari 770, wordt opnieuw een oorkonde geredigeerd die van belang is voor de vroegste geschiedenis van de cella. Deze maal is het een zekere Sigheradus die alles wat hij in Roksem bezit voor 200 solidi aan de abt van Sint-Bertijns verkoopt, ten behoeve van wat in de oorkonde de Sint-Michielsbasiliek of de Sint-Michielskerk genoemd wordt. Het eigendom van Sigheradus omvat landbouwgronden en één mansus met de daarbij horende gebouwen, veestapel, gronden, weiden, waterlopen, wegen, horigen... In tegenstelling tot de oorkonde van 745 wordt dit document nu opgesteld in Roksem. Van priester Felix valt geen spoor te bekennen, wel is er sprake van een priester Fulgislus.

Tot zover de feiten. Heel wat moeilijker is hun interpretatie, want beide documenten roepen immers veel meer vragen op dan ze er beantwoorden. Noch over de identiteit van de weldoeners, noch over de oorsprong van de geschonken domeinen wordt met één woord gerept. Het pad naar de hypothese ligt dus wijd open. Over, van, voor deze vroegste geschiedenis van Roksem werden dan ook tijdens de voorbije decennia al verschillende veronderstellingen geformuleerd. We zullen een overzicht geven van de voornaamste strekkingen en ook zullen we hun waarschijnlijkheid pogen te toetsen.

De kern van het probleem spitst zich toe op de wijze waarop deze gebieden gekerstend werden: de cella die priester Felix gebouwd heeft is immers een plaats bij uitstek van waaruit het geloof verspreid kan worden. Maar in welke context moet zijn actie gesitueerd worden?

²⁶⁸ Artikel verschenen in “Licht in de middeleeuwen, 1250 jaar Roksem en de kerstening in Westelijk Vlaanderen”

Wie zijn de initiatiefnemers tot deze christianisatie en hoe gaat ze in haar werk? De sleutel tot het oplossen van deze problematiek ligt wellicht bij het bepalen van de precieze identiteit en functie van de hoofdrolspelers, nl. priester Felix en de personen die bepaalde goederen hetzij aan hem (de extraneae personae uit 745), hetzij aan de al bestaande cella (Sigheradus in 770) verkopen. Wat de intrigerende figuur van priester Felix betreft vallen een drietal kenmerken onmiddellijk op. Vooreerst is er geen twijfel mogelijk over zijn functie van priester. Tot tweemaal toe wordt Felix als praesbyter aangeduid in de akte van 745. Vervolgens lijkt Felix een bijzonder vermogend man te zijn. Hij koopt immers een domaniaal complex dat, zoals de opsomming van de verschillende onderdelen laat vermoeden, een zekere uitgestrektheid moet hebben. Ten derde springt zijn zelfstandige handelwijze in het oog. De schenking gaat van hemzelf uit en hierbij stelt hij een duidelijke eis: het behoud van het vruchtgebruik tot aan zijn overlijden. De vrijheid waarmee hij over zijn cella beschikt maakt het zo goed als uitgesloten om hem als een monnik van de Sint-Bertijnsabdij te beschouwen. Er werd verondersteld dat Felix misschien één van de grootgrondbezitters is die zich in de 8ste eeuw rijk maken met het ontginnen van de rijpe schorren²⁶⁹. Bij het begin van de 8ste eeuw breekt de 'Karolingische regressie' aan waardoor de kustvlakte, die sinds de laat-Romeinse periode door de Duinkerke-II-transgressie overstroomd was, geleidelijk aan droog komt te liggen²⁷⁰. De schorren in de kustvlakte worden aldus rijp voor ontginning. Nochtans vermeldt Felix heel duidelijk hoe hij het domein van derden gekocht heeft. Deze verkopers kunnen misschien eerder als de ontginners van de marisci, de rijpe schorren, bestempeld worden. Dit brengt ons bij de identiteit van de verkopers: wie worden bedoeld met extraneae personae? Het is onduidelijk hoe het adjectief extraneus precies moet worden vertaald aangezien deze term in het middeleeuws Latijn verschillende betekenissen kan dragen: van 'vreemdeling' tot 'uitgestotene'. De extraneae personae verschijnen nog een tweede maal in de oorkonde, nl. in de sanctio op het einde van de tekst. In de sanctio probeert men de correcte uitvoering van de oorkondelijke bepalingen veilig te stellen en te garanderen. Het document is op dit gebied heel duidelijk: al wie ook maar iets zou uitvoeren om de schenking te verhinderen of te dwarsbomen, zal zich niet enkel de verschrikkelijke woede van de Heer, van de apostelen Petrus en Paulus en van de heiligen Martinus en Bertinus op de hals halen, maar hij zal tevens geëxcommuniceerd worden! Tussen de mogelijke boosdoeners is er opnieuw sprake van extraneae personae maar deze keer wordt het adjectief nobilis, adellijk, aan de termen toegevoegd. Zouden de vroegere eigenaars van het domein behoren tot de adelstand? Omtrent hun identiteit en omtrent de oorsprong van de verkochte goederen werden in het verleden een tweetal hypothesen opgesteld die diametraal tegenover elkaar staan. Enerzijds is er een strekking die veronderstelt dat het domein van Felix in oorsprong een onderdeel vormde van een fiscus regius, een koninklijk domein²⁷¹. De Frankische koningen, en later de Merovingische en de Karolingische vorsten zijn immers zowat de grootste grondeigenaars tijdens de vroege middeleeuwen²⁷². Hun kroondomeinen zijn vaak bijzonder uitgestrekt en omvatten één of meerdere villae, i.c. bedrijfscentra van waaruit de exploitatie geleid wordt. Delen uit de fiscus worden vaak met het oog op de verspreiding van het geloof door de vorsten verkocht of geschonken aan belangrijke abdijen. Het cartularium van de Sint-Bertijnsabdij bezit verschillende oorkonden die in deze context

²⁶⁹ J. Mertens, 'De verdwenen kerk van Roksem' in Tentoonstellingscatalogus. Kerkschatten uit Oudenburg, Oudenburg, 1988, p. 53-54.

²⁷⁰ A. Verhulst, 'Historische geografie van de Vlaamse kustvlakte tot omstreeks 1200', in Bijdragen tot de Geschiedenis der Nederlanden, XIV, 1960, p. 3-4.

²⁷¹ N. Huyghebaert, 'Prieur de Saint-Michel à Roksem', in Monasticon Belge. Province de la Flandre Occidentale, III, 1, 1960, p. 182-185.

²⁷² A. Verhulst, 'Het sociaaleconomisch leven tot ongeveer 1000. De landbouw' in Algemene Geschiedenis der Nederlanden, I, 1960, p. 167.

dienen te worden gesitueerd. Wat Roksem betreft is er één document van bijzonder belang. Amper twee jaar vóór 745, nl. op 23 april 743, wordt een oorkonde opgesteld waarin de laatste Merovingische koning, Childericus III, de toelating van zijn voorganger, Theodoricus IV, hernieuwt om gronden uit de Koninklijke domeinen te schenken of te verkopen aan de abdijsithiu²⁷³. Zou het kunnen dat de extraneae personae gevolg gaven aan de oproep van Childericus III? Deze veronderstelling vereist echter de aanwezigheid in Roksem of in de directe omgeving van een Koninklijke fiscus. Deze voorwaarde wordt echter wonderwel vervuld: op slechts enkele kilometers van Roksem strekte zich van oudsher de Koninklijke fiscus Snellegem uit²⁷⁴. Aanvankelijk vormde deze fiscus één geheel met de fiscus Weinebrugge en omvatte zo een reusachtig gebied met onder meer Snellegem, Jabbeke, Varsenare, Sint-Andries en Sint-Michiels bij Brugge en het grondgebied van Brugge dat zich links van de Reie bevond. Vermoedelijk vond een opsplitsing plaats omstreeks 700. Over het algemeen wordt aangenomen dat Zerkegem, waar de Sint-Vaastabdij van Atrecht bezittingen en zeker vanaf 1148 het altaar bezit, in oorsprong eveneens een onderdeel is van de fiscus Snellegem²⁷⁵. Zerkegem bevindt zich reeds zeer dicht bij Roksem zodat het niet onaannemelijk is dat ook Roksem tot deze fiscus kan horen. Welke elementen kan deze hypothese nu bieden ter identificatie van de extraneae personae? Zij kunnen beschouwd worden als leden van de leidende klasse die eventueel als plaatsvervaarders van de koning in de fiscus of als uitbaters van één of meerdere Koninklijke mansi, afhankelijk zijn van de Merovingische en later de Karolingische vorst. In het kader van de oorkonde van Childericus III uit 743 moet - spontaan of op instigatie van de koning - de idee gegroeid zijn om één of meerdere delen van de fiscus Snellegem aan Sithiu te verkopen. Als reden hiervoor kan ondermeer gedacht worden aan het creëren van een uitvalsbasis voor de kerstening van het gebied.

Een aantal argumenten pleiten in het voordeel van deze hypothese. Vooreerst is er het toch wel opvallend geringe tijdsbestek tussen de Koninklijke oorkonde uit 743 en de schenking van Felix uit 745. Vervolgens lijkt de veronderstelling heel goed te passen in de algemene historisch-geografische context. Ten gevolge van de 'Karolingische regressie' worden de schorren in de kustvlakte rijp voor ontginning. De marisci komen als onbeheerde gronden van rechtswege aan de koning toe, maar hun ontginning vertrouwt hij liever toe aan de noeste arbeid van de monniken. Zo komen de verschillende grote abdijen, zoals de Sint-Pietersabdij en de Sint-Baafsabdij in Gent, de Sint-Amandusabdij op de Scarpe en de Sint-Vaastabdij in Atrecht, in het bezit van gronden in de kustvlakte. Meestal beschikken deze abdijen al over bezittingen op de rand van de zandstreek zodat van hieruit de ontginning van het kustgebied kan worden aangevat. Roksem bevindt zich precies op die randzone van de zandstreek en is dus hoogst aantrekkelijk gebied om te fungeren als startpunt bij een dergelijke ontginning.

Niettemin kunnen er toch enkele tegenargumenten geformuleerd worden. Vooreerst is er de totale afwezigheid van enige Koninklijke tussenkomst in de transactie. De grondbezitters lijken

²⁷³ Diplomata Belgica, p. 29-30.

²⁷⁴ G. Berings, 'Het oude land aan de rand van het vroegmiddeleeuwse overstromingsgebied van de Noordzee. Landname en grondbezit tijdens de middeleeuwen', in Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent. Nieuwe Reeks, XXXIV, 1985, p. 37-84; J. Noterdaeme, 'De fiscus Snellegem en de vroegste kerstening in het westen van Brugge', in Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, XI, 1957, p. 4-128; B. Janssens de Bisthoven, 'Over het ontstaan van de parochie Snellegem' in Studies over de Kerkelijke en Kunstgeschiedenis van West-Vlaanderen opgedragen aan Z.E.H. Michiel English, Brugge, 1952, p. 221-228.

²⁷⁵ J. Noterdaeme, 'De graven van Vlaanderen en hun domeinen rond Brugge', Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent. Nieuwe Reeks, VIII, 1954, p. 31-38; Berings, 'Het oude land', p. 49-52 en 62.

totaal onafhankelijk op te treden. Van een eventuele Koninklijke bekrachtiging is geen spoor te bekennen. Verder blijft de rol die Felix in dit scenario speelt heel onduidelijk. Indien de grondbezitters zich inspireren op de oorkonde van de Merovingische koning, waarom verkopen of schenken ze hun goederen dan niet direct aan Sint-Bertijns of moet men Felix als een soort overgangsfiguur beschouwen die eventueel handelt in opdracht van de abdijs? Het opeisen van het vruchtgebruik ten overstaan van de nieuwe eigenaar, i.c. de abdijs, maakt dit echter moeilijk aanneembaar.

Een andere hypothese beschouwt de gronden die aan Felix verkocht worden resoluut als allodiaal bezit. Zowel de extranei personae als Sigheradus zouden behoren tot de groep van vrije, onafhankelijke grondbezitters die erin geslaagd zijn hun gronden steeds uit handen van de Merovingische vorst te houden²⁷⁶. De christianisatie van de streek zou dan vermoedelijk van hen uitgegaan zijn. Net als bij de vorige hypothese kunnen ook nu weer een aantal argumenten gevonden worden die deze veronderstelling onderschrijven. Ten eerste kan zo de afwezigheid van een Koninklijke bekrachtiging verklaard worden: de tussenkomst van de vorst is helemaal niet nodig, aangezien de extraneae personae zelf eigenaar zijn van de verkochte goederen. Ten tweede strookt ook deze gedachtegang met de historische context. Vrije lieden die al dan niet tot de lokale aristocratie behoren, schenken geregeld in de 7de, 8ste en 9de eeuw hun bezittingen, i.c. hun domeinen met één of meerdere mansi, aan de abdijen. Niettemin kan men als tegenargument opwerpen of het wel realistisch is dat een groep van onafhankelijke grondbezitters op een relatief beperkt gebied - Roksem en omgeving - erin geslaagd is om op te tornen tegen de reusachtige Koninklijke fiscus die zich in hun onmiddellijke nabijheid bevond. Net zoals bij de vorige hypothese blijft ook hier de figuur van Felix in het duister.

Het is duidelijk dat elk van beide hypothesen zowel overtuigende argumenten als opvallende hiaten vertonen. Welke hypothese het ook bij het juiste eind heeft, de handelwijze van Felix is enkel te begrijpen wanneer ze gesitueerd wordt in het licht van de kerstening van de streek. Door de bidplaats die hij zelf heeft laten optrekken aan de Sint-Bertijnsabdijs te schenken, consolideert hij in zekere zin zijn activiteiten. Voortaan moet men dan ook de cella beschouwen als een kleine gemeenschap van monniken die, zoals Felix zelf aangeeft in de oorkonde van 745, in naam van de abt geleid worden door een proost. Dat het kerkje van Felix zich in 770 al enigszins in die richting ontwikkeld heeft, kan afgeleid worden uit het feit dat de oorkonde in Roksem zelf wordt opgesteld en niet in het hoofdklooster in Sint-Omaars.

Besluit

Aangezien Roksem tegenaan Bekegem aanleunt, vermoeden we dat beide locaties een gelijklopende geschiedenis hebben, zo ook voor Oudenburg. Hetzelfde geldt voor Westkerke en Ettelgem. Beide laatste gemeenten zijn ontstaan vanuit Roksem. We zien dat het gehele gebied in de periode 745 onder invloed is van de christianisering. Er worden serieuze pogingen gedaan om het christendom toe te laten. Roksem en Bekegem zijn plaatsen bij uitstek van waaruit het geloof verspreid kan worden in de kustvlakte. Hoewel, we mogen ervan overtuigd zijn dat het heidendom verder blijft invloed uitoefenen op het gemoed van de mensen.

²⁷⁶ G. Berings, “

Oudenburg en omgeving in het licht van de christianisatiegeschiedenis” in “Tentoonstellingscatalogus. Kerkschatten uit Oudenburg”, Oudenburg, 1988, p. 15; Berings, ‘Het oude land’, p. 43.

De oproep van de laatste Merovingische koning, Childericus III, om gronden uit koninklijke domeinen te schenken of te verkopen aan abdijen is een belangrijk gegeven. Dit gebeurde in 743 en dus twee jaar vroeger dan de verkoop van Felix aan de abdij van Sithiu. Deze oproep was een hernieuwde oproep die Theodoricus IV (721-737) al deed jaren voordien.

Dat Roksem, Ettelgem en Westkerke een gelijklopende geschiedenis hebben met de rest van het "Middengedeelte" is evident. De verkopers, die behoorden tot de hogere adel, waren eigenaar van geheel het Middengedeelte. Ofwel waren zij echt eigenaar en waren de gronden allodiaal, ofwel maakten de gronden deel uit van een koninklijke schenking. In het laatste geval waren zij, afhankelijk zijn van de Merovingische en later de Karolingische vorst. Deze verkopers kunnen als de ontginners van de marisci, de rijpe schorren, bestempeld worden.

Het is goed mogelijk dat de verkopers gevolg gaven aan de oproep van Theodoricus IV of Childericus III. Aldus zou Roksem in zijn geheel verkocht zijn aan Felix en Sigheradus. Dezen verkochten het door aan de abdij van Sithiu. Ook Bekegem werd in die periode vermoedelijk verkocht of geschonken aan de abdij van St Amands.

8. Bekegem, Merovingisch, Karolingisch

Niemand, die de geschiedenis van de streek behandelde, kon een oplossing bedenken voor Bekegem. Voor de gehele omgeving had men een oplossing. Er was de villa Snellegem, de villa Koekelare, in Roksem was er priester Felix die de door hem gebouwde cella schonk aan de abdij van Sithu, het latere Sint Bertijns.

Bekegem vormt lange tijd al een mysterie. Bekegem vormt als het ware een eiland in het gebied dat onder invloed stond van de abdij van St. Bertijns. Bekegem stond echter onder het patronaat van de abdij van St Amand en heeft St. Amandus als patroonheilige van de kerk..... Bekegem behoorde al toe aan de abdij van st Amand in 1107, misschien zelfs zeer veel vroeger.

Om de geschiedenis van Bekegem beter te begrijpen is het nodig om de omgeving in een veel ruimere context te bekijken, namelijk in samenhang met andere nederzettingen op de pleistocene zandgronden, net aan de rand van het vroegmiddeleeuwse overstromingsgebied van de zee.

1. De Vlaanderengouw in de vroege middeleeuwen²⁷⁷.

Nadat de kustvlakte in de Romeinse periode was bewoond, geraakte die vanaf het eind van het derde kwart van de 3e eeuw ontvolkt, ten dele door politieke en militaire factoren (crisis van het Romeinse Rijk, invallen van op zee), ten dele door natuurlijke factoren (verzwakking van de duinengordel ten gevolge van de zoutwinning). Kort na 300 overspoelde de zee het achterliggende land en creëerde er een ingewikkeld en wijdvertakt krekensysteem, langs waar de zee bij hoge vloed het land bleef binnendringen.

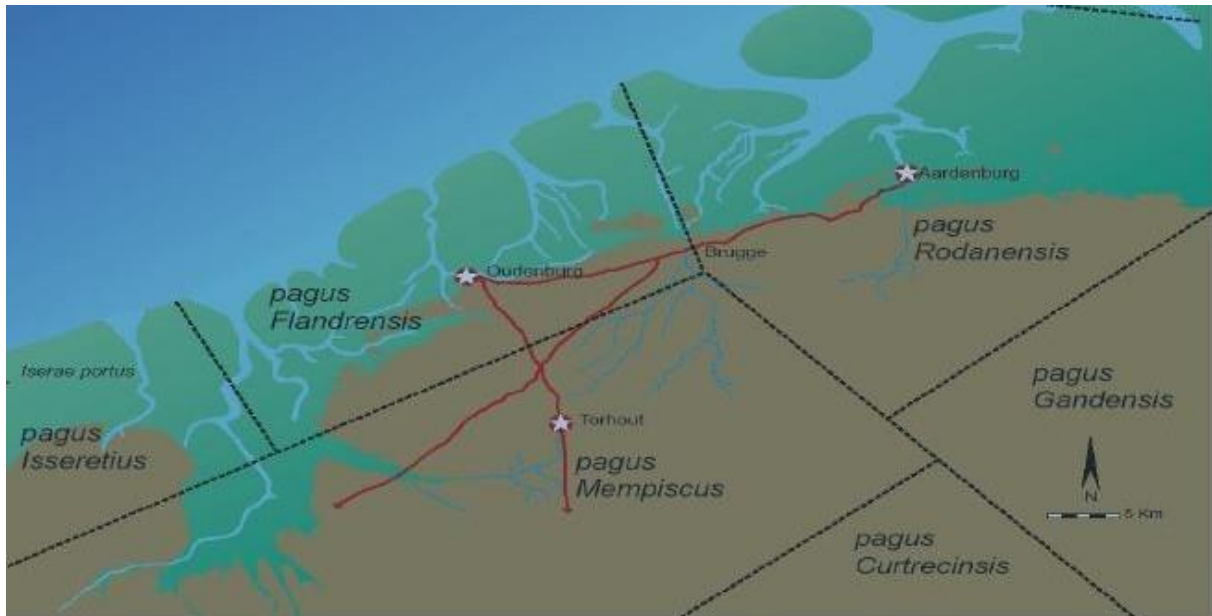
Kreek en schorre met begroeiing van zoutminnende plantjes

Vanaf de 6de-7de eeuw nam de invloed van de zee in dit gebied geleidelijk af. In de

laat-Merovingische periode kreeg de streek de toepasselijke naam Vlaanderen, wat "overstroomd land" betekent. Een groot deel van de Vlaanderengouw vormde een reusachtige schorrenvlakte die vanuit de achterliggende zandstreek werd geëxploiteerd. De ontgonnen gronden waren economisch vooral geschikt voor de schapenteelt. Algemeen wordt aangenomen dat de zoute schaapsweiden aan kerken en abdijen werden geschonken door de Karolingische vorsten, aan wie de schorren als woeste gronden op grond van het zgn. wildernisregaal zouden hebben toebehoord. Deze zienswijze lijkt, althans wat onze kuststreek

²⁷⁷ "Vlaanderen en de Vlaanderengouw in de vroege middeleeuwen" Georges Declercq in "Vlaanderen", Jaargang 44. Christelijk Vlaams Kunstenaarsverbond, Tielt 1995, p. 154.

betreft, evenwel niet in overeenstemming te zijn met wat de beschikbare bronnen ons meedelen. Vele van deze schenkingen werden door particulieren geschonken.

De Merovingen (450-750) deden hun intrede in de historische kronieken als een groep Franken uit de hogere militaire rangen. In onze contreien stonden ze in dienst van de laatste Romeinse keizers. Bij de val van het West-Romeinse Rijk, officieel in 476, ontstond er een machtsvacuüm dat door deze Merovingers werd ingevuld.

De Merovingische periode startte in de 5de eeuw. Childeric (+481) was de eerste machthebber van betekenis. Zijn rijkgevuuld graf werd in de 17de eeuw gevonden in het huidige stadscentrum van Doornik, waar zijn machtscentrum was gevestigd. Zijn beroemde zoon Clovis (+511) liet zich dopen tot christen en was de eerste leider die alle Frankische stammen onder één rijk wist te verenigen. Het rijk strekte zich uit van de Rijn tot aan de Loire. Het rijk eindigde in de staart van de 8ste eeuw toen de Karolingen de macht naar zich toetrokken²⁷⁸.

De Karolingische dynastie had het rijk ingedeeld in gouwen. Het waren bestuurlijke en rechterlijke districten die onder leiding stonden van een gouwgraaf, een ambtenaar-edelman in dienst van het koninklijk gezag. De invoering van het ambt van graaf moet een systeem vervangen hebben dat zich wellicht ontwikkeld had onder de veroveringen van de eerste Merovingische koningen en dat we kennen uit de Salische wet²⁷⁹, in haar oudste vorm uit het eerste kwart van de 6^e eeuw. Zo stelt men dat Boudewijn I eigenlijk de gouwgraaf was van de "pagus Flandrensis". Hij behoorde ongetwijfeld tot de vooraanstaande Frankische aristocratie

²⁷⁸ De Merovingen in het maandblad van Koksyde

²⁷⁹ De Salische Wet, in het Latijn de Lex Salica of het Pactus legis Salicae, is een wetboek van de Salische Franken, samengesteld door koning Clovis. In het boek zijn de tot dan toe mondeling overgeleverde regels van gewoonterecht die bij de Salische volken golden opgeschreven, het bestreek belangrijke terreinen als erfenis, eigendomsrechten en straffen voor overtredingen ten aanzien van eigendommen of personen. De invloeden van het Romeinse recht en kerkelijk recht was niet groot. Traditioneel wordt deze codificatie gesitueerd in de jaren 507-511, al is recent ook 475-487 voorgesteld.

Het wetboek bleef vrij stabiel onder de Merovingen en kende onder Karel de Grote een herleving in aangepaste vorm. In een meer specifieke betekenis duidt Salische Wet vanaf de 15e eeuw ook op de uitsluiting van vrouwelijke troonopvolging, gebaseerd op de herontdekking en instrumentalisering van een bepaling uit het oorspronkelijke wetboek.

uit de streek van Laon, en was een dienaar van Karel de Kale, koning van Frankrijk. Met deze laatste kreeg Boudewijn het aan de stok na het schaken van diens dochter Judith in 861. Vermoedelijk was Boudewijn al voor het incident graaf, vermoedelijk van de “Pagus Flandrensis”.²⁸⁰

De Vlaanderen gouw was bijzonder kwetsbaar gelegen aan de Noordzeekust. Zo waren er Germaanse volkeren die zich vestigden in de streek. De aanwezigheid van plaatsnamen eindigend op “gem” zoals Bekegem wijst op het bestaan van Germaanse nederzettingen. Deze mensen profiteerden van het machtsvacuüm na het verdwijnen van het Romeinse rijk. Ook ten tijde van de Noormannen waren er invallen vanuit zee. Toch werd onze regio nogal van de invallen gespaard. De schade bleef aanvankelijk beperkt tot enkele occasionele en kortstondige raids waarvan die van 820 en 864 met succes afgeslagen werden. Wellicht kan dit worden verklaard door de afwezigheid van abdijen en bisschopssteden, de toenmalige centra van rijkdom. Ook de handelsactiviteiten die Vlaanderen sinds het begin van de negende eeuw met Scandinavië onderhield, zullen de Vikingen ervan hebben weerhouden de streek te brandschatten. Ook de aanwezigheid van onze gouwgraaf Boudewijn I zal wel tussengekomen zijn. Hijzelf had immers goede contacten met deze Noorderse volkeren, Meer zelfs, er wordt beweerd dat hijzelf ook een Viking was.

De oudste vermelding van de “pagus Flandrensis”, de Vlaanderengouw, komt voor in de oorkonde waarbij priester Felix op 25 juli 745 de “cella” van Roksem schonk aan de abdij van Sint-Bertijns. Rond dezelfde tijd is in de “Vita Eligii” sprake van de Vlamingen (“Flanderenses”) en van een plaats die als “municipium Flandrense” wordt omschreven. Met deze vage omschrijving werd allicht een niet-agrarische nederzetting bedoeld, die het centrum vormde van de Vlaanderengouw. Vroeger was men geneigd er Oudenburg in te zien, doch dit is bijzonder onwaarschijnlijk, want het oude Romeinse fort van Oudenburg lag er sinds het begin van de 5de eeuw verlaten bij. Alles wijst erop dat de plaats in de vroege middeleeuwen een ruraal karakter had.

Vermeldingen uit de 8ste en 9de eeuw in dit verband zijn zeer vaag. Ze laten doorgaans enkel toe te besluiten dat de Vlaanderengouw aan de kust gelegen was en dat het grondbezit er grotendeels uit zoute schaapsweiden op schorren bestond. Slechts in enkele zeldzame gevallen werden bepaalde plaatsen uitdrukkelijk in Vlaanderen of de Vlaanderengouw gelokaliseerd. Aldus vinden we Roksem in 745 en opnieuw in 770 vermeld “in pago Flandrense”, en dit is ook het geval met de vooralsnog onidentificeerbare plaats “Actolaun”²⁸¹ (774). In de 9de eeuw worden dan nog Oudenburg (868/69) en het onbekende “Fraxerias”²⁸² (838) in Vlaanderen (“in Flandris”) gesitueerd.

De “pagus Flandrensis” bestond dus uit het huidige poldergebied en de aanpalende zoom van de zandstreek, van aan de IJzer tot net ten oosten van de plaats die later Brugge zou worden. Het was daarmee niet alleen een vrij kleine, maar ook een dunbevolkte gouw, waarvan alleen de smalle strook op de rand van de zandstreek voor bewoning in aanmerking kwam, meer

²⁸⁰ Yann Hollevoet (+) en Bieke Hillewaert in “Het ruimere Historische kader” in “Op het Raakvlak van Twee Landschappen” uitgave 2019 p. 120.

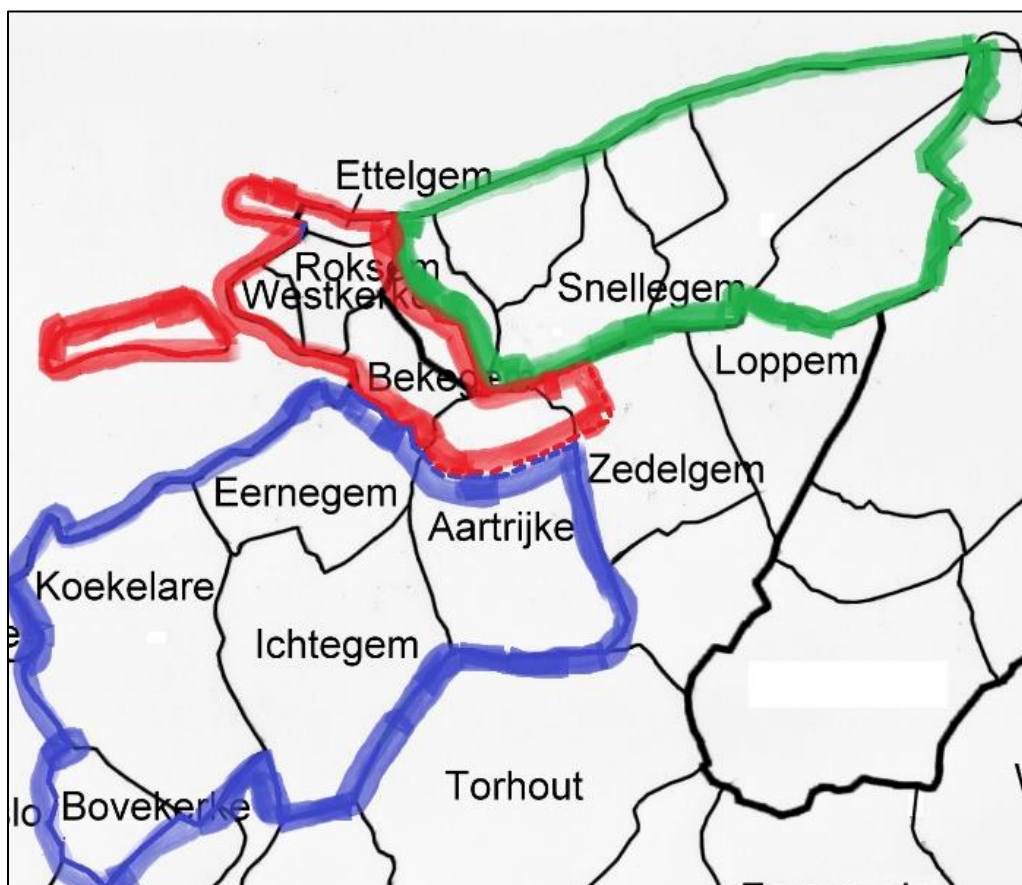
²⁸¹ Een plaats waar wol verhandeld werd.

²⁸² Vermoedelijk Varsenare.

bepaald op de grote zandrug die van Gistel naar Stekene loopt, dwars door de Brugse agglomeratie en het kustgebied van het binnenland scheidt. Een reeks aldaar gesitueerde Frankische nederzettingstoponiemen (Bekegem, Roksem, Ettelgem, Zerkegem, Snellegem) wijzen in die richting.

In de periode toen Karel de Grote, keizer van het Heilig Roomse Rijk, regeerde (768-814) was Vlaanderen niet meer dan een verlaten Karolingische gouw aan de Noordzee, waar het water nog diep in het binnenland doordrong. Het gebied zou geleidelijk verlanden en op de schorren werden schapen uitgezet, die aan de oorsprong lagen van de bloeiende Vlaamse lakenindustrie. Tegelijkertijd begon echter de strijd tegen het water, die uitmondde in een netwerk van dijken, waarachter het polderlandschap uit de modder verrees; Op de duur had Vlaanderen een tekort aan schapenwol en ging het zich overzee bevoorraden; De Vlaamse vloot werd een vaste waarde op de Engelse kust, maar Engeland zou deze situatie uitbuiten en in ruil voor wol de Vlamingen proberen aan zich te binden. Vanaf dan had Vlaanderen twee meesters; de Franse koning als de feodale leenheer en de Engelse koning als de spelleider op economisch gebied. Dat was een uiterst benarde situatie, waarin Vlaanderen zich enkel kon handhaven door handig tussen beide grootmachten te laveren²⁸³.

2. De Merovingische indeling van de streek.

²⁸³ Naar een tekst uit het boek "De graven van Vlaanderen", Edward De Maesschalck, uitgave Davidsfonds 2012 p. 11.

a. Het Merovingisch kroondomein Snellegem

In de “pagus Flandrensis”, op het gedeelte dat men het “Oudland” of de zandstreek noemde, en dat nooit onder water kwam, lag het koningsdomein Snellegem. Het centrum van dit domein was de villa²⁸⁴ of hoeve van Snellegem, waar de domesticus en vertegenwoordiger van het Merovingisch gezag woonde.

Het kroondomein Snellegem strekte zich uit over de gemeenten Zerkegem, Jabbeke, Snellegem, Varsenare, Sint-Andries, Sint Michiels en het grondgebied van Brugge, dat ten westen van de Reie lag²⁸⁵.

Zerkegem aan de westkant van het Kroondomein Snellegem²⁸⁶

De gemeente Zerkegem heeft tot nu een ongekende geschiedenis. Zelfs E.H. Noterdame had twijfels of Zerkegem wel een deel was van het domein Snellegem. Hij vroeg zich af of Zerkegem wel geen deel was van Roksem. We volgen hier eerst de gedachtengang van J. Noterdame: Het domein Zerkegem was te klein om een afzonderlijke fiscus te vormen. Zerkegem heeft slechts een oppervlakte van 800 hectare. De villa Zerkegem was nog kleiner. De noordkant is immers poldergrond, en werd slechts na 700 in cultuur gebracht ²⁸⁷. Noterdame gaat verder: *De villa Zerkegem kan slechts deel hebben uitgemaakt van een domein dat ten oosten of ten westen ervan lag. In het noorden paalt het aan Ettelgem dat wij aan de westgrens (van het kroondomein Snellegem) zullen terugvinden en in het zuiden paalt het slechts met een zeer kleine strook aan Aartrijke. Het is uitgesloten dat het vroeger één geheel met dit laatste domein zou hebben gevormd. Alles wijst erop dat Zerkegem deel heeft uitgemaakt van een domein dat ten westen of ten oosten ervan lag Zerkegem paalt in het westen aan Roksem, Ettelgem en Bekegem.* J. Noterdame komt tot de constatactie dat Zerkegem, zowel kerkelijk als wereldlijk, nooit deel uitmaakte van de gebieden aan de

²⁸⁴ Een villa is een vroeg- middeleeuwse domaniale organisatie. Om die bezittingen op een efficiënte manier te beheren, hadden de Merovingische of Karolingische koningen, of later de Vlaamse graven hier en daar villa's opgericht. Een villa besloeg een deel van het domein ter grootte van een hedendaagse gemeente. De villa was tweeledig gestructureerd. Enerzijds waren er de eigen gronden die de heer in volle eigendom had, en die voor hem rechtstreeks geëxploiteerd werden. Anderzijds waren er de gronden die in het bezit waren van andere eigenaars maar waarvan de heer cijzen opstreek.

Een villa bevatte in de eerste plaats het hof. Naast de woning, het opperhof, was er een hoeve, het neerhof, dat het nodige voedsel voortbracht. Het hof had eigen personeel dat niet alleen de akkers bewerkte maar ook zorgde voor bier, brood, kleren en andere artikels voor de bewoners van de villa. Daarnaast was er nog het administratief personeel zoals de belastinginners en ordehandhavers. We spreken dus van een kleine dorpsgemeenschap. Naast het hof waren er meerdere kleine hoeven waarvan de boeren aan de heer van de villa ondergeschikt waren. Deze boeren heetten horigen of laten. Ze moesten hun onderdanigheid betuigen door aan de heer een bepaalde jaarrente of cijns te betalen voor hun gronden en door één of twee dagen per week bepaalde karweien te verrichten op het neerhof. Een villa bevatte dus zijn eigen gronden en de mansi. Een manschap is een tenure, een eigendom waarvoor de eigenaar erkenning verschuldigd was aan de heer.

²⁸⁵ “De fiscus Snellegem en de vroegste kerstening in het westen van Brugge”, J. Noterdame 1977, p. 52, Uitg: Heemkundige Kring “Maurits Van Coppenolle”. De beweringen van J. Noterdame werden door Brigitte Meyns in vraag gesteld in haar artikel “Het ontstaan van de Brugse parochies tijdens de vroege middeleeuwen”. Zo zou de *fiscus Weinebrugge* niet tot Snellegem behoord hebben maar eerder een zelfstandige *fiscus* geweest zijn. (Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis; 2015; Vol. 152; pp. 3 – 82)

²⁸⁶ Dit gedeelte is gedeeltelijk gebaseerd op een artikel van Marcel Desmedt in het tijdschrift Snellinghem 2010 p. 2447.

²⁸⁷ “De fiscus Snellegem en de vroegste kerstening in het westen van Brugge”, J. Noterdame 1977, idem p. 73

westzijde. Hij besluit dat Zerkegem deel moet uitgemaakt hebben van het domein Snellegem²⁸⁸.

Verder stellen we vast dat Zerkegem uit twee gedeelten bestond. Een eerste gedeelte behoort bij het “Ambacht Ter Straeten”, een tweede gedeelte dat aan Roksem en Bekegem grenst behoorde bij het “Ambacht Gistel”. Beide gedeelten van Zerkegem vallen eveneens samen met respectievelijk de “watering van Blankenberge” en “de watering van Gistel Oost over de Waere”. Het laatste gedeelte van Zerkegem behoorde noemde men “de Splete”. Een Splete is een gedeelte van een dorp dat administratief of qua ligging eigenlijk niet bij het dorp behoort²⁸⁹. In Zerkegem was de administratieve splitsing totaal, er waren zelfs twee hoofdmannen. Opmerkelijk is dat de oppervlakte van beide delen ongeveer even groot was. Zo bedroegen de belastingen in 1660, geheven om de kosten van de *troubelen* te betalen voor het ambacht Zerkegem (Ter Straeten) 427 pond 10 schellingen en voor de Splete (ambacht Gistel) 420 pond.

Op vele plaatsen leggen onderzoekers verbanden tussen oudere domeinverdelingen en het ontstaan van ambachten²⁹⁰. Het ziet er naar uit dat het gedeelte ambacht Zerkegem (Ter Straeten) vanuit Snellegem werd gesticht en het gedeelte ambacht Gistel bij een domein aan de westelijke zijde behoorde. Deze bewering willen we verderop dieper uitspitten.

Op welke manier moeten we de aanwezigheid van de abdij van St Vaast beoordelen voor wat Zerkegem betreft? De vroegste geschiedenis van Zerkegem is, zoals die van heel wat gemeenten, nog verborgen in de nevel van de middeleeuwen. Algemeen wordt aangenomen dat het volledige gebied van dit dorp door een koninklijke schenking (?) in het bezit kwam van de St. Vedastusabdij uit Atrecht (Arras). Wanneer dit gebeurde valt niet met zekerheid uit te maken. Er bestaat wel een heel sterk vermoeden dat dit benedictijnerconvent betrokken was bij de stichting van de kerk van Zerkegem. Die stichting vond waarschijnlijk voor 867²⁹¹ plaats. In 1303 had de abt van de abdij van St Vaast kerkelijke inkomsten te Zerkegem. De pastoor moest ieder jaar 1 pond betalen aan de abdij. Daarnaast bezaten ze in Zerkegem nog een boerderij²⁹². De invloed van die abdij was allicht niet zo groot als je zou kunnen verwachten.

b. De villa Koekelare

²⁸⁸ Idem p. 76

²⁸⁹ Zo kennen we ook de Splete van Merkem en de Splete van Handzame.

²⁹⁰ Zie ook “Erneghem 900, geschiedenis van Eernegem tot 1976” door Koen Vandenbussche p. 12.

²⁹¹ Uit het diploma van Karel de Kale van datum 30 oktober 867, blijkt dat niet slechts het altaar, doch ook de villa, het ganse domein Zerkegem, toen al in het bezit was van de abdij van Sint Vaast. Zerkegem was dus ook een villa: niet enkel een hofstede maar geheel het domein Zerkegem. Ook Geert Berings treedt deze bewering bij in zijn boek “Het oude land aan de rand van het Vroeg-middeleeuwse overstromingsgebied van de Noordzee” p. 16: “We laten dan ook zonder verdere aarzeling het Sint-Vaast bezit in Zerkegem tot voor 867 opklommen. De Sint-Vaastabdij heeft tijdens de vroege middeleeuwen dus tussen de twee grote blokken van Sint-Bertijs en Sint-Amands een enkele villa, Zerkegem, kunnen bemachtigen.”

Eén zaak wisten J. Noterdame en Geert Berings niet, namelijk dat Zerkegem bestond uit twee gedeelten, een stuk ambacht Straeten en een stuk ambacht Gistel. Zij zouden een heel andere visie gehad hebben op het geheel. In 1478, wanneer we een eerste ommeloper krijgen die alle percelen grond beschrijft, zien we dat de abdij slechts een geringe oppervlakte bezit. Dit alles geldt enkel voor de “villa Zerkegem” met de gronden die behoren bij het ambacht Straten, de Splete aan de westzijde behoort daar niet bij.

²⁹² Nu op het einde van de Romain Maesstraat.

In een oorkonde van 847 bevestigt koning Karel II de Kale (843-877) een oorkonde die de bezittingen van St Amands bevestigt, nl. de schenking van 9 villa's met oorspronkelijk 118 mansi (hoeve) van zijn vader Lodewijk de Vrome (814-840). De villa Koekelare was één van de negen villa's.

De oorkonde van Lodewijk de Vrome in 822 was zelf een bevestiging van vroegere koninklijke schenkingen, die wellicht tot de 7e eeuw teruggaan. De monniken van de St Amandsabdij waren telkens de begunstigden. Zij kerstenden de villa Koekelare.

De vroege ontwikkeling (7e eeuw) met St-Maarten als patroonheilige maakte de villa Koekelare wellicht het centrum van een uitgestrekt koninklijk gebied (fiscus). Van hieruit ontwikkelden wellicht in de 8e eeuw de parochie Ichtegem en naar het einde van de 11e eeuw de parochies Eernegem en Bovekerke. Vanaf de 13e eeuw vormden de parochies Aartrijke (een gedeelte ervan), Bovekerke, Eernegem, Ichtegem en Koekelare een ambacht, een gerechtelijke omschrijving met Koekelare als hoofdambacht²⁹³.

De noordgrens van Eernegem en dus ook van de villa Koekelare tot omstreeks 860, werd bepaald door wat men later de Bourgogne vaart zou noemen. Dit was een kreek die de dekzandrug tussen Gistel en Oudenburg doorbrak²⁹⁴.

In 879 werd Koekelare door de Noormannen veroverd. Boudewijn II (879- 818) maakte, profiterend van de chaos, van de situatie gebruik om zich Koekelare toe te eigenen²⁹⁵.

c. Het Middengedeelte

Tussen de villa Snellegem en de villa Koekelare bevindt zich het gebied dat het onderwerp is van onze verhandeling. Het omvat de huidige parochies Bekegem, Roksem, Ettelgem, Oudenburg, Westkerke en het eiland Gistel. Met deze bevinden we ons in de 7^e eeuw en later. We noemen hierboven een aantal gemeenten die in die periode geen gemeenten of parochies waren. Deze plaatsen hadden soms niet de naam die wij er nu aangeven. Hoe de naam ervan was weten we niet altijd.

In de Merovingische periode waren er in deze streek geen parochies. De parochiale structuren zijn vermoedelijk pas ontstaan in de Karolingische tijd. Globaal kunnen we veronderstellen dat de bidplaatsen van voor 750, de latere parochiale kerken zijn geworden²⁹⁶.

Traditioneel ging men er van uit dat de kerkelijke en wereldlijke structuren geënt werden op die van het Romeinse rijk. De grenzen van de Romeinse provincies werden de grenzen van de opgerichte kerkprovincies. Ook op kleinere schaal werd dit samenvallen van civiele territoria met kerkelijke territoriale omschrijvingen verondersteld. In bepaalde gebieden zouden de parochies en hun grenzen immers afgeleid zijn van de uitgestrekte en afgelijnde landbouwbedrijven uit de Romeinse periode. Men veronderstelde dus dat nederzettingen een

²⁹³ J Heus en G Staelens Project Demeter bibliotheek Spaenhiers Koekelare

²⁹⁴ Voor meer uitleg in dit verband verwijzen we graag naar "Verhaal van een dorp. Geschiedenis van Eernegem tot 1976". Koenraad Vandenbussche, 2019, p. 11 en 12. We verwijzen verder ook naar het artikel: "Waterhuishouding van het 'Oudland' in de nabijheid van Bekegem-Watervalle".

²⁹⁵ A Symaëys in Ernigahem 1984.2, naar L. Vanheule.

²⁹⁶ Deze en volgende beschouwingen halen we uit de studie van Brigitte Meyns: "Het ontstaan van de Brugse parochies in de vroege middeleeuwen: nieuwe inzichten bij een oud vraagstuk". (2015) - In: Handelingen Genootschap "Société d'Emulation" Brugge vol. 152 (2015) p. 3-81.

eeuwenlang permanent karakter hadden en dat er in bepaalde gebieden zelfs een continue lijn liep van de laatste Romeinse nederzettingen over de vroegmiddeleeuwse *villae* naar de dorpen uit de hoge middeleeuwen.

Het onderzoek van de laatste decennia heeft aangetoond dat beide veronderstellingen niet langer van toepassing zijn. Het oorspronkelijk model dat uitging van een eeuwenlange continuïteit is vervangen door een veel dynamischer en complexer alternatief.

In een eerste fase die loopt van de late oudheid tot ca 850, primeren de sociale banden op de ruimtelijke banden. De focus van de Christenheid was gericht in het streven naar de bevrijding van de aardse beslommingen. Op territoriaal vlak vertaalde dit zich in een complete desinteresse voor ruimtelijke begrenzingen. Wat betreft de grenzen van deze gebieden die later de parochies zullen worden kunnen we kort zijn, er waren geen grenzen. Grenzen behoorden niet tot de vroegmiddeleeuwse realiteit, parochiegrenzen waren toen niet belangrijk en beantwoordden niet aan de vroegere domaniale structuren. Ook wat de domeingrenzen betreft is het ook niet vanzelfsprekend dat deze onveranderd bleven in de loop der tijd.

In een tweede fase, waarvan de start ruwweg omstreeks 850 kan worden gesitueerd, werd een aanvang gemaakt met het proces van territorialisering. Twee elementen hebben bijgedragen tot dit proces: de invoering van de betaling van tienden²⁹⁷ en een zwaardere focus op de kerken als ontvangstplaats van sacramenten.

Wat dit "Middengedeelte" betreft ging men er vroeger van uit dat vroeg Middeleeuwse domeinen een groot aangesloten blok vormden, een voorstellingswijze die niet langer houdbaar is. Traditioneel ging men ervan uit dat koninklijke en monastieke domeinen georganiseerd waren als een coherente en compacte bezitseenheid. Vanuit deze eenheden werd de kolonisering van de omliggende en nog niet in cultuur gebrachte gebieden, progressief in steeds verder uitdijende concentrische cirkels gerealiseerd. Het onderzoek van de laatste decennia heeft deze veronderstellingen op de helling geplaatst. Onderzoek naar het grondbezit brengen een veel ingewikkelder en gevarieerder wereld aan het licht. Domeinen waren niet altijd compacte geografische blokken, hun gronden en hoeven konden over verschillende lokaliteiten verspreid liggen. De vroegmiddeleeuwse realiteit moet meer weg hebben gehad van een uiterst ingewikkeld en heterogeen kluwen dan een rechttoe, rechtaan grondeigendom in exclusieve handen van een toplaag.²⁹⁸

²⁹⁷ De gelovigen moesten een tiende van hun landbouwopbrengsten afstaan aan de kerk waar ze hun sacramenten ontvingen. (zie "De eerste sporen van kerstening in de Vlaanderengouw", Brigitte Meyns in "Op het raakvlak van twee landschappen" p. 123.)

²⁹⁸ Zie "Het ontstaan van de Brugse parochies in de vroege middeleeuwen: nieuwe inzichten bij een oud vraagstuk". Brigitte Meyns in Handelingen Genootschap "Société d'Emulation" Brugge vol. 152 (2015) p. 3-81.

3. De oerparochie

Ligging van de St Laureynsmotte en de grootte van Bekegem

Voor het ontstaan van het kerkje toegewijd aan St Amandus was er een andere cultusplaats, deze van St Laurentius. Deze bevond zich op een omwalde motte nabij de huidige Zerkegemstraat.

De eerste missionarissen moeten hier al gekomen zijn in de laat-Romeinse periode of de vroeg-Merovingische tijd. Aanvankelijk was de Romeinse en christelijke cultuur in de steden van West-Europa gevestigd. Later volgden de "villae", de herenboerderijen, op het platteland. In Brittannië was dat anders. In het Romeins gedeelte²⁹⁹ gebeurde de christianisatie reeds rond 400. De Laurentiuskapellen ontstonden niet alleen in de steden maar ook op het platteland. Er waren ook weinig steden³⁰⁰. Op die manier zal het ook bij ons gegaan zijn. Waar men vroeger dacht dat de Merovingische periode, de 6^e-7^e eeuw, een duistere periode was, waarbij onze gebieden nagenoeg ontvolkt waren, blijkt uit recent onderzoek dat er zich op het raakvlak van zandstreek en kustvlakte verscheidene nederzettingen bevinden. De bewoners zijn duidelijk beïnvloed door nieuwe gebruiken, vergelijkbaar met Oost-Engeland en Friesland. In deze periode vindt ook de eerste christianisatie plaats³⁰¹.

De omwalde motte in de huidige Zerkegemstraat zal een ideale plaats geweest zijn om te starten om het christelijke geloof te verkondigen. De motte van St Laurentius kan beschouwd worden als één van de vroegste gebedsplaatsen. In onze streken moet de verering voor Laurentius ontstaan zijn bij de vroegste christianisatie van onze streek, in de zesde eeuw of vroeger³⁰². Laurentius was immers een Romeinse martelaar (+258). De eventuele kapel of gebedsplaats zelf kan ongetwijfeld gedateerd worden in de vroeg-Merovingische periode. Vermoedelijk moet dit oorspronkelijk een heidense cultusplaats zijn geweest, die daarna een christelijke invulling kreeg. Er waren zelfs mensen begraven. Misschien was het wel een heidense begraafplaats. De nieuwe geloofsverkondigers namen de gebruiken van de heidenen over, maar probeerden de nieuwe god centraal te plaatsen³⁰³. Al bij al had het heidendom een godsbeeld waarin ruimte was voor vele goden, naast de ene kerkelijke god.

De ligging van de St Laurentiusmotte in Bekegem doet zeer eigenaardig aan. De plaats ligt tegenaan de oostelijke grens van de parochie. Het is duidelijk dat de huidige parochie voor wat haar grondgebied betreft, niet beantwoordt aan wat zij oorspronkelijk is geweest, en dat het oostelijk deel ervan werd afgenomen. Het kan niet anders of een groot gedeelte van Bekegem is langs de oostkant verloren gegaan. De omwalde motte moet zich oorspronkelijk ongeveer in het midden van de oerparochie hebben bevonden. De "oerparochie", voor zover er al parochies bestonden in de vroege middeleeuwen bestond vermoedelijk uit de huidige parochie Bekegem met het "Gouden Osseveld" erbij gevoegd. En misschien behoorde Roksem en bij uitbreiding het gehele middengedeelte tot dit gebied? Het centrum van dit hele gebied was de motte die men later de Laurentius-motte noemde. Was de motte in die periode een cultusplaats voor de plaatselijke bevolking die een heidense godsdienst beleefde?

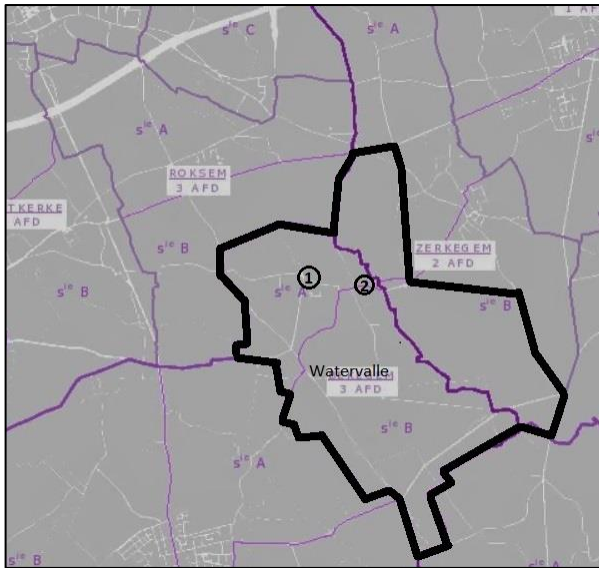
²⁹⁹ Romeins Brittannië, de linkerzijde van Engeland. De westzijde van Engeland bleef heidens.

³⁰⁰ Antoon Naert spreekt juni 2022 Avansa Oostende: Christianisatie in West-Europa, Engeland en Ierland"

³⁰¹ Raakvlak, uitgave 2019: "Op het raakvlak van twee landschappen." Inleiding p. 12.

³⁰² Berings beweert dat de cella Torhout is ontstaan halfweg de zevende eeuw. Van daaruit werd de hele streek gechristianiseerd. Ook het hele verhaal van de abdij in Roksem sluit daarbij aan, toch wat betreft de tijdsindeling. Welnu de kapel van St Laurentius moet nog daarvoor ontstaan zijn.

³⁰³ Meer hierover in het hoofdstuk Christianisering

Bekegem en het gedeelte van Zerkegem dat bij Hondegem behoorde; 1=Kerk (Amandus) van Bekegem; 2 = St. Laurentiusmotte

Het gedeelte van Zerkegem dat deel was van het “Gouden Osseveld” en dat in latere tijden bij het ambacht Gistel³⁰⁴ behoorde maakte ongetwijfeld eveneens deel uit van de oerparochie. Dit is het gedeelte begrenst door de huidige Mosselstraat, richting Steedje, vandaar naar de Veldhoek, Bedevaartstraat, Maalderijstraat³⁰⁵. Ook de aldaar gelegen vijvers behoorden bij Gistel. Daar lag ook het leen dat belast was met drie karrevrachten myrthe ten voordele van de heerlijkheid Gistel³⁰⁶. Het ziet er naar uit dat de oerparochie bestond uit dit gedeelte van Zerkegem³⁰⁷, het grondgebied dat later Bekegem zou worden, verder ongetwijfeld met een deel van Aatrijke dat ook tot het “Gouden Osseveld” behoorde en misschien zelfs Roksem in zijn geheel. De ligging van de St Laureynskapel ligt centraal in dit gebied.

Later werd dit gebied een gedeelte van Gistelambacht. Het noordelijk gedeelte van Aatrijke, tot aan de huidige Boterweg, behoorde vermoedelijk ook tot dit gebied. Verder bezaten de heren van Gistel in latere tijden in Aatrijke verschillende lenen.

De naam van de oerparochie

Toen het domein werd verbrokkeld en nieuwe parochies in het domein ontstonden werd het geheel heringericht. Een deel werd door naburige parochies opgenomen. Historici stelden in de voorbije decennia steeds meer vragen bij de hypothese die inhield dat de villa de latere moederparochie werd voor dochterparochies. Recent onderzoek bracht een veel complexer en dynamischer model aan het licht, waarbij het ontstaan van parochiesgrenzen, zoals wij ze kennen, pas rond 850 gebeurde³⁰⁸. De definitieve grenzen werden in 1250 bepaald³⁰⁹.

Vermoedelijk noemde men de oerparochie “Hondegem.

Meer uitleg:

- In 1107 wordt Bekegem voor de eerste keer vernoemd. Geert Berings schrijft hierover *“in dit verband dat het lijkt voor de hand te liggen dat ook het territorium van deze lokaliteiten (Bekegem en Zedelgem) oorspronkelijk aansloot bij het Sint-Amandscomplex”*. Dit betekent dat de plaats Bekegem wellicht een paar eeuwen vroeger tot stand kwam. Berings schrijft

³⁰⁴ Bekegem en Zerkegem vormden vanaf 1180, een feodaal geheel vormde met Gistel-ambacht.

³⁰⁵ Dit behoorde vanaf ca 1280 bij de “Watering Gistel oost over de Waere”. Dat dit werd ingedeeld bij Gistel wijst op een oude band.

³⁰⁶ Coutumes des pays et comté de Flandre; hoofdstuk I. Coutume du Bourg de Bruges par L. Gilliodts- van Severen 1883, p. 177: “De heer van Gistel bezat een rente in Zerkegem, 100 eieren, 3 karrevrachten wilde myrthe, gagel en 5 hennen.”

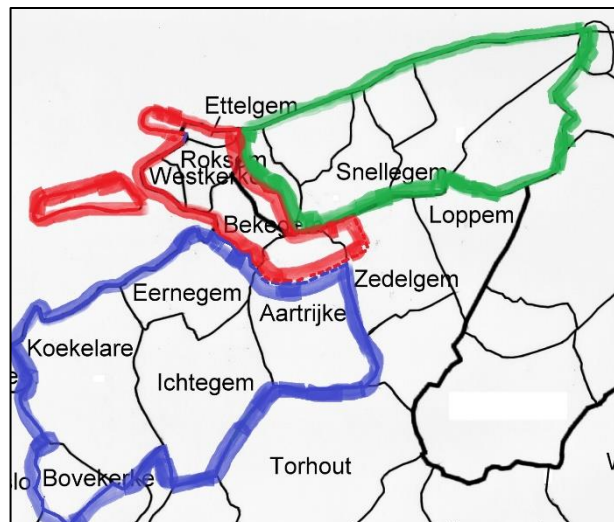
³⁰⁷ De rest van Zerkegem behoorde bij de villa Snellegem, zie “De Fiscus Snellegem en de vroegte kerstening in het Westen van Brugge”, J. Noterdame 1977 p. 79 e.v.

³⁰⁸ Pas vanaf 850 start geleidelijk aan een proces van territorialisering. De Reden hiervoor was onder meer de invoering door de Karolingische vorsten van de tiendplicht. De gelovigen moesten een tiende van hun landbouwopbrengsten afstaan aan de kek waar ze hun sacramenten ontvingen. (zie “De eerste sporen van kerstening in de Vlaanderengouw”, Brigitte Meyns in “Op het raakvlak van twee landschappen” p. 123.)

³⁰⁹ Koen Vandebussche in “Erneghem, verhaal van een dorp, geschiedenis van Eernegem tot 1976” p. 13. In Oost-Vlaanderen legde bisschop Walter de Mervis in 1242 parochiegrenzen vast door een rondgang te maken rond de parochies.

verder: "Hetzelfde geldt dan nog voor Oudegem, thans een deel van Loppem, dat in 899 als Sint-Amandsbezit werd geattesteerd".³¹⁰

- Vanuit het hoofdstuk over Hondegem weten we dat Hondegem een plaats is in Gistel. In latere tijden werd het toch zo voorgesteld.
- In de oorkonde van 899 bevestigde Karel de Eenvoudige, koning van Frankrijk dat Hondegem en 15 schorren tot het St. Amandsbezit behoorden. Bekegem was ook St Amandsbezit geweest. Het kan dus niet anders of Bekegem is dezelfde plaats als Hondegem ofwel is Bekegem een deel van Hondegem. Waarom schrijft men niet in de oorkonde Bekegem? Wellicht omdat het St Amandsbezit veel groter was dan Bekegem alleen, dus geheel Hondegem. In 1107 was het enkel nog Bekegem dat nog St Amandsbezit was. Voor de rest waren het enkel nog de 15 schorren (of een deel ervan) die er nog bij behoorden en renteplichtig waren aan de kerk van Bekegem.
- Vermoedelijk noemde geheel het Middengedeelte Hondegem. Immers als we de betekenis van de naam Hondegem bekijken. "Honte" betekende een ondiepe zee-arm. We het gehele "middengedeelte was omringd door ondiepe zee-armen.
- We vermoeden dat Hondegem vanaf een bepaald moment bezit was van de voorgangers van de heren van Peteghem. Uit de akte van 745, toen Roksem verkocht werd aan de abdij van St Bertijns, kunnen we opmaken dat het waarschijnlijk is dat Felix Roksem had gekocht van privépersonen die tot de hogere adel behoorden. Daarmee beginnen onze vermoedens helemaal te kloppen. Wat ons nog meer bevestigt in onze hypothese is de volgende bewering van Geert Berings: *"Het lijkt ons geen losse hypothese te veronderstellen dat de bezittingen van de familie van Petegem en aanverwanten, net zoals het stambezit rond Petegem-Oudenaarde-Eine, onder Ingelbrecht II (vermeld 1002 - 1034/58) nog een geheel vormde, dat wellicht nog vroeger in de geschiedenis terug klimt, en ongetwijfeld een sterk tegengewicht moet hebben gevormd voor de grafelijke bezittingen in de streek. Deze hypothese verdient zeker meer aandacht, maar kan slechts echt getoetst worden via een meer gedetailleerd onderzoek*³¹¹."

Het rode gedeelte noemen wij het Middengedeelte.

- Alleen, hoe verklaren we dan dat St Amands in het bezit was van Hondegem en 15 schorren. Dit moet gebeurd zijn voor 745 en om dezelfde reden waarom Roksem werd verkocht aan priester Felix. De voorgangers van de heren van Petegem verkochten of stonden de gehele eigendom af (of wat er nog van overschoot - zonder Roksem, Ettelgem, Westkerke) aan de St Amandsabdij door de verordeningen³¹² van de Merovingische koning Childericus III om gronden uit de Koninklijke domeinen te schenken of te verkopen aan abdijen.

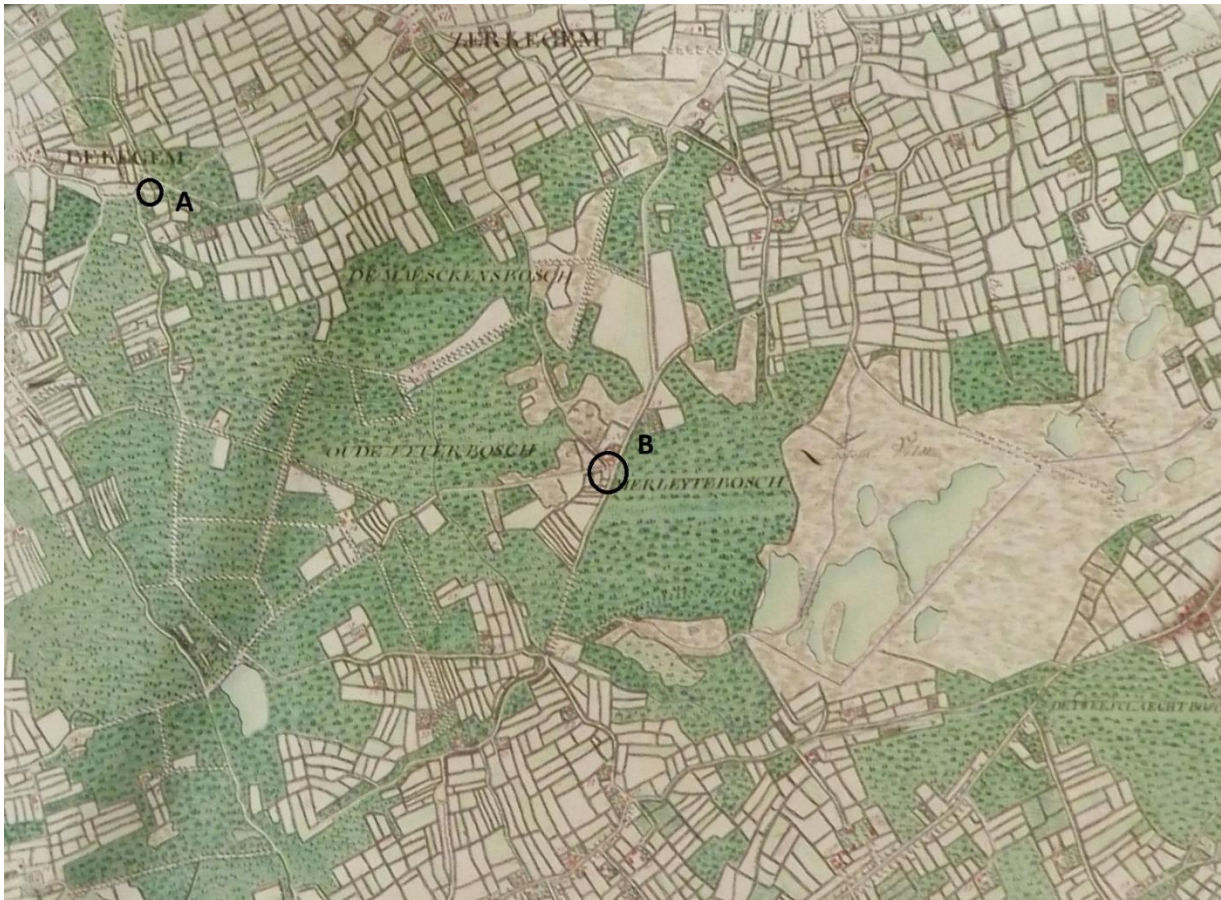
³¹⁰ Berings p.12.

We zagen we dat die Oudegem in Loppem hoogstwaarschijnlijk verkeerd werd geïnterpreteerd. Oudegem en 15 schorren moet zijn (H)ondegem en 15 schorren.

³¹¹ Berings p. 34

³¹² Diplomata Belgica, p. 29-30.

Het gouden Osseveld

Kaart van Ferraris (ca 1770) We hebben twee herkenningspunten aangebracht:
 A= Laurentiusmotte in de Zerkegemstraat; B= wijk “de Os en de Ezel”.

Het Gouden Osseveld was een uitgebreid gebied dat deel was van Bekegem, Aartrijke en Zerkegem.

De grenzen van het Gouden Osseveld zijn moeilijk te bepalen. Vooreerst zijn er een aantal vaste feiten. Wat Bekegem Zerkegem en Aartrijke betreft kennen we de begrenzingen nogal duidelijk, het zijn die zones die veld genoemd worden. Voor Bekegem wordt dit begrensd door de Zeeweg, de huidige Bruggestraat en de Doornhoekstraat. Voor Zerkegem is dit de Mosselstraat. Voor Aartrijke is dat de huidige Boterstraat³¹³, alles ten noorden van deze straat behoorde vast tot dit veld We vermoeden echter dat het Gouden Osseveld veel uitgebreider was datgene wat we hierboven aangeven. Zelfs de bovenstaande grenzen waren vermoedelijk niet precies te begrenzen. Verder situeren we deze velderijen in een periode waarin grenzen onbelangrijk waren. De bewoners hechtten er weinig waarde aan. Zelfs voor parochies waren er nog geen grenzen bepaald. We spreken hier over de Merovingische en Karolingische periode.

Het geheel van het Osseveld sluit naadloos aan bij twee andere velden, nl het Moerleteveld en het Vloetenveld. Vandaar dat het er dik inzit dat ook deze gebieden hoorden bij het Gouden Osseveld. Temeer omdat eventuele uitvoer van hout, vis of andere producten wel moest

³¹³ Voor wat Aartrijke betreft is dit duidelijk beschreven in de ommeloper, nl “Het Gouden Osseveld”

getransporteerd worden alover de “Bourgogne” vaart, daar was de meest dichtbij zijnde haven gelegen. In die periode was het vervoer over water heel veel belangrijker en gemakkelijker dan vervoer over land. Bij deze situatie is ook de herberg “de Osse” nogal centraal gelegen.

Een ander punt, op het eerste zicht ver gezocht is het volgende. Bij de vroegste christianiseringsgolf waarbij de verering voor Laurentius naar voor kwam in de streek kwam er een verering voor deze heilige in Bekegem maar ook in Zedelgem. Dit waren twee plaatsen die in vogelvlucht niet zover van elkaar verwijderd waren. Dit waren de twee enige plaatsen in de streek waar de verering voor Laurentius gebeurde. Er was vermoedelijk een band tussen beide plaatsen. Vooreerst zal het wel dezelfde monnik geweest zijn die in beide plaatsen het christendom bekend maakte. Mogelijks was ook het economisch een gemeenschappelijk gegeven. Misschien wel eenzelfde heer?

Oorspronkelijk was de graaf van Vlaanderen, als opvolger van de Karolingische koningen, de eigenaar van alle onbewerkte of woeste gronden in zijn graafschap. Dit noemde men het wildernisregaal. Hij oefende dit recht rechtstreeks uit, zonder tussenschakels of adellijke heren of hoge, gefeodaliseerde gezagsdragers. Hieronder vielen de schorren in de kustvlakte, de duinen, de venen. Als niet ontgonnen gronden waren de ‘velden’ eveneens eigendom van de graaf.

Het is echter helemaal niet zeker dat het Gouden Osseveld eigendom was van de graaf van Vlaanderen. Het is meer waarschijnlijk dat geheel het Gouden Osseveld in die vroegste periode (Merovingisch en Karolingisch) behoorde bij het “Middengedeelte”, dat toen Hondegem werd genoemd.

Vanaf de 10de eeuw wordt stilaan overal bos en heide tot vruchtbare landbouwgrond omgezet. Het Gouden Osseveld was een deel van de De 'Utfancwastine'. Deze werd in de 12e/13e eeuw door de grote ontginningsdrang van de Vlaamse graven grotendeels aangetast, dit om de landbouw te stimuleren. Deze ingreep valt stil omstreeks 1200. Toch blijven her en der stukken woeste grond over, hetzij grotere hetzij kleinere. Alle ongecultiveerde stukken grond kregen na 1300 de naam 'velt' mee³¹⁴.

't Veld was al voor de Middeleeuwen van een bos geëvolueerd naar een heide, veld of wastina genoemd. Het strekte zich uit over een groot gedeelte van de gemeente Bekegem, Zerkegem en een gedeelte van de gemeente Aartrijke..

De dorpsgemeenschappen uit de omgeving konden gemeenschappelijke gebruiksrechten laten gelden op het veld. Het worden door de omwonenden gebruikt als gemeenschappelijke weidegronden³¹⁵ en bezorgen de mens diverse grondstoffen: turf als brandstof, biezen voor plak- en vlechtwerk, riet voor dakbedekking, houtsprokkeling, bijenhoning ,... Ook bezemmakers haalden baten uit de velden. De kinderen van deze bezembinders noemde men “heettreckers of heettreckegen. Zij trokken in de velden in om “heed” te trekken. Dit is een heideplant waarover L.De Bo in zijn Westvlaamsch Idioticon schrijft “de bezembinders onderscheiden twee soorten van heed: tem heed, erica tetralixL. En wild heed, erica cinereaL. Tam heed is zachter en zeldzamer dan wild heed, en daarom kost een bezem van tem heed meer dan een bezem van wild heed”³¹⁶. Naast dit alles was er ook nog de gagel en het hooi als wintervoer.

³¹⁴ 'Velt'-toponiem, Urbain Naert in Noortover 6e jaargang nr 3.

³¹⁵ *Velden, vijvers en vissers te Zedelgem (1528-1776) Biekorf 1992 pg 233*). Zo ook in Zedelgem: Akkoord van 1624 tussen Jan van Haveskerke, heer van Zedelgem ende hoofdman en parochianen van zedelgem om de velden te gebruiken en deze “*gejaghen met alle haerlieder beesten, mitsgaders t’slaen vande turven ofte vadden ende t’snijden met zickelen gaghelte, gars ende anders*”.

³¹⁶ Id. Biekorf pg 236.

Last but not least was er de viskweek en de aanleg van visvijvers. Deze kweek vroeg relatief beperkte investeringen, leverde vrij vlug inkomsten op en vroeg slechts een beperkt onderhoud. De kweek werd o.m. gestimuleerd door de nog steeds toenemende vraag naar voedsel van een bevolking, die tot in het begin van de 14de eeuw zou blijven aangroeien. De viskweek, die in de steden diende afgebouwd, kon hier verdergezet worden. We kunnen er van uitgaan dat de karperteelt in de veldgebieden vermoedelijk al in de 2de helft van de 13de eeuw opstartte. Pas in de 18de eeuw zullen deze laatste veldzones in landbouwland omgezet worden.

Voor wat Bekegem betreft bracht het veld voor de "prochie", het officiële gemeentebestuur van voor de Franse overheersing, geen belastingen op. Dit gebied werd in oude landboeken blanco aangeduid en nooit exact opgemeten. Enkel de 13 vijvers die in het veldlagen, werden systematisch geëxploiteerd en staan wel in de oude landboeken afgebeeld. Het gaat hier waarschijnlijk over kunstmatig afgedamde vijvers, die voor de visteelt werden aangelegd. In de zandstreek ten zuiden van Brugge was dit een algemeen verschijnsel: honderden grote en kleine vijvers lagen verspreid in de toenmalige heidevlakten; zo ook in het Bekegemveld, hier noemde men dit veld "Beekvliet". Men kweekte er karpers, snoeken en andere zoetwatervissen.

Het Gouden Osseveld in Aatrijke

In een stuk van het Noordelijk gebied van Aatrijke ligt het "Gouden Osseveld", 52 gemet 1 lijn 52 roeden onontgonnen veld met errond een viertal hofstedekens, waarop de boertjes hun stuk heide tot vrucht trachten te dwingen. Daarbij ligt de "Gouden Ossevaert": "een nedinghe inden noordwesthoucke daer men seght den gouden osse verdrongen te sijne". Zo vinden we in deze zakelijke omloper ook een stukje legende. Verder is er in het noorden van dit gebied geen tekort aan heide, met vijvers erin. We noemen de "Vuyle vijver" (11 gemet 1 lijne), "met zijn dammen van westen en noorden". Verder het "kerckeveld met erin de "Wulvepit". We weten al dat dit veld zo werd genoemd omdat het eigendom was van de kerk verpacht "om turf te slaen ende te bejaeghen met coeijen, dat de taille van houtte blijft groeijen ten profijte van de kercke, en als het hout gecapt wort, sal den pachter moeten bevrijden, en sorghe draeghen voor de schoten, op peine vande schaede te verhaelen op den pachter." Grenzend aan

Snellegem lag de “Moerlete” 10 gemet 30 roeden bos. Dan lag er grenzend aan Snellegem en Zedelgem het grote heidegebied ³¹⁷ Vloetenveld.

4. De heren van Peteghem of hun voorgangers in het Middengedeelte

Vooreerst willen we jullie niet onthouden van de besluit-passage van Geert Berings in zijn gezaghebbende studie over “Het oude land aan de rand van het vroeg-Middeleeuwse overstromingsgebied van de Noordzee. Landiname en grondbezit tijdens de middeleeuwen”: *“Buiten de koninklijke domeinen traden in onze streek tijdens de vroege middeleeuwen voornamelijk enkele abdijen als grootgrondbezitter op de voorgrond. Hun grondbezit gaat terug op nog ouder Merovingisch of vroeg-Karolingisch koninklijk of adellijk grondbezit. De Vlaamse graven hebben als opvolgers van het Karolingisch gezag de fisci verworven. Dit grondbezit werd uitgebreid ; eerst via talrijke usurpaties ten nadele van de abdijen, later via grote ontginningen. Het lijkt er dus sterk op dat, zo de voorouders van Boudewijn I in deze streek al iets bezaten, dat het dan toch zeer beperkt moet zijn geweest.*

Daartegenover staat dat we in een zone van Vladslo tot Kortemark, met een aantal lokaliteiten waarvan topografie, toponymie en patrocinia voor een vroegmiddeleeuwse bewoning pleiten, geen sporen van een koninklijk of grafelijk domein of van abdijbezit aantreffen. De vraag stelt zich dan ook of de bezitters die hier later opduiken, in Vladslo de familie van Eilbodo, in Werken-Handzame- Kortemark, (Bekegem³¹⁸ en misschien ook in Oudenburg), de familie van Petegem-Oudenaarde, niet de rechtstreekse nakomelingen zijn van de autochtone vroegmiddeleeuwse adel, die elders door hun eigen schenkingen of door grafelijke usurpaties van het toneel verdwenen. De bronnen ontbreken om dit te bewijzen ; toch lijkt het ons zeer waarschijnlijk. De Vlaamse graven hebben als nieuwkomers in hun beginperiode zware concurrentie ondervonden vanwege deze autochtone adellijke grootgrondbezitters (cf. Eilbodo in het Kortrijkse), een strijd die pas ten tijde van de grote ontginningen, en wellicht mede daardoor, definitief in het voordeel van de graaf is beslecht.”

Oorspronkelijk was Peteghem een koningshof. Bij de afbrokkeling van het Karolingische gezag, profiteerden veel lokale ambtenaren hiervan om zich koninklijke bezittingen toe te eigenen. Ook Petegem bleef niet in handen van de koning maar kwam in bezit van de adellijke familie gekend als ‘de heren van Petegem’.

De machtige “Heren van Petegem” hadden goede relaties met Karel de Kale. Hun domein in Peteghem was strategisch gelegen. Het was gelegen vlak bij de Schelde die de grens vormde met het rijk van Lodewijk de Duitser. Petegem was dan ook het bestuurscentrum van het Karolingische koningshof. De geschiedenis van Petegem gaat terug tot de 7^e eeuw³¹⁹.

³¹⁷ Bijlagen tot de geschiedenis van Aartrijke 898-1740. Jules Pollet.

³¹⁸ Voor de duidelijkheid heb ik er “Bekegem” zelf aan toegevoegd omdat onze ontdekkingen ruim bewezen hebben dat ook deze locatie aan het rijtje kan toegevoegd worden.

³¹⁹ De oudste bewoningssporen op de site van Peteghem dateren uit de 8e eeuw.

Vermoedelijk het gehele “Middengedeelte” was in het bezit van de heren van Petegem of hun voorgangers. We treden misschien in herhaling maar de woorden van Geert Berings zijn volledig van toepassing voor wat betreft hun bezit in het “Middengedeelte”. Hij schrijft in zijn boek over “Het Oude Land aan de rand van het vroegmiddeleeuwse overstromingsgebied van de Noordzee”: *“Het lijkt ons geen losse hypothese te veronderstellen dat de bezittingen van de familie van Petegem en aanverwanten, net zoals het stambezit rond Petegem-Oudenaarde-Eine, onder Ingelbrecht II (vermeld 1002 - 1034/58) nog een geheel vormde, dat wellicht nog vroeger in de geschiedenis terug klimt, en ongetwijfeld een sterk tegengewicht moet hebben gevormd voor de grafelijke bezittingen in de streek. Deze hypothese verdient zeker meer aandacht, maar kan slechts echt getoetst worden via een meer gedetailleerd onderzoek³²⁰.”*

Verschillende aanwijzingen:

Bekegem

Het huis van Petegem aan de Schelde³²¹, had in Bekegem in de 11e eeuw en later bezittingen en rechten, die vermoedelijk hoger in tijd opklommen³²². Zelfs rond 1600 waren er in Bekegem nog gronden die eigendom waren van een klooster in Petegem. In de periode 1128 -1179 schonk een lid van deze familie een gedeelte van Bekegem met gronden in Moere, Eernegem en Zerkegem aan het pas opgerichte zusters-klooster “Val-des-Vierges” van Ghislenghien. In 1234 werd deze schenking doorverkocht aan Boudewijn van Mesen, kanunnik van St. Donaas in Brugge. Het armste gedeelte van Bekegem werd weggeschonken, het rijkste gedeelte werd behouden. Vanaf 1234 bestond Bekegem uit 2 gedeelten wat de eigendom betrof: een gedeelte dat behoorde tot de obediëntie van de kanunniken van St Donaas uit Brugge en een gedeelte dat behoorde tot de bezittingen van de familie van Peteghem of hun opvolgers, de heren van Gistel. Een gedeelte ervan was zelfs de persoonlijke eigendom van de heer van Gistel. We weten alleen niet wanneer en op welke manier deze laatste eigendomsoverdracht gebeurde.

Roksem³²³

Roksem werd in twee keer verkocht aan de Sint Bertijnsabdij in Sint-Omaers (in 745 en 770)

³²⁰Geert Berings in “Het oude land aan de rand van het vroegmiddeleeuwse overstromingsgebied van de Noordzee. P. 34. Hij bedoelt hier ook gronden in Kortemark, Handzame, Werken en Vladslo.

³²¹ Ca. 1034/58, na de dood van Ingelbrecht II van Petegem werd diens domein verdeeld onder zijn drie zonen. Ingelbrecht III werd heer van Petegem. Adelard werd heer van Eine. Aan deze heerlijkheid waren later bezittingen in Oudenburg en Vladslo verbonden. Hugo werd heer van Oudenaarde-Pamele. Aan deze heerlijkheid waren later bezittingen in Handzame en Kortemark verbonden. (Berings p. 34)

³²² Het vermoeden bestaat dat Petegem een Merovingisch koningsdomein is.

³²³ Alle feiten en bedenkingen nemen we over uit het artikel van Brigitte Meyns (zie bijlage), Yann Hollevoet en Georges Declerck. Deze artikelen zijn verschenen in en het tijdschrift Vlaanderen. “Enkele beschouwingen over de oorsprong en de vroegste geschiedenis van de cella in Roksem (8e-11e eeuw)” in “Licht in de Middeleeuwen, 1250 jaar Roksem en de kerstening in Westelijk Vlaanderen”.

De grote vraag is, wie zijn die vreemden van wie Felix het domein kocht. Uit de tekst blijkt dat de verkopers privépersonen waren die tot de hogere adel behoorden. Hun grondbezit zou terug gaan op nog ouder Merovingisch en vroeg-Karolingisch koninklijk of adellijk grondbezit.. Het zou kunnen dat met het oog op de verspreiding van het geloof, door de vorsten of andere privépersonen domeinen werden verkocht of geschonken aan belangrijke abdijen. Het lijkt erop dat in de gehele transactie geen enkele Koninklijke tussenkomst is. De grondbezitters treden totaal onafhankelijk op. Van een eventuele Koninklijke bekrachtiging is geen spoor te bekennen. De gronden die aan Felix verkocht zouden allodiaal bezit zijn. Zo kan de afwezigheid van een Koninklijke bekrachtiging³²⁴ verklaard worden: de tussenkomst van de vorst is helemaal niet nodig, aangezien de extraneae personae zelf eigenaar zijn van de verkochte goederen. Deze gedachtegang strookt met de historische context. Vrije lieden die al dan niet tot de lokale aristocratie behoren, schenken geregeld in de 7de, 8ste en 9de eeuw hun bezittingen, i.c. hun domeinen met één of meerdere mansi, aan de abdijen.

Het lijkt erop dat deze machtige heren te vereenzelvigen zijn met de heren van Petegem of hun voorgangers. Ook Peteghem was een koninklijk domein. Niets staat de redenering in de weg als zou het middengedeelte hun allodiaal bezit zijn. Bovendien waren zij machtig genoeg om op te tornen tegen de reusachtige Koninklijke fiscus van Snellegem in de onmiddellijke nabijheid.

Oudenburg

De geografische ligging van Oudenburg pleit voor een samenhang met Roksem-Westkerke-Ettelgem, maar er is daarvoor geen enkel historisch argument aan te voeren. In tegendeel, in 866 en 868 had de abdij van Lobbes er bezittingen. Volgens de polyptiek, opgesteld in 866, bezaten de monniken van Lobbes in Oudenburg een veeboerderij (vaccaritia) en een cijnsgrond. Ook in 868 hadden ze in Oudenburg niet nader gespecificeerde bezittingen. Misschien wel materie voor verder onderzoek.

*Dat Sint-Ursmarus, die in 713 gestorven is, de stichter zou geweest zijn van een kerk te Oudenburg, werd door J. Noterdaeme naar het rijk van de legenden verwezen. In de vita Ursuari, die voor 776 geschreven werd door Anso, abt van Lobbes, komt Oudenburg niet ter sprake. Slechts in de 11^e eeuw heeft een anonieme monnik uit Lobbes geschreven dat Sint-Ursmarus een kerk gesticht had te Oudenburg, ter ere van Sint-Pieter. Maar deze bewering is historisch te verwaarlozen. Oudenburg was in de 8^e eeuw een verlaten stad. Door de Duinkerkiense transgressie was Oudenburg van het achterland geïsoleerd. Toen in 745 een kerk werd gesticht in de streek, werd zij te Roksem gebouwd en niet te Oudenburg.*³²⁵

Geert Berings beweert dat we ook hier moeten rekening houden met de familie van Petegem-Oudenaarde³²⁶.

³²⁴ Berings p. 26.

³²⁵D. Anselm Hoste o.s.b., "De geschiedenis van de Sint-Pietersabdij te Oudenburg 1084-1984."1984, p. 39.

³²⁶ Berings p. 48.

Stichting van de abdij van Oudenburg (15de eeuw): (van links naar rechts): Hazecca, Cono I van Eine, graaf Robrecht de Vries, bisschop Everad Radulf van Noyon-Doornik, St.-Arnoldus van Tiegem en een monnik.³²⁷

Cono I van Eine, (vermeld vanaf 1067 tot 1100) ridder, heer van Eine, Vladslo en Oudenburg, huwde met Hazecca. Hij was kamerheer van Robrecht I de Vries, graaf van Vlaanderen (° 1029/32 - + 1093).

We weten dat in 988 het altaar van Oudenburg aan de bisschop toebehoorde. Het altaar van Oudenburg was één van de altaren die graaf Boudewijn IV ca. 1027 ontving vanwege Harduinus, bisschop van Noyon-Doornik, als beloning voor bewezen diensten. Volgens afspraak moesten de altaren na drie generaties worden weer gegeven. De graaf had inmiddels deze altaren verder in leen gegeven aan een aantal vazallen. Evenwel, na de gestelde termijn keerden de altaren niet terug naar de bisschop. Wat betreft Oudenburg wordt dit verhaal door de gegevens uit andere bronnen niet tegengesproken. In 988 hoorde het altaar immers nog de bisschop toe.

Wat hier gebeurde was ingegeven door de reorganisatie van het feodaal systeem. Tijdens de crisis van het grafelijk gezag na de dood van Arnulf II (988), had het grafelijk domein en kerkelijke instellingen en talrijke privépersonen te lijden onder allerlei usurpaties door machtige heren. De nieuwe machtsverhoudingen die daardoor ontstonden werden tijdens de tweede helft van de regering van Boudewijn IV (988- 1035) gecanoniseerd in een feodaal systeem. De graaf gaf aan deze heren de geüsurpeerde goederen in leen in ruil voor gehoorzaamheid en steun aan het grafelijk gezag³²⁸.

Het was dankzij de oom van moederlijke zijde van Cono I, bisschop Radulf, dat Cono heer werd van Oudenburg, wat een politieke zet was om het gezag van deze bisschop en de graaf te verstevigen. De bisschop had de kerk in leen gegeven aan de graaf, die ze op zijn beurt in leen gaf aan Cono I. Hij stichtte aldaar samen met zijn echtgenote Hazecca de St.-Pietersabdij. Nadien droeg hij de rechten van deze abdij over aan de graaf, die ze afstond aan de bisschop. Deze laatste schonk deze rechten aan de abdij zelf. De romaanse driebeukige stenen

³²⁷ Brugge, Groot Seminarie, Ms 127/5, f° 64.

³²⁸ A.C.F. KOCH, *Het graafschap Vlaanderen, A.G.N.*, I, 371-373 ; E. WARLOP, *De Vlaamse adel voor 1300*, I, *Historische Studie*, Handzame, 1968, 93.

abdijkerk met niet-uitspringend transept en vlak gesloten koor werd gebouwd tussen 1056 en 1070 met stenen afkomstig van de Oude Romeinse vestingen³²⁹.

In de oorkonde van 1 juli 1090 zegt bisschop Radbod dat zijn neef Cono I en diens echtgenote Hazecca afstand doen van de kerk van Oudenburg. Zij waren immers in het bezit van de Sint-Pieterskerk en de O.L.Vrouwkerk, van twee derden van de kerkelijke tienden en van andere kerkelijke goederen.³³⁰ Dit gebeurde met toestemming van de graaf, Cono was op dit moment immers leenman van de graaf.

In 1141 schrijft Hariulf uitdrukkelijk dat dit adellijke echtpaar de Sint-Pieterskerk gaven aan Arnoldus om er een abdij op te richten³³¹ Cono liet ook de nieuwe OLV-kerk bouwen. Dit alles moet gezien worden in het kader van de gregoriaanse hervorming³³². Het was immers in deze periode dat de investituurstrijd ten top aan de gang was. In deze periode werd bisschop Radbod zelfs beschuldigd van simonie.

Een stukje familiegeschiedenis in Oudenburg / de familieclan Peteghem

Alle hoofdrolspelers in dit verhaal zijn familie van elkaar, ze behoren allen tot de clan Peteghem

- Er is Arnold van Tiegem, Hij was de eerste abt van de benedictijnerabdij van Oudenburg. Hij is familie van de stichteres van het klooster van Gislenghien. Abt Arnold, zoon van Volbrecht en Meynsinde, was de neef van Arnould II van Oudenaerde³³³, deze was zelfs zijn dooppeter³³⁴. De broer van Arnould van Oudenaerde was Thierry I d'Audenaerde (1050-1095). Ze waren beiden zoon van Hugo van Peteghem (1021-?), heer van Oudenaerde – Pamele, Kortemark en Handzame. Thierry was gehuwd met Alice, erfgename van Chièvres. Deze laatsten waren de ouders van Guy van Audenaerde (1090-1127), heer van Chièvres. Hij was gehuwd met Ida van Ath. Deze laatste was medestichteres van de abdij van Gislenghien. Eén Van de stichtersessen schonk "Bekegem" aan de abdij.
- Cono I was ook de neef van de abt Arnold en van Thierry, heer van Chièvres. Hij was de zoon van Alard (1040-1067) en Alix van Vlaanderen (1031-1079). Alix van Vlaanderen was de dochter van Boudewijn V (1012-1067, graaf van Vlaanderen en Adele de France (1014-1079) die dochter was van de Franse koning Robrecht de Vrome.
- Dan is er nog Radbod, bisschop van Doornik Deze was de broer van Alix van Vlaanderen, de moeder van Cono I.

De heren van Eine, bij Oudenaerde, waren afstammelingen van het oeroude huis van Petegem. Zij zouden tot ongeveer 1168³³⁵ Oudenburg en Vladslo in handen hebben. Niemand maakte ooit zo'n prachtige samenvatting van de geschiedenis van Oudenburg tussen 1000 en 1200 als E. Warlop³³⁶. En dit met de heren van Eine als hoofdpersonen. We laten het artikel

³²⁹ D. Anselm Hoste o.s.b., "De geschiedenis van de Sint-Pietersabdij te Oudenburg 1084-1984." 1984, p. 39.

³³⁰ Zie ook A. Hoste o.s.b. in de geschiedenis van de Sint-Pietersabdij te Oudenburg 1084-1984.

³³¹ Berings p. 29.

³³² Deze hervorming steunde op een bevestiging van de onafhankelijkheid van de geestelijke stand, leken mochten niet meer ingrijpen in de benoemingen van de clerus. Alle zaken die de Kerk aangingen dienden door de clerus behandeld te worden. Geestelijken zijn dienaren van de kerk, en moeten zich niet meer laten inpalmen door landsheren en hun belangen

³³³ Zie essai van Robin Moens: "Val de la Vierge » p. 73.

³³⁴ Volgens Lisiardus (+1126), die het levensverhaal schreef van St Arnold, was de peter van St Arnold, Arnold van Oudenaerde.

³³⁵ Tussen 1168 en 1176 verkocht Walter II, zoon van Cono II, Eine, Vladslo en Oudenburg aan de graaf Filips van Elzas.

³³⁶ E. Warlop. De adel te Oudenburg voor 1330 in Vlaamse Stam , I (1965), p. 155-170; 235-247.

integraal publiceren in Bijlage nr. 3. We geven alvast de algemene denkwijze van E. Warlop i.v.m. de familie van Petegem:

Warlop beweert: Zijn tijdgenoten noemen Cono I van Eine edel en zeer rijk. "Het hoeft hier niet benadrukt te worden dat hij evenals zijn voorvaderen gerekend werd tot de meest vooraanstaande heren van het graafschap".

Ook bij de moord op Karel de Goede was de familie erg actief. Uit het gehele verhaal blijkt duidelijk dat de familie Van Peteghem een leidinggevende rol kreeg toebedeeld in het hele gebeuren. Zij werden gesteund door de Franse koning en werden met erg veel respect behandeld, soms tegen alle logica in. Uit het verhaal blijkt dat zelfs de graaf op zijn hoede was voor hun macht.

Hoe zijn de heren van Eine bij Oudenaarde ook heren van Oudenburg en Vladslo geworden? Dat zij op deze twee plaatsen heerlijke rechten bezaten lijkt geen twijfel.

De bezittingen- of tenminste het kerkelijke deel ervan- van het huis van Eine te Oudenburg schijnen terug te gaan tot de laatste jaren van de regering van graaf Boudewijn IV (+30 mei 1035). Deze kerkelijke goederen hielden ze in leen van de graaf, die ze zelf hield van de bisschop (94). Traditioneel wordt Boudewijn IV aangezien als de graaf die aan edelen en ridders domeinen en versterkte plaatsen in leen gaf. Men mag dan ook veronderstellen dat de heren van Eine van Boudewijn IV niet alleen kerkelijke goederen, maar ook op een officiële wijze de heerlijke macht en andere bezittingen te Oudenburg in leen gekregen hebben. Dit hield een bevestiging in van wat al lange tijd werkelijkheid was. Voor wat Vladslo betreft is dit misschien op dezelfde manier en op hetzelfde ogenblik gebeurd als te Oudenburg.

Walter II van Eine, laatste heer van Oudenburg, wordt een laatste maal vermeld in 1168 (86) en voor 1176 was hij gestorven zonder wettige kinderen na te laten. Vanaf de 12de en vooral tijdens de 13de eeuw was er een zeer grote inflatie. De Vlaamse adel verarmde. Waarschijnlijk door deze beruchte financiële moeilijkheden was Walter II van Eine verplicht zijn bezittingen te verkopen. Na zijn overlijden ging zijn erfenis (Eine, Oudenburg en Vladslo) over in handen van de graaf van Vlaanderen, Filips van de Elzas, die voor een hoge prijs alle rechten erop gekocht had. Met Walter II stierf het oude huis van Eine uit.

De machtige oude heren van Eine waren verdwenen en hun onmetelijke bezittingen verbrokkeld. Te Oudenburg was de meest vooraanstaand heer en edelman nu Gerard van Belle, kastelein en heer van de plaats. Hij was gehuwd met Vergina; Zij zou een afstammeling zijn van Cono II van Eine.

(H)ondegem

"Bekegem", "Bekegemhouck" is een plaats nabij "Hondegem" of "Ondegem" gelegen. De naam Bekegem (in Gistel) wordt tegenwoordig niet meer gebruikt, dat was wel het geval tot 100 jaar geleden. Het is een plaats in Gistel op de grens met Snaaskerke

Vóór het jaar 800 was een groot gedeelte van Gistelambacht overstroomd, enerzijds door de overstromingen in de kustvlakte en anderzijds door het regenwater dat zijn uitweg zocht alover de delta van de Bourgogne en de Waere naar de zee³³⁷.

Gistel is gelegen op de landtong van de pleistocene dekzandrug van Gistel over Brugge naar Maldegem en verder tot in Stekene. De landtong in de kustvlakte waarop de nederzetting van

³³⁷ Zie hiervoor het artikel over "de Bourgognedelta"

Gistel is gegroeid, is door geen enkele van de talrijke overstromingsfasen, bedreigd geworden. Gistel vormt een eiland dat gescheiden is van de rest van de zandrug door een geul die later de Waerevaart zal worden.

Bekegem (in Gistel) is te situeren ten noorden van Gistel-eiland. Vroeger vormde deze plaats een schorre in de overstroomde kustvlakte. Het lag dicht bij het eiland dat men later Gistel zou noemen.

Van Gistel horen we voor de eerste keer in 988 in een bulle waarin paus Johannes XV de bezittingen van het bisdom en van het kapittel van Noyon bevestigd. Hondegem werd al 100 jaar vroeger vermeld (899). De naam Hondegem bestond al voor er sprake was van Gistel.

Waarschijnlijk noemde het gehele gebied, het Middengedeelte, Hondegem: Bekegem (met een gedeelte van Zerkegem en Aartrijke), Roksem, Westkerke, Ettelgem, Oudenburg, de 15 schorren en Gistel. Deze parochies vormden vermoedelijk één geheel in de Merovingische periode. Roksem Westkerke, en Ettelgem, werden in 745 en 770 verkocht aan de abdij van St Bertijns. Priester Felix en zijn opvolger zouden dan Westkerke, Roksem en Ettelgem aangekocht hebben van privépersonen die tot de hogere adel behoorden. Deze waren eigenaar van Hondegem. Vermoedelijk werd in dezelfde periode ook Bekegem verkocht of geschonken aan de abdij St Amands. Officieel gebeurde dit niet onder de naam "Bekegem", wel "Hondegem en 15 schorren". Voor wat Oudenburg betreft kunnen we hier geen verband aantonen. We zagen wel dat in latere tijden, een mogelijk traditioneel verband was met de "clan Petegem". (zie pg. 163)

5. Het “Middengedeelte”, de Karolingische periode.

a Het Middengedeelte en de abdij van St Amands

De tweede bekeringsgolf³³⁸ in onze streek is er vermoedelijk gekomen in de periode 650-700 vanuit Torhout³³⁹ onder invloed van de abdij van St Amands.

De St Amandsabdij is vermoedelijk in het bezit gekomen van het “Middengedeelte” of Hondegem in de jaren 743 of kort daarachter.

Immers op 23 april 743, werd een oorkonde opgesteld waarin de laatste Merovingische koning, Childericus III, de toelating van zijn voorganger, Theodoricus IV, hernieuwt om gronden uit de Koninklijke domeinen te schenken of te verkopen aan abdijen met de bedoeling om het geloof te verspreiden. Vermoedelijk zijn de machtige heren die deze streek exploiteerden daarop ingegaan. Vooreerst verkochten ze Roksem aan priester Felix en daarna, of terzelfdertijd, de rest van Hondegem te schenken of te verkopen aan de St Amandsabdij.

Drie oorkonden zijn in dit verband belangrijk:

821

Het diploma van 29 juni 821 waarmee Lodewijk de Vrome, zoon van Karel de Grote, de *mensa conventualis*³⁴⁰ van de Sint- Amandsabdij oprichtte. Hierin worden onder meer in Roeselare en afhankelijkheden (Ardoorie, Koekelare, Hooglede, Rijkegem (Tielt), Koolskamp, Wingene, Beernem, Oudegem (Rekkem) en Bonaerde (Kuurne), 118 mansi³⁴¹ aan de monniken toegewezen. Het is duidelijk dat deze 118 mansi zich niet kunnen beperkt hebben tot Roeselare en zijn onmiddellijke omgeving.³⁴²

847³⁴³

Op 23 maart 847 ondertekende de West- Frankische koning, Karel II de Kale (843-877) een oorkonde die de bezittingen van St Amands bevestigt. In plaats van Roeselare met zijn afhankelijkheden staat er nu Roeselare, Ardoorie, Koekelare, Hooglede, Rykegem (Tielt), Koolskamp, Wingene, Beernem en Bonaerde (Kuurne)

899

In 899 bevestigde Karel de Eenvoudige, koning van Frankrijk, Bonaerde, Ardoorie, Roeselare, Koekelare, Hooglede, Rykegem, Koolskamp, Wingene, Beernem, Oudegem³⁴⁴ (thans een deel van Loppem) en nog 15 schorren in St Amands bezit³⁴⁵.

Wie de Sint-Amandsbezittingen na 899 zo fel heeft aangetast valt niet uit te maken.

De Vlaamse graven, met name Boudewijn I (vanaf 864- 879) en Boudewijn II (879- 918) profiteerden van de chaos ten gevolge van de Noormanneninvallen en wisten zich aldus een uitgebreid domein te creëren, door usurpaties allerhande. Dit gebeurde enerzijds ten nadele van de kroon, anderzijds ten nadele van de kerkelijke instellingen, en daarenboven wellicht

³³⁸ De eerst bekeringsgolf was deze van Laurentius in de laat Romeinse of vroeg Merovingische periode.

³³⁹ Berings p. 18. Hij schrijft: “Het lijkt ons dan ook voor de hand te liggen de stichting van het Torhoutse monasterium aan de Sint-Amandsabdij toe te schrijven. Dit moet dan, gezien het verhaal in de Vita Bavonis, gebeurd zijn ten laatste rand van de 7e eeuw, dus ten tijde van de heilige Amandus zelf.

³⁴⁰ Goederen die dienen voor het levensonderhoud en de kledij van de monniken.

³⁴¹ Hofsteden

³⁴² Ed. M. BOUQUET, Recueil des historiens des Gaules et de la France, VI, Parijs, 1749, 530-531 ; ook CH. DUVIVIER, Recherches sur le Hainaut ancien, I, Brussel, 1865, 293.

³⁴³

³⁴⁴ Nogmaals. Voor wat Oudegem en de 15 schorren verwijzen we naar het artikel over Hondegem

³⁴⁵ Ed. A. Miraeus-JF Foppens Opera diplomatica III 291-292

ook - ten nadele van talrijke privépersonen. Later tijdens de crisis van het grafelijk gezag na de dood van Arnulf II (988), zou het grafelijk domein op zijn beurt te lijden hebben gehad van allerlei usurpaties door machtige lokale heren. De nieuwe machtsverhoudingen die daardoor ontstonden zouden tijdens de tweede helft van de regering van Boudewijn IV (988- 1035) zijn gecanoniseerd in een feodaal systeem, waarbij de graaf aan deze heren de geüsurpeerde goederen in leen zou hebben gegeven in ruil voor gehoorzaamheid en steun aan het grafelijk gezag³⁴⁶.

Het "Middengedeelte" onder de invloedssfeer van en de abdij van St Amands

Bekegem heeft de patroonheilige St Amandus. Bekegem wordt voor de eerste keer vermeld in een oorkonde van 1107³⁴⁷ waarin Baldericus, bisschop van Doornik, at moment bekrachtigd, dat het altaar van "Bichengem" aan de Sint-Amandsabdij³⁴⁸ van Elnone toebehoort. Voorheen gebeurde dat ook, maar dan onder de naam (H)ondegem³⁴⁹. Bekegem behoorde in die dagen bij de St Amandsabdij³⁵⁰ wat het altaar-bezit betrof, het recht de pastoor aan te stellen en een gedeelte van de tienden te ontvangen.

- In de akte van Lodewijk de Vrome (821) en deze van Karel de Eenvoudige (899) wordt beschreven dat (H)ondegem in bezit is van de St Amandsabdij.
- De abdij werd vernietigd bij de inval van de Vikings op het einde van de negende eeuw. In dezelfde periode was Karel de Kale nog in Petegem om te bespreken wat kon worden gedaan tegen de invallen. Vermoedelijk werden de eigendommen nadien geüsurpeerd door de heren van Petegem.
- Gistel was een ander verhaal. Voor wat de kerkelijke kant betreft was er de bisschop van Noyon-Doornik die duidelijk rechtstreekse belangen in een aantal 10e eeuwse ontginningen in de buurt. De bisschop is er op de voorgrond getreden om de kerkelijke rechten over deze nieuwe stichting op te eisen³⁵¹. Om zijn eisen kracht bij te zetten heeft de bisschop Gistel ook laten opnemen in het pauselijke privilege van maart 988 waarin paus Johannes XV de bezittingen van het bisdom en van het kapittel van Noyon bevestigt.
- De patronaatswisseling tussen St Amands en St Bertijns in Bekegem. In 1227 wordt het altaar van Bekegem in Sint-Bertijnsbezit vermeld³⁵². Wat daar achter zit begrijpen wij niet. Misschien heeft het iets te maken dat "Bekegem" toen in het bezit was van de abdij van Gislenghien. In ieder geval zeker al in 1469, vermoedelijk veel vroeger, was het opnieuw in het bezit van St Amands: "Bisdom Doornik "registrum collationum.... 1400 sexagesimo mensis septembris XXVI 30/12/1469 op voorstel van de abt v St. Amand in Pevele, verkrijgt Cornelius Ribode, clericus, de parochiale kerk van Bekeghem, vrijgekomen, door het verzaken vanwege Gadiferus Ryver, die verwisseld voor de custodia in de kerk van St. Joris in Werde (bisdom Luik). (St. Joris-Weert in Limburg ??).

We zien dus de wisseling tussen St Amands en St Bertijns en daarna terug St Amands.

³⁴⁶ Zie Berings p. 6.

³⁴⁷ Ed. A. MIRAEUS-J.F. FOPPENS, *Opera Diplomatica*, II, Brussel 1723 en 1151. Duvivier : Actes et Documents Anciens 1898

³⁴⁸ Abdij van Saint-Amand-les-Eaux gesticht in 637 op de Scarpe in Noord-Frankrijk)

³⁴⁹ Hondegem en 15 schorren in het bezit van St Amands.

³⁵⁰ Duvivier: Actes et Documents Anciens 1898

³⁵¹ Dat was ook zo voor een aantal andere kerken zoals Sint-Salvators in Brugge, alsook de kerken van Jabbeke, Oudenburg, Leffinge, Gistel en Vlissegem.

³⁵² Les Chartes de Saint Bertin I 315-320 ED D Haignere.

- Wat er juist gebeurde met Hondegem en de heren van Peteghem in de streek weten we niet. Tot voor Boudewijn IV was de graaf een gewichtige concurrent voor de Heren van Peteghem of hun voorgangers. Vanaf Boudewijn IV werden beide concurrenten bondgenoten in de strijd tegen Otto, keizer van het Duitse Rijk in de streek van Oudenaarde (ca 1000). In dezelfde periode werd het leenroerig stelsel³⁵³ in onze streken gereorganiseerd na de crisis van het grafelijke gezag en na de dood van Arnulf II (988). In die tijd had het grafelijke domein erg te lijden van allerlei usurpaties door machtige lokale heren. De nieuwe machtsverhoudingen, daardoor ontstaan, zouden tijdens de tweede helft van de regering van Boudewijn IV (988-1035) zijn gecanoniseerd in een feodaal systeem, waarbij de graaf aan deze heren de geüsurpeerde goederen in leen zou hebben gegeven in ruil voor gehoorzaamheid en steun aan het grafelijke gezag. We vermoeden dat Hondegem zijnde Gistel en omgeving deze beweging heeft ondergaan. In 988 wordt Gistel voor de eerste keer vermeld³⁵⁴. Vermoedelijk werd Gistel in die periode een graafschap. De leenheer was er Boudewijn IV. Hij had het er in ieder geval voor het zeggen. In latere tijden weten we dat de graaf Berthulf aanstelde als watergraaf en richtte Filip Van de Elzas het Gistelambacht op (1180).
- De periode 745-770 kan men het einde noemen van de bloeiperiode van dit Merovingische privé-domein. Hondegem hield al gauw op te bestaan. Dit gebeurde vermoedelijk in het begin van de 10e eeuw³⁵⁵.
- Bekegem werd uiteindelijk ook door de graaf geüsurpeerd met uitzondering van dat gedeelte dat toebehoorde aan de abdij van Gilenghien. Dat moet echter heel laat gebeurd zijn. Bekegem bleef lange tijd onafhankelijk van de graaf van Vlaanderen. Het ziet er naar uit dat de graaf hier geen gronden bezat en hier niets te vertellen had. In Bekegem vind je bijna geen lenen, enkel een paar aan de oostzijde nabij de grens met Zerkegem. Toch werd Bekegem uiteindelijk deel van Gistel ambacht. (Gistel ambacht werd door Filip van den Elzas opgericht rond 1180)

³⁵³ Leenheren en leenmannen

Hoe meer vruchtbaar land een heer bezit, hoe meer militaire macht hij kan verwerven. De heer leent namelijk percelen grond uit aan zijn naaste medewerkers, de leenmannen. Die laten het leengoed bewerken. Met een deel van de opbrengst betalen ze hun leenheer terug in de vorm van militaire hulp. Het grondbezit en het leenstelsel bepalen de adellijke hiërarchie.

De leenmannen moeten beschikbaar zijn in geval van oorlog. Als de leenheer hen niet onder de wapens roept, hebben ze alle tijd om zich met hun "heerlijkheid" bezig te houden: om bij de landbouwers tienden te innen en zich op basis van hun "heerlijke rechten" persoonlijk te verrijken. Veel leenmannen leiden dan ook een luxueus leven.

Maar niet al het geld van de adel gaat naar oorlog of ontspanning. Er is ook geld nodig om zielsrust te kopen. Dat geld schenken de edellieden aan kapittels en abdijen zodat ze er zeker van kunnen zijn dat er voor hun zielenheil en dat van hun familie wordt gebeden. Of ze zorgen ervoor dat een familielid in een abdij treedt of een benoeming verwerft in de hogere clerus. (visie in het museum te Koksyde)

³⁵⁴ Gistel dient beschouwd te worden als een nieuwe stichting ten tijde van de ontginningen in de 9^e en 10^e eeuw. Zie ook Berings p. 24

³⁵⁵ De naam "Hondegem" werd nog aangehaald in de oorkonde van Karel de Eenvoudige in 899.

9. Bekegem op een andere manier bekeken.

Inleiding

Wat was Bekegem in de oudste periode, hoe zag het eruit?

Bekegem situeerde zich in die periode in een landschap beschreven als sterk bebost, met veel onontgonnen gronden, waartussen de nederzettingen als eilandjes verspreid lagen. Het was een deel van het Herualdulogo woud. In het begin van de 12^e eeuw werden deze uitgestrekte woeste gronden op grote schaal ontgonnen. Hier is in concreto sprake van het uitgestrekte complex woeste gronden op het grondgebied van Eernegem, Ichtegem, Koekelare en Bovekerke. Wanneer we dit gebied van nieuwe gronden bij het complex Torhout-Wijnendale voegen, dan krijgen we een totaal nieuw gebied waarin de graaf hier het grote zwaargewicht, economisch, juridisch en dus ook politiek wordt³⁵⁶.

Landschappelijk sloot Bekegem aan bij dit gebied. Toch bleef Bekegem onafhankelijk van de graaf van Vlaanderen. Het ziet er naar uit dat de graaf geen gronden bezat en geen gezag uitoefende in Bekegem. In Bekegem vind je geen lenen, enkel een paar aan de oostzijde nabij de grens met Zerkegem³⁵⁷.

Of we nu spreken over de vroege Middeleeuwen of over de periode van de 12^e of 13^e eeuw, qua uitzicht zal het niet veel verschil uitgemaakt hebben. Zelfs in latere tijden was het zo. Het verschil tussen Bekegem in de Middeleeuwen en Bekegem 70 jaar geleden was ook niet zo groot, toch niet wat uitzicht betreft. Bekegem was doorheen de hele geschiedenis een zeer arme gemeente. De magere zandgrond maakte dat de boeren het zout in hun pap niet konden verdienen.

Bekegem wordt voor de eerste keer vermeld in 1107³⁵⁸. Op dat moment bekrachtigd Baldericus, bisschop van Doornik, het altaar van "Bichengem" aan de Sint-Amandsabdij van Elnone³⁵⁹. Berings schrijft in dit verband dat het lijkt voor de hand te liggen dat ook het territorium van deze lokaliteiten (Bekegem en Zedelgem) oorspronkelijk aansloot bij het Sint-Amandscomplex. Dit betekent dat de plaats Bekegem wellicht een paar eeuwen vroeger tot stand kwam. Berings schrijft verder: "Hetzelfde geldt dan nog voor Oudegem, thans een deel van Loppem, dat in 899 als Sint-Amandsbezit werd geattesteerd³⁶⁰.

Het zou kunnen dat men het gehele gebied, het Middengedeelte, Hondegem noemde. Bekegem (met een gedeelte van Zerkegem en Aartrijke), Roksem, Westkerke, Ettelgem, Oudenburg, de 15 schorren en Leke, vormden één geheel in de Merovingische periode³⁶¹.

³⁵⁶ Berings p. 34.

³⁵⁷ Deze lenen sluiten aan bij het Leenhof Ter Walle in het gedeelte van Zerkegem dat bij Gistel Ambacht behoorde.

³⁵⁸ Ed. A. MIRAEUS-J.F. FOPPENS, *Opera Diplomatica*, II, Brussel 1723 en 1151.

³⁵⁹ Duvivier : Actes et Documents Anciens 1898

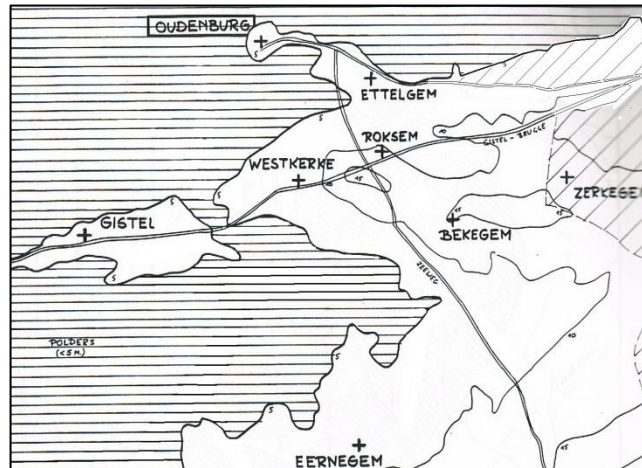
³⁶⁰ Berings p.12. In het hoofdstuk Bekegem/Hondegem in Gistel zagen we dat die Oudegem in Loppem hoogstwaarschijnlijk verkeerd werd geïnterpreteerd. Oudegem en 15 schorren moet zijn (H)ondegem en 15 schorren.

³⁶¹ Zie hoofdstuk Bekegem, Gistel, Hondegem

Binnenin Dit gebied was er een centrale plaats waar men de heidense goden nog vereerde. Die plaats was de Laurentius – motte. Toch waren hier al missionarissen voorbij gekomen in de laat- Romeinse tijd of de vroeg- Merovingische periode. De verering voor Laurentius was immers al in de 4^e eeuw begonnen. Normaal gebeurde dit eerst binnenin de steden. Waar er geen steden waren zoals in Brittannië gebeurde dit op het platteland. Zo kan het ook hier zijn geweest.³⁶² Vermoedelijk noemde men dit gebied “Hondegem”.

Een gedeelte van de kuststreek ontgonnen vanuit Bekegem?

We halen het geval aan van een schorre, genaamd Bekegem. Dit gebied is gelegen ten noorden van Gistel op de grens met Snaaskerke, nabij het Camerlinck-ambacht. Daar waar Hondegem – Bekegem zich situeert zien we op de kaarten een cirkelvormig gebied met een hoogte van 3,75m boven de zeewaterspiegel. De boogvorm van de perceelsgrenzen volgt voor een gedeelte deze hoogtegrens. Deze enclave steekt 1,25m boven de omgeving uit (hoogte 2,50m). Vroeger vormde deze plaats een schorre in de overstromde kustvlakte. Het lag dicht bij het eiland dat men later Gistel zou noemen. Een gedeelte ervan noemde men toen of later, “Bekegem” of “Bekegem Houck” (42^e begin). “Bekegem” was tiende-plichtig, 2/6 behoorden aan de pastoor van Gistel, 1/6 aan de kerk van Gistel en 2/6 aan de pastoor van Bekegem³⁶³. Een ander gedeelte was tiendplichtig aan Eernegem (43^e begin).

Het lag dicht bij het eiland dat men later Gistel zou noemen. Een gedeelte ervan noemde men toen of later, “Bekegem” of “Bekegem Houck” (42^e begin). “Bekegem” was tiende-plichtig, 2/6 behoorden aan de pastoor van Gistel, 1/6 aan de kerk van Gistel en 2/6 aan de pastoor van Bekegem³⁶³. Een ander gedeelte was tiendplichtig aan Eernegem (43^e begin).

“Bekegem” (in Gistel) is een gedeelte van Hondegem. Waarschijnlijk noemde men het “eiland Gistel” in die periode Hondegem, samen met het gehele Middengedeelte. De naam “Gistel” bestond vermoedelijk al, maar het was onderdeel van Hondegem³⁶⁴.

Ondegem werd al vernoemd in een acte uit 899 waarin “Oudegem en nog 15 schorren” in Sint Amandsbezit bevestigd door Karel de Eenvoudige, koning van Frankrijk³⁶⁵. Ook Bekegem was in die periode in het bezit van de St Amandsabdij. Het verband is duidelijk.

Eigenaardig is dat de kerk van Bekegem verschillende renten bezit op andere gronden in de kustvlakte en wel op hoger gelegen gebieden (o.a. in de zone Ettelgemhouck, Zandvoorde, Snaaskerke, Stene)³⁶⁶, hoger gelegen gebieden die in de 7^e en 8^e eeuw als schorren werden beschouwd. Waren dit een deel van de 15 schorren van St Amands, en waren zij oorspronkelijk

³⁶² Meer hierover vind je in het hoofdstuk “de oerparochie en het hoofdstuk Christianisering.

³⁶³ Zie ook het hoofdstuk hiervoor “BEKEGEM – HONDEGEM in Gistel” en Gestella 2013 nr.3.

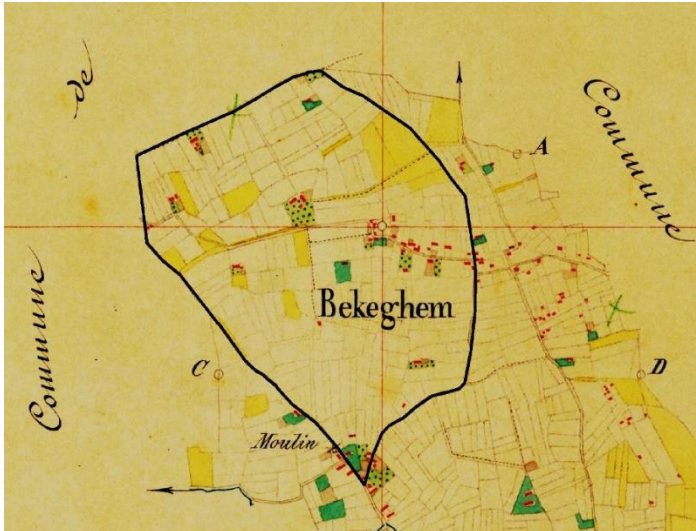
³⁶⁴ id

³⁶⁵ Ed. A. Miraeus-JF Foppens Opera Diplomatica III 291-292. Er werd verkeerdelijk verondersteld dat Hondegem, Ondegem of Oudegem in Loppem ligt of in Rekkem.

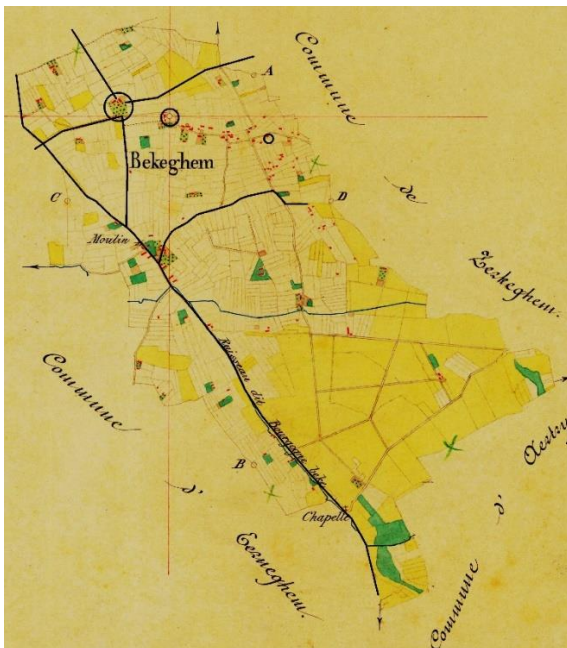
³⁶⁶ RAB INV. 38/17 nr. 5, register van kerk en dislanden 17^e eeuw (tekst 1651 gebaseerd op tekst uit 1540)

renteplichtig aan de kerk van Bekegem (St Amands)? Zijn dit de resten van een vroeger veel uitgebreider gebied? Een gebied dat werd ontgonnen vanuit Bekegem?

1. Een cirkelvorm in Bekegem-boven

We gebruiken de Popp-kaart van Bekegem (1853). In het centrale gedeelte van Bekegem zien we een cirkelvormig gebied in de vorm van de percelen.

Het stratenpatroon, drie plaatsen zijn erop aangeduid met een cirkel: de centrale hoeve, de Amandus kerk en de Laurentiuskapel

a. Een cirkelvorm in de percelering

In het noorden van Bekegem zien we een cirkelvorm in de perceelsgrenzen (35e en 36e begin). Het geheel duidt op iets belangrijks uit het verleden. In het midden van dit gebied is er de centrale hoeve, rechts ervan (omcirkeld) de kerk van Bekegem. Het ziet er naar uit dat de

hoeve en de kerk één geheel vormden samen met geheel het cirkelvormige domein. Door het gebied lopen twee straten die mekaar kruisen nabij de hoeve. Het domein was tot ca. 1700 “ombarmd”³⁶⁷. Het midden-rechts van de cirkelvorm is nu het centrum van Bekegem. Tot ca 1700 stonden daar slechts een vijftal huizen. De toenmalige bewoning situeerde zich voornamelijk in de wijk die we nu Watervalle noemen (onderaan het cirkelvormig gebied).

Het gehele cirkelvormige gebied vormt één geheel samen met de ombarmde centrale hoeve, de kruisvorm in het stratenpatroon en de eveneens ombarmde kerk. Hierop zien we duidelijk de cirkelvorm met middelpunt het centrum van Bekegem. De cirkelvorm werd rondom begrensd door straten: Zeeweg, Leegestraat; een oude verdwenen weg die de twee bochten van de Dorpstraat verbindt en verder doorliep landinwaarts om uit te komen nabij de Vandekinderenweg, verderop volgen we dezelfde Vandekinderenweg tot we terug op de Zeeweg uitkomen. Het cirkelvormig gebied heeft een oppervlakte van ongeveer 110 ha, een omtrek van 4100 m en een diameter van 1200/900m. We onderzochten de eigenaars van bijna alle gronden binnenin het gebied. We konden achterhalen dat alle gronden, rond 1550, toebehoorden aan de eigenaars van de centrale hoeve of hun erfgenamen. Het ziet ernaar uit dat alle gronden tot ca 50 jaar voordien tot dezelfde eigenaar behoorden.

b. Een kruisvorm in het stratenpatroon

In het centrum van het cirkelvormig gebied bevindt zich de centrale hoeve³⁶⁸ en ook de kerk. Deze beide kunnen met een beetje goede wil beschouwd worden als opperhof en neerhof. Vanuit deze centrale hoeve lopen vier straten in kruisvorm. Deze kruisvorm duidt op Merovingische oorsprong. De weg oostwaarts loopt recht naar de kerk van Zerkegem. Deze weg is al gedeeltelijk verdwenen maar is nog zichtbaar in het landschap. De weg westwaarts loopt recht naar Gistel alover de Bevrijdingsweg en op het grondgebied van Westkerke alover de vroegere Osseweg³⁶⁹ en de Pardoestraat tot nabij de Waerebrug. De weg zuidwaarts loopt richting Bourgogne alover de huidige Zilverstraat, verder het verlengde hiervan tot op de Zeeweg en verderop rechtdoor alover een verdwenen weg die rechtdoor liep tot aan het begin van de Bourgognevaart. Het laatste gedeelte bevond zich boven op een verdwenen dijk. De weg Noordwaarts liep richting Roksem. Andere wegen waren er niet in de cirkelvorm. De Watervallestraat werd pas in 1870 aangelegd. De Kerkweg kreeg pas 100 jaar geleden zijn huidige vorm. Ook de Dorpstraat bestond niet in de vroegste periode, ze kreeg pas vorm rond 1700. Op dat moment had ze zelfs nog geen naam. Men formuleerde het als volgt: “De landweg die loopt van de Zeeweg naar het Cruyssevelt”. Het dorp Bekegem bestond eigenlijk niet, er stonden amper een vijftal huizen (voor 1650). Op de wijk Watervalle was er meer bedrijvigheid dan rond de kerk.

c. Een barm rond het domein

Rond het gehele gebied en is er een “barm³⁷⁰” aanwezig. In de landboeken³⁷¹ (zie bijlage 1) vonden we op een tiental plaatsen de vermelding van een barm. Ook de centrale hoeve en de kerk waren ombarmd.

³⁶⁷ We vermoeden dat dit een “barm” was met heel veel doornige struiken die zich op een lichte verhevenheid bevonden.

³⁶⁸ het vroegere “Dravershof” in de Bevrijdingsweg

³⁶⁹ De Osseweg volgde vroeger een ander tracé. Zie hiervoor Het artikel: “Bekegem, het stratenpatroon”

³⁷⁰ Die barm was vermoedelijk een kleine ophoging begroeid met stekelachtige planten.

³⁷¹ Zie hiervoor achteraan in bijlage 1

De meest basale functie van een wal of barm is het afbakenen van bezit. Wallen begrenzen een perceel, een aantal percelen, een grondgebied. Je zou kunnen zeggen, het is een ouderwetse vorm van prikkeldraad. Tegelijkertijd dienden veel wallen om vee of wild buiten te sluiten, of binnen. Veel wallen hadden ook nog eens een – belangrijke! - nevenfunctie als houtleverancier.

Als we de echte militaire wallen, zoals stadswallen en linedijken, buiten beschouwing laten, zijn er drie typen aarden wallen van belang.

1. wallen tegen wild en vee. Aan te nemen valt dat zodra mensen akkers aanlegden, ze deze ook beschermden tegen vee en wild door de aanleg van omheiningen, zoals wallen.

2. wallen als wettelijke bescherming en markering van eigendom. Deze zijn deels overlappend, maar primair gaat het hier om afbakening van eigendom.

3. wallen tegen mensen. Sommige wallen hadden primair een afwerende functie, ook voor mensen. Dit geldt bijvoorbeeld voor verdedigingswallen rondom steden. Landweren hadden naast een grensfunctie ook een defensieve.

In Groot-Brittannië zijn grenswallen bekend uit de vroege middeleeuwen en zijn aangelegd door de hoogste gezaghebbers van die dagen. Offa's Dyke is aangelegd onder koning Offa van Mercia, een tijdgenoot van Karel de Grote. Elders in Engeland liggen nog meer van dergelijke vroegmiddeleeuwse wallen, die mogelijk zelfs nog een paar eeuwen ouder zijn.

Een andere groep grenswallen is aangelegd om (grote) grondbezittingen te markeren. Dergelijke wallen zijn vooral door Engelse landschapshistorici beschreven. Sommige van die landgoederen bestonden al in de vroege middeleeuwen en in enkele gevallen kunnen ze zelfs teruggaan tot de Romeinse tijd. Hun grenswallen kunnen dan ook een zeer hoge ouderdom hebben. Vergelijkbare voorbeelden zijn in Continentaal Europa nog nauwelijks beschreven. We mogen vooral de invloed van Engeland (en omgekeerd) op onze streek niet onderschatten. Door de handel, zelfs in de vroege middeleeuwen, waren de contacten tussen de volkeren langs weerszijden van de Noordzee erg belangrijk³⁷².

d. Het hoogste gebied van de hele kust

Het hoogteniveau in Bekegem kent een verloop van 15,5m. In de omgeving van de Bekegemstraat bevinden we ons op een hoogte van 2m boven de zeespiegel. De hoogte achter de kerk, in Roksem de Boterberg genoemd, heeft een hoogte van 17,5 m.

Het lijkt er wel op dat deze cirkelvorm een militaire betekenis kan gehad hebben. We bevinden ons hier op het hoogste punt van de gehele kuststreek, op 1,5 kilometer van de overstroomde kustvlakte en van Oudenburg. In ieder geval was dit een plaats met een groot strategisch belang³⁷³.

e. Interpretatie van die cirkelvorm met de kruisvormige straten.

³⁷² Historische wallen in het Nederlandse landschap. Henk Baas, Bert Groenewoudt, Pim Jungerius en Hans Renes.

³⁷³ Een beschrijving uit "Het Romeinse Castellum van Oudenburg herontdekt, opgravingscampagne van 8/2001 tot 4/2005" door Sofie Vanhoutte in *Relicta* 3 (2007), p. 199."

"Oudenburg ligt vandaag zo'n 8 km landinwaarts. In de Romeinse periode lag het aan de rand van de kustvlakte, een wadgebied met slikken en schorren. De oost-westgerichte landtong waarop Oudenburg ontstond, is een zijtak van de dekzandrug Gistel-Brugge-Maldegem-Stekene. Deze hoge zandrug bood een zeer strategische ligging als uitkijkpost over de kustvlakte. Hier vonden de Romeinen bovendien een ideale ondergrond om op te bouwen en zoet water was ruim voorhanden. Er was een directe toegang tot de zee via een van de getijdengeulen die de kustvlakte doorsneden. Ook de aansluiting op het Romeinse wegennet was belangrijk. De Zeeweg, die Oudenburg via Aartrijke verbond met Bavay, en de Zandstraat die via Brugge naar Aardenburg leidde, komen hier samen."

Burchten ter verdediging tegen de Noormannen

In de loop van de 9de eeuw kwam deze streek in contact met de Noormanneninvallen. Door haar ligging langs de kust was de Vlaanderengouw bijzonder kwetsbaar voor invallen vanuit zee. Toch bleef het aantal Vikingaanvallen vrij beperkt. In totaal tellen we er slechts vier (820, 850, 864, 883) die expliciet in "Vlaanderen" worden gelokaliseerd. Deze raids waren kortstondige aanvallen, waarvan er dan nog twee (in 820 en 864) werden afgeslagen. De Vlaanderengouw was immers ingeschakeld in een systeem van kustverdediging ("custodia maritima") dat opklimt tot de laatste jaren van de regering van Karel de Grote (814) toen de dreiging van de Vikingen zich voor het eerst liet voelen. Om de afweer tegen de Noormannen te organiseren, ondernam Karel de Grote namelijk in 800 een inspectietocht langs de kusten van de Noordzee en het Kanaal, die hem vanuit zijn paleis in Aken (via de monding van Rijn of Maas) over Sint-Bertijns en Saint-Riquier naar Rouen bracht. Daarbij plaatste hij o.m. in de havens en aan de mondingen van de bevaarbare rivieren wachtposten en garnizoenen ('praesidia'). Dit systeem van kustbewaking bleef voortbestaan onder zijn zoon en opvolger Lodewijk de Vrome (814-840), en in 820 zien we deze kustwacht daadwerkelijk in actie langs de Vlaamse kust ("in Flandrensi litore"). De Noormannen die er geland waren, werden toen door de leden van het garnizoen ('praesidium') terug in zee gedreven³⁷⁴.

Kan Bekegem-boven worden geïdentificeerd met één van de niet nader genoemde versterkingen aangeduid als "Castella recens facta" die voor 891, wellicht door de graaf van Vlaanderen, langs de Vlaamse en Zeeuwse kust als vluchtburgen ter bescherming tegen de invallen van de Noormannen werden opgericht³⁷⁵? Alle burchten met een cirkelvormige structuur uit die periode hadden echter een diameter van ca. 200 m. Steden die op die manier zijn ontstaan, zijn Bourbourg, Sint Winoksbergen, Veurne, Oostburg en Middelburg evenals Domburg op Walcheren. Bekegem kan echter niet in deze reeks worden ingevoegd, de cirkelvorm heeft hier een diameter van 1200 meter.

Was Oudenburg een versterking in Vikingenperiode?

Indien Oudenburg een versterking was zouden we erop kunnen alluderen dat Bekegem daarbij aansloot.

- Enerzijds zijn er auteurs die menen dat deze vesting door de Vlaamse graven verlaten werd op het eind van de 9^e eeuw en broksgewijze afgetakeld ten voordele van de nieuwe nederzetting Brugge?³⁷⁶

Het bronnenmateriaal laat, wat de middeleeuwse geschiedenis van Oudenburg betreft, niet de minste twijfel bestaan. Deze vesting in oorsprong en wezen Romeins, gelegen op een hoge zandrug en gedurende de eerste eeuwen van onze tijdrekening met de zee verbonden door een brede vaargeul, vervulde een niet te veronachtzamen functie in het Litus Saxonicum, het verdedigingswerk van het Imperium Romanum, dat tijdens de IIe en IIIe eeuw, tegen de invallende barbaren werd opgeworpen. Vergelijkt men deze situatie met de eerder minieme rol welke Oudenburg speelde tijdens de IXe eeuw, bij de verdediging van de Vlaamse kust tegen de opdringende Noormannen, dan mag men zonder gevaar voor overdrijving wel van een opvallend contrast gewagen. Terwijl tijdens deze laatste periode van onrust en geweldpleging een ware gordel van nieuwe burchten langs de kustlijn, op de grens van het diluviale zand- en

³⁷⁴ Geert Berings: "Het oude land aan de rand van het vroegmiddeleeuwse overstromingsgebied van de Noordzee."

³⁷⁵ "Landschap en landbouw in het middeleeuws Vlaanderen" Adriaan Verhulst uitgave gemeentekrediet 1995.

³⁷⁶ Mengelingen, Hervé Aneca, Revue Belge de Philologie et d'histoire 1964 p. 1292-1305.

het alluviale poldergebied werd opgetrokken, blijkt duidelijk , dat Oudenburg, de bestaande Romeinse vesting, door de Vlaamse graven werd verlaten: een evolutie die haar oorsprong vond in de laat-karolingische periode en voltrokken werd onder Boudewijn V (1013-1067).

De isolatie van Oudenburg ten opzichte van de zee is niet vreemd aan de teloorgang van de economische bloei van deze handelsnederzetting. De kracht van de zee nam geleidelijk af door verzanding van de kreek die eertijds tegen de noordermuur van het castrum te Oudenburg aanspoelde. Vanaf de 8e eeuw was van een uitweg naar zee al helemaal geen sprake meer. Oudenburg kreeg dan ook niet de minste kans om deel te nemen aan de heropleving van de handelsactiviteit langs de Noordzeekust in de vroege middeleeuwen. De teksten uit die periode maken enkel gewag van een landbouwbevolking, een andere economische bedrijvigheid wordt nergens meer vermeld. Dit alles heeft ongetwijfeld een gewisse invloed gehad op de beslissing die door de Vlaamse graven in de laat-Karolingische periode werd genomen en waarvan de uitwerking in de XIe eeuw werd voltooid. De isolatie van Oudenburg ten opzichte van de zee en de totale ondergang van de bestaande internationale handelsbedrijvigheid was een factor temeer die ertoe bijdroeg om van het voornaamste centrum uit de kustvlakte een onbelangrijke nederzetting te maken.

- Anderzijds zijn er auteurs die menen dat Oudenburg wel een rol speelde in de kustverdediging tegen de Vikingen.

Oudenburg werd voor het eerst vermeld in 866 als Aldenburg. Het moet een plaatselijk machtscentrum zijn geweest want het startte – nog voor Brugge – als de hoofdplaats van de pagus Flandrensis³⁷⁷. Er stond in Oudenburg al een oude versterking voor de start van de wikingenconflicten. De versterking lag aan de Litus Saxonicum en hoorde bij een reeks forten langs de Noordzee, het Kanaal en de kusten van Engeland. Archeologen vonden sporen van vijf opeenvolgende forten, drie van hout op een aarden heuvel en twee stenen castella. Misschien hebben de wikingen het oude castellum opnieuw versterkt. Volgens Gysseling verwijst het toponiem Hoghe Wal of Hooghen Wal naar een motte die toen werd opgeworpen. Oudenburg vormde waarschijnlijk een basis van daar wonende heidenen die tijdens de stichtingsjaren van het graafschap Vlaanderen werden overmeesterd. De versterking gebruikte men vanaf dan tegen diezelfde heidenen. De wikingen die in 820 in opstand kwamen aan de Flandrensi litore of Vlaamse kust, kregen te maken met wachters (custodes) die in een versterking (praesidium) verbleven. Bij die wachters waren monniken uit de Sint-Pietersabdij van Gent die de kustzone en de Schelde bewaakten. Brugge kreeg zijn versterking in de jaren 850. De koninklijke fiscus van Snellegem en de cella van Torhout moesten waarschijnlijk vanuit Oudenburg worden verdedigd door mannen die van de Noordzee kwamen of langs de kusten woonden. Oudenburg was belangrijk voor de graven van Vlaanderen. Maar de plaatsen waar de vijand had gewoond en hier en daar nog woonde, ontmantelde men om verdere gevaren te vermijden. Het Romeinse castellum werd geleidelijk afgebroken vanaf de 9de eeuw. De stenen gebruikte men voor Brugse gebouwen van de graaf en voor de oprichting van de Oudenburgse Sint-Pietersabdij vanaf 1056. Nog in 1084 beschreef een monnik van die Sint-Pietersabdij de Romeinse ruïnes.³⁷⁸

³⁷⁷ Dat Oudenburg de hoofdplaats van de “pagus Flandrensis” zou zijn geweest is helemaal niet zeker, daar zijn geen bewijzen van. Wat opvalt is dat mensen die banden hebben met Oudenburg menen dat Oudenburg deze hoofdplaats zou zijn geweest. Anderen menen dat het een andere plaats zou zijn.

³⁷⁸ Versterkingen uit de wikingentijd, Luc Vanbrabant. Dit is een herwerking van het artikel 'Van heuvel tot kasteel' dat aansluit op Deel 4 Denen, nummer 10 Danewerken, nummer 1 Ringwalburgen over de wikingen op p. 132-138, een boek van dezelfde auteur.

2. Bekegem-beneden of Bekegem-Watervalle.

Bekegem - beneden behoort tot het overstromingsgebied van wat men vroeger de “Duinkerke transgressies” noemde. In de periode tussen 450 en 700 na Christus stond dit gebied in verbinding met de zee al over de Bourgogne-delta. Bij tijden moet het voortdurend onder water hebben gestaan. In ieder geval stond het onder water bij springtij³⁷⁹.

Bestuurlijke indeling van Bekegem in beginnen

De kaart van de beginnen³⁸⁰ geeft een duidelijker beeld van Bekegem. De beginnen binnen de “Watering Oost over de Waere” zijn in vet omrand.

-Een gedeelte van Bekegem behoorde tot de “Watering van Gistel Oost over de Waere”. Dit zijn de beginnen 32, 33, 34, 35, 36, 38³⁸¹. Ook het 3e en 4e begin behoren tot deze watering (deze laatste beginnen situeren zich ten zuidwesten van de Zeeweg). Dit gedeelte van Bekegem behoort tot het oudste gedeelte. De percelen van deze beginnen moesten belasting betalen aan de watering. Dit is trouwens nog steeds zo, voor dezelfde oppervlakte.

- De beginnen 32, 33, 34, 35, 36, 38 binnen de watering zijn erg onvruchtbare zandgrond.

- Het 1e, 2e, 3e, 4e en 6e begin “buiten watering” was oorspronkelijk veld, heidegebied of moeras.

Deze zones werden niet bewerkt. De boeren mochten er wel hun koeien laten grazen.

- Het 1e, 3e, 4e, en 6e begin “buiten watering” bleven onbewerkte heide tot ze in de loop van de 17e eeuw werden ontgonnen.

- Het 2e begin “buiten watering” werd pas rond 1800 ontgonnen. Dit was het Capelleveld. De Laurentiuskapel stond hier.

- Het 32e begin “binnen watering” was oorspronkelijk op zijn geheel de persoonlijke eigendom van de heer van Gistel. Hier bevond zich een gedeelte van de “Oude Vijver” en de “Zoutlae” waar de vis werd gepekeld. Het 3e begin ‘buiten watering’ was ook een deel van de “Oude Vijver”.

- Het 5e begin “buiten watering” werd gecreëerd omdat het tolkantoor zich hier bevond. Het ligt in een gebied dat normaal bij Eernegem had moeten behoren.

- Het 4e begin “binnen de watering”, alsook het 4e en 6e begin “buiten watering” waren in de vroege Middeleeuwen moeras. Voor 700 was het onderhevig aan de getijdenwerking van de zee. Het zesde begin “buiten de watering” werd pas ontgonnen rond 1700.

³⁷⁹ Het nulpeil van de hoogtelijnen in België komt overeen met de gemiddelde hoogte van de waterstand van de gewone springeb te Oostende, daarom ook Oostends Peil (OP) genoemd. Bij springtij is er een hoogteverschil van 5 meter. Dat wil zeggen dat het water in de overstromingsgebieden tot aan de 5 meter lijn kwam. Bij storm en springtij is het hoogteverschil veel groter.

³⁸⁰ Beginnen zijn vergelijkbaar met de huidige kadastralsecties.

³⁸¹ Deze beginnen zijn omrand met een dikkere zwarte lijn.

- De rest van Bekegem dat niet tot de beginnen behoord werd in het Ancien Regime niet ontgonnen. Het was het gebied waar zich de vele vijvers bevonden. Men noemde dit toen waardeloze grond. Het is onduidelijk wie de eigenaar was van dit gebied. Het vermoeden bestaat dat het beheerd werd door de heer van Gistel. Bekegem was in latere tijden³⁸² immers deel van Gistel-ambacht. Dit gehele gebied bestond uit visvijvers en werd het "Gouden Osseveld" genoemd. Er werd ook heel wat myrthe gekweekt die werd gebruikt voor het brouwen van bier. Zo was er een leen van de heer van Gistel in Zerkegem (in het gebied dat vroeger bij Bekegem behoorde, (zie onder Zerkegem) dat jaarlijks 3 karrevrachten myrthe moest leveren aan de heer van Gistel.

Meer over Bekegem

In de vroeg Merovingische periode maakte Bekegem deel uit van een "oerparochie"³⁸³. Het gehele gebied met inbegrip van een gedeelte van Zerkegem en een gedeelte van Aartrijke was vijvergebied. Het was een welvarend gebied, niet voor niets werd het "Gouden Osseveld" genoemd. Het was vermoedelijk het centrum van een vroegmiddeleeuwse heerlijkheid, een Karolingische of Merovingische villa. Om het even hoe je het wilt noemen.

De centrale boerderij in het cirkelvormig domein is ombarnd en er lopen twee straten³⁸⁴ doorheen die mekaar kruisen nabij de centrale hoeve. Met een beetje goede wil mogen we veronderstellen dat de centrale hoeve met de kerk, een opperhof en een neerhof vormen. Van de kerk weten we dat de oudste gedeelten werden gebouwd in veldsteen, voor 1200. Het geheel vormt één domein en duidt, gezien zijn structuur, op Merovingische oorsprong. Mogelijks is het geheel van nog oudere datum. In de nabijheid van de hoeve en de straat die richting Zeeweg liep werd een Romeinse munt gevonden en heel wat scherven van Romeinse oorsprong³⁸⁵.

Dit domein kan een rol gespeeld hebben in de verdediging van Oudenburg en bij uitbreiding van de gehele streek omwille van zijn strategische ligging. Een strategische ligging omwille van zijn hoogteligging (17,5 m) en zijn afstand tot Oudenburg (2 km). Dat het zou deel uitgemaakt hebben van de kustverdediging van de Vlaamse graven tegen de Noormannen, kunnen we betwijfelen. Immers vele van die burchten hadden een cirkelvorm met een doormeten van ongeveer 120 à 200m. Dit is hier niet het geval. We zouden het geheel eerder kunnen zien als de woonplaats van heren die behoorden tot de hogere adel (zie het verhaal van Roksem).

De Watervalle was vermoedelijk een vroegmiddeleeuws "industriegebied", met vijvers die waarschijnlijk tot de Romeinse tijd teruggaan, met een netwerk van bevaarbare beken (platbodems die erin werden getrokken) en sluizen, de kennis om gagel te kweken, een doorvoerplaats voor hout vanuit de immense bossen uit de omgeving en graan uit de omliggende gemeenten dat alover de Bourgogne werd uitgevoerd. Tot in de achttiende eeuw

³⁸² vermoedelijk vanaf 1180, datum van de oprichting van het ambacht Gistel

³⁸³ Zie artikel "Laurentius".

³⁸⁴ Deze straten bestaan nu niet meer. Ze zijn verdwenen of werden landbouwwegen. Ze werden vervangen door de dorpsstraten van de gemeente.

³⁸⁵ Zie jaarboek van de heemkundige kring "De Spaenhiers", Veldprospectie in Bekegem, 2015, p. 273.

was er zelfs sprake van een korenmaat en houtmaten die werden aangeduid als “Watervalsche maete³⁸⁶”.

In ieder geval was er ook nogal wat economische bedrijvigheid in de nabijheid van de Watervalle wat ons doet veronderstellen dat het een economisch waardevol domein was. Wat ons sterkt om deze bewering te bevestigen zijn de volgende punten:

- Er was een galg aanwezig op het domein
- Een tolkantoor
- De visvangst en uitvoer
- De teelt van myrthe
- Een brouwerij
- Een watermolen
- Scheepvaart

3 Watervalle, een Merovingisch - Karolingisch “industriegebied”

a. De galg³⁸⁷

Op de Merovingische - Karolingische villa “Bekegem”, of moeten we zeggen “Hondegem”, was een galg aanwezig. Dit was ook zo voor het koningsdomein Snellegem³⁸⁸.

Op het einde van de Heerweg, de huidige Bekegemstraat³⁸⁹, op de kruising met de Zeeweg en in de nabijheid van de Bourgognebeek, staat de hoeve die men in het begin van de 17^e eeuw nog de “Potente³⁹⁰” noemde.

Deze heer van dit domein had blijkbaar het recht van hogere justitie. Het zou kunnen dat de galg nooit werd gebruikt. Misschien was die galg wel een statussymbool. In de middeleeuwen was rechtspraak een heerlijk recht dat toekwam aan de heer van een domein. Veelal stelde die heer een schout aan als officier van justitie en benoemde hij zeven vooraanstaande mannen als schepenen. In stad en dorp was het de plaatselijke schepenenbank die recht sprak, meestal ook in criminele zaken. Als de heer van de heerlijkheid niet bekleed of beleend was

³⁸⁶ RAB TBO 15-66A Leenboek 1642-1655, Manschepen liggende in Gistelambacht, P. 27: voorts zeker renten in Bekegem geldende rugge ende ruwe evene watervalsche maete

³⁸⁷ Bronnen:

RAB Inv. 15-16 nr. 6222 (9e register), wettelijke passeringen, P. 6r

Joos Declerck vervanghende Martincke van Weghe zijne huusvr doen ghifte aan Charle Blomme32 ghemete met huysinghe en boomen erop staende onverdeelt met Christiaan Poels en Jan Seroels in eene hofstede van 58 gemet in Bekeghem en Rochem en ook in Eerneghem ende is ghenaaemt de potente.

Actum 1/1/1619

P. 388v

Clays de Pré fs Gillis en Maycken fa Jan Seroels..... doen ghifte aen Chls Blomme zes ghem landts ghemeene metten acceptant in eene ho van 58 ghem in Bekeghem en Eerneghem ende is de ho ghenpt van ouden tijden de potente.

Actum 16 lauwe 1621

³⁸⁸ In Snellegem stond de galg naast de kerk, in de bocht links als je van de kerk richting Brugge rijdt.

³⁸⁹ Tot op het einde van de 17^e eeuw noemde men deze straat de “Heerenstraat”.

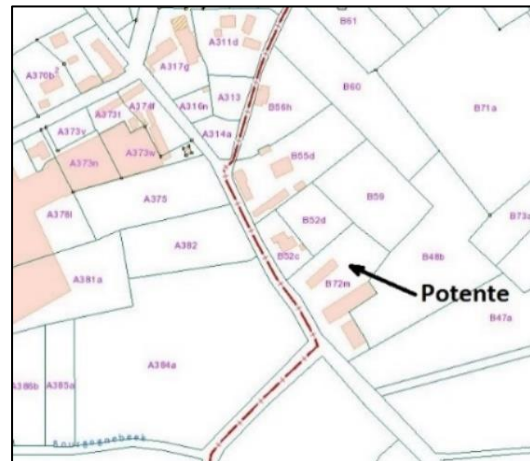
³⁹⁰ Betekenis van het woord “potente”. Woordenboek INL (<http://www.inl.nl>); periode1500-heden:

Potente: zelfstandig naamwoord (vrouwelijk): galg, in den vorm van een verticale paal met een horizontaal dwarshout. Ook in den zin van een naar voren stekenden haak aan een muur, in den vorm van een galg.

met de hogere justitie werden de zware criminele feiten berecht door een hogere rechtbank. Voor zware vergrijpen, een rekbaar begrip, sprak de rechtbank zonder al te veel scrupules het doodvonnis uit en ze bepaalde ook de wijze van berechting.

De galg te Watervalle moet men plaatsen in de Merovingische periode. In de tijd van Karel de Grote was de bloeiperiode van het domein "Watervalle" al voorbij. Vermoedelijk is het domein "Bekegem" blijven bestaan tot 1180, het moment dat het ambacht Gistel ontstond.

Uitzicht van de van de hoeve rond 1750³⁹¹ en rond 1975

b. Een tolkantoor³⁹²

Eenzijds zorgde de Bourgogne vaart voor de afwatering van heel wat beken die het regenwater van het achterliggend gebied loosden in de vaart. Meer hierover in een ander artikel.

Anderzijds was de Bourgogne vaart belangrijk voor de streek omwille van de scheepvaart. Dankzij haar aansluiting op een vaargeul naar de haven van Stene en uiteindelijk via de Plassendalevaart was scheepvaart mogelijk naar Brugge, Nieuwpoort, Oostende en Ieper, en dit vanaf de Merovingische tijd tot 1960 toen de vaart onbevaarbaar werd verklaard. Moerdijk en Watervalle waren de eindpunten voor wat betreft de scheepvaart. Daar werd dan ook tol geheven. Te Watervalle op de Pyedyck, was een tol van de heren van Gistel³⁹³.

Wij situeren dit tolkantoor op de oever van de Bourgognebeek nabij de Bekegemstraat. Van hieruit werden goederen verscheept naar Ieper, Brugge en vermoedelijk ook Engeland. De goederen werden hier ter plaatse gebracht met trekschuiten (platbodems) vanuit Aartrijke en Zerkegem al over de Bourgognebeek en de Gouden Ossevaart (Schipleed). De goederen bestonden uit graan, hout, synckrys, gepekeld vis, bier, wilde myrthe en gagel (om bier te brouwen). Er was ook een belangrijke verbinding met de centrale hoeve³⁹⁴

³⁹¹ REB Inv. 113 nr. 748

³⁹² Bronnen:

1. Coutumes des pays et comté de Flandre; hoofdstuk I

Coutume du Bourg de Bruges par L. Gilliodts- van Severen 1883 p. 177

La seigneurie de Gistel possédait des tonlieux et péages op alle waterlopen, in Ettelgem, Oudenburg, Waerbrugge, Watervalle, Moere. Des redevances de froment, de seigle, d'avoine, de poivre, van kaas, van boter, van schapen, de chapons, de gélines, in Gistel, Moere, Bekegem, Honchevliet en Zevecote

2. Burg van Brugge Leenboek 1501

De manschepen liggende binnen de ambachte en prochie van Gistel

Een leen tcasteel van ghistele.....trechte van tolne also wel in gistelambacht als te gistele te wetene tettelghem ten houcke die men ontfaet buiten oudenburg ten breyelle tot Warebrugge ende up de piedyck te Watervalle ende te moere ten welcken leene behoort in zeker renten die men jaerlicx betaalt ten diverschen termynen inde stede ende prochie van ghistele, brugge, eerneghem.....te bekeghem.....

³⁹³ Dit was in ieder geval zo bij de stichting van het ambacht Gistel in 1180.

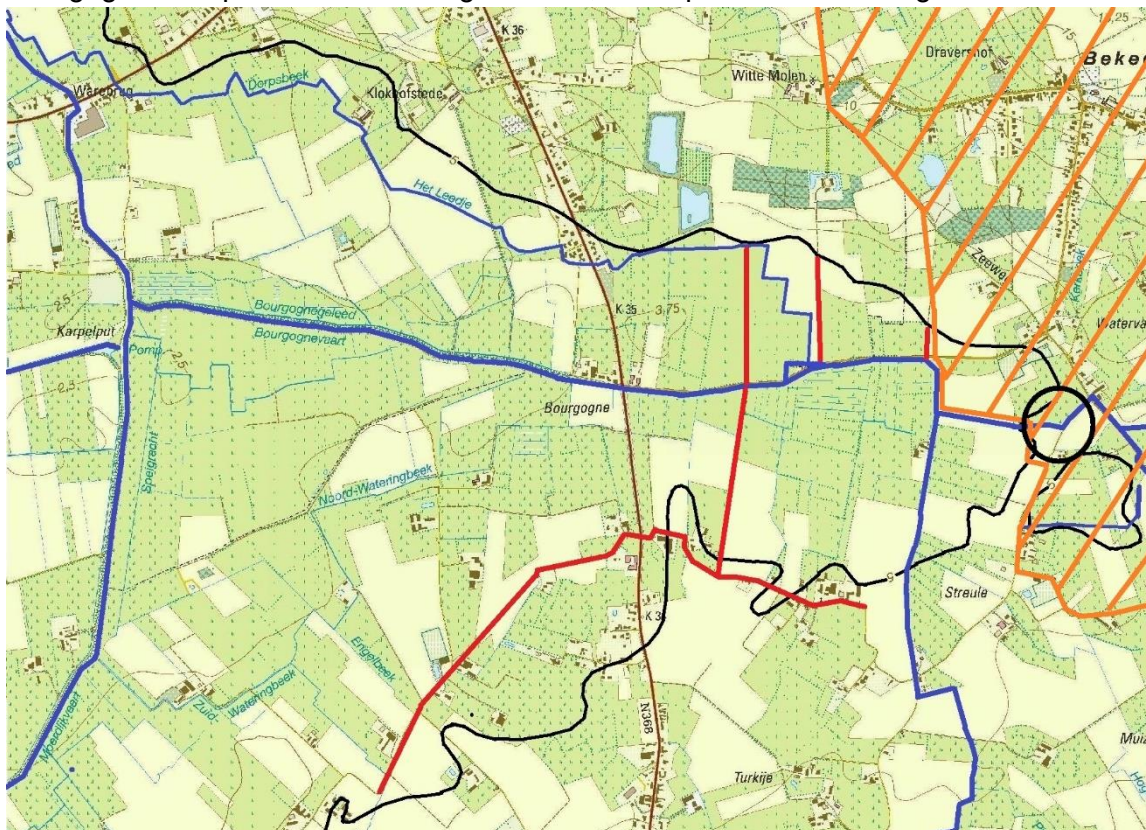
³⁹⁴ Zie artikel over straten in kruisvorm.

Het “tolkantoor” moet er al geweest zijn voor het ontstaan van het ambacht Gistel (ca 1180). Op de Bourgognevaart was er ook een haventje voor grotere schepen.

De Piedyc te Watervalle, waar is dat?

Tussen de jaren 400 en 600 was de gehele streek overstromingsgebied van de Noordzee. De gehele vlakte die nu polder wordt genoemd was overstroomd. Bij springtij overstroomde het gehele gebied tot aan de vijfmeter hoogtelijn³⁹⁵. Bij storm en springtij kwam het water nog verder landinwaarts. Dijken werden aangelegd om deze overstromingen binnen de perken (dijken) te houden. In onze omgeving noemde men deze dijk de “Piedyc”. Op vele plaatsen valt deze dijk samen met de vijf-meter hoogtelijn³⁹⁶.

Het overstromingsgebied van de inbraakgeul die wij Bourgognedelta noemen kwam tot Watervalle, tot aan de Zeeweg nabij de huidige Schipleetstraat. Veel “Piedyc” kan er niet te Bekegem gelegen hebben. Slechts een klein gedeelte van het grondgebied Bekegem viel binnen de vijf-meter hoogtelijn. Bijgevolg, slechts een klein gedeelte van de Piedyc grensde aan Watervalle³⁹⁷. Het ziet er naar uit dat het gedeelte van de “Piedijk”, daar waar de Bourgognebeek paalt aan de Bekegemstraat, de loop van de beek volgde.

Uitleg

Zwarte dunne lijn= vijf-meter hoogtelijn

Rode lijn = dijken

Oranje gearceerd: Bekegem

³⁹⁵ Zie hiervoor het artikel over Bourgogne Delta.

³⁹⁶ Daarenboven werd nabij deze 5m hoogtelijn een afwateringsgracht aangelegd.

³⁹⁷ Zie kaart: het gedeelte grondgebied “Bekegem” is gearceerd.

Zwarte cirkel: het gebied te Watervalle nabij de Pyedyc dat in aanmerking komt voor het tolkantoor

De beek heeft er een eigenaardige vorm

Een eigenaardige plaats te Bekegem in de huidige Bekegemstraat nabij de Bourgognebeek. Merk op de natuurlijke loop van de beek zal ooit rechtdoor hebben gelopen. Het Tolkantoor bevond zich links op de kaart nabij de eigenaardige kronkel in de beek. Deze kronkel is kunstmatig en heeft niets te maken met omgevingsfactoren. Die kronkel is vermoedelijk een sluis. Dit is geen natuurlijke vorm. Het water van de beek stroomt westwaarts (naar links) in de richting van de Bourgognevaart.

Stroomopwaarts komt de beek van het visvijvergebied, uit de richting van Zerkegem- Aartrijke. Op een bepaald ogenblik mondt de "Gouden Ossevaart" uit in de Bourgognebeek.

Dit is een Popp- kaart gemaakt uit 1853. Ook op oudere kaarten zien we dezelfde vorm. Met een beetje goede wil kan met op heden, of enkele tientallen jaren geleden, nog dezelfde vorm herkennen.

De eigenaardige kronkel bevindt zich niet op het einde van een perceel, heeft niets te maken met het reliëf (alles is volkomen plat in die omgeving) en afwateringsgrachten zijn, of waren, tientallen meter hiervandaan verwijderd.

De eigenaardige kronkel heeft iets te maken met een sluisencomplex, een plaats waar men het water ophield. Stroomopwaarts langs de Zeewegbeek en de Bourgognebeek ziet men op verschillende plaatsen dezelfde eigenaardige kronkels in de beek. De precieze werking van een dergelijke sluis is me niet duidelijk.

Enkele fotos

De Bourgognebeek in 2014 in 1975 landinwaarts, de kronkel.

Een heel klein 5^e begin³⁹⁸, en buiten de watering, waarom?

³⁹⁸ Een begin kan men vergelijken met een kadastrale sectie van vandaag.

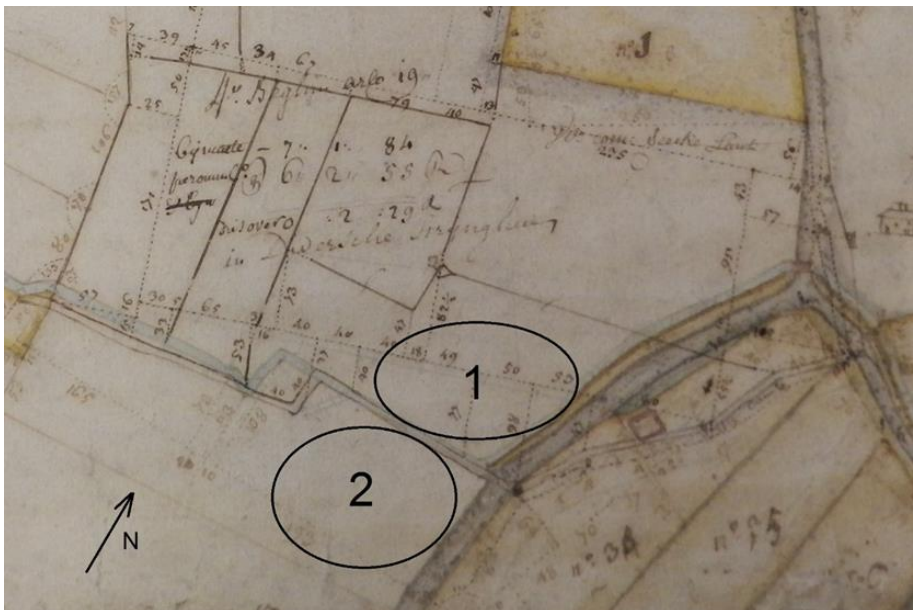
We bemerken op de kaart:

4^e en 34^e begin binnen de watering Gistel oost over de Waere, 4^e 5^e en 6^e begin buiten de watering. Oorspronkelijk was alles ten zuiden van de Bourgognebeek veld, onontgonnen overstromingsgebied³⁹⁹.

- De beek bevindt zich tussen het 4^e begin binnen de watering en het 5^e begin buiten de watering. Het 5^e begin wordt aan de oostzijde begrensd door de huidige Bekegemstraat en aan de noordzijde door de Bourgognebeek, twee natuurlijke grenzen. Alles in die omgeving, grenzende aan de beek en de Bekegemstraat is Eernegem, alleen dat kleine stukje 5^e begin (ca. 2ha) niet. Waarom eigenlijk⁴⁰⁰?
- Het vijfde begin bevindt zich buiten de watering Gistel Oost over de Waere. Niet binnen de watering en dus oorspronkelijk buiten het machtsgebied van de heer van Gistel? Is dat toevallig?

In de 13^e eeuw worden de kanunniken eigenaar van Bekegem, ook van de twee stroken grond naast de beek.

Kaart gedateerd ca. 1750: bemerk de eigenaardige vorm van de beek. Rond 1500-1600 waren het merendeel van de grondrenten verduisterd, maw Het was de moeite niet meer om de renten te innen. Hier was dit niet het geval. Het was een strategische plaats, juist in de nabijheid van het tolkantoor.

³⁹⁹ De Utfanc

⁴⁰⁰ Dit stukje grond was vermoedelijk het enige stuk grond dat was ontgonnen. Al de rest was voor de jaren 1100 – 1200 niet ontgonnen. Het hele gebied lag onder de 5 meter hoogtelijn en was overstromingsgebied. Deze gronden waren eigendom van de graaf van Vlaanderen. Na de ontginningsperiode (ca. 1200) behoorden deze gronden toe aan o.a. "Het Oosthof en het Zuidhof" van Koekelare en aan het "Hof ten Torre" van Oostkamp. Dit vijfde begin ligt (lag) ook hoog genoeg, zodat het nooit overstroomde.

De twee stroken grond zijn belast met een rente ten voordele van de kanunniken. Waarom juist hier? Perceel 1 heeft een oppervlakte van 250 roe, perceel 2: 100 roe.

c. Gruuten⁴⁰¹

Gruyt, gagel wat is dat?

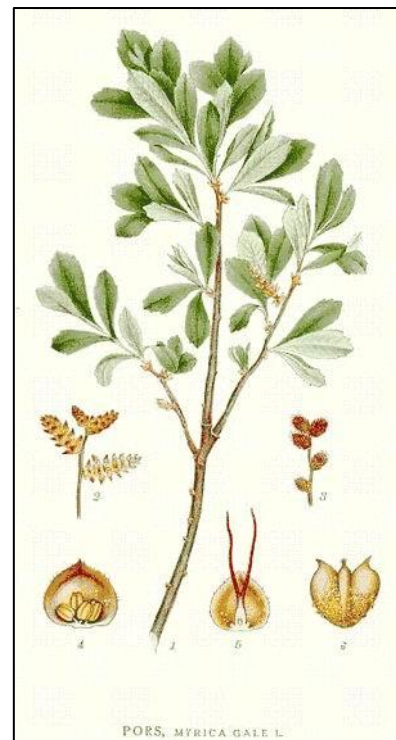
Gruyt was een mengsel van verschillende kruiden, waarmee men het bier smaak en aroma gaf. Gagel was een belangrijk bestanddeel van het gruyt.

Op dit gruyt werd belasting betaald in de vorm van gruytrechten ten bate van de landheer of stad. Voor 1200 waren het de heren van Gistel die het monopolie hadden op gruyt.. Later was het de familie Gruuthuse die eigenaar was van het huis waar het gruyt werd opgeslagen en hadden zij een monopolie verworven voor het innen van de alle gruytrechten in Brugge. Deze familie was rijk en machtig geworden door de handel in gruyt en door het brouwen van bier.

Gagel of myrthe was in de middeleeuwen vanwege de bitterstof in de bladeren een der hoofdbestanddelen van gruyt, het kruidenmengsel dat bier moest helpen langer houdbaar te maken voordat hobbellen daarvoor algemeen toegepast werden. Zowel de bladeren als de katjes zijn te gebruiken. Gebruik: 1 tot 4 gram per 10 liter bier. Toevoegen 10 minuten voor het einde van het koken van het wort.

De wilde gagel (*Myrica gale*) is een bladverliezende struik die behoort tot de gagelfamilie (*Myricaceae*). Hij komt voor op natte, zure, venige grond op heidevelden, in moerasbossen en laagveenmoerassen. Ook vindt men de struik in de duinen. De aromatisch geurende ijle struik wordt 0,6-1,5 m hoog. De 2,5-4 cm lange bladeren zijn omgekeerd eirond-lancetvormig en aan de top getand. Op de onderzijde van de bladeren zitten harspuntjes met harsklieren. Deze klieren produceren etherische olie. De bladeren smaken bitter.

De wilde gagel bloeit in april en mei. De goudkleurige katjes verschijnen voor de bladeren aan de twijgen die daarna niet meer doorgroeien. De struik is veelal tweehuizig. Meestal komen op een struik mannelijke of vrouwelijke katjes voor, waarbij eenzelfde specimen van geslacht kan wisselen en in het ene jaar vrouwelijke en in een ander jaar mannelijke katjes kan dragen. De mannelijke katjes zijn langwerpige, de vrouwelijke meer gedrongen. De schubben (schutbladen) van de vrouwelijke bloemen vallen niet af en zijn met de vruchten vergroeid.

⁴⁰¹ Bronnen

1. Het manschapboek van het Gistel-Ambacht (1653) in het archief "Stichting de Bethune te Marke. Zie Gestella jaargang 33 nr.1.

..... tot proffijcte van den voorseijden heere van Ghistele, d'helft vander gruyten waerof d'anderhelft toebehoort den heere vande Gruuthuise octroij vanden assijsen op alle maniere vandrancke ende ander penewaerde ghecocht ende gheoorvoort binder de voorseijde stede van Gistele.....

2. Coutumes des pays et comté de Flandre; hoofdstuk I

Coutume du Bourg de Bruges par L. Gilliodts- van Severen 1883

P. 177

De heer van Gistel bezat een rente in Zerkegem, 100 eieren, 3 karrevrachten wilde myrthe, gagel en 5 hennen

De struik werd vroeger beschouwd als medicinale plant of als toverplant. Naar wordt aangenomen, werd door de Kelten een extract gemaakt van de bladeren van gagel, dat diende om pijn aan handen en benen te verzachten, ze vond ook toepassing bij kiespijn. Hij is ook insectenwerend. Daarnaast werd de plant toegepast bij het leerlooien en gebruikte men de gele vrouwelijke bloemknoppen als verfstof.

Bespreking

- Voor 1180 (de stichting van het ambacht Gistel) had de plaatselijke heer in Bekegem – Zerkegem vermoedelijk het alleenrecht op de verkoop van gagel en myrthe aan de brouwers⁴⁰².
- Bij de stichting van het ambacht Gistel bezat de heer van Gistel, samen met de heer van Gruuthuse het monopolie binnen de stad Gistel om myrthe en gagel te verkopen aan de brouwers. Ook hield dit in dat zij binnen de stad Gistel taksen mochten heffen op het brouwen van alcoholische dranken. In Zerkegem bezat de heer van Gistel een rente op een stuk grond van 3 karrevrachten wilde myrthe.
- Verder is bekend dat aan de heren van Gruuthuse, vanaf 1200, het gruutrecht door Boudewijn IX werd toegekend.

Er wordt aangenomen dat de kweek van gagel of myrthe voor de streek van Zerkegem⁴⁰³ een specialiteit was. Het monopolie van het gruutrecht was voor 1180-1200 in het bezit van de graaf van Vlaanderen. Hij kon immers dit alleenrecht schenken aan de Heer van Gruuthuse en deels aan de heer van Gistel. Zerkegem moet een draaischijf geweest zijn voor de kweek ervan. De rente die het leengoed te Zerkegem moest afdragen aan de heer van Gistel was 3 karrevrachten wilde myrthe. Hoeveel werd er dan in werkelijkheid gekweekt? En hoeveel werd er gekweekt op alle andere gronden? In die jaren moet er een compromis gesloten zijn tussen de heer van Peteghem en de graaf van Vlaanderen i.v.m. het Gouden Osseveld. De rest, Bekegem zelf, was al verkocht aan Boudewijn van Mesen, kanunnik van St Donaas.

Besluit

In de middeleeuwen kon het bevaren van waterlopen niet zomaar. Op tal van plaatsen diende men tol af te dragen aan autoriteiten. Dat konden allerlei rechthebbenden zijn, maar meestal betrof het toch een lokale heer. Veelal werd er tol gevraagd bij doorgangen als dammen en sluizen. Het tolkantoor te Watervalle bevond zich op de “Pyedyck”.

Dus:

We hebben een sterk vermoeden dat het tolkantoor zich bevond in deze buurt omwille van volgende redenen:

- Het kleine stukje 5^e begin moest bij Bekegem behoren omwille van de belangrijkheid ervan. De grond erover bevond zich in Eernegem en behoorde feodaal gezien bij Koekelare. Bekegem behoorde tot een ander gebied (Hondegem). Deze omgeving was van strategisch belang (economisch gezien).

⁴⁰² Vermoedelijk was dit de graaf zelf.

⁴⁰³ Vroeger moet een gedeelte van Zerkegem, samen met Bekegem, één geheel zijn geweest. Mogelijks waren andere gemeenten of gedeelten ervan ook onderdeel van dat geheel. Ook op het grondgebied van Bellem en Wingene (Wildenburg) werd gagel gekweekt. Het werd uitgebaat door de familie Wyts de la Boucharderie. Sanderus vermeldt het gebied in zijn werk *Flandria Illustrata* (1641-1644) als “*maximo Flandriae adjacent myriceto, quod bulscampvelt appellatur*”, waarbij myricetus kan vertaald worden als gagelveld. Dit is een verwijzing naar gagel (myrica), een heester met aromatisch geurende bladeren, die gebruikt werden bij het bierbrouwen. (Wikipedia Bulscampveld)

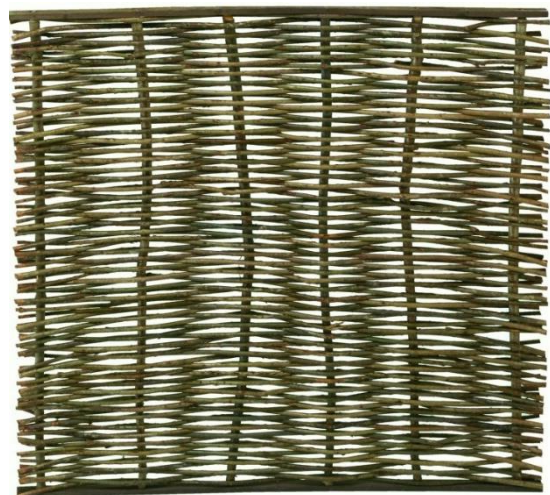
- In de dertiende eeuw en later was de grond langs weerszijden van de beek in handen van de kanunniken van St Donaas. De gebruiker van deze percelen diende een rente te betalen aan de kanunniken. Op alle gronden te Bekegem die belangrijk waren bezaten de kanunniken een rente. De renten op andere gronden was al vroeg verduisterd.
- In deze buurt werd het waterpeil voor de gehele streek geregeld, verderop was de Bourgognevaart.
- Voor zover we kunnen nagaan⁴⁰⁴ was de eigenaar van de grond waarop de kanunniken een rente bezaten ook de eigenaar van de hoeve die men “de Potente” noemde⁴⁰⁵. Voordat de heren van Gistel⁴⁰⁶ eigenaar waren van het tolrecht zal het wel een plaatselijke heer geweest zijn die de tol inde en ook eigenaar was van de grond waar de potente opgesteld was. **Misschien was deze heer wel de graaf van Vlaanderen. In die tijd was hij immers eigenaar van alle omliggende (woeste) gronden**⁴⁰⁷.Bekijken

d.Synckrys

De streek was gespecialiseerd in het vervaardigen van synckrys. Heel veel later, in de eerste wereldoorlog werd in Bekegem zeer veel dergelijke matten vervaardigd om de zijden van loopgraven te verstevigen.

Synckrys bestaat uit netten van gevlochten wilgentenen dat gebruikt werd om oevers van vijvers en rivieren te verstevigen en aldus te voorkomen dat dijken wegzonken. Ook in de eerste wereldoorlog werd nogal wat syncrys gemaakt. In die periode werd het gebruikt om de wanden van loopgraven te verstevigen. Toen noemde men dit “hurden”.

Hoe gemaakt: “5 einden sparren van 1,50m lang, bevlochten op 40 cm hoogte met ne meter wilgenschenten. De sparren zijn gescherpt al onder, het kleinhout bindt men met ijzerdraad in bonden van 3-4-5 meter lang en 25-30cm dik”⁴⁰⁸.

⁴⁰⁴ Onze eerste bron dateert van 1474 (legger kannunikse StDonaas BAB nr. G373)

⁴⁰⁵ Op de kaart van ca 1750 bevindt de hoeve zich uiterst rechts.

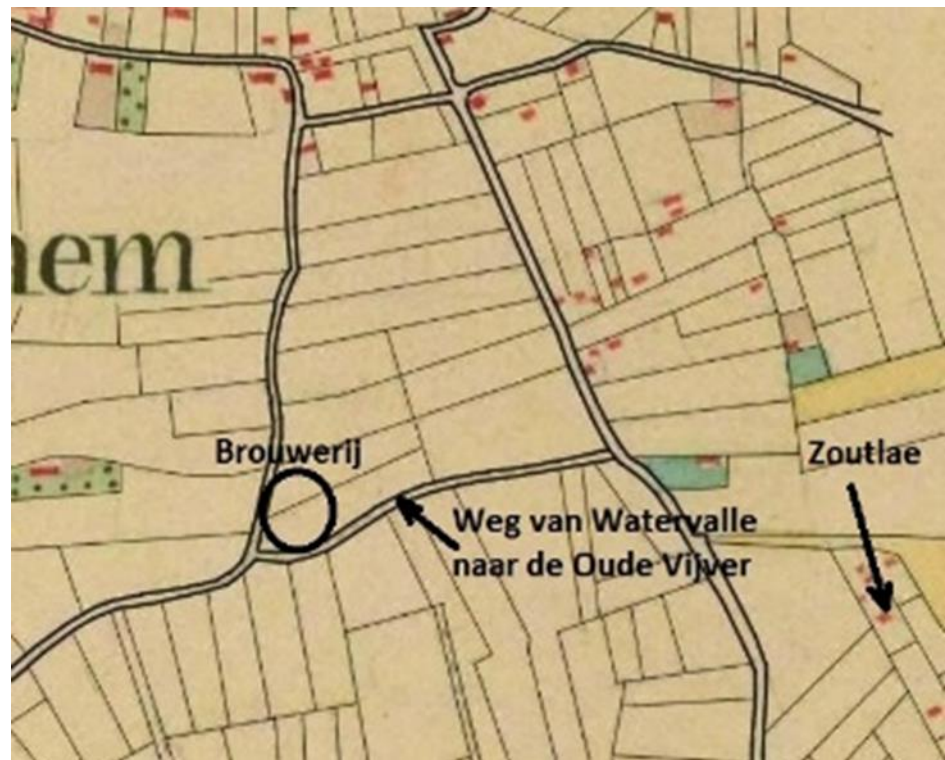
⁴⁰⁶ Het ambacht Gistel werd gesticht in 1180. Vanaf toen bezaten de heren van Gistel het tolrecht.

⁴⁰⁷ Deze niet ontgonnen gronden behoorden bij de Ufanc.

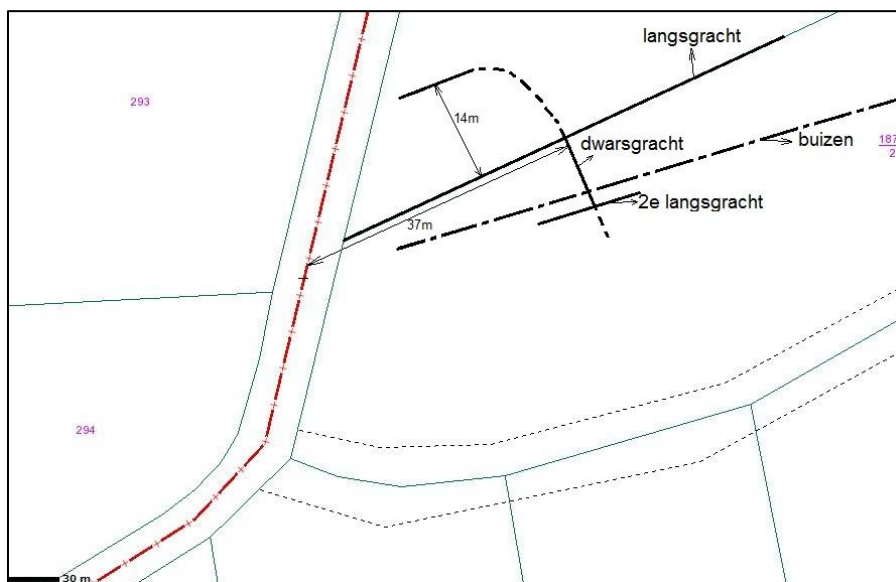
⁴⁰⁸ Aartrijke: “Het oorlogsdagboek 14-18 van Jules Depuydt”. (Aartrijke, Jef Depuydt 1997).

e. Een brouwerij

In de nabijheid van de Leegstraat, die de toegangsweg was naar de Zoutlae⁴⁰⁹, was er een brouwerij gevestigd. (in de huidige Legestraat, nabij de haakse bocht) stond tot ca. 1500 een brouwerij. Gezien de teelt van myrthe in grote hoeveelheden was de brouwerij wel op de juiste plaats gevestigd. Wat er gebeurde met het gebroude bier weten we niet. Het was waarschijnlijk niet bedoeld voor de Bekegemse bevolking die wel erg miniem kan genoemd worden (minder dan honderd personen). Mogelijks werd ook bier uitgevoerd, echter hiervan hebben we geen enkel bewijs. De brouwerij is vermoedelijk verdwenen kort voor 1540⁴¹⁰.

Veldprospectie

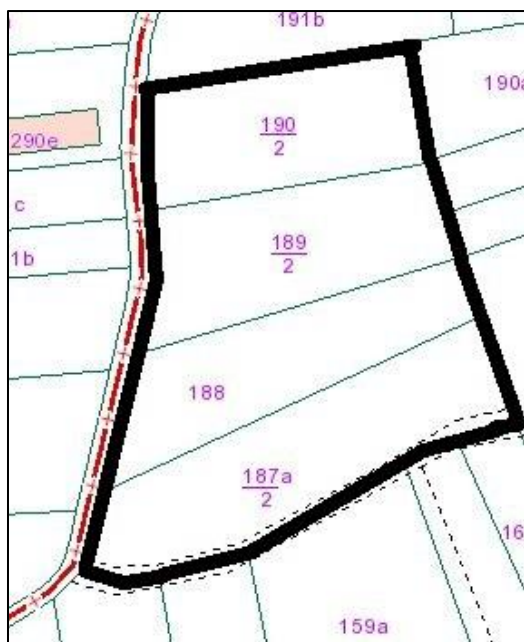
Opmetingen gedaan toen rioolbuizen werden gelegd in de omgeving
Vondsten bij veldprospectie

⁴⁰⁹ Vroeger liep de hoofdweg vanaf de Zeeweg richting "Zoutlae". Op de Zoutlae werd de vis uit het vijvergebied gepekeld om uitgevoerd te worden. Deze weg was de toegangsweg naar deze belangrijke zone. De Doornhoekstraat vanaf de Bosweg richting Schipleetstraat bestond niet.

⁴¹⁰ De brouwerij **werd vermeld** in de landboeken van 1540, Watering Gistel oost over de Waere

Perceel B188, prospectie winter 2012-2013, grondig overlopen (brouwerij)

De gehele partij is ca 2 ha. De vondsten beperken zich hoofdzakelijk tot de linkerbenedenhoek (waar de brouwerij stond)

- Rood beschilderd, Pingsdorf, Rijnland

- Romeins

- Late ME

- Late ME

- Late ME

- 14^e eeuw steengoed: Siegburg

- 12^e eeuw ME

ME (afgaande op de vorm van de rand)

Romeins kruikwaar?

Besluit

De gehele site is laat ME en Romeins. De stukken zijn heel erg geërodeerd. Daardoor zijn de fragmenten moeilijk te determineren. Er is veel twijfel of het nu Romeins is of late 13^e 14^e eeuw? We zeggen zonder sterke bevestiging Romeins, we zijn het eigenlijk redelijk zeker. (Marc Dewilde, archeoloog bij het Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed (VIOE)).

f. Een watermolen⁴¹¹

⁴¹¹* 1698. 4e begin buiten watering perceel 37 : "tHooghe Meulebroeck Stick" 4l 73r

Den selven Moentack den selv

Denselven Moentack

Ph Cobrisse over jor Jan Cobrisse aent Ne over den voorn landweg 4l 73r land zijnde een hooghe stick str Z en N dictum "tHooghe Meulebroeck Stick" de We crom jegens wwe Hovenaghel land jor Bernaert Dhooghe bos aen Oe str met Ne aan beke lopende van Ouden Vijver naar de Watervalle

Rente aan de kerk arlo30

*1698. 34e begin binnen watering perceel 25 : "De Meulebroucken" 4-0-94 roe

gebruikers Jacob Bollaert 1698/ prop 1709 / bos Wwe Delvoye

Jouff de wed Thomas Delvoye

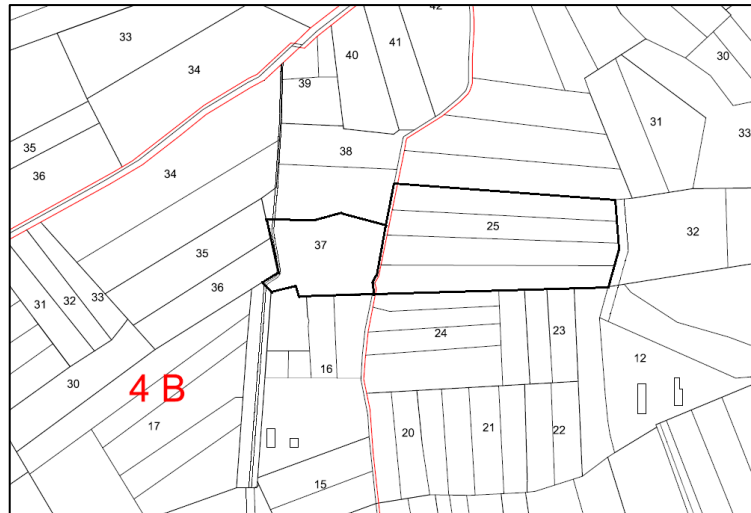
dhoirs Pr Moentack bij coope

Jor Philip Cobrisse

In de nabijheid van de Schipleedstraat bevond zich een watermolen. Het debiet kon gemakkelijk geregeld worden door de stroomopwaarts gelegen stuwen die het vijvergebied afsloten.

Situering

Nabij de huidige Schipleedstraat, tussen de straat en de Bourgognebeek, sectie B nr. 37, per ommeloper 4^e begin buiten de watering Gistel oost over de Waere.

De kanunniken van St Donaas

In geheel Bekegem bezitten de kanunniken van St Donaas feodale rechten op de bijzonderste plaatsen. Het gedeelte van het perceel 34^e begin nr. 25 (De Meulebroucken), gelegen aan de noordzijde van de beek, is belast met een rente ten voordele van de kanunniken. Waarom, waarvoor? (deze rente was niet verduisterd)

Beschrijving

Het perceel sectie B nr. 37 is momenteel weide, dat is het waarschijnlijk altijd zo geweest. Als je erover loopt bemerk je dat er onder de graszoden iets verborgen is. De oppervlakte van het perceel is bol.

Het perceel heeft een zeer eigenaardige vorm. In de omgeving, ook in de archieven werd tot nu toe geen enkele aanwijzing gevonden waarom dat zo zou kunnen zijn.

De noordzijde van het perceel grenst aan de Bourgognebeek. Deze beek vormde het afwateringskanaal van het vroegere vijvergebied. Op de oudste kadasterkaart (ca. 1820) is een knikvorm te zien in de loop van de beek ter hoogte van het perceel. Deze knik is op nog verschillende andere plaatsen te zien in het vijvergebied in Bekegem. Deze knikken hebben iets te maken met sluisen of dammen die in de beek werden gebouwd. De juiste werking ervan is ons onbekend.

Dhoirs Jor Jan Cobrisse aan de Wz daaraan 4g 94r land zijnde 4 lange stikken naast elkaar str Z en N genoemd "De Meulebroucken" tussen Jor Beernaert Dhooghe bos en Michiel Couckhuyt land beede an de Oz Frans Pierloot land aan de Wz str mette Ze aan de voorn beek en met Ne aan N Jacob Heyns land
*1634

Jacques de Smet cum suis bij deele

Libry Jooris Desmidt ande Wzijde daaran 4 stringen, met ande Nz tussen de twee voorsch laste percelen an Oz, str met Ze an de beek ende met Ne aan Gillis Vyncke en libry Passchier Gruwier beede gemene land 4-0-94

*1540

Jor Philip Cobrisse 1727

JBte Cobrisse p cavel

Jan Cobrisse alleen p cavel

Cornelis Drubbele causa uxoris wwe Jooris Desmidt 1626

Jooris Desmidt bij coope en deele

Het kind Pieter van de Lepe ande Wz daaran, 4 stringen str Z en N tussen de 2 laatst voorn percelen ande Ozijde het navolgende land ande Wz, str mette Ze aan de beek en met Nende aan Jacqueminken fa Claeys Vardekens 4-0-94

Besluit

Rekening houdende met de naamgeving van het perceel zelf en het perceel gelegen over de beek (“tHooghe Meulebroeck Stick” en “De Meulebroucken”), met de vorm en het uitzicht van het perceel, met de knikvorm in de loop van de beek, met de rente ten voordele van de kanunniken, vermoeden wij dat er op die plaats ooit een watermolen stond. De datering van de molen is erg moeilijk. In 708 wordt er reeds een watermolen vermeld in de archieven van St Bertijns nabij St Omer. Deze watermolen bevindt zich in Dives op de rivier Divette, een zijrivier van de Oise⁴¹². In verband met de watermolen in Bekegem vonden niets terug in de archieven.

g. Scheepvaart

Of de afwateringsgeulen, die later Bourgognevaart en Moerevaart werden genoemd, en die vermoedelijk in de 12^e - 13^e eeuw werden gekanaliseerd, als handelswegen werden gebruikt in de periode voor 1200, weten we niet echt. In ieder geval bestaan er in dat verband geen geschreven teksten⁴¹³. Toch was het vanaf de Romeinse tijd, de bijna enig mogelijke manier om goederen van de ene plaats naar de andere te vervoeren. De wegen, ook de hoofdwegen, waren niet verhard. Alleen in de nabijheid van steden was er op sommige plaatsen een wegverharding aanwezig. Het transport met karren was moeilijk. Al spoedig werden de wegen herschapen in modderpoelen. Vandaar, het was een algemeen verschijnsel dat transport van goederen gebeurde al over water. De plaatsen waar een waterweg een weg sneed was een belangrijk knooppunt, een belangrijk handelskruispunt.

Voor onze streek weten we dat de Romeinen hun troepen bevoorraden al over water. Dit vanaf Italië, via Gibraltar, volgde men de kustlijn tot in onze streken. Ook in de laat-romeinse tijd weten we dat er een drukke handel bestond tussen Vlaanderen en Engeland. De Bourgogne en de Moerevaart, of hoe je deze geulen ook mag noemen voor ze gekanaliseerd werden, waren ideaal gelegen om er goederen te vervoeren met boten. Beide geulen lagen immers op het einde van de grote zeegeul die landwaarts tussen Bredene en Oostende het land binnendrong en al over Oudenburg aansloot nabij de Waere. Toen de zeegeul verzandde in de 9^e -10^e eeuw kon men verder Oostende bereiken via de Gauwelozekeek. Ook was er de leperleet die de verbinding maakte tussen leper en Brugge. Rond 1640 werd dit het kanaal Nieuwpoort-Plassendaele. Ook hierop konden boten van bij ons gebruik maken. Het was duidelijk dat de scheepvaart op de Bourgogne en de Waerevaart belangrijk was. Het was immers de enige manier om goederen op een gemakkelijke manier te transporteren.

De goederen die men vervoerde waren graan, hout⁴¹⁴, synckrys, gepekeld vis, hagel en myrthe.

De Bourgognevaart had een goede verbinding met de steden leper en Brugge. Vermoedelijk werden van hieruit ook naar Engeland goederen uitgevoerd. Vanuit Aartrijke werd hout en graan aangevoerd, vanuit Zerkegem hout, graan, myrthe en gagel. Vermoedelijk tot de tweede helft van de 12^e eeuw hadden de heren van Gistel een monopolie op de gagel en myrthe. Myrthe en hagel werden gebruikt om bier te brouwen. Ook vis werd uitgevoerd. De gevangen

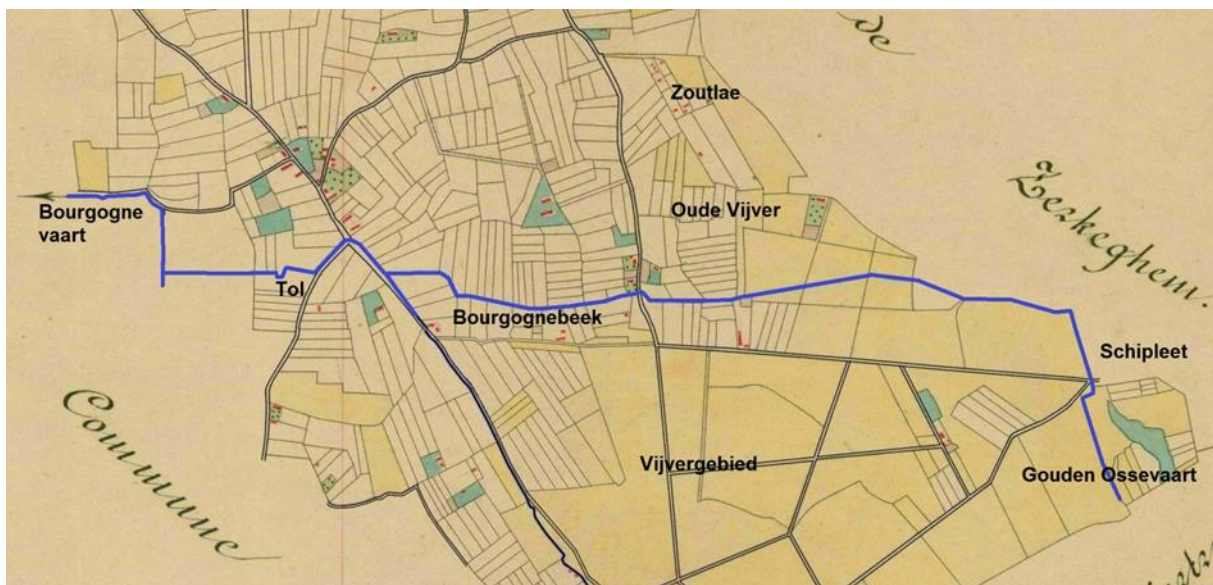
⁴¹² « L'abbaye de Saint-Bertin et l'eau : économie, administration, aménagements et conflits (VIIIe-XVe siècle) », Thorel Florent, université d'Artois, France, p. 53.

⁴¹³ Zie artikel “Binnenschippers op de Moerdijk- en de Bourgognevaart (17de-20e eeuw), Koenraad Vandenbussche in Biekorf 2012, pg 354: De Flou vond de naam “Moere Dycke” een eerste keer in een charter van 1272.

⁴¹⁴ Hoeveelheden graan en hout werden uitgedrukt in “watervalsche maete”.

vis uit het Bekegemse vijvergebied werd in de “Zoutlae” gepekeld en vandaar naar het tolkantoor gebracht. (Vermoedelijk ook vis vanuit Zerkegem, Aartrijke en Zedelgem. De uitvoer van goederen vanuit Watervalle was niet onbelangrijk. Voor wat betreft hout en granen werden de hoeveelheden uitgedrukt in “Watervalsche mate”.

Het plaatselijk transport gebeurde met vletten, een platbodemd klein vrachtautog dat men doorheen plaatselijke beken of waterlopen trok. Deze werden vooral gebruikt voor het vervoer van zand, aarde, bagger en turf⁴¹⁵. De boten die gebruikt werden voor verre transporten hadden afmetingen die de 15 à 20 meter lengte⁴¹⁶ niet overschreden en eveneens een niet zo grote diepgang hadden. Pas vanaf 1600 werden er schepen van 60 ton vermeld⁴¹⁷. Deze schepen noemde men billanders, vrachtschepen voor binnenwateren. Latere bronnen spreken over binlanders.

Door een sluiensysteem werd het water opgehouden nabij het Vijvergebied. Vermoedelijk waren er op de Bourgognebeek 2 belangrijke sluisen. Een eerste nabij de Bekegemstraat en een tweede daar waar de Doornhoekstraat de beek kruist (kant Zerkegem, zie situatie ter plaatse).

De Gouden Osse-vaart is de plaats waar volgens de legende de Gouden Osse verdrong. De Gouden Ossevaart liep vanuit het Schipleet richting Aartrijke. Het Schipleet paalt aan deze toevoerweg (Schipleet: een leet is een waterweg, dus “langs hier in het leet trok men het schip verder”).

Tot 250 jaar geleden noemde men het gehele gebied tussen “De Os en de Ezel”, Bruggestraat, Zeeweg, Bourgognebeek, Doornhoekstraat, en vanaf het kruispunt met de Zerkegemstraat min of meer rechtdoor tot aan het “Steedje “ in Zerkegem, Mosselstraat., wel dit noemde men “Het Gouden Osseveld.” Men gebruikte men het voorvoegsel “Gouden” omdat het veel geld opbracht. Het is niet voor niets dat het belangrijkste gedeelte, de Oude vijver en de Zoutlae persoonlijke eigendom waren van de graaf van Gistel. En waarom zouden de kanunniken van St Donaas in Brugge eigenaar geweest zijn van de grond langs weerszijden van het tolkantoor?

⁴¹⁵ Idem noot 21 en 22 pg 352

⁴¹⁶ Wim Declerck in zijn spreekbeurten te Koksye , “Het Middeleeuwse Millennium, Een kijk vanuit de Vlaamse bodem”, voorjaar 2023.

⁴¹⁷ Idem pg.

Platbodem (600x 214) uit de Na-Romeinse periode gevonden nabij Dorestad in Nederland
Platboomde rivierschepen

De eenvoudigst geconstrueerde schepen waren geheel uit planken opgebouwde platbodems die al in de eerste eeuwen van de jaartelling op onze binnenwateren voeren. Met een platte bodem, een nagenoeg rechthoekige vorm, een licht oplopende heve - het vlak aan de voor- en achterkant - en een hoekige overgang naar de enigszins uitstaande boorden waren deze vaartuigen bijzonder geschikt om vrachten over onze langzaam stromende rivieren te vervoeren. Door de oplopende heve konden deze aakachtige rivierschepen eenvoudig op een oever lopen, terwijl daardoor ook makkelijker vrachten geladen en gelost konden worden. Het waren robuuste vaartuigen en vrachtvervoerders bij uitstek: hele karrenvrachten, konden er mee vervoerd worden, soms met kar en al.

Platbodemd houten scheepje voor goederen-, mest- en veevervoer in ondiep water met een voor en achter tot bovenaan opgebogen vlak dat over de gehele lengte vrijwel dezelfde breedte had. De houten schouwtjes kwamen in verschillende maten voor. In het spraakgebruik hanteerde men daarvoor het gewicht. Ze liepen uiteen van een 1000 ponds schouw (smalle sloten) tot een 3000 ponds. De lengte varieerde van ca vijf tot ruim zeven meter. Boerschouwen hadden alleen een opvallend boord en geen naar binnenvallend boeisel, waardoor geen zeshoekige- maar een vierhoekige voorbord en spiegel ontstond.

Voor 1900 kwamen vooral beerschepen aanleggen om landbouwers van drijfmest te voorzien. Gedurende de gehele 19e eeuw kwamen Torhoutse landbouwers hun 'vette' halen met paard en kar naar de Moerdyckvaart. Na de Tweede Wereldoorlog beperkte de scheepvaart op de Bourgognevaart zich tot het lossen van kolen en bouwmaterialen voor de handelaar Emiel Vanhee-Jonckheere.

Platbodems in de haven van Brugge.

h. Het haventje op de Bourgognevaart.

Er waren twee haventjes, in Moere op het einde van de Moerevaart, en nabij het eind van de Bourgognevaart. De haventjes werden gebruikt door de bevolking van verschillende gemeenten⁴¹⁸.

De belangrijkste goederen die verhandeld werden waren brandhout, asschen, vette, synckrys, vis, graan en myrthe⁴¹⁹. Het gebeurde dat men brandhout en synckrys niet per boot vervoerde maar gewoon op het water liet drijven.

Veelal werden de platbodems op het droge getrokken om ze te laden of te lossen. Deze plaatsen noemde men een landinge, de boten konden er landen. Een landingsplaats wordt gescheiden van het water door een niet steile oever, de oevers werden er afgeschuind. De platbodems lieten zich stranden op deze kunstmatige binnenstranden⁴²⁰. Bij de afvaart werden ze weer in het water geduwd of getrokken door een paard op de tegenoverliggende oever.

⁴¹⁸ Na de kanalisatie van de Ieperleet (kort na 1640) werd een onderzoek geopend welke gemeenten voordeel haalden uit het gebruik van de waterwegen, kwestie van werkingskosten te verdelen. De verdeelsleutel was toen Eernegem 75 pond, Ichtegem en Koekelare elk 41 pond, Moere 36 pond en Aartrijke 21 pond. Bekegem moest vermoedelijk niets betalen. Vanaf 1600 heerste in Bekegem bittere armoede.

⁴¹⁹ Myrthe werd gebruikt om bier te brouwen. Voor brandhout en graan werden uitgedrukt in "watervalsche mate". Synck-rys waren matten die werden gevlochten met dunnere takken. Deze werd gebruikt om oevers en loopgraven te verstevigen.

⁴²⁰ A. Verbeke in "ree en landing langsheen de moerdijk" in Ernigahem 1994 pg 17

Uitleg bij het kaartje in de nabijheid van de Bourgoognevaart:

A. Hier bevond zich het haventje. Op deze plaats staat tegenwoordig een huis. Naast de vaart loopt een weg die men de Tronkendijk noemde. De vaartstraat zoals de weg tegenwoordig noemt werd rond 1870 recht getrokken. Ook het stukje vaart in de nabijheid van het haventje kreeg in dezelfde periode een nieuwe bedding. Het stukje straat waar de letter A staat noemde men kort na 1800 de "Wendingstraat"⁴²¹. De Wendingstraat bevindt zich op het grondgebied Roksem, aan de andere kant van de vaart was het grondgebied Eernegem. Een tachtigtal meter links hiervan bevindt zich een straat die boven op een dijk ligt. Deze dijk is nu gedeeltelijk verdwenen bij de aanleg van het wandelpad. De weg was de verbindingsweg tussen Oudenburg en Eernegem en werd in oude tijden door de monniken van de Oudenburg-abdij gebruikt. Het was ook de toegangsweg naar de haven.

B. Dit is een eigenaardige plaats. Het perceel 361 heeft er een eigenaardige vorm⁴²². Zoals al vermeld waren de kanunniken van St Donaas vanaf 1234 in het bezit van het belangrijkste deel van Bekegem. De boeren moesten een rente betalen op gronden die zij gebruikten van de kanunniken. Rond 1600 bemerken we dat het betalen van deze rente op vele percelen buiten gebruik was geraakt⁴²³. Voor de belangrijkste percelen was dit niet zo. Zoals bijvoorbeeld op de plaats waar tol werd geheven. Dit was ook zo voor dit perceel. Het vermoeden bestaat dat deze plaats ooit een aanlegplaats of landing is geweest voor platbodems, binlanders en vletten. De weg die op de dijk ligt loopt nu rechtdoor, dit is de huidige Vaartstraat.

Perceel B of perceel nr. 361

C. Hier bevond zich het tolkantoor met een rabotsluis.

Merk op. Er bevindt zich een witte plaats op de kaart. Dit is een onvolmaaktheid in de kaart. Hier bevindt zich de grens tussen Bekegem en Eernegem. Hier werden beide Popp-kaarten samengevoegd. Er is een kleine onvolmaaktheid. Een klein beetje stroomafwaarts voorbij het tolkantoor is er een kleine knik in de beek getekend. Deze knik heeft dezelfde oorzaak. De percelen 1 tot 4 die nu bij Eernegem behoren, waren tot ca 1680 deel van Bekegem. Langs weerszijden van de knik werd een fijne blauwe lijn getekend. Hier bevond zich tot ca 1970 een diepe gracht die zorgde voor de afwatering van de naastliggende percelen. Deze gracht bevindt zich nabij de 5-meter hoogtelijn en vind zijn oorsprong voor de jaren 1000, in de tijd van de ontginning van de streek⁴²⁴.

⁴²¹ Een wending is een plaats waar boten kunnen draaien. Zie hiervoor op de kaart van de waterlopen.

⁴²² Het gehele perceel werd "het cromme meedeken" genoemd.

⁴²³ RAB inv 54 nr. 121/126: watering Gistel, oost over de Waere, ommeloper 1634, 4^e begin, perceel nr 2 en 3: "Idem dezelve tot 547 roe die van St Donaas de reste bij abandoment".

⁴²⁴ Zie hiervoor meer in het hoofdstuk "Bourgoogne delta".

i. Vijvers in het Veld

De zeevisserij⁴²⁵

In de vroege Middeleeuwen had de zeevisserij eeuwenlang, niet veel meer dan een kustvisserij, geen economische betekenis.

Pas in het begin van de 12e eeuw begint de zeevisserij te beantwoorden aan andere dan louter lokale behoeften, worden de vissersdorpen geleidelijk ook handelscentra. Er ontstaat naast de vishandel te land ook de uitvoer van vis over zee. De aangroeiende bevolking in het binnenland, gepaard gaande met een stijgend tekort aan voedsel, deed de vraag naar visproducten toenemen.

Hierbij past een belangrijke opmerking: de aanvoer en commercialisering van verse zeevis is in de hedendaagse zeevisserij een aanzienlijke bron van inkomsten. In de Middeleeuwen lag dat gevoelig anders, want verse vis was toen in het handelscircuit vrijwel waardeloos. Alleen verduurzaamde vis kwam in aanmerking: kaakharing, gezouten haring, gerookte vis, stokvis, allemaal artikelen die toen behoorden tot de zeldzame lang houdbare levensmiddelen.

Opkomst en bloei van de vissershavens is vooral afhankelijk geweest van de complementaire rol van de zeevisserij t.o.v. de landbouw. De productiviteit van de landbouw is tijdens de middeleeuwen opvallend aan de lage kant tegenover een steeds aangroeiende bevolking. Het is dus begrijpelijk dat de visvangst hier gedeeltelijk een uitkomst bood. "Koning haring" spande hierbij de kroon onder allerlei vormen (vers, gezouten, gerookt of zelfs gedroogd).

De bloei van de Vlaamse vissershavens is evenwel te danken aan de nabijheid van Engeland, waarmede een levendige handel werd gevoerd.

De Vlaamse haringvisserij, in de middeleeuwen, "De Groote Visscherye" genaamd, is ontstaan uit de "cleyne neeringhe" (kustvisserij). In het zuidelijke gedeelte van de Noordzee blijkt de haring (een grillige "trekvoegel") een regelmatige en trouwe klant te zijn geweest.

Nu is het wel zo, dat de "Groote Visscherye" slechts enige opgang kon kennen daar waar de vissersplaatsen over een echte haven beschikten, en niet (zoals in Blankenberge en Heist) enkel over een strand waarop slechts platgeboomde schuiten konden aan wal getrokken worden. Er was namelijk omstreeks 1450 een nieuw type van vaartuig ontstaan: de haringbuis, wat rechtstreeks verband houdt met het ontstaan (ca. 1400) van een ander nieuw fenomeen: het "haringkaken", waarbij de haring "gegut" werd aan boord van het schip (d.i. de ingewanden werden verwijderd) en vervolgens onmiddellijk werd gezouten en in tonnen opgeslagen.

De gevolgen van het invoeren van de kaakharing waren enorm, niet alleen voor de visserij, vloot en bemanning, maar ook voor de vishandel. De aangroei van de haringbuizenvloot ging overigens zeer snel. In een "Remonstratie" uit 1476 aan de Grote Raad van Mechelen is er sprake van een vloot van niet minder 750 haringbuizen, een voor die tijd bijna ongelooflijk aantal!

De "Groote Visscherye" kende zijn hoogtepunt in de 16^e eeuw. Deze bloeiperiode was enkel mogelijk dankzij een zeer doeltreffende bescherming van overheidswege tegen zeeroverij en kaapvaart. Zodra die bescherming wegviel, is dan ook de teloorgang ingetreden van deze bloeiende bedrijfstak. Want vanaf 1568 doemde het spook op van de godsdienstoorlogen en van de opstand tegen Spanje. Dit werd weldra zo'n omvangrijk probleem dat uiteindelijk alleen

⁴²⁵ "Op de vismarkt ben ik geboren!" Zeevisserij en maritieme volkskunde. Jaarboek V.W.V. en K.B.O.V. 2004. Samengesteld door Jef Klausning en Roger Jansoone. Pg 14, 18, 20

nog de kleine kustvisserij enigszins in leven kon blijven. De scheuring tussen Noord en Zuid betekende aldus de vrijwel totale ondergang van de Vlaamse zeevisserij. Het zou ruim twee eeuwen duren (1580-1780) vooraleer hierin opnieuw enige heropleving zou te bespeuren zijn. Noodgedwongen werden de meeste Vlaamse vissershavens (met Oostende en Duinkerke op kop) echte zeerovers- en kapersnesten, met legendarische figuren als Jan Bart in Duinkerke en in Oostende een hele reeks beruchte kapers zoals Jakob Besage, Jan Jacobsen, Filips van Maestricht, Broecke, Coopman, Janszoon, De Ridder, enz. In plaats van vis brachten zij allerlei geroofde luxegoederen aan wal. Intussen groeide het Noorden uit tot een grote Europese maritieme mogendheid.

In de periode 1580-1780 bleef de kustvisserij voortbestaan. Het was evenwel een periode zonder geschiedenis. Het was een vrij donkere periode voor de zeevisserij in onze streek. Het bleef evenwel een onmisbare leverancier van goedkoop volksvoedsel.

Pas vanaf 1730 (kort na de overgang, in 1713, van Spanje naar Oostenrijk) werd in de Zuidelijke Nederlanden een begin van economisch herstel merkbaar, wat ook zijn weerslag had in de visserijsector, in die zin dat pogingen werden ondernomen om, door nieuwe investeringen, de verre visserij en de visserij op nabijgelegen visgronden weer wat op gang te brengen. Er was echter de moordende concurrentie van de Hollandse, Engelse en Schotse zeevisserijproducten op de eigen binnenlandse markt werd hierdoor buiten spel gezet.

Visteelt en veldvijvers op het platteland⁴²⁶

Er zijn al vermeldingen van aangelegde visvijvers onder Karel de Grote (768 – 814). Hij gaf richtlijnen met betrekking tot de exploitatie van deze waters, het bestrijden van illegaal afvissen en de verkoop van de vis. Het ging echter uitsluitend om het grootbrengen van uitgezette, lokale vissoorten, niet om viskweek.

Vermoedelijk waren het de abdijen die als eerste de visteelt introduceerden⁴²⁷. Men neemt aan dat ook de St. Amandsabdij van Elnone een belangrijke rol speelde in de aanleg en uitbating van visvijvers. De St Amandsabdij bezat in 899 in de streek al “mariscos xv in Flandris⁴²⁸. Het is niet uitgesloten dat het toen al ging om visvijvers, maar daarover is in het geheel niets bekend.

Voor wat onze streek betreft weten we dat de Roksemse priester Felix, in 745 zijn eigendom Roksem verkocht aan de St Bertijnsabdij van St Omer. In die verkoop waren er vijvers inbegrepen. Het is bijna niet mogelijk dat er in Roksem natuurlijke vijvers voorkwamen. Dit moeten kunstmatige visvijvers zijn geweest.

⁴²⁶ Gebaseerd op: “Historisch-geografisch onderzoek naar het voorkomen van de voormalige veldvijvers Johan Termote 2010” en “Vijvergebied Wildenburg, cultuurhistorische studie, augustus 2015”.

⁴²⁷ Id pg. 72.

Voedingsregels op vastendagen

Abdijen hebben iets speciaals met vis. In oorsprong leefden kloostergemeenschappen volgens strikte gedragsregels, zoals deze opgesteld door Benedictus. Deze voorschriften hielden onder andere in dat het vlees van viervoeters uit de voeding diende geweerd te worden. Hierdoor steeg natuurlijk het belang dat aan de toevoer van vis werd gehecht alhoewel in bepaalde kloosters, zoals de Duinenabdij te Koksyde in de vroegste periode ook geen vis mocht worden genuttigd; Waar de regel in de vroege middeleeuwen streng werd nageleefd, maakte men op de afwezigheid van vlees op het menu steeds meer en meer uitzonderingen. Maar zelfs als de dagdagelijkse voedingsregels wat slapjes werden opgevolgd, waren er nog steeds de vastendagen die dienden gerespecteerd te worden. Op een bepaald moment werden er, buiten de vastenperiode voor Pasen, nog zoveel vastendagen ingesteld dat het jaar soms meer vasten dan gewone dagen telde. In de abdij van St Bertijns te St Omer mochten gewone mensen gedurende 110 à 120 dagen geen vlees eten, voor monniken waren dit 152 dagen. Vis was hoe dan ook in het klooster een belangrijk product.

⁴²⁸ H Platelle, Le temporel de l'abbaye de Saint-Amand des origines à 1370, Parijs 1962, blz 90.

Vanaf de 8e eeuw moet dus de handel in (zee)vis in het binnenland tot ontwikkeling gekomen zijn maar door het gebrek aan vindplaatsen, waaruit visresten werden verzameld, hebben we daarvoor geen precieze datering. Het historisch onderzoek geeft echter aan dat in de zich vanaf die periode ontwikkelende steden, al zeer vlug een markt voor vis ontstond. Zo groeide het netwerk waardoor de visser, al dan niet in een vismijn, zijn vangst verhandelde aan een weerd⁴²⁹. Deze bediende op zijn beurt de visverkopers, die op de vismarkt in de stad de consumenten de koopwaar aanboden. Een uitgebreid systeem van reglementeringen en taksen begeleidde deze handel. Volgens de bronnen werden als zoetwatervis vooral paling, baars, bliek, barbeel, zeelt, snoek, brasem, en karper op de markt verkocht. Karper was in het begin zeker niet voor ieders beurs weggelegd⁴³⁰. Het is pas in de late middeleeuwen dat de karper in onze gewesten systematisch werd gekweekt. De eerste geschreven bronnen over de voortplanting van de soort in gevangenschap dateren uit de 16e eeuw, maar op dat ogenblik was de karper hier al meerdere eeuwen ingeburgerd⁴³¹.

Globaal gezien mogen we de visconsumptie niet onderschatten. Er werd in de steden heel wat meer vis gegeten dan nu, zeker in de periode van hongersnood in de 12e – 13e eeuw⁴³². Het eten van vis werd als het ware gestimuleerd door de kerkelijke voorschriften. In de loop van het jaar was het eten van vlees op verschillende perioden verboden. Er was niet alleen de vastentijd – van Aswoensdag tot Pasen – er waren ook de Quateremperdagen (waarmee elk der vier seizoenen van het jaar begon), de Kruisdagen, de Advent en de Vigilies. Vis bood hier een alternatief. Dit werd ondermeer duidelijk bij het onderzoek van de abdij van Ename. De verhouding zoetwatervis, met een dominantie van karper en paling, tegenover zeevis, wijst op een systeem van zelf uitgebate kweekvijvers, die vermoedelijk in de afgesneden meanders van de Schelde waren ondergebracht.

De veldgebieden van Noordelijk Binnen-Vlaanderen waren uiterst geschikt omwille van de geringe landbouwwaarde van de grond en de goede situering, gelegen als ze waren tussen de middeleeuwse grootsteden van Brugge en Gent. Hun aanleg was het gevolg van de steeds toenemende voedselvraag van de steeds aangroeiende bevolking in de loop van de 13de eeuw, het tekort aan riviervis door overbevissing en vervuiling van de waters in de steden. Het tekort aan riviervis werd opgevangen door de aanleg van visvijvers. Enkele zoetwatervissen, en karpers in het bijzonder, hadden bovendien de eigenschap dat ze eens uit het water ruim een dag konden overleven. Daarenboven gebeurde het vervoer in met water gevulde wagentjes (met dekzeil). Op deze wijze kon de vis over behoorlijke afstanden getransporteerd en in afwachting van zijn consumptie terug in kleine waterbekkens uitgezet worden. Dit vormde een wezenlijk voordeel in vergelijking met zeevis, dat in dode toestand aan wal kwam en dus vlug genuttigd moest worden. Hierdoor bleef de consumptie van verse zeevis beperkt tot de kustgebieden en de grote steden aan de rand van de kustvlakte. In gerookte of ingezouten vorm was zeevis dan weer vlotter beschikbaar. (Voor de stad Leper bijvoorbeeld is geweten dat vanaf de 13de eeuw de verse vis vanuit Nieuwpoort via de IJzer en de leperlee binnen een halve dag kon aangevoerd worden.)

1 Zoetwatervis en hun biotoop

Voor de zoetwatervis kunnen er in de rivierbedding verschillende zones onderscheiden worden op basis van stroomsnelheid, zuurstofgehalte, temperatuur, breedte en diepte. Van aan de bron tot de monding zijn achtereenvolgens de forel-, de vlagzalm-, de barbeel- en de

⁴²⁹ Een soort makelaar in vis.

⁴³⁰ Archeologie en vis (Wim van Neer en Anton Ervynck) Instituut voor het archeologisch patrimonium. Pg. pg.69.

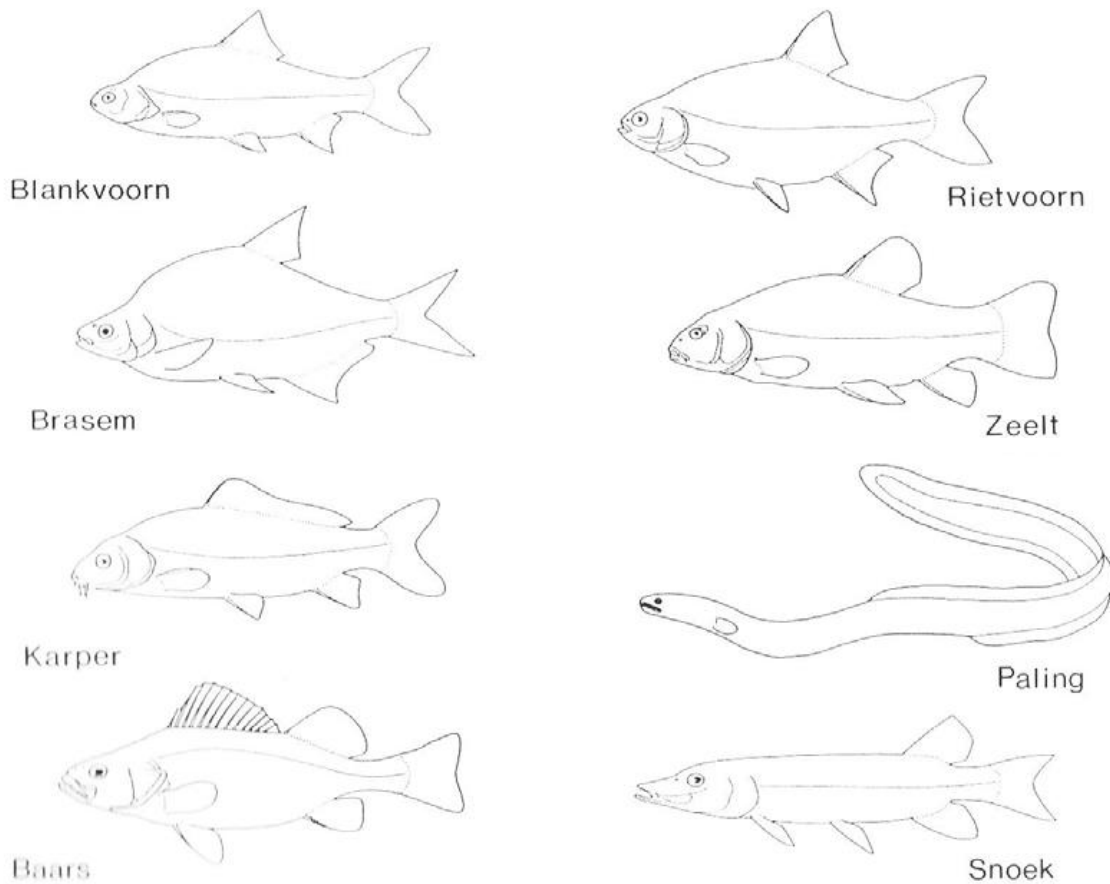
⁴³¹ Archeologie en vis (Wim van Neer en Anton Ervynck) Instituut voor het archeologisch patrimonium. Pg. 42

⁴³² Wim Declerck (U Gent)

brasemzone te onderscheiden. Soms voegt men hieraan de sieringszone toe, die overeenkomt met het brakke water van de riviermondingen.

De veldvijvers behoren tot de zogenaamde brasemzone. Deze zone omvat traag stromende of stilstaande waters en is gekenmerkt door een brede rivierbedding met een zandige of modderige bodem. De zuurstofconcentratie is laag en de watertemperatuur stijgt tijdens de zomer tot boven de 24°. Er is meestal een rijke waterplantengroei. Typisch voor deze zone zijn de talrijke karperachtigen met ondermeer de blankvoorn, rietvoorn, brasem, zeelt en karper. We treffen ook paling, snoek en baars aan.

2 Soorten zoetwatervissen

3 Soorten Karpers

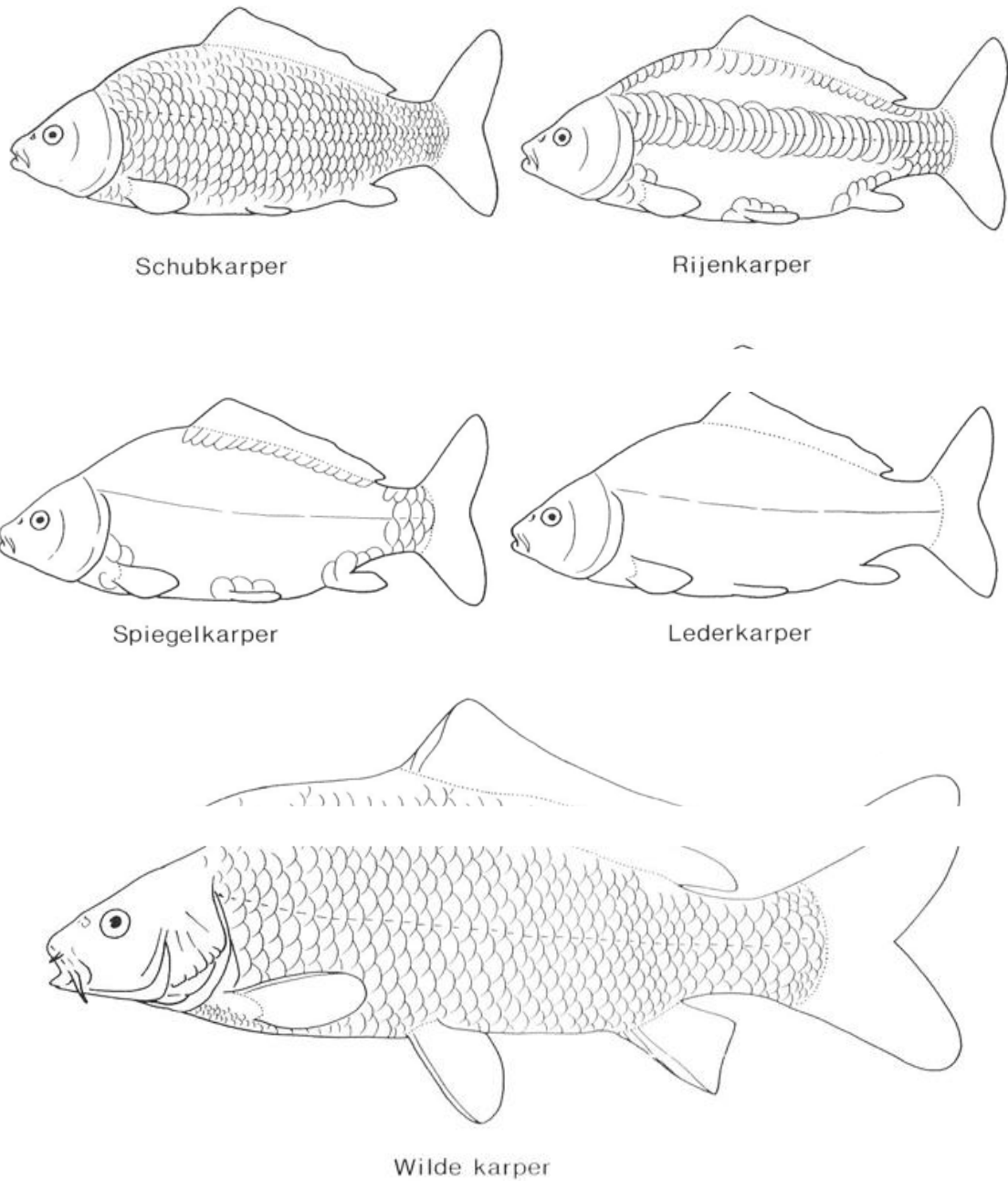

Fig.10. De wild-vorm van de karper leefde nooit in onze streken. Het meest westelijke gebied waarin de wilde karper voorkomt is de Donau. Bij ons zijn enkel de vier bovenstaande kweekvormen gekend⁴³³.

⁴³³ Archeologie en vis (Wim van Neer en Anton Eryvnc) Instituut voor het archeologisch patrimonium. Pg.42.

4 De viskweek⁴³⁴

Doorgaans besloeg de volledige kweekcyclus drie jaar. Men gaat ervan uit dat men vissen kweekte in drie verschillende vijvers, waarin de drie stappen – kweek (paaïen), groei en vetten – plaatsgrepen. Elk van deze vijvers stelt zijn specifieke eisen die qua oppervlakte en diepte. De eerste vijver was de kweekvijver. Deze vijver was doorgaans niet zo groot en maar 60 cm diep. In deze vijver werden de mannelijke (“melcker”) en de vrouwelijke karpers uitgezet zodat ze eitjes (“veu(r)s”) konden afzetten in het vegetatierijke en snel opwarmende water. Dit gebeurde in de maanden juni- juli in een verhouding van 1 mannetje voor 3 wijfjes. Dit vormde de moeilijkste fase in het kweekprogramma. Het slagen van de kweek was sterk afhankelijk van het weer en bovendien diende het water in de vijver constant gehouden qua diepte en beveiligd tegen al te grote temperatuurschommelingen. De karper gaat pas kweken bij een temperatuur boven de 19°. De kleine karper visjes werden het *gruij* genoemd. Vermoedelijk liet men dit moeilijke kweekproces aan gespecialiseerde kwekers over.

In de maand maart van het daaropvolgende jaar werden de kleine 1-jarige visjes uit de kweekvijvers, “antenoos”, “antenois”, overgeplaatst naar de eigenlijke groeivijver. Deze vijvers waren gemiddeld 1,6 m diep. Hier groeide de vis uit tot exemplaren van 12 à 14 cm lengte met een gewicht van ongeveer 1 kg. Deze vis wordt als “*bollaert*” vermeld.

In februari-maart van het daaropvolgende jaar zet men deze vis opnieuw over, ditmaal in een zogenaamde vetvijver. Deze vijvers zijn groot en diep. Hier groeien de karpers uit tot exemplaren van om en bij de 2 kg. Ze worden tussen oktober en januari gevist voor verkoop. Desnoods bleven ze een jaar of zelf twee jaar langer in de vijver.

Om de vis te vangen liet men de vijver veelal gecontroleerd leeglopen. De vis concentreerde zich bij de opening in de vijverdijk (zie verder) en in de centrale greppel. Daar kon hij gemakkelijk worden gevangen. Soms liet men de vijver niet leeglopen maar werd de vis met een net bijeengedreven, gevist en gesorteerd.

Langs de waterafvoerende beek werden ter hoogte van de afvoerconstructie soms kleine waterbekkens aangelegd (“savoren”, “savoeren” of “vergaerviverkens”). Ze werden aangewend voor het stockeren van de gesorteerde vis, voor het tijdelijk bewaren van de vis bij onderhoudswerkzaamheden of bij selectie van jonge of volwassen vissen.

Na het leeglopen van de vijver gebeurde het onderhoud van de betreffende vijver, die dan een jaar droog stond. In de teksten worden deze jaren als de ‘droge’ jaren vermeld.

Het onderhoud van de vijvers greep pas om de 10 of 12 jaar plaats.

In grote vijvers werden eveneens snoeken uitgezet. De snoek is een roofdier, hij zorgt voor een beter biologisch evenwicht in de vijver omdat hij de zieke en kleinere exemplaren elimineert. Dit verklaart meteen de sporadische vermelding van snoeken onder het visgoed in de rekeningen.

Over de duur van de kweekcyclus lopen de gegevens uiteen. De pachtcontracten beslaan meestal een veelvoud van drie jaar, wat een driejarige kweekcyclus veronderstelt. Er dient echter rekening gehouden met het noodzakelijke vierde ‘droge’ jaar. In elk geval is het zo dat de pachter voor het eind van het pachtjaar de vetvijver mocht leegvissen⁴³⁵.

⁴³⁴ Men neemt een voorbeeld aan de huidige kweekvijvers in het Franse Brenne

⁴³⁵ Hierbij verwijzen we naar de Coutumen van Oudenaarde, reglement van 12 augustus 1767. (De coutumen zijn de verzameling van de plaatselijke wetten en verordeningen van steden of kasselrijen) artikel 27: Belangende de vyvers ende wallen, waerop men kaerpel queeckt, den afgaenden pachter zal den vollen kaerpel vermogen te visschen voor kersavond dat synen pacht expireert, ende daerop moeten laeten het spysseel van gruy, bollaert ende anterneus, 't gone volgens de breedde nootsaekelyck is.

5 Visbenamingen⁴³⁶

Ghruu, Gru, grau, gruij of groww: de jonge pas uitgekomen vis (1648 10 gulden per duizend)
Antenoos, antenois, anteneus of anterneus: karpervisjes van 1 jaar oud voor het uitzetten in de

groeivijver.(1648: 20 gulden per 100)

Bollaert: jonge vis van 2 jaar oud voor het uitzetten in de vetvijver. (1648: 3 tot 10 gulden per honderd)

Melcker: mannetjesvis

Veu(r)s: eitjes van de vrouwelijke karpers

6 Vijveraanleg, waterbeheersing en onderhoud

Op plaatsen die meer vochtig en lager gelegen waren dan de omringende heidevelden werd het water dat door beekjes en grachten werd gevoed, opgehouden of omgeleid. Er werden rondom aarden dammen opgeworpen in een komvorm en er vis op gezet. Het waren dus zeker geen diepe vijvers. De benaming dammen (vijverdam verwijst naar graafwerk en aarden ophogingen, eventueel versterkt met struikgewas en riet). Ook de aanleg van savooren en vergaervijvers, kleinere vijvertjes die dienden om de vis tijdelijk in te bewaren; nabij de grote vijvers, herinnerd aan artificiële constructies. Houten afvoerpijpen die afgesloten konden worden regelden de toevoer en afvoer van water, zodat het waterpeil op de gewenste hoogte werd gehouden.

De grote vijverdijken bestonden uit met de hand opgeworpen dijken van omtrent 4 à 5 m breed en 1,5 m hoogte. Op de dijk lag dan een weg van ongeveer 2 m breedte wat onderhoud en transport toeliet. In Beernem onderzocht men op 3 locaties de dijklichamen door middel van boringen. Vanaf het oorspronkelijk maaiveld bekwam men een hoogte van 1,2 tot 0,8 m. Het hoogteverschil tussen de top van de dijk en de bodem van de greppel bedroeg tussen 2,3 en 1,5 m. De dijklichamen zijn hoogst waarschijnlijk grotendeels opgebouwd uit materiaal afkomstig vanuit de langsrachten.

Binnenin de vijver werden greppels gegraven. De oorspronkelijke diepte van de greppels bedroeg een 70-tal cm tegenover het huidige maaiveld.

Omwille van de stabiliteit waren de hellingen met hakhout beplant. Dit hakhout vormde trouwens een belangrijke inkomstenbron. Een aanplanting met hoogstammen waren uit den boze, gezien ze de hellingen en meteen de stevigheid van de dijken aantasten. De randen en de staart van de vijvers in de zandige zones waren gekenmerkt door zachte hellingen waar een gecontroleerde rietgroei tot stand kwam, dat zowel voor de voedselverrijking in de vijver als voor verkoop bestemd was.

Ook de ondergrond is belangrijk voor het beheer. Een vijver met zandige ondergrond is helder maar minder voedselrijk. Dergelijke vijvers zijn uitstekend geschikt als kweekvijver, maar niet als groei- en vetvijver. Moddervijvers daarentegen zijn voedselrijk.

De dijk dient niet alleen het water op te houden, ze dient ook een doorlaatsysteem te bevatten, dat toelaat het waterpeil op de gewenste hoogte te houden. Dit kon gebeuren door het aanbrengen van een afwateringsconstructie. Deze constructie bestond uit een open houten sas met schuifdeur. In onze streken gebeurde de waterbeheersing vermoedelijk door middel van in het dijklichaam ingegraven houten afvoerpijpen, vervaardigd van uitgeholde boomstammen (zie foto). Er werden blijkbaar ook (bak)stenen hevels aangelegd. Het afsluitsysteem bestond vermoedelijk uit een terugslagklep of eenvoudige tappen.

⁴³⁶ Glossarium van Stallaert en De Bo idioticon

Het was de gewoonte om de 9 jaar het water uit een vijver te laten lopen, de vijver te kuisen, de oevers en de dammen te versterken en alles op punt te stellen voor een volgende cyclus van 9 jaar. Dit jaar zonder water heette een droog jaar van een vijver. Het droog jaar was ook belangrijk om de bodem van de groeien vetvijvers opnieuw voedselrijk te maken. Waarom juist 9 jaar werd genomen, kan verband houden met

Uitgedisselde halve eiken boomstam in 1982 aangetroffen aan de Eikendreef in de omgeving van de hoeve Degruytere in Wingene (Deguffroy, 1982, p.5). Vermoedelijk was dit een onderdeel van een buis, die ingebed of ingegraven werd in één van de vijverdijken.

de wijze van verpachten in termijnen van 3-6-9 jaar, net als de landpachten. De aankweek van viszaad tot volwassen vis duurde meer dan een jaar, ja soms een veelvoud van 3 jaar. Wie over verscheidene vijvers beschikte kon het zo regelen dat hij ongeveer om het jaar een droge vijver had en op de andere vijvers vis kon vangen.

7 Beheer

De uitbating werd toevertrouwd aan “casteleins” die instonden voor de aanleg en het onderhoud van de vijvers en verantwoordelijk waren o.m. voor het aankopen van het visbroed. Vergeten we niet dat de viskweek, althans in vergelijking met akkerbouw of veeteelt, relatief weinig werk vroeg. Naast het onderhoud en de eventuele constructie van de dijken, was er het vissen en het overzetten van de vis, die relatief arbeidsintensief was, maar deze activiteiten grepen dan wel plaats in de winter of het vroege voorjaar, op een ogenblik dat er voldoende arbeidskracht ter beschikking was.

Omtrent de pachtcycli lijken de vijvers telkens voor 3 jaar – of een veelvoud ervan – verpacht. Hoe dit zich verhield ten opzichte van de droge jaren is niet duidelijk.

8 Conjunctuurgevoeligheid van de visteelt

Het valt op dat de visteelt, meer nog dan andere teelten, sterk conjunctuurgevoelig is. Dit heeft diverse verklaringen: viskweek vraagt een langetermijninvestering, speelt zich af in cycli van minimum 3 jaar en is bovendien zeer kwetsbaar. Opstarten of heropstarten vraagt heel wat organisatie en middelen. Dit maakt dat de kweek in handen blijft van de grootgrondbezitters en bij verpachting in handen van meer gegoede burgers terecht komt. De investeringen gingen de mogelijkheden van een kleine landman uit de heidestreek te boven. De sterke conjunctuurgevoeligheid tekent zich duidelijk af in de geschiedenis. In de periode van de godsdiensttroebelen (1566 – 1585) valt de kweek volledig stil en van een heropstarten blijkt pas in het begin van de 17de eeuw sprake te zijn. Eenzelfde tendens tekent zich af in de periode van de 2de helft van de 17de eeuw, wanneer de Frans-Spaanse Oorlogen het

economisch leven verstoren. De karperekweek in de regio stond toen al onder druk o.m. door de betere beschikbaarheid van zeevis als gevolg van het nieuwe kanalenstelsel, dat in de loop van de 1ste helft van de 17de eeuw tussen de Noordzeehavens en de stad Antwerpen tot stand kwam. Vermoedelijk speelden ook wisselende consumptiepatronen een rol.

Het is duidelijk dat de veldvijvers na deze tumultueuze periode niet meer volledig werden opgestart. Vergelijkend cijfermateriaal, dat hier uitsluitend zou kunnen geven, ontbreekt maar de talrijke vermeldingen van vervallen vijvers in de periode van de 1ste helft van de 18de eeuw wijzen in die richting. De vijvers van Aalter worden begin 18de eeuw zelf volledig opgeheven. In de 2de helft van de 18de eeuw kwijnt de karperteelt nagenoeg volledig weg. Een nieuwe en ditmaal geslaagde ontginning van de veldgebieden komt langzaam maar zeker op gang.

9 Het einde van de veldvijvers

De meeste auteurs laten de ideale visvijvertijd eindigen omstreeks 1750-1770. De reden voor deze plotselinge en zelfs definitieve ondergang is niet bekend. In die tijd was Maria Theresia (1717-1780) aan het bewind. Er werden nieuwe en goede wegen aangelegd. Werd het hierdoor mogelijk dat de zeevis vlugger en dieper het binnenland inging? Heeft een veranderde smaak de bevolking meer voor zeevis doen kiezen. Of werden er minder vasten- en vleesdervingsdagen door de Kerk voorgeschreven? Zeevis kan verduurzaamd worden door te drogen of te zouten, iets wat niet gebeurde met zoetwatervis.

Ook rond die tijd werd de behoefte naar brandhout in de steden steeds groter, zodat zowel de bossen en akkers steeds van groter economisch belang werden. Private ondernemers en hoge ambtenaren kochten louter speculatief 'velden' op om ze naargelang de vruchtbaarheid, hetzij als akkerland te ontginnen of anderzijds met naaldbomen te beplanten. Deze beweging zette zich verder in de Franse periode (1793-1815), de heidevelden en vijvers namen in aantal af en werden omgezet in bos. Op de drogere zandgronden van Bekegem treffen we vooral naaldbossen aan. In het begin van de 20^e eeuw werden de laatste heidevelden in het Houtland in cultuur genomen. Vandaag is het ganse Bekegemse landschap in cultuur gebracht. Het aandeel akkerland is gelijkwaardig aan het aandeel weiland, het bosareaal is gereduceerd tot kleine naaldbosjes, ooit geplant met exploitatiebestemming.

10 De concurrentie van de zeevis⁴³⁷

Na het beëindigen van de Vlaamse opstand in 1492, gevolgd door het herstel van de handel met Engeland in 1496 en een vermindering van de spanningen met Frankrijk, kwam de Vlaamse zeevisserij tot grote bloei. Deze bloei in onze streek was mede het gevolg van het voortdurende verzet van de Noordelijke Nederlanden tegen de Spaanse overheersers. Hierdoor concentreerde de productie en commercialisatie van vis en visserijproducten zich in het veel rustiger Vlaanderen. Het totale omzetcijfer van de in Oostende aangelande vis bedroeg in 1492 31282 pond, in 1580 was dat 304477 pond. Het aantal reders vermeerderde van 16 in 1450 tot 51 in 1577. In die tijd begon Oostende ook een zekere faam te genieten voor de kwaliteit van de vis (die vraag naar kwaliteit- een nieuw fenomeen – was trouwens de uiting en het bewijs van de toenemende inburgering van zeevis in de eetcultuur van de hogere standen).

De steeds terugkerende oorlogen tussen Karel V en de koning van Frankrijk hadden tot gevolg dat de plaag van zeeroverij en kaapvaart vrij regelmatig grote schade aanbracht aan de vissersvloot. In deze omstandigheden was een eigen marine voor visserijwacht en

⁴³⁷ Roger Janssoone: "Het voorspel tot het beleg van Oostende" in "De Plate" maart 2009 e.v.

konvoobegeleiding een noodzaak. De bloei van de zeevisserij in de 16e eeuw was dan ook het gevolg. Vanaf 1566 begonnen de godsdienstoorlogen en de opstand tegen Spanje. Hierdoor veranderde de economische betekenis van Oostende in een militaire en politieke rol. Op veel steun vanuit het Noorden kon Oostende in die periode niet rekenen. Men haalde zijn financiële middelen uit de uitvoer van vis, etc.

De gouverneur van Oostende, Norris, organiseerde een sluikhandel van Oostendse vis naar Brugge, hij vulde er zijn eigen zakken mee. Dit was een gat in de markt gezien de grote vraag naar vis in het door voedselschaarste geteisterde Vlaanderen.

Vijvers in Bekegemveld

De visteelt moet een belangrijk gegeven geweest zijn in het economisch gebeuren in Bekegem. In latere tijden was het begin waar de vis werd gepekeld immers de privé-eigendom van de heer van Gistel. De vis werd gepekeld in de "Zoutlae", nabij het huidige "Tweede Veld". Vis die uitgevoerd wordt dient gepekeld te worden om te bewaren.

In het zuidelijke gedeelte van Bekegem lagen de verschillende vijvers. De vijvers bestonden zeker al in 1180⁴³⁸. Op die datum dook voor het eerst het toponiem "Watervalle" op. Watervalle heeft rechtstreeks te maken met visvijvers. De plaats "Watervalle" ligt in oorsprong juist op die plaats waar de afwateringssluis van de "Oude vijver" zich bevond. De naam is op de volgende manier te verklaren: "op het moment dat men de sluis openzet, stroomt het water naar beneden als een waterval". In 1641 voerde "Bekegem" zelfs een proces tegen de erfgenamen Ricquaert Codde, eigenaars van de "Grote Vijver". Men eiste dat hij een gedeelte van de Zeeweg en de huidige Bekegemstraat zou herstellen. Deze waren immers weggespoeld door de grote massa water die ongecontroleerd naar beneden was gekomen⁴³⁹.

Vermoedelijk bestonden de vijvers al veel vroeger. Op 25 juli 1745 wordt in de Sint Bertijnsabdij in Sint-Omaers een oorkonde opgesteld waarin priester Felix de door hem gebouwde cella te

⁴³⁸ Wat andere veld en visgebieden betreft gaat men er van uit dat de vroegste vermeldingen van visvijvers in de veldgebieden dateren uit het begin van de 14de eeuw. Het St Janshospitaal bezat in de jaren 1300 reeds vijvers ten zuiden van Brugge.

⁴³⁹ De Oude Vijver in Bekegem ontzandt de Zeeweg (1641)(Zie ook Ernigahem 2014 pg 26, Koen Vandenbussche) Op het Bekegemse grondgebied lagen in de 17e eeuw veel vijvers. De familie Codde, die tussen 1394 en 1640 bij het Brugse visambacht bekend stond als verkoper van zoetwatervis, was bezitter van veel van die vijvers. (A. SYMAEYS, Vijvers te Bekegem, - Ernigahem, jg. 11, nr. 3, p. 56-57). Eén van die vijvers, de Oude Vijver, zorgde in 1641 voor enige opschudding in het dorp. (BRA, BVR, nr. 16235, f. 304v-305r.)

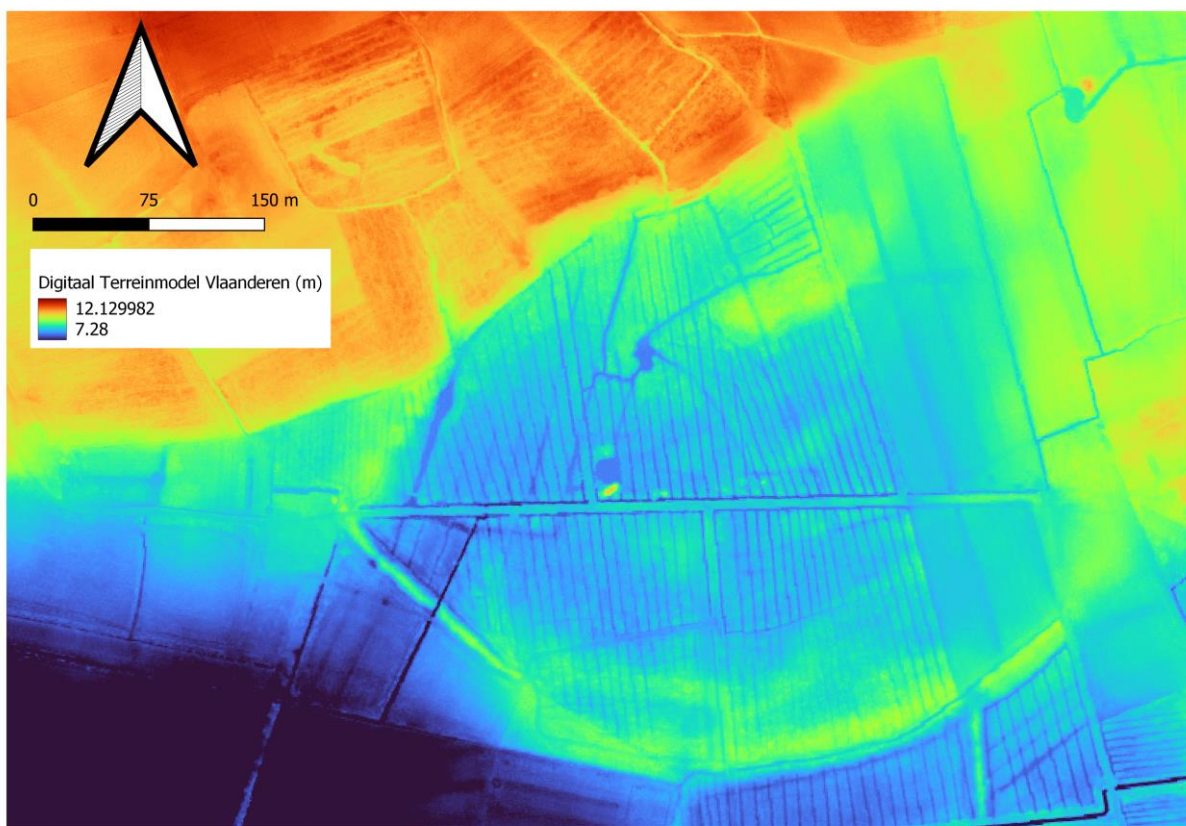
De eigenaars van deze vijver waren de weduwe van Rycquaert Codde d'Oude, Rycquaert Codde de Jonge en Maerten Codde "met consorten", allemaal inwoners van de stad Brugge. Deze grote vijver hoorde bij een "behuust hofst(ede)ken" met zeven gemeten zaailand "letter meer" dat gepacht werd door Jan Passchier. Het waren de Bekegemse hoofdman Jan Kynt fs Pauwels en de aangelande gebruikers Ollevier Houvenaghel, Jan Croes, Jacques Van Hoorne, Gilles De Haese en Guillaume De Clercq die klacht indienden. Op 9 juli 1641 stuurden zij de Zerkegemse officier Phlipe Du Four samen met de schepenen van het Brugse Vrije, Charles Blomme en Frangois Rugeleij, naar de hofsteden om er de nodige vaststellingen te doen.

Zij constateerden dat door de schuld van de familie Codde "de voorn(omde) strate teenemael quaet" is. Men constateerde ter plaatse dat er drie oorzaken waren van de problemen. Ten eerste hadden de viskwekers nagelaten de beek voldoende uit de delven, ten tweede moesten zij het vijverwater binnen de barmen houden, ten derde dat zij de dam van hun vijver hebben geopend "*ende het water van zelve vijvers, gheleet lancx sheeren strate voorschreven deur welke abandonantie van watere het zand van voorschreven strate tot op de clyte afghespoelt is en(de) ghecauseert daer deure continuele slijc pitten*". Voor alle duidelijkheid werd nog eens gesteld dat de Zeeweg altijd een zandstraat was geweest, zoals ook het vervolg van die Zeeweg voorbij de Watervalle richting Roksem of de weg van de Watervalle naar Zerkegem altijd zandstraten waren.

De familie Codde werd opgedragen om de weg in zijn oorspronkelijke staat te herstellen, maar dat liet ze blijkbaar na te doen. Bijgevolg besloten de schepenen van het Brugse Vrije op 16 september 1641 om het stuk Zeeweg op eigen kosten te herstellen, maar bij wijze van boete de "*dobbelen coste*" aan de familie Codde aan te rekenen.

Hrochashem of Herualdulogo schenkt aan de abdij Sithiu, zoals Sint-Bertijns in die dagen werd genoemd. De cella bestaat uit een kerkje toegewijd aan de aartsengel Michaël, aan Sint-Jan-de-Doper, aan Onze-Lieve-Vrouw en aan alle heiligen. Bij de kerk hoort een vrij uitgebreid domein dat Felix van extraneae personae, van ‘vreemden’ gekocht heeft en dat boerderijen (mansi), andere gebouwen, landbouwgronden, velden, weiden, bossen, molens, vijvers, beken en een veestapel omvat. Ook de horigen die er tewerkgesteld zijn worden hierbij gerekend⁴⁴⁰. Wat verder de datum betreft van het al bestaan van visvijvers, vermoeden we zelfs dat deze reeds in de Romeinse tijd bestonden⁴⁴¹. Bij veldprospectie vonden we immers 2 romeinse scherven langs de vroegere Processieweg in Bekegem. Dit was een weg die doorheen het vijvergebied liep in de nabijheid van de woning waar later de familie Vanmoortel woonde⁴⁴². Uiteraard is de vondst van 2 scherven niet voldoende om een dergelijke bewering te staven.

1 De “Oude Vijver”

⁴⁴⁰ Licht in de middeleeuwen, 1250 jaar Roksem en de kerstening in Westelijk Vlaanderen. Brigitte Meyns.

⁴⁴¹ Archeologie en vis (Wim van Neer en Anton Eryvynck) Instituut voor het archeologisch patrimonium. Pg. 60. Wanneer onze gewesten bij het Romeinse Rijk worden ingelijfd, veranderde het economisch leven grondig; De studie van zoogdierbotten en plantenresten toont dat landbouw en veeteelt drastisch werden omgevormd; Waar de IJzertijd economie nog in wezen een overlevingseconomie was, gericht op productie voor eigen behoefte, voerden de romeinen hier een echt marktsysteem in. Er ontstonden grote landbouwbedrijven die producten op de markt brachten die op andere, soms verafgelegen plaatsen werden geconsumeerd. De toevoer van landbouwproducten was vooral belangrijk voor die plaatsen, die zelf niet voor hun voedselproductie konden instaan, steden woonwijken en legerkampen. Binnen dit nieuwe marktsysteem veranderden de dieren ook. Er werden niet alleen nieuwe rassen maar ook zelfs nieuwe soorten ingevoerd. Maar hoe zat het met de vis?

Organiseerden de Romeinen bij ons een transportsysteem van zeevis, van kust naar binnenland? Legden zij visvijvers aan voor de doorgedreven kweek van zoetwatervis. De onderzochte botresten suggereren dat de Romeinen zich in tegenstelling tot wat met de veestapel gebeurde, misschien minder om vis bekommerden.
⁴⁴² Plaats links van de Zeeweg als men richting Torhout kijkt, schuin achter de woning waar in 2022 Roland Rommel woont.

We zien hier de “Oude vijver” op een kaart die deel uitmaakt van het “Digitaal hoogtemodel”. We zien duidelijk de restanten vande oevers van de “Oude Vijver. Links onderaan zien we de restanten van een dijk. De verticale lijnen zijn rabatten die werden aangelegd bij de aanleg van bos rond de jaren 1730-1750. De afwatering gebeurde via de donkerblauwe lijn (= afwateringsgracht) die dwars doorheen de vijver loopt.

2 Vijvers te Bekegem⁴⁴³

SAB Staten van goed Ile reeks nr 1369 (Ricquaert Codde)

1637 Boomkins Vyvere

1637 Leempit vyvere

1637 Rondeel vyvere

1637 Souare vyvere

1637 Zeelandts plaat vyvere

RAB, Vercavelynghe Wynendaele, varia nr. 10.333

1692 - Buschvyvere.

1692 - Dulperken Den eersten vyver daer inne liggende ghenampt het Dulperken, met syne barmen ende chavoiren daer mede gaende in Bekeghem, verre suyt-oost vande kercke ...

1692 - Haeghebaert vyvere - Den tweeden vyver, ... ghenampt den Haeghebaert, met syne schooten ende chavoiren

1692 - Tronke vyver- In bekeghem. ... vyver genaemt de trouncke ...

1692 - Vuyle vyver- ...in Aertrycke en Bekeghem,... de vuyllen vyvere ...

Ommeloper 1698

1698 - Bree vyver- ...metten zuydende aenden dam vanden breevyver ...

1698 - Hulpentie vyver.

1698 - Leughenaer vyvere.

1698 - Peerde vyver.

1698 - Pit vyver - ... den busch, langhst den zeewegh aen den pit vyver ...

1698 - Ratte vyver.

1698 - Riet vyverken.

1698 - Den Zeelander... t'verwas van hout ander Zeelander ...

Wateringhe van Gistel oost over de Waere, Bekegem 1^e begin

1711 - Het Straetken.

RAB Quohier vande gbebruyckte landen binnen de prochie van Bekeghem, Collectie Mestdagh.

1736 - Intvijver.

3 Eigenaars en gebruikers van de vijvers.

Wie was de eigenaar van de vijvers? Soms was dit de dorpsheer, soms private personen. Soms was de eigenaar van de vijver niet de eigenaar van de grond. Soms waren het langlopende cijnzen.

De eigenaars waren niet de uitbaters, vermoedelijk werden de vijvers verpacht. De werkelijke vissers waren mensen uit de buurt, zeer waarschijnlijk werden de vijvers tegen een zekere vergoeding door de vissers bewerkt voor rekening van de ware pachters. De pachters behoorden tot de gegoede burgerij, dikwijls waren dit stedelingen.

⁴⁴³ zie ook Noortover 3e jaargang nr. 3 Urbain Naert, en ommeloper 1698.

Parochierekeningen⁴⁴⁴

1641 pg 4: Maerten Codde

Idem blijkt nog bij dezelve rolle hoe dheer Maerten Codde poorter van Brugge gestelt was over zijn vijvers int veld tot 100 gemet is geen baete gecommen

In dezelfde rolle gestelt de wassende bossen metgaders de 100 gemet over de vijvers is geen baete gecommen

1643 Maerten Codde.

Pg. 4 Ontvangen van Maerten Codde 36 sch over wat hem gestelt is van onkosten van zijn velt en vijvers

pg 11 Maerten Codde

Betaald en te coste geweest over seecker exu gedaan tot laste van Maerten Codde tot betaling van de 36 sch die hiervoor staan als ontvangen

1655 Sebastiaan Stubbe en Pieter Logghe

Vijvers gelegen in deze prochie en gepoint 0-8-3 per gemet

Sebastiaan Stubbe over zijn vijvers int veld 10-2-0

Pieter Logghe 10-2-0

Pieter Logghe van een ander partij vijvers 5g 1 lijn

1656 Pieter Logghe

26g 2l vijvers

Adriaan Lievens had doen beschrijven de goederen van Pieter Logghe tot betalen van zijn schuld over gebruik van zijn vijvers en also de rolle niet getekend van vierschare is gewesen quaet 0-17-6

Betaald aan advocaat Lem in het proces tegen Pr Logghe 1-3-4

1697 Jan Geselle⁴⁴⁵

Jan Geselle is belast op zijn vijvers 30-2-025 belast met 25-10-8, betaalde maar 16-13-4

1742⁴⁴⁶ Jacob Colpaert⁴⁴⁷ (6^e begin)

Jacob Colpaert was gebruiker van de Oude vijver, de Leugenaer vijver, de Gistelvijver., de Tronkvijver., de Pitvijver., de Bosch- en de Buschvijver langs de Zeeweg.

Joos Hacx, in 1763 Alexander de Bruyne (6^e begin)

Joos Haze had de Breevijver, 't Rietvijverke., den Zeelander, den Hagebaert en 't Hulpertie in gebruik.

Jozef Farazijn (6^e begin)

Jozef Farazijn gebruikte de Peerdevijver, het Blancken en het Sraecken (?).

Staat van goed⁴⁴⁸

- Jan de Gheselle fs Michiel +1705

185 gemet veld in Bekegem, Aartrijke en Zerkegem met 8 vijvers: "dendulper vijfver, den haghebaertvijfver, den zeelandervijfver, den rietvijfver, de rattevijfver, het boomken ende rondeelvijfver. Dit alles belast met een grondrente van 20 sch per jaar aan de kerk van Bekegem.

Jacob zoon van Jan Degheselle was ook gebruiker van vijvers

- Jan Logghe +1750

⁴⁴⁴ RAB inv 15-16 nr 2187 e.v.

⁴⁴⁵ Jan Gezelle(+1/11/1705), vermoedelijk afkomstig uit de omgeving van Wildenburg, was dismeester.

⁴⁴⁶ RAB inv 15-16, nr 15203: Quohier van de gebruikers 1742

⁴⁴⁷ Jacob Colpaert, oud-visser, vermoedelijk wonende in de omgeving van Wildenburg.

⁴⁴⁸ Visschers te Zedelgem 1748, Jules Pollet Pg 245.

26 gemet 2 lijn 70 roe veld in Bekegem met erin liggende de Gistelvijver, 53 gemet 1 lijn 60 roe veld in Bekegem met erinliggend *den ouden vijver met zijn barmen en savoiren*
André Symaeys voegde nog volgende items toe⁴⁴⁹, zaken die wij niet kunnen plaatsen:

- Tussen de jaren 1583 en 1646 wordt in de vernieuwing van de wet van Brugge herhaaldelijk een zekere Codde vermeld, die bij het visambacht optreedt als vertegenwoordiger van de kopers of verkopers van "varsche" vis. Varsche vis of zoetwatervis.
- In Januari 1835 in een advertentie "Te Bekeghem taillie hout wassende in den Breeden vijver"
- In 1692 spreekt men van den 'Haeghenbaertvijver'. In 1843 lezen wij 'Haeghebaert-leegte-bos te Bekeghem langs de straet van Eerneghem naer den Osse wat duidelijk wijst op de verlanding van de vijvers.

4 De familie Codde

De familie Codde behoorde tot een behoede Brugse familie. Zij waren voornaam lid van het Brugs visambacht. Deze familie baatte op zeker ogenblik meer dan 40 vijvers uit. De Coddes baatten de vijvers uit door hulp van één of meer casteleins die ter plekke de zaken voor hen volgden en uitvoerden. De familie Codde was tussen 1393 en 1640 bezitter van al deze vijvers te Bekegem., waar er zoetwatervis werd gekweekt voor de verkoop⁴⁵⁰.

Adriaan Codde:

- Jonkvrouw Catharina Vilain, weduwe van Josse Wyts, verkocht in 1558 vierduizend karpers voor de som van 400 carolus guldens aan Adriaan Codde. Ook de familie Wyts waren lid van het Brugs visambacht.
- Maerten Codde bezat heel wat vijvers in Bekegem en in Wildenburg.
 Maerten fs Adriaan Codde
 Dochter x Philip Ramont

Staat van goed van Rycquaert Codde⁴⁵¹ fs Rycquaert de oude fs Adriaen + Brugge 10/8/1632

Wwe Adriaene fa Pr Douchet en Jonkvrouwe Leonardyne Vanderhelst

Voogden Maerten Codde fs Rycquaert de oude en Anthone Gheillaert

Kinderen: Rycquaert, Gheeraert, Adriaeneke, Petronelle

Huwcontract op 1 lauwe 1622 voor notaris Francois VdVoorde

Eigendommen

Leen wesende een vijver in Bekegem of Zerkegem gehouden van jor Gillis Borremans van zijn leenhof het Wallegoet dat hij houdt van de Burch van Brugge. Bij de overledene gekocht en erfenisse ontvangen uit leenhof van Brugge volgens de brieven van erfenisse. Gekocht van Francois van Zwanepoel voor 10 pond grootten van principale coop, 20 sch hooftleetlaecken, 10 sch ter tafel en vijf sch voor de godspenning volgens het contract op 3/9/1627 en quitantie van betaling op 2/10/1627.

Eigendommen komende van zijn vader (1/6 deel van de 1/2)

1 eigendommen belast met 10 schellingen groot per jaar erfelijke cijns die men gelt den heere van Gistel.

- Zeelandsplaet vijver in Bekegem verre ZO vande kerk, 18 gemet onder water veld en bos. De wederhelft behoort aan de kinderen van Maerten Codde, komende uit het sterfhuis van Adriaen

⁴⁴⁹ Ernigahem, 11e jaargang pg 56. Zijn bronnen: Ernigahem .. nr. 1 (1986) p. 14 tot 16. / DE FLOU: Toponomisch woordenboek van westelijk Vlaanderen. delen 2, 3, 5, 6 en 9. / G. VAN NIEUWENHUYSE.. Oude vijvers rondom Brugge. In Biekorf (1966).

⁴⁵⁰ Andre Symaey in Ernigahem, 11e jaargang pg 56

⁴⁵¹ SAB, Staten van Goed nr. 1369.

Codde, de grootvader van de +. Belast met een erfelijke rente van 20 sch aan de kerk van Bekegem.

- 8 gemet vijver en land ZO van de kerk, komende met de Nzijde aan de Zeelandvijver
- 7-1-22 gemet vijvers en veld tussen Laureys Hemerycx veld en land an beede zijden
- 175-1-4 gemet land en vijvers en is een grote cromme plaats NO van de voorgaande en verre ZO van de kerk
- 34-1-74 gemet genaemt de Govaere vijver, NO bij de voorgaande
- 2-0-25 gemet zijnde een vergaervijverken ten westzijde eraan
2 Andere vijvers
- 2 vijvers de Rondeel vijver en de Boomkensvijver, verre ZO van de kerk
- De Leemputvijver in Zerkegem verre ZO van de kerk en is onbelast
- Vijver in Zedelgem, herberg in Wingene, hofstedeke in Oostkerke en Lapscheure en Moerkerke, bos in Snellegem, 34 gemet in Eernegem, 25 gemet vijver en land in Zwevezele, vijver in Ruddervoorde
- 1/6 deel gemeen met de moeder van de overledene, Loys en Maerten Codde in 3 vijvers met toebehoren liggende rondhomme in het velt toebehorende de heer van Gistel in Bekegem en Zerkegem, de Oude vijver, de Gistelvijver, de Mekelmoerevijver. Verworven door Rycquaert Codde de oude op 10/4/1610
- 17 vijvers in Beernem en een velthofstedeke van 12 gemet
- Een huis op de Wijngaardplaats aan de noordzijde, waar de moeder van de overledene woont
- De overledene heeft gemaakt in Bekegem nabij de Oude Vijver twee huisjes waarvan het ene gebruikt wordt bij Herry Bollaert als castelin en het ander bij Jan Schoutheere
- 'Betaelt aen Guillaum Timmerman., castelein van diveersche vijvers, over zijn salaris van de Jaeren 1611 en 1612 ..."
- Een uitgave van 12 pond 'omme te coopen jonghe carpels tot spysen van vijvers' .

Divers

750 antenois verkocht aan Maerten Codde à 20 sch per honderd
Een calcboye in Brugge, leveren van kalk en doornikse kalksteen
Een huis op de Wijngaardplaats komende van de zijde van de wwe.

Eigendommen van de familie Codde ca 1650⁴⁵²

«... diversche vyvers lighende inde prochie van Beernem te weten

Voorts... zeventhien vyvers te weten de Govaert vyver, Boomkens vyvere, trondeel vyverken, durpelken vyvere, de vulle vyvere, de peerde vyvere, de troncke vyvere, het Blancxken vyvere, het stratken vyvere, Zeelant vyvere, Haylebaert vyvere, den Riet vyvere, de Bree vyvere, de Letighenare vyvere, de Bussch vyvere, ende de Stockers vyvere al liggende binnen den Ambachte van Ghistele ende inde prochien van Bekeghem ende Zedeghem met tvelt ende bussch er medegaende».

⁴⁵² Biekorf 1968 pg 179, VIJVERS TE BEERNEM, BEKEGEM EN ZEDELGEM, G. Van Nieuwenhuysse. Volgens SAB, Wezenregisters - Ilde boek van St.-Donaaszestendeel (1636-1665) pg 140.

5. Jan Baptiste Muuls en de Bekegemse bossen anno 1794⁴⁵³

De familie Muuls was één van de grote families van het Ancien Regime. Ze hadden bezittingen in Eernegem, Koekelare, Roksem en een aantal omliggende gemeenten.

Belangrijk is ook het feit dat we hiermee een overzicht krijgen van wat er aan begroeiing terug te vinden was op het Veld in de 18e eeuw. Het Bekegem-veld was immers, samen met Aartrijke- en Eernegem-veld een uitloper van de grote velderijen Bulskampveld en Vrijgeweed. Jan Baptiste Muuls blijkt niet zomaar bezitter te zijn geweest van deze percelen land, hij was ook de ontginner ervan. Op folio 149v. lezen we immers dat *“eenhondertenennegenveertigh gemeten, een lijne en vijfentwintigh roeden vrijlant al vijvers ende enigh velt tsedert omtrent dertigh jaeren al door den overledene te lande gebracht ende bosch gemaect, doorsneden met dwersche drevene”* was. Hieruit leren we dus dat circa 1760 het volledige areaal van wat we hier bespreken nog steeds het verwilderde uitzicht had van het oorspronkelijke veld. De vroegere vijvers (2) werden gedempt en bebost.

Eigendommen JBte Muuls (4/3/1781)

noord de lange dreve

A Minnebosch groot met heel den weg van zuyden 10-2-88

B Roosterbusch met ½ dreve 3-2-79

C Visputbusch noord aen 8-1-35

D Langenbusch noord de beke 8-1-40 (Philippe van Iseghem bij coope van dheer van Woumen Jan 1812

E Noordersten middelbosch 5-2-34

F zuydersten middelbosch met ½ lange dreve 5-1-63

⁴⁵³ Noortover 4e jaargang p. 65.

Staat van goed Jan Baptiste Muuls, + Brugge 1794 (R.A.B. Staten van Goed, Brugse Vrije, 2e reeks, nr. 9037. Aan te vullen met Kaarten en Plans, nr. 749).

- G Benthulbosch met den haeck 6-2-82
H Rattebosch met ½ van de lange dreve 7-1-02
J (Groot) Zeelander (bosch) met 1/2 lange dreve 13-2-47
Zuyt de lange dreve
K Pilaene bosch met ½ lange dreve en ½ bruggeweg 5-1-60
L Noord-en Suytratterietbosch (hofstedeke genaamd "Goed ter Bekevliet met ½ bruggeweg en heet Westdrev) 13-0-30
M (Cleenen en Grooten)Leemputbusch met ½ van de Bruggeweg 13-2-38
N Berkenbosch met ½ huysdrev 9-0-30
O Breeden Barmbosch met ½ van huysdrev 12-2-00 (Vanlseghem bij coope van Jacq Moke jan 1810)
P Peirdestalbosch met stuk zaailand 9-1-54
Q (Cleenen en Grooten)Rietbosch. Met ½ huysdrev 14-2-03
Totaal 149-1-85
1 suur Bouvant vijfver en velderien
2 Pr Matthys
3 Govaere vijver
4 Strubbe /Wynckelman
5 Deurwaerder
6 de grote en kleine Gistelvijver en de meerschvijver (foto 60) eigendom Croesser
7 Clytgat ofte leempitten
8 Pitvijver

- a deel visputbusch
b deel visputbusch, deel Langenbusch
c deel visputbusch, deel Langenbusch
d roosterbusch
e minnebusch
f Suytmiddelbusch vijver
g vijver Benthulbosch
h Rattebosvijver

6 Uitbating

De uitbating werd toevertrouwd aan "casteleins" die instonden voor de aanleg en het onderhoud van de vijvers en verantwoordelijk waren o.m. voor het aankopen van het visbroed. Voor Bekegem kennen we enkele namen van casteleins.

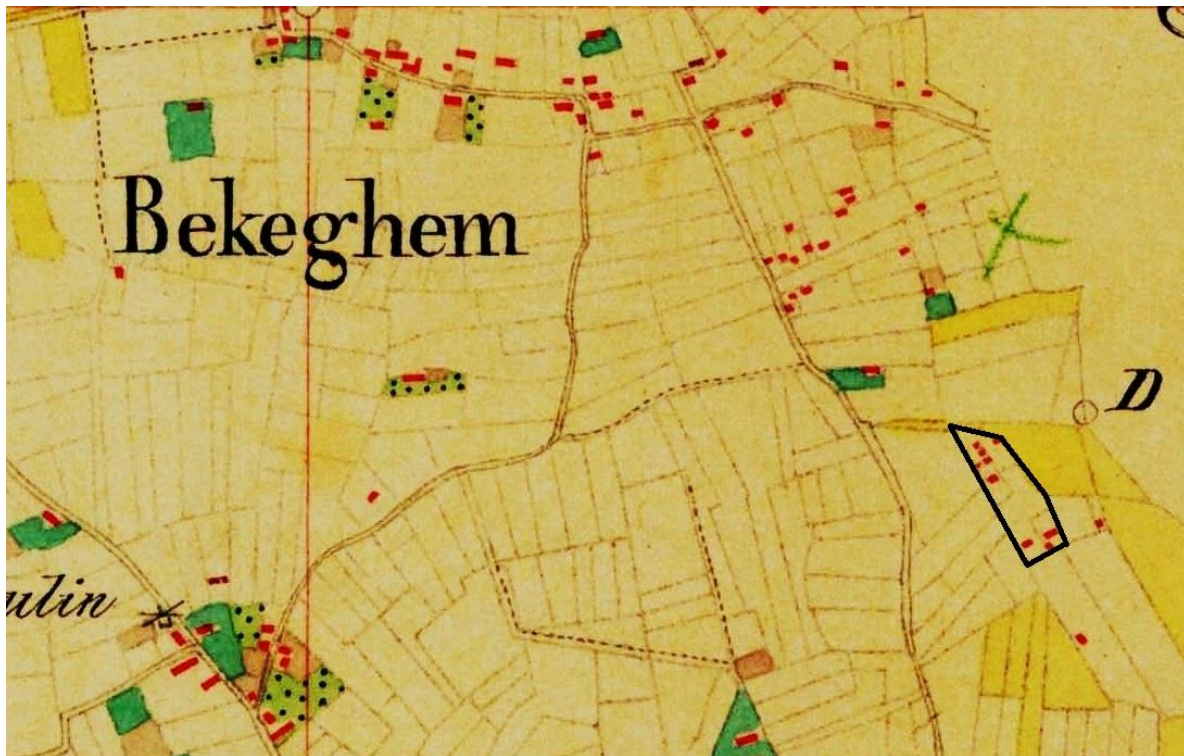
- 'Betaelt aen Guillaum Timmerman, castelein van diveersche vijvers, over zijn salaris van de Jaeren 1611 en 1612⁴⁵⁴. Een uitgave van 12 pond 'omme te coopen jonghe carpels tot spysen van vijvers'.
- Ricquaert Codde liet twee huisjes bouwen nabij de "Oude Vijver" waarvan het ene bewoond werd door Herry Bollaert, castelein en het ander door Jan Schoutheere⁴⁵⁵. (ca 1630)
- De familie Vanmoortel. Zij waren generaties lang visser in Bekegem. Zij waren van Ruddervoorde afkomstig en zullen vermoedelijk aldaar ook de stiel geleerd hebben. Vermoedelijk waren zij aldaar ook visser en zijn ze naar Bekegem gekomen op vraag van een pachter.

⁴⁵⁴ Staat van goed Ricquaert Codde, SAB, Staten van Goed nr. 1369.

⁴⁵⁵ Staat van goed Ricquaert Codde, SAB, Staten van Goed nr. 1369.

Zie ook Vlaamse stam 1979 pg 113-132
Biekorf 1966 p. 295: vijvers als lenen in Zerkegem

j. De Zoutlae

We bekijken een stukje kaart van Bekegem. Het is de Popp – kaart uit ca 1850.

Uiterst rechts zien we de Zoutlae, in zwart afgeboord. Het is nu nog één kadastraal geheel van percelen. Dit was de plaats waar de vis werd gepekeld. Dit was het eindpunt van het gehele “viskweek- gebeuren”. Het was tevens het beginpunt van de uitvoer van het “afgewerkte product”. Deze plaats was goed ontsloten. Het stond in verbinding via straten met de Watervalle van waaruit de vis verder kon getransporteerd worden. Dit gebeurde via de toenmalige hoofdweg. We sommen op: een stukje huidige Bosweg, een stukje huidige Doornhoekstraat (bestond aanvankelijk niet), de verbindingsweg met de Leegestraat, Leegestraat naar Watervalle.

Bijlage 1

Vermeldingen in de archieven van de St Laurentiuskapel

- *Register van kerk en dislanden 1651 gebaseerd op een verdwenen register van 27/6/1540 (RAB Inv. 38/17-5)*
Item zo ligghe't verre oost van daer oost vander kercke buiten de wateringhe een oudt busschelken uitghedolven daer hier voor een outaer met een cruse inde middele up ghestaen heeft daer de processien plachten te vergaederen van omeliggende prochien en was wijlent winnende land, maniere alle een kerckhof twelke bijden oude register niet bekent en staat en alsnu bij maete van mij Carel Clays groot bevonden, met den gracht ronthome ten halven hiermede gemeten een lijn drie roeden altusschen dheer Joos vander Straete lant an westzijde den zelven vander Straeten met een dreveken ter oostzijde metter zuidzijde ende noortzijde an zelven vander Straete lant 1 lijn 3 roe busch
- *Kerkrekening 1626/27 p. 4r (RAB inv 15-16 nr. 11612)*
De kercke heeft noch een busschelke genaempt het crusevelt en zijn schoten van twee jaer....
- *Kerkrekening 1628/29 (Bisdom ongeordend archief Bekegem)*
De zelve kercke heeft noch een boschelke genaemt tcrusevelt en is ghelijck een walleke daer hier voortijde een cruse ghestaen heeft ligghe oost vande kercke
- *Kerkrekening 1640/41 (RAB inv 15-16 nr. 11612)*
Voorts noch angaen een busschelken genaempt t'cruyseveldeke en is gelijk een walleke daer hier voortijde een cruyse op stont ligghe oost van kerke is tsel verwassen tot proufficte vande selve kerke en was last gehouwe bij Aernout van de Poele ten jaere 1634.
- *Ommeloper Bekegem 1698 Tweede begin (RAB TBO3 nr. 799)*
1 Den disch van Bekeghem in den noort west houcke van beginne en zuytwest bij tleste voorschreven parcheel 3 gemet 93 roe landts sijn een dry hoekte platse loopen ten ooste te niete met een ront mottie daer inne ligghe dat de kercke behoort met een slagh naerst den noortwestho daer inne ligghe die van watervalle naer zerckeghem loopt tusschen syn selfs landt aen zuydze den voorn brugghewegh aen noortz str metten weste in den voorn landtw die naer den ouden vijver loopt
2 De kercke van Bekeghem heeft in selve percheel besloten een ront mottie dat busch is daer eertijds een capelle ghestaen heeft ghenaemt tcappellebusselcken daer eertijds de processien van de omligghende prochien plachten te vergaeren. 1 lijn busch
- *Disrekening 1756-60 RAB inv. 15-16 nr. 11622.*
Arlo 710-2-44 is velderie dewelcke menigvuldighe jaeren heeft vague gheleghen. Dewelcke den rendant op d'aggreatie van de heeren auditeurs heeft in cheynse ghegeven aen Vanhille voor 30 jaar inghegaan bavo 1760 ten prijse van een 1 pond groot t'sjaers onder conditie dat al het ghone ten expireren van desen cheyns sal bevonden worden maer en sal moeten aenveerd worden in liggende prijsie, versouckende den rendant gheauthoriseert te worden tot maecken ende besluyten van cheynsbrief.
Dienende alhier voor memorie incas den voorscreven cheyns subsisteren can, als dat desen disch veroblighert sal wesen telcken jaere op alderzielendag om 10 uren te doen celebreren eene misse met de misserere ende profundis daer achter op den outaer van Onse Lieve Vrouwe, ende daer op te stellen vier geluwe keersen ijder van een vierendeel, tot lavenisse

van de zielen van dheer Joos van der Straeten, sijne huysvrauwe ende kijnderen, mitsgaeders alle gheloovighe zielen, den welcken de selve partije van lande met den last aen desen disch heeft ghegeven, waeren vooren den heere pastoor moet hebben tot 16 stuyvers en de coster 6 stuivers, breedere volgen het verbandt danof sijnde van daeten 20/4/1653 achter het registre van desen disch te bevindenere

- *Disrekening 1763-66 (RAB inv. 15-16 nr. 11623)*
Arlo 710-2-44
Ghenaempt het Cruysevelt in cheynse is ghegheven aen sr Joannes Van Hille voor 30 jaeren inghegaen baefme 1760 ten prijse van een pondt grooten sjaers den hoop, ontfaen de jaeren 1761 met 1766
Moetende uyt het jaerlix incommen van den voorigen cheyns gheexonoreert worden het jaerghetijde van dheer Joos van der Straeten bij de voorgaende rekening vermelt
- *Disrekening 1767-72 (RAB inv. 15-16 nr. 11624).*
Arlo 710-2-44 het Cruysevelt in cheyns gebr bij Pr Scharlaecken voor 30 jaar ingegaan op Bavo 1760 à 1 pond per jaar
Kerkrekening
Arlo 4 grootd 0-1-3 R synde oudt bosch en mits de taille aldan was van geen vergroey in cheinspachte gegeven aan Pr Scharlaecken voor 22 jaar inte gaen primo Bavo 1768 op conditie van op de singhel te planten ende ten proffytte van deze kerke te ouden staan groeyen ses eeken plansoenen, de mote uyt te ruinen, applaneren, verbeteren en herplanten opdat het selve bos soude blijven ende de taille daarop staende te aanveirden.....
- *Disrekening 1773/77 (RAB inv. 15-16 nr. 11625).*
Arlo 7 10-2-44 het Cruysevelt in cheyns gebruikt bij Pr Scharlaecken
Kerkrekening
Arlo 40-1-3 oud bos in cheyns verpacht aan Pr Scharlaeken à 0-3-4
- *Disrekening 1778/81 (RAB inv. 15-16 nr. 11626).*
Arlo 710-2-44 Cruysevelt in Cheyns bij Pr Scharlaken à 1 pond
Kerkrekening 1778/81
Arlo 40-1-3 oud bos in cheyns aan Pr Scheirlaken voor 22 jaar à 0-3-4
- *Disrekening 1782/85 (RAB inv. 15-16 nr. 11627)*
Arlo 710-2-44 Cruysevelt Pr Scharlaeken in Cheyns à 1 pond
Kerkrekening
Arlo 40-1-3 cheyns wwe Scharlaecken
- *Disrekening 1786/89 (RAB inv. 15-16 nr. 11628)*
Arlo 710-2-44 Pr Scharlaeken Cruysevelt in cheyns ingegaan bavo 1760 à 1 pond; nu aan Benedict Willems voor 29 jaar ingegaan bavo 1790 à 4 pond
Kerkrekening
Arlo 40-1-3 wwe Pr Scharlaeken cheyns voor 22 jaar ingegaan op bavo 17680-3-4
- *Disrekening 1790/93 (RAB inv. 15-16 nr. 11629)*
Arlo 79-2-58 Henri Willems nu Pr Pottier Cruysevelt cheyns ingegaan Bavo 1790 à 4 sch.

Kerkrekening

Arlo 40-1-3 cheyns wwe Pr Scharlaecken à 1 gulden. Vanaf bavo 1790 in cheyns aan Pr Pottier voor 29 jaar à 0-7-6

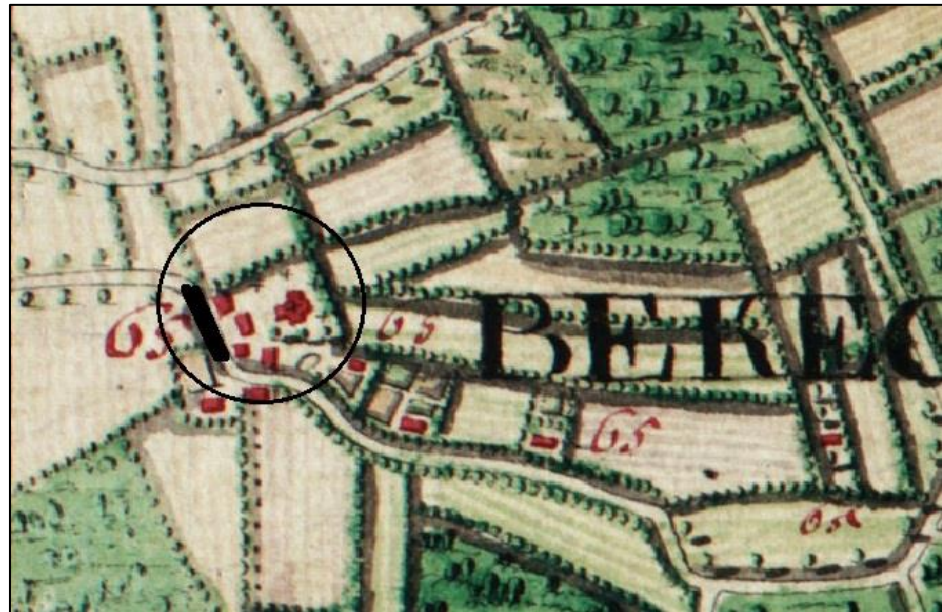
1790/93 Betaling aan Anthonette Verplaetse voor opleg van 400 houten rys en sasseel staande op het 5e arle van deze kerk2-0-0

- *De Flou, deel 7 p. 133-134*

"de kercke van Bekeghem heeft jnt selve percheel besloten een rond mottie dat busch is daer eertyds een Cappelle ghestaen heeft, ghenamt t' Cappelle busselkin, daer eertyds de processien vande omliggende prochien plachten te vergaederen, groot 1 lijne busch".

Bijlage 2**Opsomming van de plaatsen waar een barm aanwezig was****a. Een barm rond de kerk?**

De kerk met zijn omgeving volgens Ferraris (ca 1770). De barm bevond zich ongeveer op de plaats waar een dikke zwarte lijn is aangebracht

1 *Ommeloper*
1540 Gistel oost over de Waere (RAB inv. 54 nr. 120 p. 340r)
Nr. 1736

Pieter malefeyt bij den westhen ande zuudtsyde daeran, een steertken streckende zuudt tot ande kerckemuer vant kerckhof van Bekeghem tusschen zijn landt ande oostsyde, 'tnaervolghende landt som veurghemeens ande westsyde str metten noorthen veurghemeens ant voorsch landt 70 roe

Nr. 1738

De kercke van Bekeghem over Sinte Laureyns Ghilde inde zelve plaetse opde zuudtoostsyde af ande westsyde ant voorseyde kerckhof, ghelijckt est **afghebarmt** is liggheende, daer twee weunhusekens op staen 80 roe

2 *Ommeloper* 1634 Gistel oost over de Waere (RAB inv. 54 nr. 126).

Libry Jacob van Cauwenberghe bij den westhen ande zuudtzijde daeran een straetken str zuudt tot ande kerckemeur van 'tkerckhof van Bekeghem, 'tnaerv landt vuerghemeens an westzijde 70 roe

De kercke van Bekeghem inde zelve plaetse up de zuudtoostzijde af an westze an t'voors kerckhof, ghelijckt **afghebaermt** licht daer twee huusekens up staen 80 roe

Uitleg

- Het steertken (1540) of straetken (1634) waarvan sprake, is het stukje straat tussen de huidige Watervallestraat en de Bevrijdingsweg. We moeten er wel rekening mee houden dat de huidige Bevrijdingsweg pas rond 1650 werd aangelegd. De toenmalige Dorpstraat liep gewoon rechtdoor tot aan de huidige Zilverstraat. Op dit steertken moet ook de Sint Laureynspit gelegen hebben. Dit perceel heeft een oppervlakte van 70 roe⁴⁵⁶.
- Het perceel met een oppervlakte van 80 roe. Dit is het perceel waar de huidige markt zich bevindt en de huidige herberg "Gemeentehuis". Toen stonden daar 2 huisjes op. In 1540 was het eigendom van de kerk, daarvoor van de St Laureynsgilde. Dit perceel is "**afgebaermt**".

⁴⁵⁶ Zie artikel Laurentius.

b. Een gracht en dam rond de centrale hofstede

1 Ommeloper 1634 (RAB inv54 nr 126)

➤ 36B18

Jan Terryen en Aernout vande Poele aan de Nz daaran zom vuern, van libry Rycquaert vn Cauwenberghe groet platse, een lang stick str O en W, str mette Oe an heur zelfs land en mette We an haer zelfs **hofgracht en hofdam** van hun hofstede 0-5-16

➤ 36B30

Dezelven te We daaran 3 stringen str O en W tussen de kerk van Bekegem an de Nz hun hofstede en land tot de **gracht** ande Zz, mette Oe in de halve uitweg, met We en op Oe cortst 3-0-95

2 Ommeloper 1540

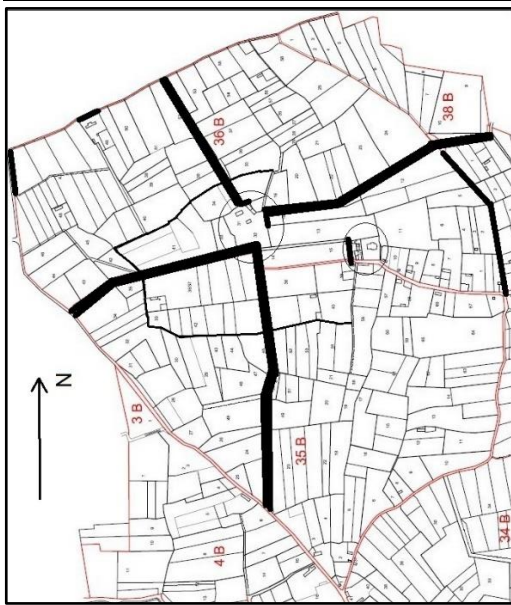
➤ 36^e begin perceel 18

De kinderen jan van Overschelde an Nz daaran som veurgemeen an Pr Maelefeyt voorn grote plaats, een lang stick str O en W tussen het voorn land aan de Zz, het navolgende land aan de Nz, str mette Oe aan dezelve kinderen voorn land en met We an selve kinderen **hofgracht en de hofdam** van heurlieden hofstede 0-5-16

➤ 36^e begin 1751 (30)

Dezelve kinderen ten We daaran 3 stringen str O en W tussen de kerk van Bekegem land ande Nz, heurlieden navolgende hofstede en land totten **hofgracht** ande Zzijde str mette Oe in de halve uitweg hiertoe gemeten, en mette Wende aan heurlieden land ende aan Jan De Vliegheere cum suis land, de zuiderse string is langst opt Wende en opt oostende cortst 3-0-95

c. Een barm in de scheiding tussen het 36^e en het 1^e begin en nabij de Vandekinderenweg

Plaatsen waar rond 1600 nog een barm aanwezig was (in vette lijn aangeduid)

1 Wettelijke passeringen (RAB inv 15-16 nr. 16214 p. 142v Jooris Van Cauwenberghe verkoopt een rente aan Pr Seye 1581)

Voort aan de Oz daaran 1-0-37 gemet en is een stic str Z en N tussen het voorn aan de Wz, de navolgende 3-0-59 gemet veld buiten de **barm** aan de Oz, str cum Ne alsvoor en cum Ze veurgemeen aan een lijn van de disch van Bekegem in hetzelfde stic

Dit is perceel 36^e begin nr. 2

Voort te Ze daarbij over de voorn 1 lijn die toebehoort de disch 2-0-24 gemet en is een vierkant stic tussen de halve weg aan de Zz, de dischlijn en de voorn 0-2-30 gemet beede aan de Nz, str cum We aan de kerk van Bekegem land en mette Oe over de **barm** ende navolgende 4-2-39 gemet veld en is dit perceel geheeten” De Blicke Bilc”

Dit is perceel 36^e begin nr. 1

2 Wettelijke passeringen (RAB inv. 15-16 nr. 16215 p. 84v hypotheek op grond van Thomasine fa Joos Decock, 1584)(Idem Wett. Pass nr. 16219 p. 209r 1615)(idem nr. 16241 p. 254v 1648); Voorts anne de oosthen eranne een ghemet 37 roe en is een stick str mette zuudhe noord tusschen ‘t voorscr ande westhe de naervolghe drie gemet 59 roe velt **buute den baerme** anne de oosthe str mette noordh alsbove en mette zuudhe vuerm bij een lijn landt toebeho den disch van Bekeghem int stick ende voorts zoligts te zuudhe erbij over de voorscr een lijne landt die toebehoort de disch 2 gemet 54 roe en is een viercante stic tusschen de halfve wech anne de zuudhe de disch lijne en de voorscr 2 lijn 30 roe l anne de oosthe str mette westhe anne de kercke van Bekeghem landt en mette oosthe **over de baerme** an vier gemet 2 lijn 39 roe veltland en is dit pceel van oude tijden gheheete de blicbilck.

3 Wettelijke passeringen (RAB inv. 15-16 nr. 16215 p. 146ev) Verkoop van een erfelijke rente door Olivier Maelfeyt aan Jan Houfnaghele van Varsenaere 1585

Voorts aan de zuudzyde daeran 4 gemet 2 lijn 4 roe l ende zijn vier stringen opt zuudthe met een **baerme** ande westende ende upt zuudende met een **baerme** ande westhe ende upt zuudhe die up haer zelv utgedolven is groot 1 lijn14 roe busch hier toeghemeten ende is uutghenomen in cheinse jegens de waterganck en ghelt In Pr Masins brieven 6 myten per jaar mijnheer van Gistele prijs l(and) ende Jan Hoosschaerts land beede aan de oostsyde tvoorscr velt ande westhe en upt zuudthe stre cum noordhe an ‘t voorn perceel

4 Wettelijke passeringen (RAB inv. 15-16 nr. 16215 p. 152r en 152v verkoop van een rente)

- Eerst in Bekegem NW van de kerk de hofstede met beede de zelve bilcxkens en heet **tbleechof** met de **barme** aldaar medegaande groot alleene lijn 66 roe tussen de kinderen Frans De Vlieghe land ande Oz en ant Ze str mette Ne aan de straat en mette Wende ant navolgende land

Dit is de hofplaats van de vroeger omwalde hofstede aan de Vandekinderen weg (36^e begin perceel 49)

- Voorts ande Nz daaran 0-2-28 gemet tussen het voorn land ande Zz de weg die van thusekin loopt naar de hofstede aan Nz, str mette Wende aan de Torhoutweg en met Nende aan de **barmebilc** en heet teindekin

Het is moeilijk dit stuk land te situeren. Het lijkt een stuk land te zijn aan de westzijde van perceel 36^e begin nr. 47, palende met de westzijde aan de Zeeweg. Dit perceel grenst met het noordeinde aan de Barmebilc.

5 Wettelijke passeringen (RAB inv. 15-16 nr. 16219 p. 209r e.v.) Verkoop van een rente door Rycquaert Vancauwenberghe en Jan Du Four, beide voogden van Maycke het onderjarig kind van Vincent Oulters 1615

- Voorts an de Oz eraan 1-0-37 gemet en is een stick str Z en N tussen het voorn ande Wende en navolgende 3-0-59 gemet veld buiten de **barm** ande Oz str mette Ne alsboven en mette zuudende veurgemeen aan 1 lijn land toebehorende de disch van Bekegem in het zelve stick.

Dit is perceel 36^e begin nr. 2

- Voorts te Zende erbij over de voorn 1 lijn land toebehorende de dis 2-0-24 gemet en is een vierkant stick tussen de halve weg ande Zz, de dislijn en de voorn 0-2-30 gemet land beede ande Nz str mette We aan de kerk van Bekegem land en mette Oende over de **barm** ande navolgende 4-2-39 gemet veld en is dit perceel geheeten van oude tijden “de Beuckbilc”

Dit is perceel 36^e begin nr. 1

x6 Wettelijke passeringen (RAB inv. 15-16 nr. 16227 p. 88r) Rycquaert van Cauwenberghe fs Jooris vrijlaat van Gistel en Margriete Flahau zijn vrouw, doen gifte aan Jan Lauwers. Actum 29/1/1628

1-0-84 gemet in Bekegem NO van de kerk en is een stick met een **berm** hiermede gaande.....

Dit is 36^e begin perceel 5

7 Wettelijke passeringen (RAB inv. 15-16 nr. 6238 p. 36r en volgende, verkoop hofstede aan Philip Rodius 1647)

- Item ande Zzijde in de prochie van Bekegem verre OZO van de kerk en ZO van navolgende hofstede buiten de watering 0-1-68 gemet veldig bos ende zijn **2 barms** upt Wende str O en W tussen teerste navolgende perceel buuckende ande Nzijde, de Bruggeweg half meegemeten ande Zzijde ende ant Oende str met Wende ant tweede navolgende perceel.....
- Item ande westz bijt noorthende eraan buuten de wateryn in Bekeghem 6 gemet 2lijn 17 roe zijnde diversche sticx upt westhen vele breetst met twee neder stringhen inden zuutwesthouck en metten **barm** ande oostz altusschen den duneweg half hiertoe ghemeten ande westz t'laste voors an oostz mette voors ho(fstede), str metten zuuthe ande voorn ho(fstede) en metten noorthen breedst an Jan Sandra I en ho(fstede) met een van voors nederstryn zuut tot ande dreve.
- Item ten westhe van zuidersten strynck en ten westhe van voors ho(fstede) over den dunewech 4 gemet 2 lijn 9 roe ghenpt de blicke bilck en is een vierkante platse tusschen Aernt van poele I en den **barm** dat binde wateryn licht ande westz den Dunewech half hiertoe ghemeten an oostz str metten noorthende ant 1^e naervo pcheel ende metten zuuth inden halven landwech die loopt van Bekeghem tot op de Bruggewech.
- Item ten noorthe eran 3 gemet 63 roe landts ghenpt t'natte stick tusschen aert vande poele ende Jan Lauwers I en **barm** dat inde wateryn licht an westz den dunewech half hiertoe ghemeten ande oostz str metten noorth ant eerste naervo parcheel ende metten zuuthe ant laste voors.
- Item ten noorthe eran 3 gemet 60 roe landts en is een stick upden noortwestho ront loopen dictum heer lippens hof tusschen Jan tereyns I en **barm** ande westz den dunewech half hiertoe ghemeten ande oostz str metten zuuthe an t'laste voors parcheel ende metten noorthe inden halven lantwech.

De 3 laatste zijn alle percelen die in het eerste begin liggen tussen de Duneweg en het 36^e begin

x8 Wettelijke passeringen (RAB inv. 15-16 nr. 16241 p. 254v ev) verkoop van een onverdeeldheid in de hofstede met boomgaard daer de wwe Rycquaert Vancauwenberghe op woonde 1648

- Voorts ande Ozijde daaran in hetzelfde begin 1-0-37 gemet en is een stick str Z en N altussen het voorn perceel ande Wzijde , 3-0-59 gemet veld buiten de **barm**, ande Ozijde str mette Nende alsvoor en mette Zende aan 1 lijn van de disch van Bekegem veurgemeen in hetzelfde stick.

Dit is het perceel 36^e begin nr. 2

- Voorts Z daarbij over de voorn 1 lijn van de disch in hetzelfde begin 2-0-34 gemet en bij ommeloper 2-0-54 gemet en is een vierkant stick altussen de dis van Bekegem met 1 lijn en de voorn 0-2-30 gemet beede an de Nz ; de halve landweg an de Zzijde str mette Oende over de **barme** an 4-2-39 gemet veld en mette Wende an de kerk van Bekegem land Deze 3 laatste percelen bij uytgroting aan Aernout van de Poele

Dit is het perceel 36^e begin nr. 1

9 Wettelijke passeringen (RAB inv. 15-16 nr. 16271 p. 93 ev) Verkoop van de hofstede Rodius aan Van Wiert 1681

Voorts NW van daar , NWwaarts over de voorn Bruggeweg in Zerkegem int 29e begin 3-2-44R wesende 2 stick naast elkaar, danof het noorderse is een stringsken O en W groot 2 lijn 8 roe en het zuiderse een groot stuck van 4 stringen op het Zende een cleen stick aan de Zz daaran twelk gelegen is buiten de watinghe in Bekegem wesen **2 barmen** op het Wende samen altussen de wwe dheer Pr Pattyn aan Nz en aan het Oe de halve Bruggeweg, aan de Zz str mette We aan het eerste navolgende perceel ende mette voorn Oe aan wwe Pr Depottere ofte de heer van Gistel en de disch van Bekegem, valet hier dezelfde 4-2-77 gemet bij de landmaete ende kaart figurative nr. 1 en 2 en bij de voorn rentebrief arlo 2: 4-0-76 gemet en arlo 3: 0-1-68 gemet samen 4-2-44 gemet welke partij vague ligt met schoten van 2 jaar

10 Staat van goed Jan Lauwers fs Niclays (RABTBO184-nr. 20243) (1633)

1 gemet 81 roe in Bekegem NO van de kerk "ende is een stick met **eene baerme** hier mede gaande in de middele wat veraeckende" strekkende O en W tussen Aernoudt van Poele aan Z zijde, Jan Terryn met consoorten aan de Nzijde strekkende met Oende aan land van sr Jacques de Mil en mette W ende aan Rycquaert Van Cauwenberghe land. De overledene erin gerecht bij coope van Rycquaert van Cauwenberghe op 29/1/1628 overgesteld in 64e register van Westquartier blz 88 ondertekend Jacques De Mil

Bijlage 3

DE ADEL TE OUDENBURG VOOR 1330 door E. Warlop in Vlaamse Stam 1965 (nr. 1) p. 155-170; 235-247.

Hoewel er in de loop van de 19e eeuw over de edele families die voor 1330 te Oudenburg (West-Vlaanderen, arr. Oostende, kant, Gistel) woonden of er belangen hadden een paar vrij goede - maar nu verouderde - studies verschenen zijn (1), blijkt het toch wenselijk de genealogie en de geschiedenis van deze geslachten opnieuw te behandelen. Tal van nieuwe gegevens laten immers toe hetgeen over deze edellieden bekend was aan te vullen en te corrigeren. Anderzijds blijkt dat de vrij ingewikkelde stamboom van de Oudenburgse adel, waarin verscheidene personen voorkomen die eenzelfde naam droegen, aanleiding kan geven tot verwarring (2).

Het is de gewoonte in de edele families. die voor 1330 te Oudenburg verschijnen, drie groepen te onderscheiden : de heren en kasteleins van Oudenburg en de kamerlingen van Vlaanderen (3). Deze traditionele indeling zal ook hier gevolgd worden omdat zij aan de historische werkelijkheid beantwoordt en de beste mogelijkheden biedt voor een systematische en klare behandeling van het onderwerp.

DE HEREN VAN OUDENBURG

Op 1 mei 1070 werd te Oudenburg een kerk, toegewijd aan de H. Petrus, ingewijd door bisschop Radbod II van Novon-Doornik. Cono, een zeer rijk edelman, broeder van Everard van Doornik, hield deze kerk in leen van de graaf van Vlaanderen, die haar zelf hield van de bisschop. Cono was gehuwd met een dame Hazecca. Omstreeks 1084 gaf het echtpaar de Sint-Pieterskerk te Oudenburg via Robrecht de Fries, graaf van Vlaanderen, terug, aan Radbod II. Door deze schenking werd de H. Arnulf van Tiegem in de mogelijkheid gesteld de Sint-Pietersabdij te Oudenburg te stichten (4). Wie was deze Cono die te Oudenburg een kerk in leen hield van de graaf van Vlaanderen?

In 1067 verschijnt te Sint-Winnoksbergen een zekere Adalard van Eine in gezelschap van zijn zoon Cono (5). Zonder daarvoor enig geldig bewijs te leveren aanzien oudere schrijvers deze Adalard als een zoon van burggraaf Volkaard van Gent (6). Veel waarschijnlijker is dat Adalard van Eine zou te vereenzelvigen zijn met de vanaf 1034/47 vermelde Adalard, zoon van Ingelbrecht van Petegem-Oudenaarde, en van diens echtgenote Glismodis (7). Uit latere bronnen blijkt dat Cono, zoon van deze Adalard, niemand anders was dan de edelman die omstreeks 1084 afstand deed van de Sint-Pieterskerk te Oudenburg (8).

Cono I van Eine nam een zeer vooraanstaande plaats in het graafschap Vlaanderen (9). Hij was een van de kamerheren van Robrecht de Fries (10) en had de ridderslag ontvangen (11) Zijn tijdgenoten noemen hem edel en zeer rijk ("nobilis et multum locuples") (12) Hij was een neef van bisschop Radbod II van Noyon-Doornik (13) en dit waarschijnlijk langs zijn moeder (14). Ook Radbod II stamde uit een edele familie (15). Everard, broer van Cono I van Eine, wist eveneens een schitterende loopbaan op te bouwen. Gesteund door zijn oom bisschop Radbod II en de graaf van Henegouwen viel hij omstreeks 1075/80 Doornik binnen en verdreef er Gerulf, de burggraaf. Everard nam zelf de titel van burggraaf aan en wist ook de hand te leggen op de allodiale heerlijkheid van Mortagne (16). Door deze machtsgreep kwam hij in botsing met Robrecht de Fries. Hij wist echter de aanval van de graaf af te slaan en de Fries was verplicht hem te erkennen als burggraaf van Doornik en heer van Mortagne (17). Everard, die de bijnaam Radulf droeg, was de stamvader van de burggraven die te Doornik aan de macht zouden blijven tot in 1312 (18).

Het is mogelijk dat Cono I in 1096 deel heeft genomen aan de eerste kruistocht (19), maar ver van zeker. Everard Radulf trok hoogstwaarschijnlijk niet naar het H. land (20).

Cono I van Eine wordt een laatste maal vermeld in 1100 (21). Hij had een zoon Adelard II, die voor het eerst vernoemd wordt in 1089 (22). Adelard II was evenals zijn vader een der meest vooraanstaande (23) edellieden (24) van zijn tijd. Op 10 maart 1101 was hij een der borgen bij het eerste verdrag van Dover tussen koning Hendrik I van Engeland en Robrecht II van Jeruzalem, graaf van Vlaanderen (25). Vanaf 1093 trad hij op als hofschenker van de graaf (26) en hij schijnt pogingen te hebben aangewend om dit ambt erfelijk te verwerven voor de familie van Eine (27).

Samen met Godfried van Bouchain trad Adalard II op als lekevoogd van de abdij te Sint-Amand. In die hoedanigheid verschijnt hij verscheidene malen in de oorkonden (28). Zoals veel andere abdiervoogden maakte hij zich schuldig aan machtsmisbruik. In 1116 werd hij door graaf Boudewijn VII tot de orde geroepen (29). Blijkbaar was hij voogd van de Sint-Amansabdij uit hoofde van zijn echtgenote die vermoedelijk een zuster was van Godfried van Bouchain (30). Adalard II verschijnt in de bronnen tot in 1118/19 (31). Het is niet onmogelijk dat hij het gasthuis van Aubrac-en-Rouergue zou gesticht hebben (32).

Adalard II had twee zonen, Walter I en Cono II van Eine. (33). Zijn nalatenschap kwam in handen van Walter I, een der best gekende en belangwekkendste figuren uit de geschiedenis van het graafschap Vlaanderen tijdens het eerste kwart van de 12de eeuw.

Walter I treedt op 17 juli 1119 voor het eerst op als hoofd van de familie van Eine. Samen met zijn broeder Cono II schonk hij op die datum aan de Sint-Pietersabdij te Oudenburg twee derden van de tiende van de oogst van de parochie Oudenburg, de Onze-Lieve-Vrouwekerk aldaar met alle afhankelijkheden en acht gemeten grond, alsmede de kleine tiende van de parochie. Terzelfdertijd deden de heer van Oudenburg en zijn broer afstand van hun wereldse jurisdictie over de abt en de monniken. Als tegenprestatie zou de abdij voortaan een jaarlijkse cijns van 8 lb. 11 s. Vlaams geld uitkeren aan Walter I en zijn opvolgers (34).

In de oorkonde van 17 juli 1119 is er geen sprake van Walter I van Eine, maar wel van "Walterus buticularius", Walter de hofschenker. Men kan zich afvragen of met deze twee namen wel één en dezelfde persoon bedoeld wordt.

In 1114 wordt een "Walterus de Lilers pincerna (=buticularius)" vernoemd (35). Omstreeks 1120 komt

"Walterus Lilers" tussen bij de regeling van een geschil tussen enerzijds de Sint-Maartensabdij te Doornik en anderzijds Aleman de Fresnes betreffende het domein van Odomez. Walter van Lilers treedt op als gevolmachtigde van zijn oom Godfried van Bouchain, zoon van Anselm II van Ribemont (36). Eerste vaststelling: Walter van Lillers, de hofschenker, was een neef van Bouchain die de voogdij over de Sint-Amansabdij deelde met Adelard II van Eine, hofschenker van de graaf van Vlaanderen (37) en vader van Walter I van Eine.

Volgens Walter van Terwaan was "Galterus Lilariensis" een der eerste Vlaamse heren die oprukten tegen de Ere balden, moordenaars van Karel de Goede (38). Dit wordt bevestigd door Alberic van Troisfontaines (39) en Boudewijn van Avesnes (40). Dit feit verhalend, maakt Galbert van Brugge gewag van "Walterus butelgir comitis" (41). Tweede vaststelling: in 1127 was Walter van Lillers nog steeds hofschenker.

In 1151 werden door "Walterus (II) de Heines" de schenkingen bekrachtigd die door zijn vader Cono (II) en zijn oom Walter (I) gedaan waren aan de Sint-Pietersabdij te Oudenburg (42). Welnu, deze twee personen waren niemand anders dan Walter «buticularius» en zijn broeder Cono, zonen van Adalard II van Eine (43). Hieruit volgt dat Walter van Lillers, hofschenker sedert ten laatste 1114, niemand anders was dan Walter I, zoon van Adalard II van Eine.

Vanaf midden april 1127 vermeldt Galbert van Brugge meermaals een “Walterus ex Frorerdleslo”, die einde september - begin oktober 1127 stierf ten gevolge van een val van zijn paard (44) en opgevolgd werd door zijn broeder “Cono ex Frorerdleslo” (45), Walter van Vladslo had dus een broer Cono die hem na zijn dood opvolgde, zoals ook het geval was bij Walter I van Eine en diens broer Cono II, zonen van Adalard II. Dat Walter van Vladslo zonder enige twijfel te vereenzelvigen is met Walter I van Eine blijkt ook uit het feit dat zijn neef Walter II van Eine, zoon van Cono II, in 1154 “Walterus de Flardeslo” (46) en in 1161 “Walterus, dominus de Flardeslo (47) genoemd wordt.

Het lijkt dus geen twijfel dat Walter I van Eine, Walter “buticularius” (al. “butelgir”), Walter van Lillers en Walter van Vladslo één en dezelfde persoon waren. Nog tijdens het leven van zijn vader, in 1114, trad Walter I van Eine reeds op als hofschenker, hetgeen wijst op een poging van het huis van Eine om dit ambt erfelijk in handen te krijgen.

Een andere vraag is hoe Walter I van Eine aan naam “ Van Lillers” gekomen is. De heren van Lillers (Frankrijk. Dép Pas-de-Calais, arr. Béthune) zijn bekend vanaf 1043. Op dat ogenblik droeg Wenemar, zoon van Ransuidis, de titel van “dominus de Lilleriis” en had hij een broeder Ingelram (48). Wellicht was het deze Ingelram die heer van Lillers genoemd wordt van 1066 tot 1093 (49). Hij was gehuwd met een dame Emma en had als dochter en wettige erfgenaam Sara (50). Zonen schijnen Ingelram en Emma niet gehad te hebben, zodat mag aangenomen worden dat Sara, na het overlijden van haar vader de heerlijkheid van Lillers geërfd heeft. Het is mogelijk, om niet te zeggen hoogstwaarschijnlijk, dat zij huwde met Walter I van Eine, die ten gevolge daarvan uit hoofde van zijn echtgenote soms de naam van Lillers droeg (51).

Walter I van Eine, Oudenburg, Vladslo en Lillers, schenker van de graaf van Vlaanderen, verschijnt in de grafelijke oorkonden van 1111 tot op 14 april 1127 (52). Hij is de eerste heer van Eine waarvan uitdrukkelijk gezegd wordt dat hij een der pairs van Vlaanderen was (53). Het hoeft hier niet benadrukt te worden dat hij evenals zijn voorvaderen gerekend werd tot de meest vooraanstaande heren van het graafschap (54).

Na de moord op Karel de Goede (2 maart 1127) treedt de figuur van Walter I van Eine ten volle op het voorplan. Door een eed van trouw en een huwelijk verbonden met de Erembalden en hun leider proost Bertulf, werd hij door de gravenmoorders terstond na de aanslag te hulp geroepen en begiftigd met 400 mark zilver (55). Walter I stak het geld op zak maar de Erembalden uit de nood helpen was een andere kwestie....Integendeel, in gezelschap van Daneel, heer van Dendermonde, Richard van Woumen en Diederik, burggraaf van Diksmuide, rukte hij op tegen de gravenmoorders en voegde zich met zijn gewapend gevolg bij Gervaa van Praet en de Bruggelingen die de Erembalden belegerden (56). Achter de rug van de andere leiders van de belegering hielp hij proost Bertulf om uit de omsingelde Brugse burcht te ontsnappen. Blind vertrouwend op de heer van Eine liet de proost zich naar Gistelmoer brengen (57). Op bevel van Walter I leidde een ridder hem verder naar Keiem, een domein dat toebehoorde aan de heer van Eine en aan Burchard, neef van Bertulf en moordenaar van Karel de Goede (58). Toen drong het tot Bertulf door dat Walter I van Eine hem in de steek liet. Van uit Keiem vluchtte hij naar Veurne, van Veurne naar Waasten.

Daar werd hij gevangengenomen door Willem van I en op 11 april 1127 opgehangen te Ieper. (59).

Nu de proost van het toneel verdwenen was ging Walter Ivan Eine een hoofdrol spelen bij de belegeraars. Samen met andere heren greep hij in toen de Bruggelingen in oproer kwamen en de heren van Straten poogden te Lynchen (60). Met andere pairs van Vlaanderen werd hij afgevaardigd naar Arras om er Lodewijk VI, koning van Frankrijk en Willem Clito, zijn kandidaat voor de Vlaamse gravenkroon, te ontmoeten. Samen met de heer van Béthune, de burggraaf van Rijsel, Boudewijn en Iwein van Aalst. pairs van Vlaanderen, en andere baroenen,

aanvaardde hij Willem Clito als graaf en deed hem manschap en leenhulde. Walter I was wellicht het hoofd van de afvaardiging en in ieder geval de woordvoerder ervan. Bij de terugkeer te Brugge bracht hij verslag uit en liet de brief van de koning voorlezen. Hij vergat niet te laten opmerken dat de nieuwe graaf aan hem en andere leden van de afvaardiging de goederen van de moordenaars en de op hen behaalde buit had geschonken (61).

Samen met Hugo II "Campus Avene", graaf van Sint Pol, trok Walter I van Eine dan naar het zuiden, waar hij Aire, één der vestingen die in handen waren van Willem van Ieper, ging belegeren (62). Op 14 april 1127 vertoefde hij in de omgeving van Willem Clito die toen vermoedelijk te Brugge verbleef. Aan de inwoners van Saint-Omer werd een keure verleend en samen met veel anderen heren zwoer Walter I van Eine dat hij de bepalingen die in dit charter voorkwamen zou eerbiedigen. Uit de rangschikking van de namen van deze heren blijkt de vooraanstaande plaats die Walter I op dat ogenblik in het graafschap Vlaanderen innam. Op kop van de lijst staat de koning, gevolgd door Willem Clito en een aantal graven en heren uit de vrijwel onafhankelijke randgebieden in het zuiden van Vlaanderen. Dan volgt de adel uit de kerngebieden van het graafschap, en daar bekleedt Walter I van Eine de eerste plaats, voor de andere pairs van Vlaanderen, voor een aantal burggraven en andere heren (63). De heer van Eine schijnt op dat ogenblik dus de "primus inter pares" van de Vlaamse edellieden te zijn. Dit wordt bevestigd door het feit dat hij de enige is die naast de graaf en Gervas van Praet, burggraaf van Brugge, hij naam vernoemd wordt, wanneer op 22 met 1127 de Vlaamse edelen zweren dat zij naar best vermogen de vrede in Vlaanderen zullen bewaren. De andere heren worden aangeduid door het collectieve "milites Flandrae" (64).

En toen sloeg het noodlot toe. Een dom ongeval brak brutaal de opgang van Walter I van Eine. Op het einde van september of het begin van oktober 1127 overleed hij ten gevolge van een val van zijn paard (65). De plotse dood van Walter I was het sein voor een "paleisrevolutie" in het huis van Eine Walter had een zoon die gehuwd was met een achternicht van de proost Bertulf. Na het overlijden van de heer van Eine deden zonderlinge verhalen de ronde, De echtgenote van Walter I zou indertijd een dood kind ter wereld gebracht hebben. Rond dezelfde tijd had ook een schoenmakersvrouw uit de omgeving een zoon gebaard. De echtgenote van de heer van Eine deed de kinderen verwisselen en kocht het stilzwijgen van de vrouw van de schoenmaker voor een som gelds. Walter I zou hiervan niet op de hoogte geweest zijn. De jongen groeide op en trad in het huwelijk met een kleindochter van een der broers van proost Bertulf. Na het overlijden van Walter I kwam zijn vrouw echter met een ander verhaal voor de dag. De jonge man was een aangenomen zoon en niet de echte. Walter I had zijn eigen kind aan een poorter gegeven als onderpand voor een lening van 300 pond (66). Of er in deze vrij fantastische verhalen een grond van waarheid stak is niet te achterhalen want zij worden alleen door Galbert van Brugge aangehaald. Van belang was alleen het feit dat de "zoon" van Walter I van Eine gehuwd was met een meisje uit het huis der Erembalden, de moordenaars van Karel de Goede. Op zichzelf was dit op dat ogenblik al voldoende om hem op de "zwarte lijst" te plaatsen, maar, hetgeen veel erger was, het verlaagde hem tot de lijfeigenschap. De Erembalden werden immers aangezien als onvrijen (67) en een vrij of edel man die een onvrije vrouw huwde verviel na een jaar huwelijksleven tot de lijfeigenschap (68). En een dergelijke lijfeigene zou nu heer van Eine, Oudenburg, Vladslo, Lillers en pair van Vlaanderen worden ! Op dat ogenblik was zoiets ondenkbaar en het gebeurde dan ook niet. Cono II, broeder van Walter I van Eine, die voor het eerst in de bronnen verschijnt in 1119 (69), nam terstond na het overlijden van de "butelgir" de leiding van de familie in handen. Op 24 maart 1128 weigerden de Bruggelingen graaf Willem Clito nog in de stad binnen te laten. Dezelfde dag marcheerde Cono II van Eine Brugge binnen en zwoer tijdens een soort plechtigheid op de marktplaats de Brugse poorters met zijn troepenmacht te zullen bijstaan

(70). Hij had dus de schaduw van zijn overleden broeder volledig van zich afgeschud (71)... Om een of andere niet bekende reden veranderde hij echter opnieuw van kamp en ging weer Willem Clito steunen. Vanuit Wijnendale plunderde hij het omliggende platteland (72). Brugge kon hij niet aan. Er waren nieuwe grachten gegraven en poorters en ridders waakten (73). Oudenburg werd één der centra van de macht van Willem Clito. Het werd omgeven met muren en grachten (74). Van hieruit vertrok Clito naar Akspoel waar hij een grote overwinning zou behalen op Diederik van de Elzas.

Op 27 of 28 juli 1128 overleed Willem Clito voor Aalst (75) en Diederik van de Elzas werd graaf van Vlaanderen. Hij schijnt weinig of geen represailles getroffen te hebben tegen Cono II van Eine en de andere getrouwen van zijn voorganger en tegenstander. In 1129 bevestigde hij de schenkingen die Walter I en Cono II van Eine in 1119 gedaan hadden aan de Sint-Pietersabdij te Oudenburg. Uit de bevestigingsoorkonde blijkt duidelijk dat Diederik van de Elzas Cono II erkende als de rechtmatige opvolger van zijn broeder (76); ook de kerkelijke gezagsdragers aanzagen hem als dusdanig. In 1130 noemt bisschop Simon van Doornik Cono II de "frater ac successor" van Walter I (77). Dit is ook de laatste vermelding van Cono II, die daarna uit de geschiedenis verdwijnt.

Het is treffend dat de twee de twee zonen van Adalard II van Eine in hun opgang geremd werden door een ontijdig overlijden. Walter I verongelukte toen hij het toppunt van zijn macht bereikt had en Cono II verloor onverwacht zijn heer en beschermer Willem Clito, op het ogenblik dat deze laatste al de hand uitstak naar de definitieve overwinning. De plaats in het graafschap waarvoor de heren van Eine voorbestemd schenen ontglipte hun door een gril van het noodlot.

Cono II werd opgevolgd als heer van Eine, Oudenburg, Vladslo en pair van Vlaanderen (78) door zijn zoon Walter II (79). In 1151 bekrachtigde Walter II als voogd van de abdij te Oudenburg de schenkingen en voorrechten verleend aan dit klooster door zijn oom Walter I en door zijn vader Cono (80). Drie jaar later gaf hij aan de abdij de jaarcijns van 8 lb. 11s VI., die zij sinds 1119 moest uitkeren aan de heren van Oudenburg, in pand voor 60 mark. Hij beloofde deze verpanding te zullen laten bekrachtigen door de graaf, hetgeen in 1164 gebeurde (81).

Evenals zijn voorgangers schijnt Walter II een vooraanstaande rol gespeeld te hebben in het graafschap Vlaanderen. In 1167 trad hij op als een der getuigen bij de overeenkomst tussen Filips van de Elzas en graaf Floris III van Holland. In de getuigenlijst verschijnt hij op een zeer eervolle plaats, vlak na Matheus van Boulogne, broeder van de Vlaamse graaf, maar voor alle andere Vlaamse baroenen (82). Toch schijnt er iets niet in de haak te zijn geweest. Naast de verpanding die hij in 1151 deed aan de abdij van Oudenburg, ziet men hem in 1168 een tiende, een huis en andere goederen te Leke verkopen aan de Sint-Amundsabdij (83). Ook blijkt dat hij zijn ganse erfenis verkocht had aan de graaf van Vlaanderen (84). Staat men hier voor een uiting van de beruchte financiële moeilijkheden die de Vlaamse adel in het algemeen vanaf de 12de en vooral tijdens de 13de eeuw ging ondervinden (85) ?

Walter II van Eine wordt een laatste maal vermeld in 1168 (86) en voor 1176 was hij gestorven zonder wettige kinderen na te laten. Bij een bijzit had hij een zoon die de naam Kono droeg (87).

Met Walter II stierf het oude huis van Eine uit. Men kan zich afvragen hoe de heren van Eine bij Oudenaarde ook heren van Oudenburg en Vladslo geworden zijn. Dat zij op deze twee plaatsen heerlijke rechten bezaten lijdt geen twijfel (88). Voor Oudenburg beschikt men over enkele gegevens die het verschijnen van de heren aldaar min of meer in de tijd kunnen situeren.

Het blijkt dat zij op het einde van de twaalfde eeuw in het bezit waren van de Sint-Pieters- en Onze-Lieve-Vrouwkerken, van twee derden van de kerkelijke tienden en van andere kerkelijke goederen (89). Hoe hadden zij dit alles in handen gekregen?

In 988 behoorde de kerk van Oudenburg (90) toe aan de bisschop van Noyon- Doornik (91). Omstreeks 1027 viel bisschop Harduinus van Croy in ongenade bij koning Robrecht II van Frankrijk. Hij ging hulp vragen aan Boudewijn IV van Vlaanderen en beloofde hem dat hij, in geval hij een verzoening met de koning kon bewerkstelligen, de inkomsten van de altaren van twaalf zeer rijke kerken zou krijgen. Boudewijn IV regelde de zaak en ontving zijn beloning, met dien verstande dat de twaalf "altaria" na 3 generaties zouden teruggegeven worden aan de bisschop. De "optimates" van Vlaanderen vroegen en verkregen deze inkomsten in leen en infeodeerden ze verder aan hun ridders. Een van die twaalf "altaria" was dit van Oudenburg (92). Bisschop Radbod II (1068-1098) poogde graaf Robrecht de Fries ertoe te bewegen de "altaria" terug te geven (93) en blijktbaar is de afstand van de Sint-Pieterskerk te Oudenburg door Cono van Eine te zien in het kader van deze pogingen. De bezittingen- of tenminste het kerkelijke deel ervan- van het huis van Eine te Oudenburg schijnen dus terug te gaan tot de laatste jaren van de regering van graaf Boudewijn IV (+30 mei 1035). Deze kerkelijke goederen hielden ze in leen van de graaf, die ze zelf hield van de bisschop (94). Traditioneel wordt Boudewijn IV aangezien als de graaf die aan edelen en ridders domeinen en versterkte plaatsen in leen gaf. (95) Men mag dan ook veronderstellen dat de heren van Eine van Boudewijn IV niet alleen kerkelijke goederen, maar ook de heerlijke macht en andere bezittingen te Oudenburg in leen gekregen hebben (96).

Hoe en wanneer Vladslo in handen van het huis van Eine geraakt is, blijft een raadsel. Misschien op dezelfde manier en op hetzelfde ogenblik als Oudenburg?

Walter I van Eine was - hoogstwaarschijnlijk door zijn huwelijk- in het bezit gekomen van Lillers (97). Na zijn dood ging deze heerlijkheid over op zijn broeder Cono II. Wat is er eigenlijk gebeurd met Lillers? In een oorkonde van 1153 verschijnt als getuige een "Gillebertus de Lilleriis" (98). Nu blijkt dat Giselbrecht I, burggraaf van Sint- Winnoksbergen, gehuwd was met Emma van Lillers (99), zodat men hem mag vereenzelvigen met de Giselbrecht van Lillers van 1153. Hij stierf in of kort voor 1157 (100). In datzelfde jaar verschijnt in een grafelijke oorkonde van Herveius van Lillers (101) die zichzelf "Lilariensium noemt en gehuwd was met Emma, "hers et domina terre" van Lillers (102). Deze Emma, vrouwe van Lillers, kan moeilijk een dochter van Walter I van Eine geweest zijn. In dat geval zou zij immers hoogstwaarschijnlijk ook Eine, Oudenburg en Vladslo geërfd hebben en zouden die heerlijkheden niet overgegaan zijn naar Cono II. Vermoedelijk was zij een zuster van Sara van Lillers, echtgenote van Walter I van Eine, en heeft zij na de dood van Sara, waarvan zij de dichtste erfgename was (103), Lillers geërfd. Herveius was de laatste echtgenoot van Emma.. Na haar dood werd hij verbannen en Diederik van de Elzas legde beslag op de goederen van het huis van Lillers (103)

Na het overlijden van Walter II ging zijn erfenis (Eine, Oudenburg en Vladslo) over in handen van Filips van de Elzas die voor een hoge prijs alle rechten erop gekocht had (105). Filips had een broeder Pieter die in 1167 elect van Cambrai geworden was, in 1174 terugkeerde in de wereld, ridder geslagen werd en de .gravin van Nevers huwde (106). De graaf gaf aan zijn broeder Lillers, Saint-Venant en tenminste een gedeelte van de erfenis van Eine (107). Pieter overleed in augustus 1176 (108) en liet een dochter Sibilla na (109). Zij bezat de heerlijkheden van Lillers, Saint-Venant en Vladslo (110) en huwde met Robrecht I van Wavrin, erfelijk seneschalk van Vlaanderen (111). Op die manier kwam een deel van de erfenis van Walter II van Eine, nl. Vladslo, in handen van het huis van Wavrin.

In 1180 had Filips van de Elzas nog steeds een gedeelte van de nalatenschap van Walter II in handen, maar Gerard, een jongere zoon van het huis van Landas, maakte er als dichtste erfgenaam van Walter II van Eine aanspraak op (112). Op aanraden van de Vlaamse baroenen kende graaf Filips hem in 1181 een deel van de erfenis toe. De rest zouden hij en zijn medegerechtigden o.a. de familie van Erpe) erven na de dood van de graaf, met uitzondering van de goederen te Elzendamme, Belle en Nieuwkerke, die Walter II van Eine voor zijn dood geschonken had aan de abdij van Mesen (113). Het volgend jaar kreeg Gerard een eerste deel van de erfenis (114). Wat heeft hij nu juist ontvangen ?

Gerard van Landas verschijnt in de bronnen van 1166 tot 1190 en beëindigde zijn leven als Tempelier (115), Hij werd opgevolgd door zijn zoon Arnulf, die heer van Eine (116) en pair van Vlaanderen (117) genoemd wordt. De heerlijkheid van Eine met haar afhankelijkheden (118), en de pairie die er aan verbonden was, gingen na 1180 dus over naar een jongere tak van het huis van Landas (119).

Oudenburg, de derde heerlijkheid die deel uitmaakte van de erfenis van Walter II van Eine, kwam in handen van Gerard van Belle, kastelein van Oudenburg (120). Het is mogelijk dat dit zou gebeurd zijn uit hoofde van zijn echtgenote Vergina, waarvan sommige schrijvers menen dat zij een afstammeling van Cono II van Eine (121) of een der medeërfgenenamen van Gerard van Landas zou geweest zijn (122).

De machtige oude heren van Eine waren verdwenen en hun onmetelijke bezittingen verbrokkeld. Te Oudenburg was de meest vooraanstaand heer en edelman nu Gerard van Belle, kastelein en heer van de plaats.

GENEALOGIE

Adalard I (1034/47-1047)⁴⁵⁷ x NN
 - Cono I (1067-1100) x Hazeca
 - Everard I (1080-1110)

Cono I

Adelard II (1089-1118/19) x N. van Ribemont
 - Walter I (1111-1127) x Sara van Lillers
 Zoon? (1127) x N van Brugge (onvrije)
 - Cono II (1119-1130)
 Walter II (1151-1168)
 Kono (onwettig) (1176-1179)

NOTEN

- (1) Zie o.a. E. Feys & D. Van de Castele: Histoire d'Oudenbourg, Bruges, 1873-1876. 2 vol., en Th. De Limburg-Stirum: Le Chambellan de Flandre et les sires de Ghistelles, Gand, 1868.
- (2) Dom N. Huyghebaert en J. Six in hun La foret d'Houthulst, possession de Corbie, et les comtes de Flandre (in : Corbie, abbaye royale. Volume du XIIIe centenaire, p. 231-247), Lille, 1963, spreken op p. 234 over « Conon d'Eine et son frère Alard, le bouteiller du comte », waar het ongetwijfeld moet zijn « Conon d'Eine et son fils Alard, ». Op p. 239 laten zij Eustaas I van Grammene, kamerling van Vlaanderen, sterven in 1196 (zie infra). Op p. 239 en p. 244 voetnoot 61, maken zij van Eustaas III en Eustaas IV van Grammene één en dezelfde persoon.
- (3) Dit onderscheid wordt o.a. gemaakt in het hoger vernoemde werk van E. Feys en D. Van de Castele.
- (4) Hoewel de befaamde stichtingsoorkonde van de Sint-Pietersabdij te Oudenburg (RA. Brugge, blauw nr. 6637) klaarblijkelijk vals is en in de 12de eeuw werd opgesteld door abt Hariulf (zie J. Yernaux: La charte

⁴⁵⁷

de fondation de l'abbaye d'Oudenbourg. Ann. Soc. Emul. Bruges, LXIII (1913), p. 89-102), is de rol van Cono I bij de stichting van de abdij niet te ontkennen. Radbod II van Doornik zegt in een oorkonde van 1 juli 1090 uitdrukkelijk dat zijn neef Cono en diens echtgenote Hazecca de kerk van Oudenbourg afgestaan hebben (M. Gysseling en A.C.F. Koch: *Diplomatica Belgica ante annum millesimum centesimum scripta*. Brussel 1950, 2dln., nr. 167, p. 287-288). Dit wordt bevestigd door verhalende bronnen die geschreven werden te of in de omgeving van Oudenbourg op een ogenblik waarop men nog zeker wist wie de Sint-Pieterskerk afgestaan had (zie bijv. *Tractatus Aldenburgensis* MGH SS XV, p. 870-871 ; Hariulf: *Vita Arnulphi episcopi Suessionensis*, MGH SS XV p. 890, § 20; J.B. Malou: *Chronicon monasterii Brugis*, 1840, p. 31).

- (5) A. Pruvost: *Chronique et cartulaire de l'abbaye de Bergues-Saint-Winnoc*. Bruges, 1875-1878, 2 vol., I, p. 63.
- (6) Zie bijv. bij E. Feys en D. Van de Castele: *Histoire d'Oudenbourg*, I, p. 15, waar in voetnoot 3 verwezen wordt naar A. Duchesne: *Histoire généalogique des maisons de Guines, d'Ardres, de Gand et de Coucy*. Paris, 1631, p. 44 en *Preuves*, p. 59, 60, 61. Hoewel burggraaf Volkaard van Gent inderdaad een zoon Adalard had (M. Gysseling en A.C.F. Koch : *Diplomata*. 1, nr. 89, p. 193 (1031/34), wijst niets er op dat deze laatste zou te vereenzelvigen zijn met Adalard I van Eine.
- (7) Voor deze vereenzelviging zijn wij voorlopig genoodzaakt te verwijzen naar ons doctoraatsproefschrift "De oorsprong en ontwikkeling van de adel in Vlaanderen voor 1300" dat eerlang in druk zal verschijnen. De oudste vermelding van Adalard van Petegem komt voor bij C. Duvivier : *Recherches sur le Hainaut ancien ("pagus Hainoensis") du VIIe au XIe siècle*. Bruxelles. 1865. p. 381-382, n' XI.II (1034/47).
- (8) De heren van Eine worden vrijwel nooit onder de naam "van Eine" vermeld. Walter II van Eine die wij lager vermelden en behandelen draagt wél die naam. Aangezien hij, zoals uit de loop van dit opstel zal blijken, in rechte lijn afstamde van Cono I die optrad te Oudenbourg, moet men aanvaarden dat zonder enige twijfel Cono I van Ouden = Cono, zoon van Adalard I van Eine en dat de heren van Oudenbourg = de heren van Eine.
- (9) Hij wordt vermeld onder de "proceres", "primates", "optimates" en "principes" van het graafschap (F. Vercauteren *Actes des comtes de Flandre (1071-128)*. Bruxelles. 1938. nrs. 8, 12, 14, 21, 20, 23), als een van de "primores viri" (J.B. Malou: *Chron. Mon. Aldenburgensis*, p. 37, enz..
- (10) J.B. Malou: a.w., p. 38 : « Conon Roberti Frisonis cubicularius » (geschreven door een tijdgenoot). Zijn collega als grafelijk kamerling was Radulf, zoon van Radulf, heer van Aalst (A. Pruvost: *Bergues-Saint-Winnoc*, I, p.79).
- (11) N. Huyghebaert: *Une notice du cartulaire de l'abbaye de Saint-Nicolas-des-Prés (Ribemont) concernant deux bergeries dans le comté de Flandre (1087-1088)*, Bull. Comm. Roy. Histoire, CXVI (1951) p.151-152 : « signa militum comitis Rotberti S. Cononis Densh (sic) et Evrardi Tornacensis castellani ».
- (12) J.B. Malou : *Chron. Mon. Aldenburgensis*, p. 31, 48.
- (13) M. Gysseling en A.C.F. Koch: *Diplomata*, nr. 168, p.287-288: oorkonde uitgaande van bisschop Radbod II: "...Chuno nepos meus et ejus uxor Hazecca « .
- (14) Van Radbod II wordt gezegd door Herman van Doornik dat hij de "avunculus was van Everard Radulf, burggraaf van Doornik en broeder van Cono I van Eine (MGH SS XVI, p. 309, §73). Over het algemeen had "avunculus" de betekenis van "oom langs moederszijde", terwijl met "patruus" de oom van vaderszijde aangeduid werd.
- (15) MGH SS XVI, p. 278-279, § 11; M. Coens: *La vie ancienne de sainte Godelieve de Ghisteltes par Drogon de Bergues*, *Analecta Bollandiana*, t. XLIV (1926), p.125.
- (16) Everard Radulf wordt o.a. vermeld als broeder van Cono van Eine bij J. B. Malou; *Chron. Mon. Aldenburgensis*, p. 37; F. Vercauteren: *Actes des comtes de Flandre*, nr. 12 (ten onrechte "Gerardo"); Miraeus-Foppen : *Opera Diplomatica*, T. III, p. 30; M. Gysseling en A.C.F. Koch: *Diplomatica*, nr. 124, p. 216. Over zijn machtsgreep te Doornik en Mortagne, zie MGH SS XVI, p. 309; A. d'Herbomez: *Histoire des chatelains de Tournai de la maison de Mortagne*. Tournai; 1985, 2 vol., T.I., p .1 en vv., 22 en vv.; enz..
- (17) Over de strijd tussen Robrecht de Fries en Everard Radulf, zie MGH SS XVI, p. 305; L. Vanderkindere; *la formation territoriale des principautés Belges au Moyen age*. Bruxelles, 1902 (2e éd.) T.I. p. 128; enz..
- (18) Over deze burggraven van Doornik, zie A. d'Herbomez: *Histoire des chatelains de Tournai de la maison de Mortagne*, Tournai, 1895, 2 vol.

- (19) Hij wordt vermeld als “Kono de Tornaco” in een – zeer verdachte - reeks kruisvaarders (Miraeus-Foppens: Opera Diplomatica, T. II, p. 1144-1147).
- (20) Hij verschijnt in twee documenten die in Vlaanderen werden opgemaakt tijdens de eerste kruistocht (BULL. Comm. ROY. Histoire, 4e Série, T.2 (1875), p. 92 (1096) en p. 93 (5 sept. 1097)
- (21) E. de Marneffe : Cartulaire de l'abbaye d'Affligem, Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de Belgique; IIe section: Cartulaires et documents étendus, 1894-1896, nr. X, p. 19.
- (22) F. Vercauteren: Actes des comptes de Flandre, nr. 8, p.22 en vv. (18 october 1089)
- (23) Vernoemd als één der “proceres”, “optimates”, “principes”, “barones” en primates” van het graafschap Vlaanderen (F. Vercauteren: a.w. nrs. 12, 80, 81, 32, 23, 56, 85, 30, 50,51, 82, 44).
- (24) Hij wordt “nobilis” (edel) genoemd in 1089 (M. Gysseling en A.C.F. Koch: Diplomata, T.I., nr. 170, p. 298).
- (25) F. Vercauteren: a.w., nr. 30, p. 68 en vv. Waar gedateerd (1103) 10 maart, Dover. F.L. Ganshof, R. Van Caenegem en A. Verhulst: Note sur le premier traité Anglo-Flamand de Douvres, Revue du Nord, XL (1958), p.245-257, bewezen echter dat dit stuk in werkelijkheid van 1101, 10 maart, Dover dateert.
- (26) Eerste vermelding als dusdanig in F. Vercauteren: a. w., nr. 12 (1093, 6 januari)
- (27) Walter I van Eine, zoon van Alard II, oefende al het ambt van grafelijk hofschenker uit terwijl zijn vader nog leefde (zie infra), hetgeen een eerste stap naar de erfelijkheid van het ambt betekende. Wanneer immers de vader stierf was er geen enkele reden om het ambt te ontnemen aan de zoon die op dat ogenblik al titularis was.
- (28) Bijvoorbeeld in 1116 (F. Vercauteren: a.w., nr. 82, p. 185 en vv.) en 1117 (Ibidem, nr. 85, p. 190 en vv.).
- (29) Ibidem, nr. 80 en 81.
- (30) Walter 1 van Eine, zoon van Adelard II, wordt in een oorkonde van omstreeks 1120 de neef genoemd van Godfried van Ribemont (= Godfried van Bouchain) (A. d'Herbomez. Chartes de l'abbaye de Saint-Martin de Tournai. Bruxelles, 1898-1901. 2 vol., T. I., nr. 31 p. 29-31), hetgeen er op wijst dat zijn vader waarschijnlijk gehuwd was met een zuster van Godfried.
- (31) Laatste vermelding in 1118/19 (F. Vercauteren; Actes des comtes de Flandre, nr. 92).
- (32) Het gasthuis van Aubrac-en-Rouergue (Frankrijk, dép. Aveyron) werd in het eerste kwart van de 12de eeuw gesticht door een “Alardus Flandrensis vicecomes die met 30 ridders op bedevaart was gegaan naar Compostella (V. Advielle: Aubranc. Hospice fondé en Rouergue vers 1100, par un seigneur Flamand. La Flandre, 1874-1875, p.299-326; V. Advielle: Adalard d'Eyne. Abbeville, 1891 ; N. Huyghebaert & J. Six: La forêt de Houthulst, p. 242, voetnoot 27). Het is niet onmogelijk dat het hier gaat om Adelard II van Eine.
- (33) F. Vercauteren : Actes des comtes de Flandre, nrs. 52 en 94.
- (34) Ibidem, nr. 94, p. 211 en vv.
- (35) Ibidem, nr. 64, p. 150 en vv.
- (36) A. d'Herbomez: Chartes Saint-Martin de Tournai. T1, nr. 31, p. 29-31. Over de heren van Ribemont-Bouchain. Burggraven van Valenciennes en graven van Oostervant, zie J. Dhondt: Une dynastie inconnue de comptes d'Ostrevant. Mélanges Van der Essen, p.169-187.
- (37) Cfr. supra, p. 156 en voetnoten 28-30.
- (38) Walter van Terwaan: Vita Karoli comitis Flandriae. MGH S5 XII, p. 553, §36.
- (39) Albric: monachi Triumfontium chronicon. MGH SS XXIII, p. 827.
- (40) Chronique de Baudouin d'Avesnes, éd. Kervijn de Lettenhove: Histoire et chroniques de Flandre, 11, p. 603.
- (41) H. Pirenne: Histoire du meurtre de Charles le Bon, comte de Flandre, par Galbert de Bruges. Paris, 1891, p. S3, §31.
- (42) F. Van de Putte: Chronicon monasterii Aldenburgensis majus. Gandavi, 1843. p. 92, nr. VII.
- (43) Cfr. supra voetnoot 34. Zie ook F. Van de Putte: Cron. Mon. Aldenburgensis majus, nr. XV, p. 101 (1183, leper) en nr. IV p. 87 (1129). In deze laatste oorkonde komt de passus “nobilis ac potens, Conon nomine, filius Adelardi atque frater Walreri quondam buticularii” voor.
- (44) Galbert van Brugge, p. 108, 130-131, 134-135, 135-136. «Frorerdeslo” = Vladslo aan de IJzer (West-Vlaanderen. arr. Diksmuide. M. Gysseling: Toponymisch woordenboek. DI. II, p. 1020).
- (45) Galbert van Brugge, p. 143 en 158.
- (46) F. Van de Putte: Chron. mon. Aldenburgensis maius. Nr. VIII p. 93.

- (47) A. Van Lokeren: Charles et documents de l'abbaye de Saint-Pierre à Gand. (Gand, 1868-1871. 2 vol.. T.I. nr. 267, p. 156.
- (48) Miraeus-Foppens: Opera diplomatica, T.I, cap. XXX. p. 150-151.
- (49) Eerste vermelding in 1066 (M. Gyseling & A.C.Koch: Diplomata Belgica, I, nr. 162, p. 278-280), laatste vermeldingen in 1093 (F. Vercauteren: Actes des comtes de Flandre, nrs. 13 en 17).
- (50) F. Vercauteren: a.w., nr. 13 en 17
- (51) Waarom Lillers na de dood van Walter I niet overging op zijn opvolger Cono II wordt aangetoond op p. 162
- (52) F. Vercauteren: Actes des comtes de Flandre, nrs. 51, 64, 74, 85, 94, 107, 115, 120, 127. Vanaf nr. 64 (a 1114) draagt hij soms de naam 'van Lillers', hetgeen erop wijst dat hij vermoedelijk kon voor die datum met Sara van Lillers zou in het huwelijk getreden zijn.
- (53) Galbert van Brugge, p. 134-135, enz...
- (54) Vernoemd als „baro“ (zie bijv. F. Vercauteren: Actes des comtes de Flandre, nr. 51, 85, 120, 127). De termen „barones“, „optimatus“, „proceres“, „principes“, e.d.m. werden in die tijd gebruikt om de meest vooraanstaande edellieden van het graafschap aan te duiden.
- (55) Galbert van Brugge, p. 37, §21.
- (56) Ibidem, p. 53, §31 (1127, 11 maart).
- (57) Ibidem, p. 68-69, §42 (1127, 17 maart).
- (58) Ibidem, p. 74-75, §46.
- (59) Walter van Terwaan, MGH SS XII, p. 554, §37-38; Galbert van Brugge, p. 90-93, §57, enz.. Zie ook E. Warlop: Willem van Ieper, een Vlaams condottiere (voor 1104-1164). De Leiegouw, jg. VI, afl. 2 (1964), p.181.
- (60) Galbert van Brugge, p.72-74, §45.
- (61) Ibidem, p.77, §47; p.81-83, §52; Walter van Terwaan, MGH SS XII, p.558, §45.
- (62) Galbert van Brugge, p. 108, §67.
- (63) F. Vercauteren: Actes des comtes de Flandre, nr. 127, p. 293-299.
- (64) Galbert van Brugge, p.130-131, §85.
- (65) Ibidem, p. 134-135, §89.
- (66) Ibidem, loc.cit. Zie ook J.B. Ross: The murder of Charles the Good, count of Flanders, bij Galbert of Bruges; New York, 1960, p262.
- (67) Galbert van Brugge, p. 11, §6; p. 13, §7; p. 21, §121; p .23, §13; enz.; MGH SS XII, p. 285, §25. B. Guérard: Cartulaire de Saint- Bertin ; Paris, 1840, p. 297 ; MGH SS IX, p. 312,§11; enz.
- (68) Galbert van Brugge, p. 13, §7 ; Walter van Terwaan, MGH SS XII p. 545-546, §15.
- (69) F. Vercauteren: actes des comtes de Flandre, nr. 94.
- (70) Galbert van Brugge, p. 134, §98
- (71) Tot in 1127 wordt Cono II altijd vermeld als "de broeder van Walter van Vladslo" (vb. in de teksten geciteerd in voetnoten 69 en 70). Dit wijst erop dat hij slechts bekend was "in functie" van zijn broeder, de machtige "Butelgir".
- (72) Galbert van Brugge, p. 158, §110 (6-8 mei 1128).
- (73) Ibidem, loc. cit.
- (74) Ibidem, p.159, §112.
- (75) E. Strubbe& L. Voet: De chronologie van de middeleeuwen en de moderne tijden in de Nederlanden. Antwerpen – Amsterdam, 1960, p. 392.
- (76) F. Vande Putte: Chron. Mon. Aldenburgensis majus, nr. IV, p. 87.
- (77) Ibidem, nr. V., p. 89 (1130, 22 maart).
- (78) Cono II wordt nooit pair van Vlaanderen genoemd. Walter II daarentegen draagt in 1163 de titel van "baro Flandriae" (Brugge, Bisdom, Archief Sint Donaas, oorkonde ad annum 1163)
- (79) Walter II wordt zoon van Cono II genoemd in F. VandePutte: Chron.mon. Aldenburgensis majus, nr. VII, p. 92.
- (80) Ibidem, loc. Cit.
- (81) Ibidem, nr. VIII, p. 93 en RABrugge oorkonden met blauw nr. 6651.
- (82) L. PH. C. Vanden Bergh: Oorkondenboek van Holland en Zeeland, Den Haag, 1937 (2e uitg.), nr. 185.
- (83) Arch. Dép. Nord à Lille, 12H2, p. 111 v-112r, nr. 147.

- (84) J.L.A. Diegerick : Inventaire des archives de l'abbaye de Messines, Bruges, 1876, nrs. 23-24, p. XXVII-XXIX.
- (85) Hierbij verwijs ik nogmaals naar mijn onuitgegeven doctoraat proefschrift.
- (86) Laatste vermelding in Arch. Dep., Nord à Lille, 12 H 2, f 111v-112r, nr. 147.
- (87) F.V. &C.C.: Chronica et cartularium abbatiae santi Nicolai Furnensis. Brugis, 1849, p. 230. E. FEYS & D. Vande Castele : Histoire d'Oudenbourg, T.I., p. 20, voetnoot 1, veronderstellen dat twee in 1185 vernoemde ridders, afstammelingen van een zekere "Walcherus (F. Vande Putte: Chron. Mon. Aldenburgensis majus, nr. XVI, p. 103 en nr. XVIII, p. 105), onwettige afstammelingen zouden zijn van Walter II van Eine. Bewijzen daarvan zijn echter niet te vinden. Er is evenmin enig spoor van verwantschap te vinden tussen Walter II en de tweemaal vernoemde Alard van Vladslo, leenman van Everard III Radulf, burggraaf van Doornik (F. d'Hoop: recueil des chartes du prieuré de Saint-Bertin à Poperinge. Bruges, 1870, nr. XXII, p. 22 (a 1176); Paris, Bibl. Nation. Ms. Lat. 14.758, p. 199r, nr. 431 (s.d.). Tenslotte mag Walter II van Eine zelf niet worden verward met een Walter van Vladslo waarvan sprake omstreeks 1150. Deze Walter had als vader een zekere Thancmar van Vladslo en twee broers Simon en Volkaard (A. Vanlokeren: chartes et documents Saint-Pierre, T.I., nrs. 143 en 145).
- (88) Walter II van Eine wordt in 1161 heer van Vladslo genoemd (cfr. Supra, voetnoot 47). De titel "heer van Oudenbourg" verschijnt pas in de 13^e eeuw en wordt gedragen door de kamerlingen van Vlaanderen die langs Katarina van Belle, dochter van Gerard en Vergina, de heerlijkheid van Oudenbourg in handen kregen (cfr. infra).
- (89) Cfr. Supra, voetnoten 4 en 34.
- (90) Vermoedelijk de Sint-Pieterskerk.
- (91) A. Lefranc: Histoire de la ville de Noyon. Paris, 1887, p. 180, nr. 2bis.
- (92) Historiae Tornacenses, MGH SS XVI, p. 337-338, §9.
- (93) Ibidem, p. 338-339, §10.
- (94) Cfr. Supra, p. 155 en voetnoot 4.
- (95) Chronicon comitum Flandriae. Corpus chronicorum Flandriae, T.I., p. 44 : Boudewijn IV "primitus militias et nobiles ordinavit in Flandria et distribuit eis villas et oppida ».
- (96) Voor de omvang van de heerlijkheid van Oudenbourg, zie E. Feys & D. VandeCastele: Histoire d'Oudenbourg, T.I., p. 43.
- (97) Cfr. Supra, p. 158 en voetnoot 4.
- (98) T. Duchet & A. Giry: Cartulaires de l'église de Théroüane ? Saint-Omer, 1881, p. 25, nr. 29.
- (99) J. de Pas : Analyse d'une chronique du dix-huitième siècle sur l'abbaye de Clairmarrais. Bull. Soc. Ant. Morinie, T.X. (1897-1901), p. 255 (s.d., maar van 1149-1157)
- (100) F. Vercauteren: Etude sur les chatelains comaux de Flandre. Etudes dédiées de la mémoire de H. Pirenne. Bruxelles, 1937, p. 433.
- (101) Arch. Dép. Pas-de-Calais à Arras, Cartulaire Auchy-lesMoines (13e eeuw), nr. XXI, p. 65r.
- (102) J. de Pas : a.w., p. 254.
- (103) Dit natuurlijk wanneer men geen rekening houdt met de "zoon" van Walter I van Eine. Hoger wezen wij er op dat Walter I opgevolgd werd door Cono II hetgeen wijst op de onterving van deze "zoon" (cfr. Supra, p. 160). Vermoedelijk verloor hij ook alle rechten op Lillers.
- (104) Arras, Bibl. Munic., ms. 316, p. 401-402 (p. 36 du cartulaire M).
- (105) Cfr. Supra, voetnoot 84.
- (106) Gesta episcoporum Cameracensium, MGH SS VII, p. 508; Gestorum episcoporum Cameracensium continuationis versio Gallica, MGH SS XIV, p. 250 ; Alberik van Troisfontaines, MGH SS XXIII, p. 855, Sigeberti Gemblacensis chronographiae continautio Aquicinctina, MGH SS VI, p. 414 ; Roberti de Monte chronica, MGH SS VI, p. 522-525 ; enz.
- (107) Chronique de Baudouin d'Avesnes. Ed. Kervijn de Lettenhove : Istorie et croniques de Flandre, II, p. 611-612 : Saint-Venant en Lillers ; F.V.&C.C. : Chronicon et cartularium S. Nicolai Furnensis p. 230, 231-232 ; Eine ; Ibidem, p. 232 : zijn dochter vernoemd als vrouwe van Lillers en Vladslo.
- (108) E. Strubbe & L. Voet : Chronologie, p. 264.
- (109) Chronicon comitum Flandriae, Corp. chron. Fl., I., p. 128; zie ook de verwijzingen onder de voetnoten 106 en 107.

- (110) E. Hautcoeur; Cartulaire de l'église collégiale de Saint-Pierre de Lille. Lille-paris, 1894, 2 vol., T.I., nr.LI, p.57-58 (1193) ; C. Duvivier ; Actes et documents anciens intéressant la Belgique. Bruxelles, 1898-1903, 2 vol., T.II, nr. 118, p.233-234 ; RA. Mons, cartulaire 64, f 31r, nr. 54, F.V.&C.C. : Chronicon et cartularium S. Nicolai Furnensis, p. 232.
- (111) Zie de verwijzingen onder voetnoot 110. Tijdens de minderjarigheid van haar zoon oefende Sibilla het ambt van seneschalk van Vlaanderen uit (Miraeus-Foppens: Opera Diplomatica, T.III, p. 579-580, nr. 20. Zij leefde nog in december 1236 (Arch. Dép. Nord à Lille, 27 H 61, nr. 67r, tit. 21.
- (112) J. Diegerick: Inventaire des archives de l'abbaye de Messines, Bruges, 1876, p. XXVII-XXVIII nr. 23
- (113) Ibidem p. XXXIV-XXV, nr. 30.
- (114) Ibidem, p. XXVIII-XXIX, nr.24 en p. XXXVII, nr. 32.
- (115) C. Duvivier; Actes et documents, T.I, p. 175-177 en 177-180 (1166 : vroegste vermeldingen) ; Arch. Dép. Nord à Lille, 12 H 2, p. 112v-113r, nr. 150 (1190: laatste vermelding en Tempelier).
- (116) Zie bijv. Arch. D2P. Nord à Lille, 1 H 289/2947 en 1 H322/3320. Arnulf en zijn opvolgers waren niet alleen heren van Eine bij Oudenaarde maar ook van Esne in Cambrésis (Arch. Dép. Nord à Lille, 36 H 259/4324).
- (117) ARA, Trésor de Flandre, serie I, nr. 2091a ; Historia ducum Normannorum et regum Anglie, MGH SS XXVI, p. 710; enz. Als heer van Esne was hij ook pair van Cambrésis (Arch. Dép. Nord à Lille, 36 H 15/246).
- (118) Een afhankelijkheid van de heerlijkheid van Eine lag te Vladslo (Th. Luyckx: Joanna van Constantinopel, gravin van Vlaanderen en Henegouwen. Antwerpen-Utrecht 1946, bijl. XXIV, p. 553) een andere te Schore (F.V. &C.C.: Chronicon et cartularium S. Nicolai Furnensis p. 230, 231). Misschien was ook het "officium de Heine" gelegen te Sint-Joris-ten Distel een van die afhankelijkheden (R.A. Brugge, archief Onze-Lieve Vrouwekerk Brugge, reg. 40,p.51 (1272); reg 16, p. 42 (1292: op dat ogenblik in het bezit van heer Hugo Boen).
- (119) Arnulf van Landas, heer van Eine, overleed in 1244/45 (RA. Mons, cartul. 64 p.46r-47r, nr. 78). Hij was gehuwd met Mathilde (C. Piot: Cartulaire de l'abbaye d'Eename. Bruges, 1881, p.89, nr.108) en liet 3 kinderen na, Gerard II, Arnulf en Aelidis (Arch. Dép. Nord à Lille, 12 H 2 p. 114v-115r). Gerard II volgde hem op, huwde Aelidis (Arch. Dép. Nord à Lille, 65 H 1/8, 2. Margareta vrouwe van Corroy (Ibidem, 65 H 3/17). Hij overleed na aug. (T. Limburg-Stirum: Coutume de la ville d'Audenarde. Bruxelles, 1882-1886. 2 vol., T. II, nr.15, p.21-25) die nog leefde in maart 1300 (A. De Vlaminck: Cartulaire de la ville de Termonde. Gand, 1876-1883, nr. 446, P.280).
- (120) Cfr. Infra, p. ...
- (121) T. de Limburg-Stirum: Le Chambellan de Flandre, p. 59, 71.
- (122) E. Feys & D. van de Castele: Histoire d' Oudenbourg, T. I. p. 20.